

İSMAİL ACARKAN

ENNEAGRAM İLE ÇOCUĞUNU KEŞFET

Mizaç Farkındalığıyla Ebeveynlik Yapmak

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2020

timas.com.tr

ENNEAGRAM İLE ÇOCUĞUNU KEŞFET
Mizaç Farkındalığıyla Ebevenylik Yapmak
İsmail Acarkan

TİMAŞ YAYINLARI | 4845
Aile Eğitimi | 47

EDİTÖR
Yasemin Muş

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Şubat 2020, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-32297

9 786050 832297

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
   [timasyayin grubu](https://www.instagram.com/timasyayin grubu)

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Serüfika No: 45587

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir,
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ENNEAGRAM İLE ÇOCUĞUNU KEŞFET
Mizaç Farkındalığıyla Ebevenylik Yapmak

İsmail Acarkan

İSMAİL ACARKAN

1967 Mardin doğumlu olup 1972'den beri İstanbul'da yaşamaktadır. 1984'te İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesine girdi ve eğitimini tamamladı. 1989'da Boğaziçi Üniversitesi'nde, 1992'de Mimar Sinan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, 1993'te İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde okudu. 1992'den beri Enneagram kişilik modeli üzerine çalışmaktadır.

Yayınlanmış Eserleri:

Enneagram ile Kendini Keşfet

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 9

1. Bölüm: Çocuklarda Mizaç / 13

Çocuklar Birbirinden Farklı Mıdır? / 15

Çocuklardaki Farklılıklar Ne İle Açıklanabilir? / 18

Bir Çocuk Dünyaya Ne İle Gelir? / 19

Yuva ve Anaokullarında Yapılan Gözlemler / 20

Çekingenliğin Mizaçla İlişkisi / 22

Yaygın Olarak Kullanılan Mizaç Modelleri / 24

Mizaç Araştırmalarından Çıkan Sonuç / 29

2. Bölüm: Mizaç ve Kişilik İlişkisi / 31

Enneagram/ Dokuz Mizaç Modeli Açısından

Mizaç, Kişilik ve Karakter / 42

3. Bölüm: Dokuz Mizaç Modeline Göre

Çocuğun Mizaç Analizi / 49

Stres ve Rahat Durumlarında Sergilenen Tutumlar / 53

Önemli Sorular / 63

4. Bölüm: Mizaç Tipleri / 71

Doğru ve Mükemmel Olma Arayışında Olan Tip 1 / 73

Sevgi ve İlgi Görme Arayışında Olan Tip 2 / 87

Başarıda Üstünlük ve Etkili / Popüler İmaj

Arayışında Olan Tip 3 / 107

Özgün Bireysel Değer / Kimlik ve

Anlaşılma Arayışında Olan Tip 4 / 124

Bilgili Olma ve

Kendine Yeterlilik Arayışında Olan Tip 5 / 142

Güven, Netlik ve Hayata Karşı Destek

Arayışında Olan Tip 6 / 160

Merakını Tatmin, Keyif ve

Haz Arayışında Olan Tip 7 / 184

Güçlü, Etkin Olma ve

Hâkimiyet Arayışında Olan Tip 8 / 216

Huzur, İç Denge ve Uyum Arayışında Olan Tip 9 / 241

5. Bölüm: Ennegram Işığında / 267

Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi / 269

Çocuğun Mizacı ve Ebeveynlik / 270

Mizaç Farkındalığı Temelli Ebeveynlik / 275

6. Bölüm: Mizaç Yapımız ve Ebeveynlik Tarzımıza Etkisi/ 291

Tip "1" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 294

Tip "2" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 295

Tip "3" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 297

Tip "4" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 299

Tip "5" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 300

Tip "6" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 300

Tip "7" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 302

Tip "8" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 303

Tip "9" Mizaç Yapısının Ebeveynlik Tarzı ve Öneriler / 304

Bibliyografya / 307

Enneagram Modeliyle İlgili Seçme Literatür / 309

Tiplerin Temel Arayışları Ve Yansımaları / 311

Tiplerin Doğal Değerleri / 311

Temel Korkuları / 312

Temel Arzuları / 312

Çocuklara ve gerçek ebeveynlere...

Çocuklar emekleme ve yürümeye geçiş süreçleriyle, şunları öğretirler;

Her şeyin bir zamanı var, sen yapman gerekeni yap.

Ne kadar düşersen düş, bunları sayma, geçmişin arşivini tutma.

Düşmüş olman bir daha düşeceğin anlamına gelmez, geleceği zihninle kurgulama.

Kendini veya başkalarını suçlayarak zaman kaybetme, ayağa kalk ve adım at.

Kimseyle kendini kıyaslama, herkesin yürümeye başladığı zaman farklıdır.

Hırs yapma, zorlama ama gayret etmekten geri durma.

Ümitli ve iyimser ol, imkân bulduğunda denemekten asla vazgeçme, karamsarlık tuzağına düşme.

Sunuş

"Bir çocuk; bir annenin 9 ay karnında,
3 yıl kucağında ve ömür boyu kalbinde taşıdığı bir şeydir."

Mary Mason

Hiçbirimiz çocuğumuzun psikolojisine dilediğimiz şekilde yön verme şansına sahip değiliz. Her çocuk anne ve babasından farklı bir psikolojik imkân ve yapıyla dünyaya gelir. Bir başka ifadeyle çocuğumuz dilediğimiz şekilde şekillendirebileceğimiz bir varlık değildir. Bu nedenle bazı ebeveynlerin şu serzenişlerini çokça duymuşuzdur;

"Çocuğum hiç bana benzemiyor, bana duygusal gelmiyor, onu sevip kokladığımda sıkılıyor."

"Çocuğum çok duygusal, ben ona hatalarını söyleyip düzeltmesini istediğimde suratını asıyor, bazen de ağlıyor. Çok duygusal tepkiler vermesi beni rahatsız ediyor. 'Niçin bu kadar duygusal tepkiler veriyorsun?' diye sorduğumda daha da alınıyor."

"Çocuğum neden bu kadar çekingen anlayamıyorum. Halbuki onu çok cesaretlendiriyorum ama o en küçük bir tehlike ihtimali gördüğünde geri adım atıyor."

"Çocuğum ilk yaşlarından itibaren hareketli ve meraklı. Onu kontrol etmekten yoruldu. Halbuki ne ben ne de babası böyle değiliz."

“İlk çocuğumuzda sorun yaşamadık. Ona neyi nasıl öğrettiysek hemen benimseyip uygulamaya başladı. Çok düzenli ve ciddi biri. Ama kardeşi ona hiç benzemiyor. 10 yıl oldu, hâlâ ona düzenli olmayı ve mantıklı davranmayı öğretemedik, canı nasıl isterse öyle davranmak istiyor.”

“Bazı çocuklara imreniyorum, annelerinin ellerini hiç bırakmıyorlar. Ama benim çocuğumla her dışarı çıktığımızda tedirgin oluyorum, sürekli elimden kurtulmak istiyor.”

Tüm bu yorumların birkaç nedeni vardır: Bunlardan birincisi; çocuğu nasıl yetiştirsek öyle olacağına dair yanlış bir düşünceye sahip olmak. İkincisi; her çocuğun aşağı yukarı aynı olduğu veya olması gerektiği önyargısıdır. Ancak bu iki yaklaşım da yanlıştır. Çünkü her çocuk mizaç dediğimiz doğuştan gelen bir kısım özelliklerle dünyaya gelir. Mizaç, çocuğun temel arayış ve beklentilerini, korku ve kaçınmalarını, temel önceliklerini, hayata yaklaşımını ve tepkisini belirler. Bunları bilmek, sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin olmazsa olmazıdır.

İşte binlerce yıldır sözlü gelenekle gelen, 1960’lardan beri dünyada yazılı metinleri oluşturulan ve ülkemizde ilk defa en kapsamlı şekilde bizim tarafımızdan 2010 yılı Şubat ayında *Enneagram-Dokuz Tip Kişilik Modeli* olarak sunulan bu Mizaç Modeli, çocuklardaki mizaç farklılıklarını en kapsamlı şekilde anlatmaktadır. Bu model, hem bir mizaç tanımlama sistemi hem de kişilik gelişim modelidir.

Dolayısıyla Dokuz Tip Kişilik Modeli bize şu imkân ve farkındalıkları sağlayabilir:

- Kendimizden farklı bulduğumuz çocuğumuza karşı şefkat ve anlayış geliştirmek.
- Çocuğun iç dünyasına ve içsel süreçlerine dokunabilmek, daha etkin ve isabetli ebeveynlik yapmak.

- Ebeveynlik tarzımızın çocukta hangi olumlu ve olumsuz etkileri olabileceğini öngörebilmek.
- Çocuğumuzdan beklentilerimizi daha gerçekçi bir seviyede tutmak ve gerçekçi sınırlar belirlemek.
- Çocuğumuzun daha sağlıklı bir kişilik gelişimi için nelere ihtiyaç duyduğunu öngörebilmek ve buna uygun davranabilmek.
- Çocuğumuzun temel arayış, beklenti ve ihtiyaçlarını gidermenin yanında korkularını ve çekincelerini bilmek ve bunları tetiklememek.
- Çocuğun ihtiyaç duyduğu tamamlayıcı değerleri tespit edip onu hayata daha donanımlı şekilde hazırlamak.
- Çocuğun duygusal ve düşünsel ihtiyaç ve taleplerine yerinde ve akıllıca yanıt vermek.
- Otomatik tepkilerimizi, korkularımızı ve sağlıksız savunma mekanizmalarımızı fark edip minimize ederek bunların kendimiz ve çocuk üzerindeki etkilerini azaltmak.
- Yaşamda artık ihtiyaç duyulmayan ve bize yük olan yaklaşım ve bakış açılarını bırakmak ve daha derin bilgiler keşfederek dönüşüm sürecimizi desteklemek.
- Hayata verdiğimiz yanıtları sınırlayan önyargılardan kurtularak görüş ve farkındalık alanımızı genişletmek.

Elinizdeki kitap bu amaca yönelik kapsamlı bir çalışmadır. Birinci bölümde Çocuklarda Mizaç Farklılıkları ve bu konuda yapılan çalışmaların sonuçları değerlendirilmektedir. İkinci bölümde Mizaç ve Kişilik Gelişimi arasındaki ilişki ele alınmakta, üçüncü bölümdeyse Enneagram-Dokuz Tip Mizaç Modeli'ne göre Çocuğun Mizaç ve Kişilik Analiz Metodu irdelenmektedir. Dördüncü bölümde her bir mizaç tipinin analizi

ayrıntılı biçimde ele alınmakta, beşinci bölümde Enneagram Işığında Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi konusundaki yaklaşımlar değerlendirilmektedir. Altıncı bölümdeyse Ebeveynin Mizaç Tipi Bağlamında Ebeveynlik Tarzı ele alınmakta ve buna göre öneriler yer almaktadır.

Bu kitabın hikayesinde var olan tüm çocuklara, anne babalara, öğretmenlere teşekkür ediyorum. Özellikle görsel çalışmalarda emeğini esirgemeyen M. Emir'e katkılarından dolayı müteşekkirim.

I. BÖLÜM

ÇOCUKLARDA MİZAÇ

ÇOCUKLAR BİRBİRİNDEN FARKLI MIDIR?

Çocukların davranışlarını anlamaya çalışırken söz konusu çocuğun doğasını tanımadan genel geçer tanımlar ve yorumlar yapıyoruz. Peki, bütün çocuklar aynı mı?

Her çocuk kaygılanır mı? Her çocuk okuldan korkar mı? Her çocuk bu kadar hareketli midir? Tüm bu soruları, genellikle çocukların aynı yapıda olduğu varsayımından yola çıkarak cevaplandırmaya çalışıyoruz. Hatta çocuk psikolojisi üzerine yazılmış birçok kitabın mizaç farklılıklarını dikkate almadan genellemeler üzerinden yorum ve tavsiyelerde bulunduğunu görürüz.

“Kaygılı çocuklar kaygılı ebeveynler tarafından yetiştirilir. Şiddete maruz kalan çocuk şiddete eğilimli olur, her çocuk kıskanır, erkek çocuklar kavgacı olur, kız çocukları duygusaldır...” gibi birçok tanımlama çocukların az çok benzer olduğu varsayımından yola çıkılarak üretilmiştir.

Gerçekten çocuklar aşağı yukarı aynı mı? Yani genel bir çocuk psikolojisi var mı? Bir başka ifadeyle “çocuklar...” şeklinde bir genelleme yapılabilir mi?

“Hepsi çocuk değil mi?” diyerek çocukların ne istediği, ebeveyninden ne beklediği, olaylardan nasıl etkilendiği konusunda genel yorumlar yapılabilir mi?

“Kız çocukları, erkek çocukları, en büyük çocuk, ikinci çocuk, 3 yaşındaki çocuklar...” deyip hayatın gerçekliğiyle uyumlu ve isabetli geneli kapsayan cümleler kurabilir miyiz?

Kurabiliriz ama yanılmış oluruz.

Bir düşünelim; “Hepimiz insanız ve hepimizin damarlarında akan kan kırmızıdır,” deyip birbirimize kan verebilir miyiz? Yoksa bir insandan diğerine kan verileceği zaman dört kan grubu olduğunu ve bunların hangilerinin birbirine kan verebileceğini dikkate almak zorunda mıyız? Bu konuda kan gruplarını dikkate almadan yapacağımız işlemler yaşamsal sorunlara yol açmaz mı? Elbette açar.

Farklı çiçeklere “Hepsi çiçek değil mi?” deyip aynı bakımı verebilir miyiz? Elbette hayır. Kimisi çok su ister kimisi daha az; kimisi gölgede olmalı kimisi güneşte. İşte tıpkı bunun gibi “Hepsi çocuk değil mi?” diyerek çocuklar konusunda yaptığımız yorumlar çocukların mizaç farklılıklarından kaynaklanan durumları görmezden gelmemize ve isabetsiz yorumlar yapmamıza neden olur. Kısacası; psikolojik donanım açısından doğuştan birbirinden farklı olan çocuklar hakkında genel yorumlarla çocuklara yaklaşmak uygun ve isabetli olmaz.

İşte özellikle çocuklar üzerine yapılan mizaç çalışmaları bu farklılıklardan kaynaklanan çeşitliliği görmemize ve daha isabetli yorumlar yapmamıza imkân sağlar.

Zaten çocukları dikkatle gözlemlediğimizde çocuklar arasındaki farklılıkları görmek hiç de zor değildir. Şu sorular sizce de haklı ve yerinde sorular değil midir?

Neden bazı çocuklar akranlarıyla bir anlaşmazlık yaşadıklarında çabucak kavga ederken bazıları geri çekilir? Neden bazı çocuklar her zaman “doğru olanı öğrenmek ve yapmak” isterken, bazıları sürekli sınırları zorlamaya çalışır? Çocukları

dikkatle ve önyargısız şekilde gözlemlediğimizde bu ve buna benzer birçok farklılık görebiliriz.

Bazı çocuklar, gördükleri her şeyi deneyimlemeye eğilimliyken bazıları yeniliklere daha mesafeli olup bildikleri ve alıştıkları davranışları devam ettirme eğilimi göstermektedir. Bazı çocuklar daha başına buyruk olma eğilimindeyken bazıları sürekli kendisini yönlendirecek ve onaylayacak bir rehber arama eğilimindedir. Bazı çocuklar zorlularla karşılaştıklarında bütün güç ve enerjilerini kullanarak zorun üstesinden gelmeye çalışırken bazılarıysa önlerine çıkan zorlu engeller karşısında geri çekilmeye ve daha kolay olana yönelmeye eğilimlidirler.

Çocuklarda mizaç konusunda bilimsel çalışmalar yapmış bir uzman olan Prof. Dr. Ayşe Bilge Selçuk'un gözlem ve görüşleri de bu mizaç farklılıklarını vurgulamaktadır:

“Bebeklerin doğdukları zaman bile dünyaya verdikleri tepkiler birbirlerinden çok farklı oluyor; sadece fiziksel özellikleri bakımından değil, dünyayla kurdukları ilişki bakımından, dünyaya verdikleri tepki bakımından da. Mesela bebeğin çok ağlıyor olması ve kolay yatışmaması bir mizaç özelliğidir. Bazı bebekler yeni yerlere, ilk kez gördükleri insanlara hızlıca alışıyor. Bazı bebeklerse çok temkinli ve tedbirliler; tanımadıkları insanların yanında rahat hissetmeye başlamaları çok yavaş oluyor, uzun süre bu yeni çevreyi ve yeni insanı izleme ihtiyacı duyuyorlar.

Nitekim bir araştırmada “iki yaşındaki çocukların %10 ile %20’sinin yeni durumlar karşısında kendini baskılayan, kaçınan ve huzursuz” olduğu gözlemlenmiştir.¹

1 Yeşim Taneli, “Sosyal ve Özgül Fobi”; Çocuk ve Ergen Sağlığı ve Hast. s. 477-492.

Bazı çocuklar genelde güler yüzlü, bazılarıysa değil. Bunun çocuğun mutlu olup olmamasıyla ilgisi yok. Bu çocuğun genel modu, genel ruh hali. İşte bunlar mizaç özelliklerine verilebilecek bazı örnekler. Çocukluğun ilk yıllarında, bebeklikte bile belirginler.”²

ÇOCUKLARDAKİ FARKLILIKLAR NE İLE AÇIKLANABİLİR?

Çocuklarda gözlemlenen tutum ve davranış farklılıklarının nedenleri birçok etkenle açıklanmaya çalışılmaktadır: 0-6 yaş arası çocukluk yaşantıları, bilişsel ve duygusal şartlanmalar, cinsiyet ve toplumsal kodlar, sosyal kültür ve eğitim, anne-baba tutumu ve aile yapısı, çocuğun doğum sırası, bio-genetik yapı.

Bunlardan hangisi doğrudur?

Yukarıda sıralanan tüm bu etkenlerin sınırlı ölçüde etkisi olmakla birlikte çocukların tutum ve davranışlarındaki farklılıkların nedeni bunlardan hiçbirisiyle açıklanamaz. Örneğin; aynı ailede aynı cinsiyette, aynı ebeveynlik tutumuyla yetiştirilen çocuklardan biri çok kontrollü davranan, çabuk kaygılanabilen, uyumlu bir çocuk olurken diğeri daha dürtüsel, başına buyruk, iyimser ve hareketli olabilir.

İşte cinsiyet, kültür, ebeveynlik tarzı vs. şartlar aynı olduğu halde çocuklarda görülen tüm bu farklı tutumların nedeni, çocuğun doğuştan getirdiği farklı psikolojik alt yapıdır.

Doğuştan çocukları birbirinden farklı kılan bu temel çekirdeğe bazı psikologlar mizaç derken³ bazıları da biyolojik kalıtımsal çekirdek demektedir.

2 Yazının tamamı: <http://www.hurriyetaile.com>; 12.05.2019

3 Thomas ve Chess, 1976

BİR ÇOCUK DÜNYAYA NE İLE GELİR?

Peki, gerçekten çocuklar doğuştan bir çekirdekle mi dünyaya gelir ve bu çekirdek yapı çocuktan çocuğa değişir mi?

İşte birçok bilim adamı uzun süreli gözlem, araştırma ve genetik çalışmalarla bu soruya cevap bulmaya çalışmıştır.

“Bebeklerin ilk aylarından itibaren tepkilerinde belirgin bireysel farklılıklar dikkati çeker. Aileler bebeklerinin kendilerine has özellikleri olduğundan söz ederler. Kimi bebekler daha sakin, kimileriye genel olarak daha zor bebeklerdir.”⁴

Çoğumuz görmüşüzdür; bazı çocuklar havaya atıldıklarında korkup ağlarken bazıları bundan keyif alır. Korkup ağlayan çocukların bir kısmı bir süre sonra bundan hoşlanırken bazılarının korku ve hoşnutsuzluğu devam eder.

Çocuklarda mizaç konusunda bilinen en büyük araştırma A. Thomas ve S. Chess adlı iki bilim insanı tarafından yapılan ve 1956'dan 1976'ya kadar süren çalışmadır. Bu araştırmada çocuklar doğumlarından itibaren gözlemlenmiş ve 20 yıl boyunca takip edilmişlerdir. A. Thomas ve S. Chess bu araştırmalarının sonucunda (1977) üç farklı tipte bebek tanımlamışlardır.

“KOLAY” bebekler; iyi huylu ve uyumlu olup yeni deneyimlerden hoşlanan ve olumlu tepkiler veren bebeklerdir.

“ZOR” bebekler; kolay huysuzlanan ve gerginleşen bebekler olup tepkileri hem olumsuz hem de şiddetli olmaktadır.

“YAVAŞ ALIŞAN-GEÇ İSINAN” bebeklerse göreceli olarak hareketsiz ve tepkileri yavaş, yumuşak, ılımlı bebeklerdir.

4 Elvan İşleri, “Bebeklik Dönemi”, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, ed. Ayla Soykan Aysev, Yasemen Işık Taner, s. 155-171, İstanbul, 2007.

Thomas ve Chess bu araştırma sonucunda; mizacın büyük ölçüde doğuştan olduğunu, bebeklik dönemindeki bu mizaç farklılıklarının yaşamın ilerleyen yıllarında da gözlemlendiğini tespit etmişlerdir. Huysuz ve zor bebeklerin çoğunun okulda güçlükler yaşayan ve öfkeli davranışlar sergileyen çocuklar olduğu, utangaç bebeklerin çoğunun ise okul döneminde de utangaç ve çekingen oldukları görülmüştür.⁵

Dolayısıyla artık; “Çocuğun belli bir şekilde davranmasını ve tepki vermesini belirleyen biyolojik ön yatkınlığının o çocuğun davranışlarını ve sosyal ilişkilerini etkilediği bilinmektedir. Mizaç bize ilk çocukluk yıllarının özelliklerini ve bir çocuğun sonraki olası davranış sorunlarını anlamamıza yardım eder.”⁶

Amerikalı psikologların çoğu çocukların genetik yapıya bağlı olarak farklı mizaç yapılarıyla doğduklarını artık kabul etmektedir.⁷

YUVA VE ANAOKULLARINDA YAPILAN GÖZLEMLER

Özellikle yuva ve anaokullarındaki çocukların farklı tutum ve davranışları, çocukların mizaç farklılıklarını gözlemlemek için zengin bir veri alanıdır.

“Yuvadaki çocukları birkaç dakikalığına izlerseniz, daha 2-3 yaşındaki çocukların bile aralarındaki kişilik farklılıklarını gözlemleyebilirsiniz. Hatta yuvada bir hafta çalışırsanız; kimin hareketli olduğunu, kimin sık sık ağladığını ve kimin sessiz ve mutlu olduğunu

5 Jerry Burger, a.g.e. s. 367.

6 E. Yalom, Okul öncesi Çocukların Terapisi, s. 22, Prestij yay, 2007, İstanbul

7 Doğan Cüceloğlu; İnsan ve Davranışı, s.355

belirleyebilirsiniz. Bu farklılıkların çocukların evde gördükleri değişik muamelelerden kaynaklandığını düşünsek de gittikçe artan sayıda araştırma, *genel davranış tarzlarının doğuştan geldiğini* göstermektedir.⁸

Yeni doğmuş çocuklarda görülen tepki eğilimi farklarını çok kesin bir şekilde ayırtmak kolay olmasa da açık olan şey, yeni doğmuş bebeklerin daha doğumevinin herkes için eşit bakım şartları içindeyken ve henüz evlerinin farklı çevresel etkisiyle karşılaşmadan önce bile farklı özellikler taşıdığı görülmüştür.

Örneğin; Knop adlı araştırmacı, bebeklerin uygulanan bir kuvvete karşı direnmede kaslarının enerjisini ölçmüştür. Araştırmada bebek el ve kolları tutulup ayağa kaldırılmakta ve bu eylemine karşı bebeğin gösterdiği direnç ölçülmektedir: Sonuçta bebekler arasında bu bakımdan büyük farklar görülmüştür.

Yeni doğan bebekler uyarıma karşı gösterdikleri tepkinin yoğunluğu bakımından da ayırdırlar. Birns tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların bu uyaranlara karşı gösterdikleri tepkiler çok farklı olmuştur. Kimi canlı ve hareketli, kimi de oldukça sakin. Tepki farkları günden güne değişmemiş, büyük bir tutarlılık göstermiştir. Diğer bir araştırma, çocukların ağlama güçleri ve kalp atışlarındaki yükselişin normale dönüşü bakımından da farklar olduğunu göstermiştir.⁹

8 Jerry Burger, a.g.e, s. 351

9 Arthur Jersild, Çocuk Psikolojisi, Çeviren: Gülseren Günçe, s. 68-69 Ankara Üni. Eğtm. Fak. Yay., 1979 Ankara.

ÇEKİNGENLİĞİN MİZAÇLA İLİŞKİSİ

Harvard Üniversitesinden Jerome Kagan; çocuklarda çekingenlik ve kaygı üzerine hem davranış gözlemleri hem de genetik çalışmalar yapmış; Amerikalı çocukların %10 ila 20'sinin tanıdık olmayan insanlara ve nesnelere karşı çekingen ve kaçınan olduklarını tespit etmiştir. Utangaç çocuk olarak tanımlanan mizaç yapısındaki bu çocuklar bilinmedik yeni kişi ve durumlara karşı ürkek ve çekingendirler. Bu durumlarla karşılaştıklarında gözbebekleri büyür, kalp atışları hızlanır, korkulu ve aşırı duyarlı şekilde tepki verirler.¹⁰

Bir başka araştırma 4 aylık bebeklerden oluşan bir grupta çekingen olan ve olmayan bebekleri belirlemeye çalışmıştır. 4 aylıkken çekingen olarak belirlenmiş çocuklar sonraki testlerde gittikçe artan korku belirtileri göstermiştir. Olası çekingen çocuk olarak tanımlanan bebeklerin %40'ı, 14 ve 21 aylık olduğunda da sık sık korku belirtisi göstermişlerdir. Çekingen olarak tanımlanmayan çocuklarda böyle bir belirti ortaya çıkmamıştır. Bu araştırmanın bulguları çocuklardaki çekingenlik tarzının erken yaşlardan itibaren kararlılık göstermeye başladığını doğrular. “Bu mizaç farklılığı çocukluktan sonra da kişiyi etkilemeye devam eder mi?” sorusunu soran araştırmacılar, gözlem ve araştırmalar sonucu bu soruya da evet cevabını vermişlerdir.¹¹

Çekingen çocuklar kontrollü ve naziktir. Top attıklarında ya da oyuncak kuleyi devirdiklerinde bunu “kontrollü ve yumuşak bir şekilde yaparlar.” Çekingen çocuklar yeni bir oyun ortamına girdiklerinde ya da yeni çocuklarla tanıştıklarında

10 Bkn: Kagan J. Temperament. In: ed. Encyclopedia on Early Childhood Development, Elvan İşleri, a.g.m., s.166. Burger ; Kişilik, s. 359.

11 Burger ; Kişilik, s. 359-360.

anne ya da babasına yapışan tiplerdir. Yeni oyuncakları ya da aletleri keşfetmede ağır davranırlar ve tek sözcük konuşmadan dakikalar geçirebilirler.

Araştırmacılar bu çekingen çocukları; daha dışa dönük kalıplar sergileyen, çekingen olmayan rahat çocuklarla karşılaştırmışlardır. Örneklemelerindeki çocukların %25'i bu sınıfa girmektedir.¹²

Bu çocuklar kendilerini enerjik ve doğal bir biçimde ifade ederler. Yeni oyuncaklarla hemen oynayıp, yeni oyun alanına girdiklerinde birkaç dakika içinde konuşmaya başlarlar. İlk başta bu iki çocuk yapısı arasındaki fark sadece kaygıyı deneyimleme ve dışa vurma farkı gibi görünmektedir. Ancak çekingen çocuklar sadece her şeyden korkmakla kalmazlar, tanıdık olmayan insanlar ve durumların yarattığı kaygıya karşı da duyarlıdırlar. Psikologlar buna "yenilik kaygısı" adını vermektedir. Çocuklar tanıdık olmama durumundan kaynaklanan kaygılarını yabancılardan uzaklaşarak ya da yüzlerini anne ya da babalarının bacaklarına gömerek dışa vururlar. Yetişkin olduklarında da yeni bir ortamdaki rahatsızlıklarını kabuklarına çekilerek ve önce başkalarının konuşmasına izin vererek belli ederler.

Küçük çocuklarla birlikte çalışan herkes, bazı çocukların çekingen bazılarının daha rahat ve girişken olduğunu kabul edecektir. Okul öncesi mizaç özelliklerinin yetişkinlikte nasıl bir süreç izlediği konusunda Yeni Zelanda'da kayda değer bir başka araştırma daha yapılmıştır.

Yeni Zelanda'daki bu araştırmada; 1 Nisan 1972 ve 31 Mart 1973 yılları arasında doğmuş bebeklerin %91'inin 3 yaşındayken huyları ölçülmüştür. Araştırmacılar bu bebeklerde

12 Burger, Kişilik, s. 358

üç mizaç tarzı tanımlamışlardır; uyumlu çocuklar, kontrolsüz çocuklar, çekingen çocuklar.

Uyumlu çocuklar, özdenetim ve özgüven özellikleri sergilemiş, yeni insanlara ve olaylara yaklaşımda fazla zorluk yaşamamıştır.

Kontrolsüz çocukların atılgan, huzursuz olduğu ve dikkatlerinin kolay dağıldığı gözlemlenmiştir.

Çekingen çocuklarsa korkak, sosyal etkinliklere katılmakta isteksiz ve yabancıların yanında huzursuz bir görüntü çizmişlerdir.

YAYGIN OLARAK KULLANILAN MIZAÇ MODELLERİ

Enneagram/ Dokuz Tip Mizaç Modeli'nin mizaç sınıflandırmasına geçmeden önce bu konuda yapılmış önemli bazı sınıflandırmalara değinmek istiyoruz:

Prior, Sanson ve Oberklaid (1989) tarafından geliştirilmiş olan, Yağmurlu ve Sanson (2004) tarafından Türkçeye uyarlanmış bir ölçeği bulunan Çocuk Mizaç Modeli'nde dört kategori bulunmaktadır. Bunlar; tepkisellik, sebatkârlık, sıcakkanlılık ve ritmiklik olup bu özelliklerden aldığı düşük veya yüksek puana göre çocuğun mizacı konusunda bir çıkarımda bulunmaktadır. Tepkisellik boyutu çocuğun bir uyaran veya olaya tepki verme konusundaki tutumunu; sebatkârlık boyutu çocuğun dikkatini bir etkinlik üzerinde yoğunlaştırabilme durumunu; sıcakkanlılık-utangaçlık boyutu çocuğun yeni insan ve ortamlara yaklaşma eğiliminin olup olmadığını; ritmiklik

boyutuysa çocuğun herhangi bir fonksiyonunun (uyku, açlık, tuvalet) zaman içerisindeki düzenliliğini ölçmektedir.¹³

Hem çocuklara hem de yetişkinlere uygulanabilen bir başka Mizaç Modeli'ne göreyse üç mizaç boyutu vardır: Duygusallık, etkinlik ve sosyallik.¹⁴

Bu modelde; duygusallık, duygusal tepkilerin yoğunluğunu anlatır. Çok sık ağlayan ve korkan, öfkelenen çocukların bu boyutu yüksektir. Morali çabuk bozulan ve sinirlenen yetişkinler genelde duygusallığı yüksek insanlar olarak tanımlanır. Etkinlik; kişinin genel enerji düzeyini ifade eder. Etkinlik yönü yüksek olan çocuklar çok hareket eder, hareketli oyunları tercih eder. Bir süre oturmaları istendiğinde hemen kıpırdanmaya ve huzursuzlanmaya başlarlar. Etkinlik yönü yüksek olan yetişkinler hep ayakta olup boş zamanlarında hareketli şeylerle ilgilenirler. Zamanlarının çoğunda hep meşguldürler. Sosyallik ise kişinin başkalarıyla yakınlık kurma ve etkileşime girme eğilimini anlatır. Cana yakın çocuklar birlikte oynayacak arkadaş arar. İnsanlardan hoşlanır ve onlara anında yanıt verir. Bu huyu olan yetişkinlerin de çok sayıda arkadaşı vardır ve onlarla birlikte zaman geçirmekten hoşlanırlar.¹⁵

Araştırmacılar burada görünür olan tutum ve davranış özelliklerini dikkate alarak mizacı ve mizacın kişilik düzeyinde gelişmesini tanımlamaya çalışmışlardır. Ancak bu modellemeler bireyin niçin öyle davrandığını değil de, hangi durumda nasıl davrandığını tanımladığı için ayrıntılı ve açıklayıcı bir mizaç sınıflandırması olmaktan kısmen uzak görünmektedir. Örneğin; aynı sosyallik düzeyine sahip iki çocuktan biri için

13 Anne Kişiliği ve Çocuğun Mizaç Özelliği: Aytar, Aksoy, Kaytez; Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2014, 7/3

14 Buss, A.H., ve Plomin, R.1984.

15 Bkn: Burger ; Kişilik, s. 353.

sosyallik duygusal paylaşım alanı olduğundan bu süreçlerden çok etkilenirken bir diğer çocuk için sosyallik sadece güzel vakit geçirme alanı olup bu süreçlerden duygusal olarak etkilenmiyor olabilir.

Kısacası yukarıdaki üçlü sınıflandırma, bir yarış arabası ile bir ağır yük aracını yüksek motor hacimleri sebebiyle aynı grupta değerlendirmeye benzemektedir.

Oregon Üniversitesi'nde Psikoloji Profesörü olan mizaç ve kişilik gelişimi alanındaki araştırmalarıyla tanınan Rothbart ise mizacı, reaktivite ve self-regülasyon (kendini düzenleme) arasındaki bireysel farklar olarak tanımlar ve 15 alt boyut ölçer: Aktivite derecesi, kızgınlık/düş kırıklığı, (olumlu katılım, dikkati odaklama, rahatsızlık, tepki/sakinleşme, korku, yüksek uyararla memnuniyet, dürtüsellik, engelleyici kontrol, düşük yoğunluklu memnuniyet, algısal hassasiyet, mutsuzluk, çekingenlik, gülme ve kahkaha.¹⁶ Bunlar görece değişmeyen birincil olarak biyolojik temelleri olan ve kalıttan, olgunlaşmadan ve deneyimden etkilenen durumlardır.¹⁷

Mizaç üzerine uzun yıllar süren çok önemli gözlem ve incelemeler yapan A. Thomas ve S. Chess mizacı davranışların biçimsel parçaları (neyin nasıl yapıldığı) olarak tanımlamışlar ve davranışların motivasyonunu ve içeriğini birbirinden ayırmışlar. 9 Davranış kategorisi tespit etmiş ve bunlardan yola çıkarak 3 farklı mizaç tipi tanımlamışlardır. Bu mizaç tiplerini; kolay çocuklar, zor çocuklar, güç ısınan çocuklar olarak adlandırmışlardır.

16 Rothbart ve ark. 1994

17 Çocuk Davranış Listesi Kısa Formunun Türkçe Geçerlilik-Güvenilirlik Çalışması ve 3-6 Yaş Çocuklarında Mizacın Etiyolojisinin Araştırılması; Burcu Akın Sarı, 2009

Thomas ve Chess'in Dokuz Mizaç Boyutu

Etkinlik düzeyi; yemek yeme, oynama, yürüme ve tırmanma gibi aktivitelerdeki genel motor etkinliği düzeyi.

Düzenlilik; uyku ve acıkma gibi kestirilebilen ve kestirilemeyen davranış kalıplarının düzenlilik derecesi.

Yaklaşma ya da kaçınma; yeni ortamlara ve deneyimlere verilen ilk tepki tarzı, merakla yaklaşmak ya da kenara çekilip beklemek.

Uyumluluk; yeni ya da değiştirilmiş bir duruma uyumlu tepki gösterme becerisi (ilk tepkiden sonra).

Tepki gösterme eşiği; tepki uyandırmak için gereken uyarı düzeyi.

Tepki şiddeti; tepkinin taşıdığı enerjinin miktarı.

Duygu durumunun niteliği; genel duygu durum düzeyi, sevimli ve cana yakın ya da sevimsiz ve soğuk olma.

Dikkat dağılması; çevresel dikkat dağıtıcılara rağmen süregiden davranışı devam ettirebilme becerisi.

Dikkat süresi ve devamlılık; çocuğun dikkatini ne kadar süre bir göreve yoğunlaştırabildiği, engellere rağmen çocuğun ne kadar süre bir görevi yapmaya devam edebildiği.¹⁸

Öncelikle yeni durumlardan kaçınmak yerine yaklaşmayı tercih eden, uyumlu ve genelde olumlu duygu durumuna sahip kolay çocuklar vardır. Öğretmenlerin çoğu bütün sınıfın böyle çocuklardan oluşmasını tercih eder. Ancak sınıflarda zor çocuk örneklerinden de bulunur. Bu çocuklar yeni durumlardan kaçır, uyum göstermede zorluk çeker, olumsuz bir duygu durumu içindedir ve çoğu zaman duyguları yoğunudur.

18 William B. Carey, Sean C. Mcdevitt; *Coping with children's temperament*, s. 42-43 Basic Books, New York 1995.

Bir sınıfta üçüncü davranış kalıbına uyan çocuklardan da vardır. Güç ısınan çocuklar daha önce açıkladığımız çekingen çocuk tanımına uyar. Tanıdık olmayan ortamlardan çekilme eğilimi gösterirler, yeni bir akademik görev ya da etkinliğe yavaş uyum gösterirler. İlkokul çağındaki çocuklarının altı yıl boyunca izlendiği bir çalışmada araştırmacılar, bu çocukların üçte ikisinin söz edilen üç tarzdan birine uyduğunu bulmuştur. Öğrencilerin %40'ı kolay çocuk sınıfına girmekte, %10'u zor çocuk, %15'i de güç ısınan çocuk olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Fakat mizacın modern tanımı onun duygusal, motivasyonla ilintili, adapte olabilen yönlerine vurgu yapar. Cloninge, geçmişte tanımlanan 4 ana (melankolik, kolerik, snguin, flegmatik) mizaç yapısının modern bir yorumu olarak 4 ana mizaç özelliği tanımlamıştır: Zarardan kaçınma, yenilik arayışı, ödül bağımlılığı ve sebatkarlık.²⁰

Mizaç özelliklerinden olan zarardan kaçınma, yenilik arayışı, ödül bağımlılığı ve sebatkarlık bir kişinin sırasıyla tehlike, yenilik, sosyal uyum ve aralıklı ödül durumlarına verdiği otomatik yanıtların kalıtımsal farklılığı olarak tanımlanır. Bu 4 mizaç özellikleri 4 temel duyguyla yakından ilişkilidir: Korku-Zarardan kaçınma, kızgınlık/öfke-yenilik arayışı, bağlanma-ödül bağımlılığı, hırs-sebatkarlık.

“Mizaçtaki bireysel farklılıklar genellikle yaşamın birinci yılında gözlenebilir ve kişinin yaşamı boyunca aynı şekilde kalır. Ancak “bilim adamları mizacın, yeni doğmuş bebeklerde görülebilen genel davranış kalıpları olduğunu kabul etse de gözlemedikleri farklı mizaç çeşitlerini nasıl belirle-

19 William B. Carey, Sean C. Mcdevitt; Coping with children's temperament, s.12 Basic Books, 1995 New York.

20 Kaplan, Sadock, 50. Baskı; Temperament: Risk and Protective Factors for Child Psychiatric Disorders DAVID C. RETTEW, 8879-8907

yecekleri ve sınıflandıracakları konusunda görüş birliğine varamamışlardır.”²¹

Çünkü tüm mizaç sınıflandırmaları ölçülebilir ve gözlemlenebilir tutumları değerlendirmekte ancak bu tutumların kaynağını tanımlayamamaktadır. Yani mevcut sınıflandırmalar ağırlıklı olarak çocuğun “niçin öyle” davrandığını değil “nasıl” davrandığını değerlendirmektedir.

Ancak bilim adamlarının ortak kanaati şudur ki; çocuklarda doğuştan itibaren gözlemlenen bu farklılıklar çocukların doğuştan “aynı psikolojik yapı” ile dünyaya gelmediklerini ve “boş bir levha” olmadığını göstermiştir.

MİZAÇ ARAŞTIRMALARINDAN ÇIKAN SONUÇ

Tüm bu araştırma, gözlem ve değerlendirmeler sonucu diyebiliriz ki; her insan doğuştan “yapısal bir özellik” ile dünyaya gelir.

Mizaç dediğimiz bu yapı doğuştan olup değişmez. Her bir mizaç yapısının kendine has imkân ve kabiliyetleri vardır. Bu mizaç tiplerinin; içedönüklük-dışadönüklük, duygusallık-düşünsellik, tepki verme-tepkisiz kalma, öfke-yumuşaklık, hareketlilik-sakinlik, güçsüzlük-zayıflık v.s. gibi birçok nitelik açısından farklı düzeyde eğilimleri vardır.

İşte her bir mizaç yapısının bu imkân ve kabiliyetleri, çevre etkenleriyle (eğitim, anne-baba tavrı, kültür, yaşanan olaylar ile) etkileşerek “kişilik görünümü” oluşturur. İşte bu anlamda kişilik dinamik bir yapı olup hayat boyu “mizaç yapısının sınırları içinde” değişime uğrayabilir.

21 Burger; Kişilik, s. 352.

Kısacası; Enneagram Modeline göre “mizaç” değişmez ancak o mizacın temelinde oluşan “kişilik görünümü” hayat boyu değişim imkân ve ihtimalini taşır.

Örneğin Enneagram modelinde tip “6” olarak tanımlanan çocuklar; çevresini gözlemleyen, veri toplayan, yeni ve farklı durumlarla karşılaştığında öncelikle bir güven odağına sığınma ihtiyacı duyan, olgu hakkında bilgi edinmeye çalışan bir tutuma sahiptirler. Bu çocuklar kaçındıkları şeyin zararlı olmadığına kanaat getirdiğinde rahatlar. Bir başka ifade ile yeni durumlar; “bilgi sahibi olmadığı, dolayısıyla da zararlı olup-olmadığını bilmediği şeyler” olduğundan korku ve kaygıya sebep olabilir. Ancak bu yeni durumların tehlikeli olmadığından emin olduğunda kaygı oluşmaz.

Dolayısıyla “kaygının kalıtımsal olduğu neredeyse kesin gibidir. Yaklaşık her 10 çocuktan birinde teknik bakımdan kaygı bozukluğu olarak adlandırılabilir bir sorun bulunur”²² ifadesi olguyu tam olarak yorumlayamamaktadır. “Enneagram modeli” açısından şunu söyleyebiliriz ki; kaygı, kalıtımsal veya doğuştan gelen bir özellik değildir. Ancak özellikle “6” mizaç yapısının nitelikleri nedeniyle bu mizaçtaki çocukların beklenmedik-bilinmedik yeni durumlar karşısında kaygıya eğilimleri daha güçlüdür.

2. BÖLÜM

MİZAÇ VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ

Mizaç özelliklerinin kişilik oluşumu ile nasıl bir ilişkisi vardır?

Araştırmacılar ergenliğe ve erişkinliğe geçiş yılları gibi bazı önemli dönemeçlerde çocukların kişilik gelişimini ve davranışlarını incelemişlerdir. Uyumlu çocuklar sağlıklı ve iyi uyum göstermiş birer yetişkine dönüşmüş olsa da, kontrolsüz ve çekingen çocukların yaşamı farklı biçimde gelişmiş. İlkokul yıllarında ve ergenlikte, kontrolsüz çocukların kavga etme, yalan söyleme, okulda ve evde kurallara karşı çıkma gibi sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiş. Genç birer yetişkin olduklarında bu bireyler yasalara uymakta, iş bulmakta ve ilişki yürütmekte sorunlar yaşamıştır. Çekingen çocukların ise büyürken kaygı duyma ve telaşlanma gibi sorunları olmuştur.²³

“Araştırmacılar 21 aylık çocukların alışılmadık durumlarda gösterdiği korkuyu ölçmüş; aynı çocuklar 4 yaşına geldiğinde tekrar ölçüm yapılmış. Çocuklar 5.5 yaşına geldiğinde tekrar laboratuara alınmış ve bazı durumlarda gösterdikleri tepkiler incelenmiş. Örneğin araştırmacılar, çocukların laboratuardaki oyun odasında bulunan diğer çocuklarla ne sıklıkta oynadıkları, düşme oyunu oynarken çocukların kendilerini ne rahatlıkta yatağa attıkları, top fırlatma oyununda ne derece risk aldıkları gibi durumları gözlemlemişler. Sonra 5.5 yaşındaki çocukların davranışları daha önceki çekingenlik

23 Burger, a.g.e., s. 357-358.

sonuçlarıyla karşılaştırılmış. Daha önceki iki testte çekingen davranış kalıbı gösteren çocuklar, aynı kalıbı 5.5 yaşında da göstermiştir. Diğer bir deyişle yeni bir durum karşısında anne ya da babasına sarılan çocuklar, dört yıl sonra da benzer bir davranış tarzı göstermektedir.

Buna benzer araştırmalar çekingen çocukların erken çocukluk dönemi boyunca yeni durumlara tepki gösterirken kaygı duyacaklarını öne sürmektedir. Peki ya bundan sonrası? Çekingen çocuklar çekingen birer yetişkine mi dönüşecektir? Bu soruya yanıt vermek için yaşları 8 ve 12 arasında değişen çocuklar üzerinde bir araştırma yürütülmüş.

Aynı denekler 10 yıl sonra genç yetişkinlik dönemine girmek üzereyken yeniden teste tabi tutulmuş. Araştırmacı iki ölçüm arasında 0.57 gibi yüksek bir korelasyon bulmuş; yani sessiz ve kaygılı çocuklar, yetişkin olduklarında da bu özelliklerinin çoğunu taşımaya devam ettiği görülmüş. Bu sonuçların anlamı çekingen çocukların çekingen birer yetişkin olmaya mahkûm oldukları mıdır? Bunun cevabı ise “hayır”dır. Araştırmacılar, biyolojik eğilimin yetişkin kişiliğini ne dereceye kadar biçimlendireceğini çevre şartlarının da belirlediğine dikkat çeker.”²⁴

Yine bir araştırma çekingen çocukların çekingen olmayan çocuklara göre daha utangaç bir ergenlik dönemi yaşayabileceklerini göstermiştir. Bu nedenle çekingen çocukların çekingen yetişkin olma olasılığı bulunsa da buna kesin gözüyle bakamayız. Çekingen çocukların anne-babaları, çocuklarının yeni ortamlardaki rahatsızlığına karşı duyarlı davranır ve çocuklarına yeni durumlar ve insanlarla nasıl başa çıkacağını öğretirse onlara büyük bir iyilik yapmış olurlar.²⁵

24 Burger ; Kişilik, s. 361.

25 Burger ; Kişilik, s. 361.

Her ne kadar bu araştırmada çekingen olan ve çekingen olmayan şeklinde tek bir özellik üzerinden çalışma yapılmışsa da; görülmektedir ki bazı özellikleri doğuştan getiriyoruz ve bu “yapılar/özellikler” bizi farklı ölçülerde etkilemektedir.

Kagan ve Moss; “çekingen çocuk” dediği ayırıcı bir özelliğin ileriki yaşlarda nasıl bir süreç izlediğini incelemiş ve önemli bulgulara ulaşmıştır. Ayırıcı özellikler; ilk olarak denekler 2-3 yaşlarındayken, daha sonra da 20 yaşına geldiklerinde ölçülmüştü. Özelliklerin çoğu zaman içinde değişiklik gösterse de bir özellik aynı kalmıştı. Araştırmacılar yeni bir durum karşısında pasif ve temkinli davranan çocukların yetişkin yaşlarına geldiklerinde de yabancıların yanında benzer bir çekingenlik davranış özelliği gösterdiklerini belirtmiştir. O zamana kadar davranışın çevresel etmenlerle açıklanması benimsendiği için araştırmacılar bu kararlı özelliğin çocukluk boyunca anne-babalar tarafından şekillendirilmiş bir tür “kazanılmış korkaklık” olduğunu varsaymışlardır. Yakın zamanlı araştırmalar, alışık olmadık durumlara çekingen bir tarzda tepki göstermenin doğumsal bir eğilim olduğunu göstermiştir. Araştırmalar çocukların yaklaşık %10’unun çekingen olarak sınıflandırılabileceğini söyler.²⁶

Yine okul öncesi yaşlarda tespit edilen mizaç özelliklerinin o çocuğun okul ve eğitim hayatında onu nasıl etkilediği sorusunun cevabı da bilim insanları tarafından araştırılmıştır.

Araştırmada 21 aylıkken çekingenlik düzeyi ölçülmüş çocukların anaokulundaki ilk günlerinde nasıl davranacakları kestirilmiştir. Gözlemciler okulun ilk gününde serbest oynama saatinde çocukları izlemişler. Önceden çekingen olarak tanımlanmış çocukların bu yeni ortama içlerine kapanarak

26 Burger ; Kişilik, s. 358.

ve yeni sınıf arkadaşlarını uzaktan izleyerek tepki verdikleri görülmüş. Sınıftaki diğer çocuklarla karşılaştırıldığında çekingen çocuklar diğer kız ve erkek çocuklarla oynamakta, onlara dokunmakta, oyuncaklarını paylaşmakta hatta gülmekte bile daha az istekli davrandıkları gözlenmiş. Çekingen ve rahat çocuklar daha okulun ilk gününde açıkça çok farklı tepkiler göstermişler ve araştırmacıların belirttiğine göre bu farklılıklar bir okul yılı boyunca devam etmiştir.²⁷

Yukarıdakine benzer araştırmalar yeni doğmuş çocukta hem kişilik gelişimi açısından hem de anne-baba-çocuk ilişkilerini etkileyen etmenler açısından gelecek için anlam taşıyan bazı bilgilerin elde edilmesinin mümkün olduğunu gösteriyor. Bu bilgiler; bir çocuğu diğerlerinden farklı kılan belirli özelliklerin zaman geçtikçe devam edip gitmesi halinde özellikle önem kazanır ve kişilik özelliği çekirdeğinin hayatın ilk günlerindeki niteliğinden hareketle kişisel karakterlerin keşfedilmesinde büyük bir değer taşımaktadır.

Tüm bu sınırlı yorumlara rağmen çocuklar üzerinde yapılan bu çalışmalar bundan 30-40 yıl önce psikologların genelde benimsediği görüşün aksine şunu göstermektedir ki; bebekler aynı özelliklere sahip olarak doğmazlar. Doğuştan itibaren gözlemlenebilen ve ergenlik-yetişkinlik dönemlerinde de etkisi açıkça fark edilen bu farklılıklar mizaç ve kişilik araştırmalarının temel ilgi alanlarından biri olmuştur.

“Artık kişiliğimizin bir bölümünün kalıtsal olarak belirlenip belirlenmediği konusunu tartışmaya pek gerek kalmamıştır. Günümüzde daha çok bunun ne derece ve nasıl olduğu soruluyor... Kişilik psikologlarının yıllar önce Watson ve

27 Burger, a.g.e., s. 366

diğerlerince savunulan ‘boş levha’ anlayışına geri döneceğini ya da yeniden yaklaşacağını düşlemek oldukça güçtür.”²⁸

Son araştırmalar dikkate alındığında davranışçı ekolün kurucusu Watson’un; yetiştirildiği ortamı yeterince denetleyebilirse herhangi bir çocuğu istediği gibi bir yetişkine dönüştürebileceğini açıklamasından bu yana kişilik kuramları epey yol kat etmiştir. Davranışçılar kişilerin doğumla gelen farklılıkları ne olursa olsun çevresel etkilerin bunların üstesinden gelebileceğini iddia etmişlerdi. Bugün ise; araştırmacılar *doğuştan gelen etkilerin kişiliğin oluşumunda kolay kolay göz ardı edilemeyeceğini kanıtlamış durumdadır*. Bu etkilerin doğası ve büyüklüğü bir tartışma konusu olmayı sürdürmekle beraber, yetişkin kişiliğinin en azından bir bölümünün kalıtımsal eğilimlerden etkilendiğini çok az psikolog reddetmektedir.”²⁹

Burger’in kişilikte kalıtım etkilerinin olduğunu vurgulaması önemli olmakla birlikte “Enneagram Modeli”nde tanımlandığı şekliyle mizaç doğumsaldır (Kalıtımsal olup olmadığı biyogenetik ve epigenetik çalışmalarla belirlenebilecektir). Doğumla gelen bu mizaç yapısı kendisine has bir “kişilik yelpazesini”nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Kişilik; mizaç yapısının çevre ile etkileşmeye başladıktan sonra kişinin herhangi bir zaman dilimindeki gözlemlenebilen dış ve gözlemlenemeyen iç durumunun tümüdür. Kişiliğin nasıl şekilleneceği mizaç yapısı ile çevresel etkenlerin karşılıklı etkileşimine bağlıdır. “Mizaç” ile “kişilik” karşılıklı dinamik etkileşim içindedir. Çevre etkenleri mizaç yapısındaki bir potansiyeli tetikler. Tetiklenen bu potansiyel bir duygu-tutum-davranış olarak görünür. Kişilik görünümü hayat boyu dinamik bir yapı sergiler. Ancak di-

28 Jerry Burger, a.g.e., s. 681

29 Jerry Burger, a.g.e., s. 683

namik olan bu kişilik; mizaç yapısının imkân ve kabiliyetleri ile çok yakından bağlantılıdır.

Özetle; çocukta doğuştan gelen “mizaç özelliklerinin” yetişkin kişilik özellikleri ile güçlü bir etkileşim ilişkisi vardır. Bu süreç “yaşanan olaylar, kültür, sosyal çevre, ebeveyn tavrı, eğitim, kültür, toplumsal cinsiyet algısı” gibi etkenlerin atmosferinde şekillenir. Bir başka ifade ile mizaçtaki farklılıklar ve temel arayışlar duyuşal bilgi ve olguların işlenmesini modifiye eder, değiştirir; erken öğrenme karakteristiklerini (özellikle bilinçdışı davranışsal yanıtın koşullanması ile ilişkili olarak) şekillendirir. Mizaç; duygusal algı ve öğrenme süreçlerini işleyen doğumla getirdiğimiz sistem yönelimimizdir.

“Kontrollü olma, duygusallık, hareketlilik, çekingenlik, cesaret, sakinlik, hızlı tepki verme, merak, iyimserlik” gibi doğuştan gelen mizaç özelliklerinin kişiliğin şekillenmesinde çok büyük önemi olmakla birlikte bu gelişim sürecinde “anne-baba tavrı, çevre ve eğitim”in de payı büyüktür. Örneğin yüksek düzeyde hareketlilik ve tepkisellik eğilimi olan bir çocuğun saldırgan bir yetişkin olma olasılığı yüksektir. Ancak öfkenin dışavurumunu ve çatışmayı teşvik etmeyip çocuğun sorun çözme becerilerini geliştiren anne babalar; bu çocuğun saldırgan olmayan, olaylara yerinde ve zamanında müdahale eden, işbirliğine açık bir yetişkin olmasını sağlayabilirler.

Yine kaçınan olan ve sosyal olma eğilimi zayıf olan bir çocuğun, ilerleyen yaşlarında dışa dönük, birçok arkadaşına sahip çok sosyal bir yetişkine dönüşme olasılığı düşüktür. Ancak bu çocuğun, sosyal becerilerini geliştirdiğinizde sosyal etkileşime daha açık, iletişimden kaçınmayan, kendini ifade eden bir kişilik örüntüsü kazanması mümkün olabilir.

Dolayısıyla; “yetişkin kişiliğimiz”; doğuştan gelen mizacımız ile entelektüel zekâ, cinsiyet, anne-baba tavrı,

eğitim, kültür, yaşanan olaylar, alınan geri bildirimler gibi unsurların etkileşimi sonucu oluşur.

Mizaç yapımız çevremizi etkilediği gibi, çevremiz de mizaç özelliklerinin ve eğilimlerinin kararlı kişilik özelliklerine dönüşümünü şekillendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında; “benzer mizaç yapısına” sahip iki çocuk ileri yaşlarda çok “farklı kişilik” özellikleri taşıyan iki yetişkin olabilirler.

Örneğin yüksek tepki hızına ve hareketliliğe eğilimli olan bir çocuk; hızlı tepki verme ve hareketli olma özelliğini iyi yönetemediğinde ve yanlış alanlara kanalize ettiğinde “çabuk öfkelenen, tahakküm eden, saldırgan biri” olabilir. Aynı çocuk mizaç özelliklerini ölçülü biçimde olumlu alanlara yöneltebildiğinde “güçlü ve kararlı bir lider, koruyucu/etkin bir mücadeleci insan” da olabilir. Ancak bu çocuğun kendi halinde, kaçınan, sessiz, çatışmadan kaçınan biri olmayacağı kesindir.

Bu açıdan bakıldığında bilinmelidir ki; çocuk, anne babasının üzerine istediklerini çizebilecekleri boş bir levha değildir. Ancak yine hiçbir çocuk, anne babasının ve toplumun hiçbir etkisinin olamayacağı bir şekilde önceden belirlenmiş bir kişilikle de dünyaya gelmez.³⁰

Örneğin istediklerinin hemen ve itiraz edilmeden yapılmasını isteyen, iletişimde sert ve net bir tutum sergileyen bir ebeveynlik tavrı; çok duygusal, kırılgan, kolay incinen, sakin ve kendi halindeki bir çocukta olumsuz etkiler oluşturarak sağlıksız bir kişilik örüntüsü oluşmasına neden olabilir.

Böylesi bir durum hem ebeveyn hem de çocuk için zor olacaktır; ebeveyn gözüyle “çabuk küsen ve kırılan, aşırı duygusal ve üstelik söz dinlemeyen zayıf bir çocuk”; çocuğun gözüyle

30 Bkz. J. Burger; Kişilik, s. 356-357 Kaknüs yay. 2006, İstanbul.

“kendisini dinlemeyen, anlamaya çalışmayan, duygusuz, sert, her şeye çabucak öfkelenen bir ebeveyn.”

İşte bu nedenle eğer ebeveynler çocuklarına faydalı olmak ve bilmeden de olsa zarar vermek istemiyorlarsa kendi mizaçlarının farkında olmalı ve kendi mizaçlarının çocuklarının mizaç yapısına ve beklentilerine uyup uymadığını düşünmelidirler.

Dolayısıyla ebeveynler çocuklarını yetiştirmeden önce kendilerini yetiştirmelidirler.

“Anne-baba her bir çiçeğin kendi renginde ve kokusunda açılıp gelişmesi için gerekli bakımı yapan bahçıvan gibidir. O çiçek hangi renkte ise o şekilde açacaktır. Onun rengini değiştirmeye çalışmak, onun rengini beğenmemek veya onu istediğimiz renge boyamaya çalışmak yanlış olacaktır.”

Bu açıdan baktığımızda şu uyarıda bulunmayı gerekli görüyoruz; anne-babadan birinde veya ikisinde “doğruları bilmeme, kararsızlık, kaygı, sorumsuzluk, empati yoksunluğu, sağlıksız çözüm yöntemleri, sevgisizlik, bencillik, öfke, sertlik, aşırı ve gereksiz tepkisellik, duygularını göstermeme, yargılayıcılık, sabırsızlık” gibi psikolojik yetersizlik ve olumsuzluklar olduğunda bu durum çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir.

Dolayısıyla tam bir anne-baba olmak için biyolojik anne-baba olma yeterliliğinin yanı sıra en azından psikolojik olarak da sağlıklı anne-baba olma yeterliliği gerekmektedir.

İşte bu mizaç-kişilik modeli; doğuştan gelen mizaç farklılıklarına dikkat çekerek sağlıklı bir anne-babalık için gerekli olan bilgi-anlayış ve doğru tutuma işaret etmektedir.

Bu model öncelikle iki noktaya vurgu yapmaktadır. Birincisi, anne-baba ve eğitimcilerin muhatap oldukları çocukların mizaç tiplerini; temel arayış, motivasyon, algı tarzı, güçlü

ve zayıf yönleri açısından anlamalarını sağlamak. İkincisi; çocukları mizaç yapılarına uygun bir tarzda yetiştirmek için uygun tutum ve tavırlara işaret etmek. Özetle;

- Güçlü yönlerini dengeli bir şekilde geliştirmek,
- Potansiyel riskleri minimuma indirmek,
- Zayıf oldukları özellikleri kazandırmak.

Çünkü sağlıklı bir kişilik ve karakter eğitimi, söz konusu çocuğun mizaç yapısının çok iyi bilinmesine bağlıdır. Anne-babalar çocuklarının kendilerinden farklı bir yapıda olabileceklerini bilmeli ve bu farklılığı dikkate alarak çocuklarına en uygun tarzda davranmalıdır. Bu farklılığı gören ve anlayan anne-babalar; çocuklarını daha doğru ve objektif bir açıdan bakıp değerlendirerek çocuklarına sağlıklı bir ebeveynlik yapma imkanı bulacaklardır.

Çocuk yetiştirirken korku, arzu, beklenti, hayal ve ideallerinizi bir kenara bırakın. Bu yaklaşımlarla çocuğunuza ebeveynlik yapmanız; onunla empati yapmadan onu kendi kalıbınıza dökmeye çalışmak anlamına gelecektir. Bu ya onun baskılanmasına ya da sağlıksız tepkiler vermesine yol açacaktır.

“Çocukları, babalarının yeteneklerine göre değil, kendi yeteneklerine göre yönlendirmek gerekir.”

Eflatun

Enneagram/Dokuz Mizaç Modeli Açısından MİZAÇ, KİŞİLİK ve KARAKTER

MİZAÇ: Çocuğun doğuştan (congenital) getirdiği, kendine özgü temel özellikleri olan, yaşam boyu değişmeyen, çocuğun kişiliğinin temel zeminini oluşturan ve kendi içinde bir bütünlük taşıyan yapısal bir işlem çekirdeğidir.

Bütün çevre şartları (eğitim, kültür, ebeveyn tutumları, yaşanılan olaylar vs.) bu mizaç yapısı tarafından algılanır, değerlendirilir, yorumlanır ve işlenir. Aynı çevre şartları farklı mizaç yapılarında farklı etkiler meydana getirir.

Aynı ebeveynlik tutumu, farklı mizaç yapısındaki çocuklarda farklı sonuçlar oluşturur. Örneğin; çok sert ve müdahaleci bir ebeveynlik tutumu, korku ve kaçınma yönünde bir mizaca sahip bir çocuğun içedönük ve kaygılı olmasına neden olabilir. Aynı sert ve müdahaleci ebeveyn tutumu, yüksek tepki hızına ve kararlı mizaca sahip bir çocukta öfke ve saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir. Unutulmamalıdır ki; rüzgar mumu söndürürken yangını alevlendirebilir.

Dolayısıyla “şiddete maruz kalan çocuk şiddete eğilimli olur, utandırılan çocuk, kendine güvensiz ve kaçınan olur” gibi genelleyci değerlendirmeler yanlıştır. Çünkü bu değerlendirmeler tüm çocukları benzer yapıda kabul etmekte ve çocuklardaki mizaç farklılıklarını dikkate almamaktadır.

Önemli kişilik kuramcılarında Allport'a göre bir bireyin davranışının en kritik belirleyicisi çevresel koşullar değil, kişilik yapılarıdır. **“Yağı eriten ısı, yumurtayı katılaştırır.”**

Bir duvara fırlatılan tüm bardakların kırılacağını düşünmek; tüm bardakların cam olduğu kabulüne dayanmaktadır. Halbuki kağıt ve plastik bardak duvara hızlıca fırlatılsa da kırılmaz. Çünkü cam değildir. Bu nedenle şiddet uygulanan bazı çocuklar mizaç yapılarındaki potansiyel risk nedeniyle şiddete eğilimli olabilirken aynı şiddet nedeniyle bir başka çocuk kaçınan ve özgüvensiz bir tutum sergileyebilir.

KİŞİLİK: Mizaç yapısının temelinde oluşan, mizacın iç ve dış etkenleri algılaması-değerlendirmesi ve işlemesi sonucu şekillenen düşünce-duygu-duyum ve davranış özelliklerinin tümüne kişilik diyoruz.

Kişiliğin ne şekilde gelişeceği; mizaç yapısı ile çevre etkenlerinin karşılıklı etkileşimine bağlıdır. Her bir dış etken bireyin mizacında bir potansiyeli tetikler. Tetiklenen bu potansiyel bir düşünce, duygu, tutum ve davranış olarak kişiliğe yansır.

Mizaç yapısının imkan ve kısıtlılıkları zemininde gelişen ve o mizaca özgü bir yelpaze içinde değişim gösterebilen kişilik; mizaç yapısının dinamik, dışa dönük ve büyük oranda görünür boyutudur. Örneğin tip “6” mizaç yapısında kontrollü olma ve tehlikeden kaçınma bir mizaç özelliğidir. Bu özellikler kişilik düzeyinde kendini “nesnel tehlike gördüğünde kaçınma, gerektiği yerde ve ölçüde kontrol etme, gerektiği yerde kontrollü gevşetme ve spontan davranma” şeklinde sağlıklı bir seviyede gösterebilir. Ya da “nesnel olmayan tehlike ihtimali nedeniyle kaygılı ve kaçınan davranma, gerekli veya gereksiz her durumda kontrollü ve tutuk olma ve spontan davranamama” şeklinde sağlıksız bir seviyede görünebilir.

Yine bazı mizaç yapıları ile bazı kişilik özellikleri arasında yakınlık-yatkınlık ilişkisi vardır. Yine bazı mizaç yapıları ile bazı kişilik özellikleri arasında da uyumsuzluk ve yatkın olmama ilişkisi vardır.

Örneğin “8” mizaç yapısı; cesaret, kararlılık, isteklerinde kararlı olma, gücünü gösterme gibi kişilik özelliklerine çok yatkınken yumuşak başlılık, halim-selimlik, sabır, zayıflık gösterme, duygusallık, kararsızlık, alınganlık gibi tutumlara pek yatkın değildir.

“1” mizaç yapısı; düzenlilik, ayrıntılara dikkat, mükemmel yapma, yanlışları görme ve düzeltme, eleştirelilik gibi kişilik özelliklerine yatkınken; sakin olma, akışına bırakma, duygusallık, tembellik, umursamazlık, düzensizlik, plânsızlık, hatalara hiç takılmama gibi kişilik özelliklerine yatkın değildir.

Dolayısıyla kişinin kendi mizacının yatkın olduğu olumlu kişilik özelliklerini dengeli ve sağlıklı bir biçimde kazanması, bununla beraber pek yatkın olmadığı olumlu kişilik özelliklerini de mümkün olduğu ölçüde edinmesi bir eğitim-gelişim ve dönüşüm meselesidir.

Bu konuda prensip şu olmalıdır: Öncelikle çocuğa mizacını olumlu tutumlarla besleyerek yatkın olduğu olumlu kişilik özelliklerini “uçlara kaçmadan, dengeli” bir şekilde geliştirmek; ardından da mizaç yapısının yatkın olmadığı olumlu kişilik özelliklerini “mümkün olduğu ölçüde” kazandırmak.

Örneğin “7” mizaç yapısının meraklı ve hareketli olmaya, deneyim ve yeniliğe açıklığa, iyimser yaklaşıma ve sorunlara takılmamaya yatkınlığı vardır. Ancak odaklanmaya, sıkıldığı bir işi sonlandırmaya, zorlukları çözme konusunda sebatkâr olmaya, duygusal empati ve fedakârlığa, merak ve deneyim arzusunu kontrol etmeye yatkınlığı azdır.

İşte ebeveyn ve eğitimciler “7” mizaç yapısındaki bir çocuğun yatkın olduğu özellikleri dengeli bir şekilde geliştirmeli, yatkın olmadığı özellikleri ise mümkün olduğunca ona kazandırmaya çalışmalıdır.

Örneğin “8” mizaçlı bir çocuk kendini korumaya, cesur davranmaya, kararlı ve mücadeleci olmaya yatkındır. Bu mizaç yatkınlığı olumlu yönde dengelenmezse kavgacı, şiddete eğilimli, saldırgan bir kişilik örüntüsü şekillenmesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu çocuğun yatkın olduğu cesaretli olma, mücadeleden yılmama, koruyucu ve sahiplenici olma eğilimi dengeli bir şekilde geliştirilmelidir. Bununla beraber pek yatkın olmadığı tahammül, sabır, konuşarak uzlaşma, tepkisini erteleme, öfkesini kontrol gibi beceriler “mümkün olduğunca” kazandırılmalıdır. Buna bir nevi çocuğun mizacının doğasında pek olmayan olumlu özelliklerin çocuğa aşılması olarak değerlendirebiliriz.

KARAKTER: Toplumda genel olarak karakter kavramı toplumsal kabul gören ahlaki değer, akılcı yaklaşım ve erdemler anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Mizaç ve karakter konusunda bilimsel çalışmalarıyla tanınan Cloninger; karakterin zihne işaret ettiğini, ‘soyut düşünme, sembolik yorumlama ve nedenselleştirme gibi daha yüksek bilişsel işlevlerle’ ilişkili olduğunu, kişisel amaç ve değerleri yansıttığını, rasyonel ve istemli olduğunu öne sürmektedir. Buna bağlı olarak üç temel karakter özelliği olduğunu söylemektedir:

Kendini yönetme,

İşbirliği yapabilme,

Kendini aşma

Karakter kelimesi; katı bir şeyi çizmek veya oymak, bir şey üzerinde sabit izler bırakmak, ayırıcı işaret (distinctive mark), belirgin ayırıcı nitelik anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla kelimenin anlamından hareketle karakteri akıl, ahlak ve erdem temelinde değil yine psikolojik tutum zemininde tanımlıyoruz:

Karakter; “kişilik özellikleri içinde ”kararlılık, belirginlik, yerleşiklik ve süreklilik kazanmış olan düşünce, duygu ve davranış kalıplarıdır. Değişime oldukça dirençli olan bu düşünce, duygu ve davranış kalıpları; tekrarlanmaları ve onaylanmaları ölçüsünde karakter haline gelmişlerdir.

Örneğin; tip “2” çocukta ihtiyaçlara duyarlı olma ve yardımsever olma bir mizaç özelliğidir. Bu mizaç özelliği kişilik düzeyinde çevresine yardım etme, paylaşma, destekleyici ve fedakar olma şeklinde kendini gösterebilir. Ancak kişide bu tutumlar; akıl, muhatabın durumu ve kişisel imkanlar dikkate alınmadan sürekli, kararlı, belirgin ve yerleşik hale gelmişse, üstelik bu tutum gerektiğinde değiştiremiyorsa bu özellikler karakter haline gelmiştir diyebiliriz.

Yine tip “2” çocukta duygusal alınganlık bir mizaç özelliğidir. Kişilik düzeyinde bu özellik zaman zaman kendini geri çekme, suratını asma ve küsme şeklinde görülebilir. Ancak alıngan tutumların sürekli, kararlı ve değişime dirençli hale gelmesi durumunda o çocukta alınganlık karakter haline gelmiştir diyebiliriz.

Mizaç, kişilik ve karakteri bir ağaç metaforu üzerinden tanımlayacak olursak şunu söyleyebiliriz:

Mizaç; ağacın çekirdeğine,

Kişilik; o ağacın filizlenmesinden ölümüne kadar gösterdiği tüm durumlara,

Karakter ise; o ağacın kalınlaşmış, sertleşmiş ve değişime dirençli hale gelmiş kalın dallarına işaret eder.

Bir başka ifadeyle değişim ve faaliyet halindeki kişilik; daha statik bir yapı olan mizacın dinamik ve işleyen boyutu ve görünümüdür.

Karakter ise; kişilikte sürekli ve apaçık görülen, sıklıkla tekrar edilegelen, alışkanlık haline gelmiş, değişime oldukça dirençli kişilik özelliklerine işaret eder. Nitekim Aristo şu sözü söylerken karakterin alışkanlıktan ibaret olan doğasını çok iyi tanımlamıştır: “Biz tekrar tekrar yaptığımız şeyiz.”³¹

Karakterin Arapça karşılığı olan hulk-ahlâk terimini Cür-cânî şöyle tarif etmektedir: “Nefste yerleşmiş bir ‘durum ve nitelikten’ ibarettir ki ondan filler bir fikir veya düşünceye ihtiyaç duymaksızın kolaylıkla ve tabii olarak çıkar.”³²

31 Russel W. Gough, Karakteriniz kaderinizdir, s. 5, hyb yay., Ankara 2002.

32 Cürcani, a.g.e, s. 99

3. BÖLÜM

DOKUZ MİZAÇ MODELİ'NE GÖRE ÇOCUĞUN MİZAÇ ANALİZİ

Enneagram/ Dokuz Mizaç Modeli'nde; bir çocuğun dört mizaç tipi ile ilişkisi vardır. Çocuğun;

- *Ana mizaç tipi*
- *Kanat mizaç tipi*
- *Stres hattındaki mizaç tipi*
- *Rahatladığındaki mizaç tipi*

Şimdi kısaca bunlara değinelim.

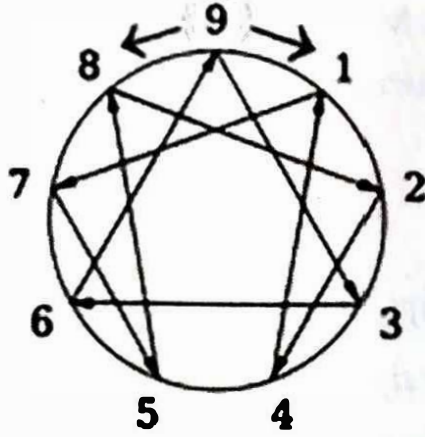
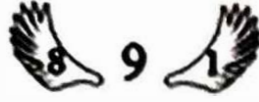
Ana mizaç tipi: Bir çocuğun ağırlıklı ve baskın şekilde sergilediği mizaç tipine o çocuğun **ana mizaç tipi** diyoruz. Çocuk, ana mizaç tipinin özelliklerini yaygın ve etkili şekilde gösterir.

Kanat mizaç tipi: Her bir çocuk yukarıda belirttiğimiz ana mizaç tipinin yanında, bir başka mizaçtan da ikincil derecede etkilenir. Kısmen ve ikincil derecede etkilendiği bu mizaç tipine o çocuğun kanat mizaç tipi diyoruz.

Bu etki bazen zayıf bazen de güçlü olup ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında mutlaka hesaba katılmalıdır. Kanat mizaç tipi ana mizaç tipinin bazı özelliklerini yumuşatabilir, bazılarını güçlendirebilir. Kanat mizaç tipi aynı zamanda çocuğa ana mizaç tipinde olmayan bazı özellikler katar.

Enneagram mizaç ve kişilik modelinde mizaç tipleri bir çemberin etrafında aşağıdaki gibi gösterilir. Çocuğun ana mizaç gözlem veya testlerle belirlendiğinde kanadını belirlemek

kolaylaşır. Çünkü kanat mizaç tipi ana mizaç tipinin bir önce veya bir sonrasındaki tiptir.

Örneğin; ana mizaç tipi “9” olan bir çocuğun kanat mizaç tipi “1” veya “8”dir. Ana mizaç tipi “3” olan bir çocuğun kanat mizaç tipi “2” veya “4” olacaktır.

Örneğin ana mizaç tipi “7” olan bir çocuk, “6” mizaç tipinden kanat etkisi aldığı daha tedbirli, beklenmedik olumsuzluklardan ürken, tehlikeli şeylere karşı dikkatli, çevresinin onayına az da olsa önem veren bir yapıda olurken; “8” mizaç tipinden kanat etkisi aldığı daha öfkeli, iddialı, kararlı, baskın ve dirençli olacaktır.

Yine ana mizaç tipi “1” olan bir çocuk, “2” mizaç tipinden kanat etkisi aldığı, duygusal yakınlık ve paylaşım ihtiyacı duyan, duygusal olarak alınganlık gösterebilen, daha sıcakkanlı ve yardımsever bir tutuma sahip olacaktır. Buna karşın ana mizaç tipi “1” olan bir çocuk, “9” mizaç tipinden kanat etkisi aldığı, daha soğukkanlı ve sakin, uzlaşmaya eğilimli, tepkilerinde daha kontrollü, öfke ve duygusal tepkilere biraz mesafeli bir yapıda olacaktır.

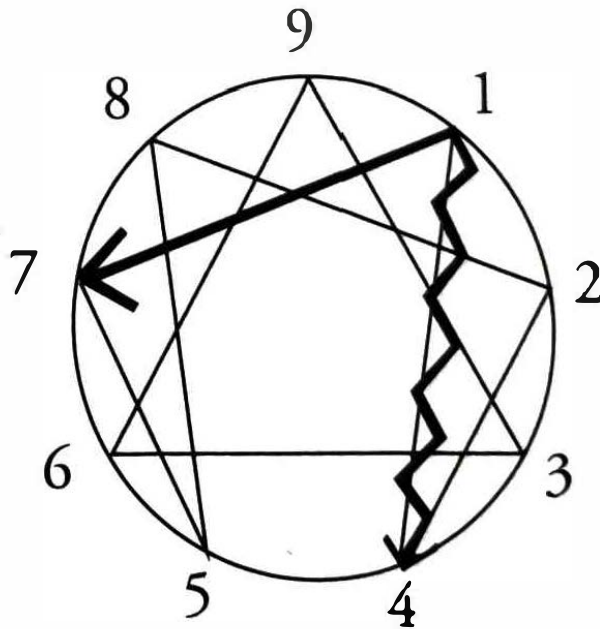
STRES VE RAHAT DURUMLARINDA SERGİLENEN TUTUMLAR

Enneagram modelinde her bir çocuk stres faktörlerine uzun süre maruz kaldığında ve bu durumu değiştiremediğinde ana mizaç tipinden farklı bir mizaç tipinin sağlıklı düzeydeki özelliklerini sergiler. Buna bireyin “streste sergilediği mizaç tipi” adını veriyoruz. Birey streste iken sergilediği mizaçın “sağlıksız” halini yaşar.

Buna karşın çocuk temel arayış ve ihtiyaçlarını karşılayıp kendini güvende hissettiğinde rahatlayarak ana mizaç tipinden farklı bir mizaç tipinin sağlıklı halini sergiler. Buna da bireyin “rahat ve dinginlikte sergilediği mizaç tipi” adını veriyoruz. Birey rahat ve dingin iken sergilediği mizaç yapısının sağlıklı halini sergiler.

RAHATLADIĞINDA

- Keyifli.
- Neşeli.
- Spontan.
- İyimser.
- Kabullenici.

- Ciddi.
- Mantıklı.
- Kontrollü.
- Kuralcı.
- Sorumluluklara duyarlı.

STRES ALTINDA

- Umutsuz.
- Tükenmiş.
- Karamsar.
- Depresif.

Bireyin streste iken sergilediği tavır ve tutum, hayatta en çok kaçındığı tutum ve tavidir. Örneğin “9” mizaç tipindeki bir çocuk; uyum, barış ve huzur arar. Çatışma ve uyumsuzluktan kaçınır. Ancak bu çocuk belli bir stres ve baskı altında kaldıktan sonra uyumsuzluk, inatlaşma, muhalif ve çatışmacı (yani streste sergilenen “6” mizaç yapısının sağlıklı halini) bir tavır sergileyebilir. Öte yandan bireyin rahat-dingin durumda sergilediği tutum da aslında “kendisini tamamlayan-geliştiren” bir tutumdur. Örneğin yine aynı “9” mizaçlı çocuk, rahatladığında ve kendine güvendiğinde “hedefine odaklanma, kararlılık, engelleri aşma, özgüven içinde sonuca ulaşma tavrını” (yani “3” mizaç yapısının sağlıklı halini) sergiler.

Kezâ “6” mizaç tipindeki bir çocuk da çevresine ve kendine güvenip rahatladığında tip “9” un sağlıklı halini sergiler. Bu durumda bir sorgulama yapmadan ve kaygı duymadan tam bir huzur içinde “çevresiyle uyum sağlayan, bütünleşen, hesap yapmadan her şeyini paylaşan, açık, samimi bir tavır” içine girer. Buna karşın kendini güvensiz ve kaygılı hissettiği durumlarda ise tip “3” ün sağlıklı halini sergiler. Yani “uyumsuz, bencil, sadece kendini düşünen, hırçın bir tavır” içine girer.

Çocuğun stres halinde sergilediği sağlıklı tutum ile rahatladığında sergilediği sağlıklı tutum genellikle geçicidir. Ancak gerek stres durumunun gerek rahatlık durumunun sürekliliği oranında bu geçici tutumlar kısmen de olsa süreklilik kazanabilir.

Mizaç Yapısının Kişilik Düzeyinde Farklı Seviyelerdeki Görünümü

Enneagram/Dokuz Mizaç Modeli’nde; mizaç yapısı değişmemekle birlikte kişilik özellikleri ve görünümü o mizaca özgü bir yelpaze içinde “farklı ve dinamik” bir şekilde görü-

lebilir. Mizaç yapısı temelinde şekillenen kişilik özellikleri ve görünümü üç temel düzeye ayrılır:

- Sağlıklı düzey
- Ortalama düzey
- Sağlıksız düzey

Her birey; “olumlu, geliştirici, dengeleyici” çevre şartları ile etkileşim sonucu “mizaç yapısına özgü” **sağlıklı kişilik görünümü** kazanabilir. Buna karşın yine aynı birey; “olumsuz, ketleyici, dengesiz, çelişik” çevre şartları ile etkileşime girdiğinde “mizaç yapısına özgü” **sağlıksız bir kişilik görünümüne** bürünebilir. Bu ikisi arasında bir durum da söz konusudur ki buna da o mizaca özgü **ortalama kişilik görünüm** düzeyi denilmektedir.

Ancak şu unutulmamalıdır ki birey olumsuz şartlara rağmen “doğru ilkeler, doğru düşünme, doğru yorumlama” neticesinde sağlıklı bir kişilik görünümü taşıyabilir. İşte her bir mizaç yapısı için geçerli olan 3 farklı “kişilik görünüm düzeyi”; aynı mizaç yapısındaki bir bireyin kişilik şekillenmesi anlamındaki “imkân ve potansiyelini” ifade eder.

Mizaç yapısı, “doğuştan ve değişmez” olmakla birlikte kişilik özellikleri gelişime ve değişime açıktır. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında eğitim ve terbiyenin niçin önemli olduğu da açığa çıkmaktadır.

Eğitim ve terbiye mizaç yapısını değiştirmez. Bununla birlikte eğitim, kültür, terbiye, v.s. tüm çevre şartları bireyin mizacındaki özelliklerin kişilik düzeyinde şekillenmesini etkiler.

Mizaç Özellikleri ve Kişilikte Sağlık Seviyeleri Düzeyinde Görünümü

Mizaç özelliği	Sağlıklı Seviye	Ortalama Seviye	Sağlıksız Seviye
Tip 1 Bir şeyi tam yapmak	Tam yapmaya gayret etmek, tam yapamadığında rahatsız olmamak	Tam yapmaya gayret etmek, tam yapamadığında rahatsız olmakla beraber buna takılmamak	Tam yapmaya gayret etmek, tam yapamadığında rahatsız olmak ve buna sürekli takılmak
Tip 2 Sevgiyeye duyarlı olmak	Doğal olarak sevmek, karşılık beklememek, sevmeye açık olmak, sevgi göremediğinde eksiklik hissetmemek	Sevdiğinden karşılık beklemek, sevmek için gayret etmek, sevgi göremediğinde kendini biraz değersiz ve mahrum hissetmek	Sevdiğinde sürekli geri bildirim almak, çalışmak, sevmek için yapmacık davranışlar göstermek, sevgi göremediğinde kendini değersiz ve eksik hissetmek sevgiyeye kendini kapatmak, hiç kimseyi sevmemek.
Tip 3 Kararlı ve gayretli olmak	İmkan ve şartları gözeterek karar vermek ve gücü oranında gayret etmek, aşılmaz bir engel olduğunda esneyebilmek ve durumu kabullenmek	İmkan ve şartları gözetmeden arzu odaklı karar vermek ve gayret etmek, aşılmaz bir engel olduğunda esneyememek ve hırslanmak	İmkan ve şartları gözetmeden her arzusunu talep etmek ve bunun için doğru/yanlış ne gerekiyorsa yapmak aşılmaz bir engel olduğunda esneyememek ve hırslıdan kendi kendini yemek, saldırganlaşmak

Mizaç özelliği	Sağlıklı Seviye	Ortalama Seviye	Sağlıksız Seviye
Tip 4 Ne istediğini arayıp bulmaya çalışmak	Ne istediğini imkanlar arasından seçen ve bundan tatmin olan, istediği olmadığı esneklik gösteren	İstediği imkan ve şartlar olmadığında biraz üzülüp kendini mahrum hissetse de elindeki güzel yönlerini görerek memnun ve mutlu olmaya çalışan	İstediği imkan ve şartlar olmadığında kendini çok kötü hissedip kendi içine çekilen, iletişime kendisini kapatan ve soyutlayan
Tip 5 Bilmeye çalışmak, bildiği oranda adım atmak	Bilmek için gözlemleyen ve bilgisi tam olmasa da kendine güvenerek adım atan, kendini gösteren	Bilmek için gözlemleyen ve bilgisi tam olmadığında güvensizlik hisseden ve çekinerek adım atan	Bilmek için gözlemleyen ve bilgisi tam olmadığında güvensizlik hissiyle kendini soyutlayan ve gizleyen
Tip 6 Zarar ve tehlikeden kaçınma	Belirgin ve nesnel tehlike ve zararlardan kaçınır, kaçınmadığı durumlarda soğukkanlı bir şekilde durumu kabullenerek elinden geleni yapmaya çalışır.	Nesnel ve hayali tehlikelerden kaygı duyar, Kaygı verici durumlarla baş edemediği zamanlar olsa da elinden geleni yapmaya çalışır.	Hayali olgulardan kaygı ve korku duyup bu korkulara teslim olan, soğukkanlılığını kaybeden, panikleyip kısır bir döngü içerisine girerek suçlayıcı ve dengesiz tavırlar sergileyen.
Tip 7 Keyif ve ödül odaklı	Hayatı keyifli kılmanın yanında aynı zamanda sorumluluklarına da odaklanarak üstüne düşeni yapan, potansiyelini tam olarak ortaya çıkarıp üretken olan	Keyifli olmanın yanında sorumluluklarına kısmen dikkat eden bazen de erteleyen, potansiyelini tam olarak sergileyecek tam çabayı gösteremeyen.	Sadece keyif ve haz peşinde koşan, isteklerini yaptırarak için manipüle eden, sabırsız, aceleci, sorumluluğunu umursamayan, enerji ve imkanlarını boşa harcayan, verimsiz.

Mizaç özelliği	Sağlıklı Seviye	Ortalama Seviye	Sağlıksız Seviye
Tip 8 Güçlü ve etkin olmak	Güç ve etkinliğini gerekli ölçüde ve durumda sergileyen, uyumlu ve kontrollü davranan, gerektiğinde öne çıkan ve adaleti sağlayan	Güç ve etkinliğini gerekli ölçünün üstünde ve her durumda sergilemeye çalışan, çevresini kendine uydurmaya çalışan, kendini kontrol etmekte zorlanan, sürekli öne çıkıp gücünü kendi arzularını doğrultusunda kullanan.	Öfkeli ve zorba davranan, kendi arzusuna göre çevresini zorlayan, şiddeti bir yönüne haline getiren, kibirli ve kaba, kendini kontrol gereğ duymadan tepki veren, kontrolsüz ve ölçüsüz güç kullanan.
Tip 9 Uyumlu ve akışına bırakan	Çevresiyle uyumu gözeterek istekleri noktasında karar verip bu konuda şartlar ölçüsünde gayretli ve sebatkar olur. Yapabileceğini yaptıktan sonra süreci akışını gözlemler ve takip eder.	Çevresi ile uyumu korumak adına isteklerini kararlı biçimde ifade etmekten ve bu konuda gayret etmekten kaçınır, Yapabileceği şeyler olduğu halde süreci akışına bırakır. Hedefleri için bazen gayret edip bazen tembelliğe kayabilir..	Pasif ve kaçınan tutumlarla uyumu korumaya çalışır. Hedef oluşturmaktan ve gayret etmekten kaçınır. Kendine tamamen güvensiz olup karar vermekten kaçınarak her şeyi olumsuz terk eder. Hayır diyemeyen ve pasif uyum sağlayan bir tutum içine girer.

Bu tablodan da görüldüğü üzere mizaç yapısında doğuştan var olan bir tutum ilerleyen yaşlarda kişilik düzeyinde “sağlıklı, ortalama ve sağlıksız” tarzlarda kendini gösterebilmektedir. Ancak şu unutulmamalıdır ki; her mizaç yapısının sahip olduğu potansiyel imkân ve ihtimaller o mizaç yapısına özgüdür. Bir başka ifadeyle her bir mizaç yapısı kendine özgü şekildeki sağlıksız ve sağlıklı kişilik özelliklerinin potansiyelini taşır.

Örneğin Tip “8” mizaç yapısının sağlıklı, ortalama ve sağlıklı kişilik potansiyellerine bakacak olursak:

Tip “8” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; kendinden emin, bağımsız, güçlü, tehlikeleri fark eden ve imkan ölçüsünde önlemler alan, koruyucu ve şefkatli bir lider, çatışmalar karşısında sakince düşünen ve tedbir alan, öncelikle uzlaşma yolu arayan, merhametli, cömert ve bağışlayıcı, kendini kontrol edebilen, zayıf ve güçsüzü koruyan, öfkelenmeyen ancak gerekli insiyatifi alan bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “8” mizaç yapısının ortalama düzeydeki kişilik görünümü; çevresini kontrol etmeye çalışan, reddedildiğinde veya desteklenmediğini düşündüğünde baskı uygulayan, isteklerinin hemen olması konusunda direten, uzlaşma ve tahammülü az, tehlike ve problemler karşısında hemen güç kullanmaya yeltenen, kimseye boyun eğmeyen, kendisine tabi olduğunda koruyucu ve cömert bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “8” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; kendini yok sayılmış hissettiğinde saldırganlaşan, kendini kontrole yönelik her tavsiyeye meydan okuyan, her an öfkelenmeye hazır, hiçbir sınır ve kural tanımayan, kuralların doğru olup olmadığını düşünmeksizin karşı koyan, orantısız güç kullanan, çatışma ve kavga için bahane arayan, acımasız, eleştirilmeyi hiç umursamayan, kendinden başka her şeyi yok sayan, çevresini kendi emirlerini yerine getirmek adına sonuna kadar zorlayan bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “6” mizaç tipinin sağlıklı, ortalama ve sağlıklı seviyedeki kişilik görünümünü tanımlayacak olursak;

Tip “6” mizaç tipinin sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; sadık, güvenilir, özgüveni yüksek, kararlarından

emin, şikayet etmeden çaba gösteren, olumsuz durumları kabullenen ve soğukkanlı kararlar alıp yeni duruma uyum gösteren, insanlara güvenen ve iş birliğine açık olan, sezgileri güçlü, korku duygusuna rağmen cesur adımlar atan, geçmiş ve geçmiş hatalara takılmayan bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “6” mizaç tipinin ortalama düzeydeki kişilik görünümü; özgüveni olmayan ve kararlarından tam olarak emin olamayan, kendini güvende hissetmek adına güvenilir şeylere (ilişki, para, eğitim, grup) yatırım yapan, güvenilir bir otorite arayan, olumsuz ihtimal ve olaylar karşısında kaygıya kapılan ve önlem almaya çalışan, insanlar konusunda emin olmak ve olmamak arasında gidip gelen, kararsız, ara sıra şüpheli olan, çok tedbirli, kötümser, hayal kırıklığı ve tehlike durumunda tepkisellik içeren bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “6” mizaç tipinin sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; aşırı telaşlı, her şeyden şüphe duyan, bir yandan yardıma ihtiyaç hissederken bir yandan da yardım edenlere öfkeli ve hırçın davranan, korku ve endişe düzeyi çok yüksek, çevresinin kendisine zarar vereceğini ve kötü niyetler beslediğini düşünen, sürekli çevresini suçlayan, kendini izole ederek veya sadece kendini düşünerek kendini koruyacağını düşünen, her türlü yardım ve iş birliğine şüpheyle bakan, dürtüsel saldırganlık ve öfke tepkileri gösteren bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “2” mizaç yapısının muhtemel “kişilik potansiyellerine” gelecek olursak:

Tip “2” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; empati kurabilen, merhametli, karşılık beklemeyen, kendi değerini kendi ilke ve erdemlerinde gören, kendini gösterme ve fark ettirme gereği duymayan, “teşekkür-takdir ve saygı görmeyi beklemeksizin seven ve veren”, aradığı sevgiyi

kendinde bulan, nazik, sabırlı ve gerçekten alçak gönüllü bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “2” mizaç yapısının ortalama düzeydeki kişilik görünümü; insanlarla yakınlık kurma ihtiyacı duyan, dost canlısı, duygularını ifade eden ve duygusal paylaşım beklentisi taşıyan, insanları memnun ederek onlarla sevgi ve ilgi bağı kurmaya çalışan, gösterdiği ilgi ve yardımseverlikle insanların onay ve sevgisini kazanmaya ve korumaya gayret eden, istekleri konusunda tutturmacı, ilişkilerinde sahiplenici ve kıskanç, kolay kırılan ve alınan, sevdiklerine müdahaleci bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “2” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; ilişkilerinde zorlayıcı, abartılı duygusal tepkiler gösteren, karşılık görmediğinde hemen alınıp öfkelenen, hak ettiği sevgi ve takdiri bulamadığını düşünüp sürekli şikâyet eden, ilişkilerinde aşırı arzu ve aşırı nefret şeklinde gözüken sert dalgalanmalar yaşayan, her söz ve davranışının altında bir îmâ ve bir kasıt arayan, hak ettiği şeyleri zaman bulamadığını düşünerek öfkeli, iğneleyici, saldırgan tavırlar gösteren bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “7” mizaç yapısının muhtemel “kişilik potansiyellerine” bakacak olursak;

Tip “7” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; insanların ihtiyaç ve durumlarına duyarlı, kendi ihtiyaç ve beklentilerine olduğu kadar çevresinin de beklentilerine ve isteklerine önem veren, merak ve keşif arzusunu odaklayabilen ve dış dünyada dağılmayan, hayatı olduğu gibi acı ve zevkli tüm yönleriyle kucaklayan, dünyada sınırı belirsiz tecrübelerin tümünü yaşamaya çalışmak yerine yaşadığı her bir tecrübenin anlamını ve ruhsal boyutunu idrak eden, mütevazı, bireysel arzularında değil doğal varoluşunda tatmin bulan, şefkatli, özgür

ruhlu ancak her şeyle bağının ve sorumluluğunun farkında olan, takdir edici, şevkli bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “7” mizaç yapısının ortalama düzeydeki kişilik görünümü; maceracı, maddi konularda bilgili, pratik zekâsıyla kısa vadeli çözümler üreten, odaklanmakta ve dikkatini uzun süre sürdürmekte zorlanan, sürekli deneyimler peşinde koşan, kendine odaklı, empati yeteneği zayıf, çevresinin ihtiyaçlarına duyarlılığı az, bir işi başlatmada iyi ancak devam ettirmede güçlük yaşayan ve yarıda bırakabilen, zor ve sıkıntı verici sorumluluklardan kaçınan, keyif ve zevk verici etkinlikleri deneyimlemek isteyen, hareket halinde olmaya çalışan, korkularıyla yüzleşmeyen, her şeyi bildiğini zanneden, hayatı yüzeysel olarak yaşayan ve değerlendiren bir kişilik görünümü sergiler.

Tip “7” mizaç yapısının sağlıklı düzeydeki kişilik görünümü; çabuk sıkılan, engellendiğinde ve sınırlandığında âni öfke ve tepki gösteren, çok bencil, yalnız kendini düşünen, sorumsuz, yaptıklarının sonunu düşünmeyen, küçümseyici ve aşağılayıcı tavırlar gösteren, her şeyi hak ettiğini düşünerek talep eden, endişelerini ve korkularını bastırmak için “dürtüsel ve durmak bilmez” konuşma ve aktivitelerde bulunan, zevk düşkünü, hiçbir sınır tanımayan, büyüklenmeci, gününü gün eden, müsrif, sadece kendi isteklerini bencilce gerçekleştirmeye ve hatalarının bedelini ödemekten kaçınan, bir kişilik görünümü sergiler.

Enneagram / Dokuz Mizaç Modeli her bir mizaç yapısının muhtemel kişilik potansiyellerine dikkat çekerek; çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve yönlendirilmesi konusuna ışık tutar.

ÖNEMLİ SORULAR

Bu model bilimsel midir?

Temeli itibariyle binlerce yıllık felsefe ve bilgelik öğretilerine dayanan bu model; 1970'lerden itibaren bilim çevrelerince araştırmalara konu olmuştur. Bu tipleri bilimsel olarak belirlemek ve ölçmek amacıyla Zinkle (1974), Wagner (1980), Palmer (Palmer, 1988), Riso ve Hudson (1999), Godin (2010), Bland (2010) psikolojik ölçüm envanterleri oluşturmuşlardır. Ayrıca gerek MBTI gerek Beş Faktör Modeli ile karşılaştırmalı bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

Bu mizaç tiplerinin “kişilik gelişimi, iş yapma tarzları, öğrenme stilleri, evlilik terapileri, liderlik stilleri, nöro-transmitterlerle bağlantıları” üzerine birçok bilimsel çalışma yapılmıştır.

Bu Mizaç Modeli; Georgetown Üniversitesi Tıp Okulu'nda, J. F. Kennedy Üniversitesi'nde farkındalık oluşturulmasında kullanılmaktadır. Loyola Üniversitesi'nde kişisel gelişim alanında, UCLA (California Üniversitesi)'de İletişim Becerileri, Liderlik ve Tıp alanlarında, Stanford Üniversitesi'nde kişilik, Öz farkındalık ve Liderlik Becerileri ile bağlantılı olarak eğitimi verilmektedir.

Bu model ülkemizde ve dünyada; çocuk eğitiminde, evlilik terapilerinde, meslek ve kariyer planlamasında, insan kaynaklarında ve iletişim alanında etkili biçimde kullanılmaktadır.

Bu model çocukları etiketleme ve bir kalıba sokma anlamına gelmiyor mu?

Bu model ne bir etiketleme ne de suni bir kalıba sokma yaklaşımıdır. Bu model “gözlemlenebilen, test edilebilen bir gerçekliği” tanımlama çalışmasıdır. Bu tanımlama keyfî ve

sunî bir etiketleme değil var olan bir “gerçekliği” tespit ve tanımlama çabası olarak görülmelidir.

Nasıl ki; bir şeyi “özellik, imkân ve kabiliyetlerine” uygun şekilde tanımlamak, adını koymak ve bir sembol/işaret vermek bir etiketleme değilse; bu Mizaç Modeli de bir etiketleme ve kalıba sokma değildir.

Çünkü bu model suni ve kurgusal bir tanım ve kategorize etme değil; insanlarda var olan ve gözlemlenen yapısal özelliklerin yapısal olarak tanımlanmasıdır.

Dolayısıyla bu model bir etiketleme değil bir gerçekliğin fark edilip çözümlenmesidir.

Her bir model gibi Enneagram/ Dokuz Mizaç Modeli de eleştirilebilir. Ancak bu eleştiriler “çocuklar rakamlarla ve birkaç sıfatla etiketlenemez” gibi içeriği dikkate almayan, tepkisel ve duygusal nedenlere dayanmamalı, yorum ve eleştiriler nesnel temellere oturtulmalıdır.

Böyle bir modelin varlığı ilk olarak kim tarafından ortaya koyulmuştur?

Bu model insanlığın ortak mirası olup 1960'lara kadar sözlü olarak aktarılmıştır. 1960'ların sonuna doğru yazılı hale gelmiş ve 1970'lerden itibaren özellikle Amerika'da psikiyatri Claudio Naranjo'nun katkılarıyla birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur.

Bu model kaynağını tüm felsefe ve bilgelik öğretilerinde bulacağımız “3 merkez”den almaktadır. Gerek Yunan, gerek İslâm, gerekse Hint-Çin geleneklerinde bu üç melekeye (kuvvet-faculty) işaret edilmiştir.

Düşünce merkezi: Gözlem, veri toplama, kıyaslama ve verileri işleme.

Duygu/istek merkezi: İsteme, yönelme ve hoşnutsuzluk-hoşnutsuzluk hissetme.

Eylem merkezi: Koruma, savunma-harekete geçme, oluşturma ve tamamlama.

Her bir çocukta bu üç merkez bulunmaktadır; ancak her bir çocukta bunlardan biri diğerlerine oranla daha “baskın” olmaktadır. Baskın olan merkeze göre çocuğun mizaç yapısı oluşmaktadır.

Bu baskın yapı doğuştan belirli midir yoksa çocuğun gelişim sürecinde mi oluşur?

Çocuğun mizaç tipi yani çocukta “Dokuz yapı” dan hangisinin baskın olduğu doğuştan itibaren belirlidir. Bu mizaç yapısının tam olarak teşhis edilmesi ilk 1 yaş içinde yapılabilir.

Dolayısıyla çocuğun mizaç yapısı; doğum sırasına (Adler), oral-anal-fallik dönemlere ve bu dönemlerdeki fiksasyonlara (Freud), cinsiyete, bebeklik ve çocukluk yaşantılarına, eğitim, kültür, fiziksel yapı vs. nedenlere bağlı değildir.

Doğuştan gelen mizaç yapısı sonradan değişebilir mi?

Çocukta doğuştan gelen mizaç tipi sonradan değişmez. Ancak bu mizaç yapısına bağlı olarak gelişecek olan “kişilik” çevresel etki ve farkındalığa göre hayat boyunca değişim gösterebilir. Örneğin; merak ve hareketlilik bir mizaç özelliğidir. Bu özellik doğuştan gelir ve değişmez. Ancak bu merak ve hareketliliğin ölçülü veya ölçüsüz olması ya da merakın odaklandığı alan değişebilir.

Çocuğun mizaç yapısı anne-babaya bağlı mıdır?

Çocuğun mizaç tipi, ana babanın mizacına veya ana-babalık tutumuna bağlı değildir. Bu konuda daha kapsamlı değerlendirmeler yapmak için geniş bir örneklem ve genetik

araştırma gerektirmektedir. Ancak şu anki bilgilerimiz doğrultusunda şunu söyleyebiliriz.

Çocuğun mizaç yapısı anne veya babadan herhangi birine benzeyebileceği gibi her ikisinden de farklı olabilmektedir.

Tek ve çift yumurta ikizleri üzerinde yapılan gözlem ve araştırmalarda ikizlerin farklı mizaç yapılarında olabildiği görülmüştür. Bu da bu mizaç tiplerinin genetik yapıya bağlı olmadığı tezini güçlendirmektedir.

Mizaç yapıları arasında iyi-kötü ayırımı yapılabilir mi?

Hiçbir mizaç yapısı bir diğerinden daha iyi veya daha kötü olarak tanımlanamaz. Her bir mizaç tipinin kendisine özgü “avantaj ve dezavantajları” vardır. Bir özellik açısından avantajlı olan bir mizaç yapısı bir diğer açıdan dezavantajlı olabilir. Hiçbir mizaç yapısının bir diğerine karşı mutlak bir üstünlüğü veya eksikliği yoktur.

Örneğin sosyallik, iletişime açıklık açısından avantajlı olan tip “2” mizaç yapısı aynı zamanda soğukkanlı ve duygusal stabilite/denglilik konusunda kısmen dezavantajlıdır.

Yine tip “7” mizaç yapısı meraklı ve dışa dönük olma açısından avantajlı iken sabırlı ve kontrollü davranma konusunda kısmen zorlanabilir.

Mizaç yapılarının avantajlı bir nitelik olarak kalması için “dengeli gelişmesi” şarttır.

Örneğin tip “8” mizaç yapısındaki bir çocuk, cesur ve korkusuz olup kendini koruma konusunda avantajlıdır. Ancak bu özellikleri dengeli bir şekilde gelişmediğinde kavgacı, saldırgan ve çatışmacı bir tutum şeklinde kendini gösterebilir.

Kezâ tip “6” mizaç yapısının tedbirli ve zarardan kaçınma özelliği dengeli olduğunda bir avantajdır. Ancak aşırı tedbirlilik ve çekingenlik aşırı düzeyde olduğunda, zor zamanlarda

karar alamama ve gereksiz endişe duyma tarzında yaşandığında dezavantaja dönüşebilir.

Bu açıdan bakıldığında her bir çocuk mensup olduğu mizaçın avantajları konusunda dengeli bir şekilde geliştirilmeli ve mizaç yapısının çok az yatkın olduğu olumlu nitelikler açısından da mümkün oldukça teşvik edilmelidir.

Örneğin tip “5” mizaç yapısındaki çocuktan duygusallık, çokça arkadaş edinme, sosyallik ve eylem odaklı liderlik beklemek pek gerçekçi olmazken buna karşın gözlem, analiz, yalnız vakit geçirebilme, soyutlama, kavramsallaştırma, bilgi odaklı liderlik sergilemesi beklenebilir.

Aynı mizaç yapısına sahip olan çocuklar tıpatıp aynı mıdır?

Aynı mizaç yapısına sahip olsa da her bir çocuğun etkileşim içinde olduğu ebeveyn tutumu, çevre, eğitim, yaşadığı olaylar v.s. faktörler farklı farklıdır. Dolayısıyla bu ayrıntılar dikkate alındığında aynı mizaç yapısında olsa da farklı çevresel etkilere maruz kalan çocuklar kısmen de olsa farklılıklar sergileyecektir. Dolayısıyla aynı mizaç tipinde olan çocuklar bile etkilendikleri çevre farklı olduğu için kişilik düzeyinde biriciktirler.

Nasıl ki elma çekirdeklerinden ancak elma ağacı olur. Ancak her bir elma ağacı (meyvesi, dalı, şekli itibariyle) bir diğerinden farklıdır. Bu anlamda hiç bir çocuk diğerine tıpatıp benzemeyip farklı ve biriciktir. Ancak bu farklılıklarla beraber; motivasyon, algılama önceliği, olguları ve bilgiyi işleyiş tarzı itibariyle “ortak özelliklere” sahiptirler. Örneğin tüm “1” mizaçlı çocuklar kontrollü, titiz, uslu, ölçülü tepki veren, kurallara uymaya çalışan bir tutum sergilerler. Ancak her “1” mizaç tipindeki çocuğun yanlışlıklara öfkelenme derecesi, neyi doğru neyi yanlış bulacağı ve titizlik derecesi farklılık gösterir.

Mizaç; bir işletim sistemi gibidir. Veriler bu mizaç yapısı tarafından algılanır, tanımlanır, değerlendirilir ve tepki oluşturulur.

Dokuz Mizaç Modeli sabit ve katı bir kategori öngörmez. Psikolojik gelişim veya gerilemeye izin verecek şekilde bir ölçüde açık uçludur. Bu model bizi çocuğun mizaç yapısı, arayışları, olumlu özellik ve potansiyel riskleri konusunda aydınlatır ve eğitim, gelişim, yönlendirme konusunda yol gösterir.

Her bir mizaç yapısının hayata kattığı ayrı bir özellik ve zenginlik vardır. Her bir mizaç yapısının güçlü ve zayıf yönleri olup bu konuda yetkin ve uygun anne-babalık tavrı ile çocuğun güçlü yönleri dengeli bir şekilde geliştirilebilir.

Mizaç yapılarını bilmek bize ne kazandırır?

Mizaç yapılarını bilmek ve anlamak çocuğumuzla sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurabilmemizi sağlar. Çünkü ebeveyn olarak çocuğumuzun mizacına bağlı temel arayışını, ihtiyaç ve beklentilerini, imkan ve kabiliyetlerini, nelerden rahatsız olabileceğini ve bunlardan nasıl etkilenebileceğini bildiğimizde daha uyumlu ve isabetli bir ebeveynlik tutumu sergileme imkanı buluruz. Özellikle çocuğun mizacını anlamak; daha doğru bir anne-baba tavrı ve çocuk eğitiminin imkanını açacaktır. Gerçek iletişim karşılıklı konuşmaktan daha fazlasıdır. Gerçek iletişim; muhatabımızın yapısını, ihtiyaç ve arayışlarını, algılama tarzı ve motivasyonlarını bilerek ve hesaba katarak buna uygun tarzda konuşmayı ve davranmayı gerektirir. Muhataplarımızın farklılıklarını dikkate almamak; hem bir tür bencillik hem de körlüktür.

Ebeveyn -çocuk ilişkisinde en temel yanlış ve yanlış yaklaşım; tüm çocukların aynı olduğunu varsaymak ve çocuğumuzu kendi kafamızdaki "kalıba" sokmaya çalışmaktır. Üstelik bir

ebeveyn olarak bizden çok farklı yapıda olan çocuğumuzun yapısını anlayamadığımızda ebeveyn –çocuk ilişkisi hem bizim için hem çocuk için zorlu bir sürece dönüşmektedir. Bu mizaç yapılarını anlamak hem kendimizi hem muhatabımızı anlayıp geliştirmemize imkân tanıyacaktır.

Bu modelde mizaç yapıları neden rakamla sembolize edilmiştir?

Mizaç yapılarını tek bir kelime ile ifade etmenin çeşitli sakıncaları vardır. Çünkü hiçbir mizaç yapısı tek bir kelime ile ifade edilecek ölçüde tekdüze değildir.

Örneğin duygusal, öfkeli, lider, keyfine düşkün, yardımsever, bilge, mükemmeliyetçi gibi kavramlar herhangi bir mizaç yapısını anlatma konusunda yeterli değildir. Bu açıdan herhangi bir olumlu veya olumsuz îmâ ve değer yargısı taşımayan rakamlarla mizaçları tanımlamak daha uygun olmaktadır. Sayılar herhangi bir sıralama veya gelişim düzeyini (ileriliği veya geriliği) ifade etmez.

4. BÖLÜM

MİZAÇ TIPLERİ

DOĞRU VE MÜKEMMEL OLMA ARAYIŞINDA OLAN TİP I

Düzenli, ciddi, kontrollü, kurallara uyan, uslu, olgun,
doğruyu arayan, mantıklı, planlı

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Kendimi tehlike ve zarardan korumak için gerekli ve doğru olan ne ise onu yapmalıyım. Bunun için çevremi gözlemlemeli, insanların niyetini anlamalı, bilmediğimi sorup öğrenmeli; en uygun ve mantıklı kararı vermeliyim.

Temel Arzu: Her şeyi doğru, tam ve eksiksiz yaparak iyi ve doğru bir kişi olmak

Temel Korku: Yanlış yapmak, kötü olmak ve bundan dolayı eleştirilip kınanmak

ÖZETLE TİP I ÇOCUKLAR

Doğru ve mantıklı olanı yapmaya çalışan, ciddi, titiz, düzenli, kontrollü ve kuralcı çocuklardır. Yaşlarına ve kendisine öğretilenlere bağlı olarak mantıklı ve düşünerek hareket etmeye çalışırlar. Genelde uslu ve ciddi bir tavırları vardır. Düşünerek ve kontrollü şekilde hareket etmeye çalışırlar. Titiz ve düzenli olmaya eğilimli çocuklardır. Doğru olanı ve

yapılması gerekeni sorup öğrenerek yapmaya çalışırlar. Bir şeyi eksik ve yanlış yaptıklarında oldukça gerilir, suçluluk hisseder ve kendilerine kızarlar. Tutarsız ve haksız tutumlara maruz kaldıklarında ise öfkelenirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Disiplinli ve düzenli olmaya eğilimlidirler.
- Temizlik ve görgü kurallarına dikkat ederler.
- Mantıklı olmaya ve kurallara uymaya çalışırlar.
- Evde ve okulda sorumlulukları konusunda dikkatlidirler.
- Dürüst olmaya ve adil davranmaya çalışırlar.
- Ölçülü ve kontrollü davranmaya gayret ederler.
- Bilgi edinmeye, doğruyu öğrenmeye ve kendini geliştirmeye açıktırlar.
- Planlı şekilde ve düşünerek hareket etmeye gayret ederler.
- Detaylara dikkat ederler.
- Hata yapmaktan ve yanlış davranmaktan sakınırlar.
- Örnek almaya ve örnek olmaya eğilimlidirler.

AYRINTILI ANALİZ

Bu çocuklar; “doğru ve yanlış”, “olması gereken ile olması gerekeni” öğrenmek ve buna göre davranmak isterler. Doğru ve gerekli olanı bildikleri oranda yaptıklarınının da yerinde ve isabetli olacağına inanırlar. Bu nedenle çevrelerindeki akıllı, bilgili ve ne yaptığını bilen dürüst insanları örnek almaya çalışırlar.

İlk çocukluk dönemlerinden başlayarak ne yapmaları gerektiğine ve neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair gözlem yaparlar. Gözlemledikleri ebeveyn ve çevresinin davranışlarını ve sözlerini doğru bulduğu ölçüde “model” olarak alırlar.

Genelde dikkatli davranmaya, titiz ve düzenli olmaya yatkın olan bu çocuklar; diğer çocuklara nazaran daha uslu, söz dinleyen, “ne yapması gerektiğini ve neyin doğru olduğunu” ebeveynine soran ve bunu uygulamaya çalışan çocuklardır. Bu yapıları nedeniyle; öğretilen kurallara uymaya, ölçülü hareket etmeye, hatta ilk yürümeye başladıklarında bile düz bir hat üzerinde ve aynı ölçüde adımlar atmaya çalışırlar.

Bu çocuklar; ebeveynlerinin söylediği, örnek olduğu, kendilerinin de onayladıkları ve gerekli buldukları ödev ve sorumlulukları yerine getirme konusunda dikkatlidirler. Kendilerini doğru ve hatasız davranmak zorunda hisseden bu çocuklar çevrelerinin de; mantıklı, dürüst, sözü ve yaptığı bir olan, dengeli, ölçülü, sorumluluklarını yerine getiren kişiler olmasını ister ve beklerler.

İsteklerini doğru-yanlış, olmalı-olmamalı, uygun olan-uygun olmayan gibi makul ve mantıklı ölçütlerle değerlendirirler. Tercihlerini “yapılması ve yapılmaması gerekenler” ve “olunması ve olunmaması gereken haller” gibi gereklilik kalıpları etrafında şekillendirirler. Söz ve davranışlarında “canım böyle istiyor” gibi duygusal içerikli temellendirmelerden çok, “doğru mu, faydalı mı, uygun mu?” gibi mantık odaklı temellendirmeler yaparlar. İsteklerine karşı akılcı nedenler söylendiğinde isteklerinden vazgeçebilirler. Ancak bu nedenler mantıkçı yapılarına uygun bir dille ifade edilmelidir. Zihin yapıları mantıklı muhakeme, sebep-sonuç odaklı ve sistematik şekilde işler.

Kaçındıkları en temel şey; yanlış ve hatalı olmak, bilgi ve beceri konusunda eksik olmaktır. Bu nedenle bir hata veya eksiklik içinde olduklarını düşündüklerinde gerginleşirler.

“Her şeyin mümkün olduğu derecede mükemmel olmasını isterim. ...sonra fark ettim ki; kimse bir şeyleri düzeltmeye çalışmıyor ve bu beni, gerçekten rahatsız ediyor. Yine de, onlara müdahale etmemeye çalışıyorum ve bu benim için gerçekten çok zor! Eğer hata yaparsam, kendimi hırpalıyorum.”

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“2”den etki alan “1” mizaçlı çocuklar; ilişki kurma konusunda daha girişken, sıcakkanlı, duygularını ifade edebilen, yardımsever, çevresini daha fazla önemseyen, çevresiyle ilgilenen ve kontrol etmek isteyen bir eğilim taşırlar. Yakın ilişkilerinde duygusal yakınlık, samimiyet ve paylaşım da ihtiyaç duyarlar.

“9”dan etki alan “1” mizaçlı çocuklar; daha mesafeli, soğukkanlı, öfkesini bastıran, uyumsuzluktan kaçınan, kontrollü ve temkinli olurlar. Daha sakin, ani tepki vermeyen, mantıklı olup direkt çatışmadan çok inatlaşmaya eğilimlidirler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Çevrelerindeki düzensizlik ve dağınıklıktan, plansızlıktan, kişilerin görev ve sorumluluklarını yapmamasından veya aksatmasından, verilen sözlerin tutulmamasından, tutarsız söz ve tutumlardan, kendilerine haksız eleştiri yapılmasından rahatsız olurlar.

Mükemmel ve doğru olma arayışı nedeniyle bir şeyi hatalı, eksik ve yanlış yaptığında çok rahatsız olup suçluluk duygusu hissedebilirler. Bir işi eksik/ hatalı yapmaktan ve yetersiz olmaktan dolayı gerilim, suçluluk ve yetersizlik duygusu hissettikleri için tam olarak yapamayacakları şeyleri yapmamaya eğilim gösterebilirler. Ayıplanan, kınanan ve hatalı bulunan biri olmamak için hata, ayıp ve yanlış sayılıp kınanacakları söz ve davranışlardan kaçınırlar.

Kendilerine karşı yanlış ve haksız davranılmasını istemedikleri gibi kendileri de hiç kimseye yanlış ve haksız bir davranışta bulunmama konusunda dikkatlidirler. Özellikle ebeveynlerinde ve yakın çevrelerinde gördükleri tutarsızlık, haksızlık, yanlışlıklar hayal kırıklığı ve kızgınlık hissetmelerine yol açabilir.

Yanlışlık ve haksızlık durumunda kendilerine ve muhataplarına öfke duyarlar. Ancak bu öfkeyi içlerinde tutup tutmayacaklarını bile; öfkelenmenin “doğru, uygun ve gerekli” olup olmadığına göre belirlerler.

Bir işi eksik ve hatalı yapmak, bir işte yetkin olmamak; bu çocuklarda gerginlik, suçluluk ve yetersizlik duygusu oluşturur ve çok rahatsız eder. Ayıplanan ve hatalı bulunan biri olmamak için hatalı, ayıp sayılan ve kınanan söz, tutum ve davranışlardan uzak durmaya özen gösterirler.

Strese Yol Açan Nedenler

- Yaptıkları işi, doğru ve tam olarak yapamadıklarında,
- Kendilerine haksızlık yapıldığını düşündüklerinde,
- Tutarsız ve adaletsiz tutumlarla karşılaştıklarında,
- Kurallara uygun hareket edilmediğinde,
- Verilen sözler tutulmadığında ve aksine davranıldığında,
- Sürekli yanlış davranışlara muhatap olduklarında,

- Doğru bildikleri şeylerin aksine davranmaya zorlandıklarında,
- Kendi yetenek ve yeterliliklerinden şüphe ettiklerinde,
- Çevrelerinin düzeleceğinden umutsuz olduklarında stres ve gerilim yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse stres hattının özelliklerini sergileyerek ümitsiz, karamsar bir tutuma girebilirler. İçeride kapanma ve kırılma-kızma karışımı bir duygu durumu yaşayabilirler. Enerji ve motivasyonları düşer. Özellikle kendilerinden veya çevresinden ümitlerini yitirdikleri durumlarda hiçbir şey yapmak istemeyebilirler. Her şeye boş verebilir ve amaçsız bir şekilde verimsiz bir süreç yaşayabilirler. İlişkilerinde alıngan ve kaçınan tavırlar sergileyebilirler. Yanlış anlaşıldıklarını ve değersiz olduklarını düşünerek kederli ve hüzünlü bir duygu durumu içine girebilirler. İdeallerini ve ilişkilerini yeniden tanımlama ihtiyacı hissedebilirler.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Herkes kurallara uygun, tutarlı ve mantıklı hareket ettiğinde
- Çevrelerini düzenli ve temiz gördüklerinde
- Ödev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirdiklerinde
- Yanlış anlaşılacaklarından emin olduklarında
- Olduğu gibi kabul edildiklerini ve yargılanmayacaklarını hissettiklerinde
- Kendilerinin süreci yönetebilecekleri konusunda yeterli olduklarına inandıklarında rahatlarlar.

- Bir başka ifade ile temel arayış ve ihtiyaçları karşılandığında ve korktukları şeylerden emin olduklarında rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları süreçlerde kontrol ve ciddiyeti bir ölçüde bırakırlar. Bu süreçte daha neşeli, şakacı, iyimser, akışa katılan, her şeyi olduğu gibi kabul eden, keyifli bir tutum sergilerler. Farklılıklara daha hoşgörülü ve yeniliklere daha açık olurlar. Olumsuzluk ve eksikliklere daha az takılırlar. Daha kabullenici ve uyumlu olurlar.

Ciddi ve kontrollü tutumu bırakırlar.

İçlerinden geldiği gibi rahat ve spontan davranırlar.

İstek ve duygularını açıkça ifade ederler.

Yenilik ve değişime daha olumlu yaklaşırlar.

Neşeli olma ve keyif alma konusunda daha istekli olurlar.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Özel ve önemli bir sorun olmadığı sürece eğitim hayatına adapte olur ve çalışkan bir öğrenci olmaya çalışırlar. Okulu hem sorumlu oldukları bir alan hem de bilgi edinip kendilerini geliştirecekleri bir yer olarak görürler. Okula ilk başladıklarında biraz gergin olabilirler ancak büyük bir olumsuzluk olmadığı sürece kısa zamanda adapte olurlar.

Genelde disiplinli ve programlı çalışan, ödevlerini kendisine hatırlatılmadan yapan, ama “gerekli” olduğu kadar çalışan ve derslerini ciddiye alan çocuklardır. Kavgacı, tembel, ahlâksız ve sorumsuz çocuklarla kesinlikle arkadaşlık etmekten kaçınan bu çocuklar; bu tür öğrencileri kendi içlerinde eleştirip yargırlar. Doğru, tutarlı ve sorumluluklarının farkında olan çocuklarla

arkadaşlık yapmaya eğilimlidirler ve bunun kendilerini geliştirdiğini ve faydalı olduğunu düşünürler. İlk zamanlarda kısa da olsa okul, öğretmen ve sınıftaki yer değişimlerine intibak etmekte zorlanabilirler. Fakat ilk ve yeni deneyimlerde sorun yaşamazlarsa kolayca uyum sağlarlar. Ancak bu değişikliklerin nedeni ve gerekçesi mantıklı bir biçimde anlatılmalıdır. Bu çocuklar kendilerini derslerde “anlam konusunda yeterli ve başarabilme konusunda eksik” gördüklerinde motivasyon kaybı yaşayabilirler.

Sınıfta Ders Dinleme

- Her şeyin tam olduğu ve mantıklı olan kuralların uygulandığı bir eğitim sisteminden hoşlanır; okulu ciddiye almaya, öğretmenlerini dikkatle dinlemeye, derslerde not almaya eğilimlidir.
- Düzenli alışkanlıkları olan ve sistematik ders anlatan öğretmenlerden hoşlanır, ödevlerini tam ve zamanında da teslim etmeye özen gösterir. Boşa zaman harcamaktan hoşlanmadığı için ders saatlerini en verimli şekilde geçirir.
- Temiz, düzenli ve organize bir çalışma ortamına ihtiyaç duyar. Fiziksel standartlara duyarlıdır; gereken materyallerin yeterli ve nitelikli olmasını ister.
- Sakin, dikkati dağıtmayan ve rahatsız edilmeyeceği ortamları tercih eder.
- Herkesin sorumluluk ve haklarını bildiği, iç disiplin ve düzenin olduğu sınıflar onun için idealdir.

Öğrenme Süreci

- Dersi dikkatle dinlemeye ve kapsamlı/ayrıntılı not tutmaya eğilimlidir.

- Derse ciddiyetle odaklanır. Adım adım ve sistematik bir öğrenme tarzı vardır.
- Sebep sonuç ilişkilerine dikkat eder. Sunulan bilgiler arasında tutarlılık ve mantık arar. Verilen bilgilerin de bu nitelikte olmasını bekler.
- Bilginin tam ve kesin olmasını ister.
- Ödev ve sorumluluğunun açık ve net olmasını ister.
- Ödev ve çalışması gereken dersleri aksatmadan zamanında yapma eğilimi yüksektir.

Öğretmenden Beklentileri

- Davranış ve sözlerinde tutarlı olması
- Sınıf içerisinde adil ve kurallara uygun davranması
- Bilgili ve akılcı şekilde yol gösterici olması
- Yargılayıcı ve eleştirel olmaması
- Yaptığı işlerin tam veya eksik olduğu konusunda öğretmeninden geri bildirim bekler, bu noktada motive edilmesi ve fark edilmesi onun için önemlidir. Bu durum bir beğenilme ve değerli görülme arayışından çok kendi gelişim düzeyini bir otorite ile değerlendirme ihtiyacına dayanır.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Ödev ve sorumluluklarından fırsat buldukları oranda oyun oynamayı severler; ancak önceliklerini ders ve ödevlerine verme eğiliminde olduklarından “dersten ve ödevlerini bitirdikten sonra oyun” oynarlar.

İlk çocukluk dönemlerinde de oyuncak ve eşyalara karşı dikkatli olup oyuncakları düzgün kullanmaya çalışırlar. Oyuncaklarıyla oynarken kırmamaya ve bozmamaya özen gösterirler.

Arkadaşlarıyla uyumlu olmaya, oyun oynarken kurallara uymaya özen gösterirler. Mantık ve kurallar çerçevesinde tavsiye ve yönlendirmelerde bulunabilirler. Kurallara uygun bir biçimde, kimsenin kimseye haksızlık yapmasına meydan vermeden olgun bir şekilde oyun oynamak isterler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Esnek olmakta zorlanma, aşırı eleştiri ve yargılama, kurallarında katı olma, yanlış tahammülsüzlük, hata ve eksik karşısında kızgınlık, temizlik ve düzen konusunda aşırılık.

Yaptıklarının yeterli olmadığını düşünüp rahatlamakta zorlanabilirler. Sorumluluk duygusu yüksek olduğundan bunları tam olarak yerine getirememekten dolayı sıkıntı yaşayabilirler. Aşırı detaylıklarından dolayı yaptıkları işi geciktirebilir veya tamamlamakta zorlanabilirler. Hata yaptıklarında kendilerine ciddi manada kızabilirler.

Kendilerine haksızlık yapıldığını düşündüklerinde çok içerleyip öfkelenebilirler. Haksızlığa maruz kaldıklarını düşündüklerinde özür dilenmedikçe bunu unutmayabilirler.

Duygularını çok kontrol edip baskıladıklarından bu durum gerginliğe yol açabilir. Her durumda daha iyi olmak için çabalamaları endişe ve gerilime sebep olabilir. Her şeyi çok fazla ciddiye alabilir ve bu nedenle aşırı ciddi ve sinirli olabilirler.

Yapacakları şeyi; tam, yanlışsız, eksiksiz yapmaya çalışmaları nedeniyle gerilim yaşayabilirler. En küçük eleştiri ve düzeltme tavrı karşısında kendilerini kötü hissedebilirler. Bu durumlar; yeterlilikleri ve gelişebilecekleri konusunda ümitsizliğe düşmelerine yol açabilir.

“Yapmaları gerekeni yapamadıklarında, bilmeleri gerekeni bilemediklerinde, kendilerini bir şeyi tam yapma konusunda yetersiz hissettiklerinde” suçlanma kaygısı ve kızgınlık hissederekler. Ardından hem kendilerine hem de bunlara neden olduğunu düşündükleri çevrelerine karşı öfkelenebilirler. Bazen de kendilerine haksızlık yapıldığı düşüncesi taşıyıp çevrelerine karşı suçlayıcı olabilirler.

Bu çocuklar bir işi-ödevi tam ve eksiksiz yapmak ve eleştirilmemek adına ayrıntılara takılabilir, bu nedenle geç bitirebilir veya bitirmekte zorlanabilirler.

Bir işe koyulduklarında öncelikle gerekli şartların yeterli olup olmadığını düşündükleri için o işe geç başlayabilir ya da yapmaktan kaçınabilir. Örneğin silgi veya kalem tıraş olmadığı için dersin başına oturmakta zorlanabilirler. Çünkü bir şeyin eksik olması durumunda onunla bağlantılı işin de eksik olacağı algısına sahiptirler. Bu yapılarından dolayı kolay beğenmeyen, öncelikle eksik ve hatalı noktalara dikkat çeken, yargılayıcı ve öfkeli ebeveynlerden olumsuz şekilde etkilenebilirler.

Bir şeyi bitirmeden diğer bir şeye geçme konusunda zorluk yaşarlar. Bu yüzden bazen sınavlarda çözemedikleri bir soruya gereğinden fazla zaman harcıyıp sınavda başarısız olabilirler (Sonra da neden o soruya fazla takıldıkları için kendilerini suçlarlar).

Kendilerinde ve çevrelerinde gördükleri eksiklik ve hataların sebep olduğu stres; bu çocuklarda zihinsel gerilim ve

endişeye sebep olduğu gibi aynı zamanda baş ve karın ağrısı, vücutta aşırı gerginlik gibi yansımalarla da kendini gösterebilir.

Alıştıkları ve doğru buldukları yöntemi tek doğru ve gerekli yöntem olarak zihinlerine yerleştirdikleri için “farklı olan ve alışık olmadıkları” yöntem ve yaklaşımlara mesafeli olabilirler. “1” mizaç yapısındaki çocuklar; anne-babalarının tutum ve sözlerinde “yanlışlık, tutarsızlık ve haksızlık” gördüklerinde içsel olarak onlardan uzaklaşır ve dikkate almamaya başlayabilirler. Aşırı titiz ve düzenli, hatalara tahammülü az anne-baba tutumları bu çocuklarda takıntılı bir kişilik yapısının gelişmesine sebep olabilir.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Genellikle (özel bir durum olmadıkça) çalışkan, disiplinli, ödev ve sorumluluklarının bilincinde olan çocuklardır. Bu nedenle anne ve babalar bu çocuklara gereğinden fazla yüklenip onların çocukluklarını yaşamalarına engel olacak şekilde aşırı yükleme yapmamalıdır. Bu çocuklara ara-sıra gevşemeleleri, dinlenmeleri, hoşça vakit geçirme imkânları hatırlatılarak böylesi etkinliklere yönlendirilmelidirler.

Kusursuz ve mükemmel olmaya çalışan bu çocuklara tam ve hatasız olmak yönünde telkinlerde bulunmak gereksizdir. Bu konuda daha rahat ve hoşgörülü olmaları için; insanın hata ve kusuru olabileceği, sevgi ve takdir görmek için kusursuz ve hatasız olmak gibi bir gereklilik olmadığı özellikle ifade edilmeli ve hissettirilmelidir.

Ebeveynler bu çocukların hataları karşısında kaygı, şaşkınlık ve öfke gibi tavırlar sergilememelidirler. Kendi hatalarına karşı hassas ve kendini sorgulayan bu çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirmeleri için doğru ve olumlu noktalar öncelikle

görülerek takdir edilmeli, ardından da insanların hata yapabilecekleri, hataların hayatın ve gelişimin doğal bir olgusu olduğu örnekler verilerek anlatılmalıdır. Hata yaptıklarında “olur böyle şeyler, hata insan içindir” gibi cümleler söyleyerek hata yapmanın doğal bir süreç olduğu hissettirilmelidir.

Hata yaptıklarında zaten kendilerini kötü ve gergin hissedilen bu çocuklara “kızma, bağırma, aşağılama, yargılama” tarzındaki ebeveyn tutumlarının onları “katı suçlayıcı, hatalara toleranssız” hale getirebileceği unutulmamalıdır. Ebeveyninin suçlayıcı ve dışlayıcı tavırlar sergilemesi bu çocukları daha gergin yapacağı gibi ileri yaşlarda kendilerine ve başkalarına karşı da yargılayıcı ve tepkisel olmalarına neden olabilir.

Bu çocuklara temizlik, düzen, simetri konusunda tavsiye ve telkinde bulunmanın gereği yoktur. Aksi takdirde bu çocuklarda temizlik ve düzen konusunda aşırı duyarlılık gelişebilir.

Kendisinin ve çevresinin hatalarına toleransı az olan bu çocukların hatalarına karşı gösterilecek tolerans ve hoşgörü, onları bu konuda hem gergin olmaktan kurtaracak hem de çevrelerine daha hoşgörülü olmalarına zemin hazırlayacaktır. Hata veya eksik yapabilme ihtimali nedeniyle bir işe başlama konusunda çekinceli olan bu çocukları; o şeyi tam yapamamaları da, hatta eksik ve hatalı yapsalar da gösterdikleri “cesaret ve çaba” nedeniyle takdir etmeli; sonucun değil niyet ve gayretin değerli olduğu ifade edilmelidir.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Eksik ve hatalara karşı hoşgörülü ve affedici olmak
- Kendi hatalarına karşı kabullenici ve doğal yaklaşmak

- Farklı düşünce ve tutumlara karşı esnek olmak
- Pratik ve spontan davranabilmek
- Neşeli olma ve akışına bırakabilmek
- Düzeltmediği durumları kabullenmek
- İyimser ve olumlu düşünmek

“Büyüklerimiz bizi çok fazla zorlamasınlar, çünkü biz zaten hatalarımızın farkındayız, tabi eğer hata yaparsak. Hatalarımızı kendimiz fark etmeli ve kendimizi bu konuda zorlamamalıyız. Eğer büyüklerimiz hatalarımız konusunda bizi zorlarsa, bu sadece, olanlar hakkında kendimizi daha kötü hissetmemize neden olacaktır.”

SEVGİ VE İLGİ GÖRME ARAYIŞINDA OLAN TİP 2

Yardımsaver, sıcakkanlı, arkadaş canlısı, cana yakın, sıcakkanlı, oldukça duygusal, konuşkan, duygularını gösteren, alingan

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Sevgi ve ilgi görmek, fark edilmek ve sahiplenilmek benim için çok önemlidir. Ben de sevgi ve ilgimi göstererek çevremdekilerle mutlu bir birlikteliğim olsun isterim. Ailem ve arkadaşlarımla bir arada olmaktan, yaşadıklarımı ve hislerimi konuşup paylaşmaktan çok hoşlanırım. Çevremdekilere yardım ederim, ihtiyacım olduğunda bana da yardım edilmesini beklerim.

Temel Arzu: Fark edilen, sevilen, hoşlanılan, istek ve ihtiyaçlarını elde edebilen biri olmak

Temel Korku: Sevilmeyen, dışlanan ve ihtiyaçları konusunda desteklenmeyen biri olmak

ÖZETLE TİP 2 ÇOCUKLAR

Yardımsaver, sıcakkanlı, destekleyici, sevecen, iletişime açık, arkadaş canlısı ve oldukça duygusaldırlar. Bu çocuklar sevecen,

merhametli, iletişimi ve duygusal paylaşımı seven, insanlarla çabuk kaynaşabilen, çabuk duygusallaşan ve ağlayabilen, çevresinden ilgi ve sevgi bekleyen, kendisini sevdirmeye ve beğendirmeye çalışan, yakın temastan hoşlanan, beklediği ilgi ve pozitif geri bildirim göremediğinde duygusal olarak alınıp küsebilene bir yapıya sahiptirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Sıcakkanlı, cana yakın, sevecendirler.
- Sevmekten ve sevilmekten çok hoşlanırlar.
- Gösterilen ilgiden hoşlanır ve ilgiye karşılık verirler.
- İyi kalpli, cömert ve yardımseverdirler.
- İhtiyacı olanlara yardım etmeye çalışırlar.
- Çabuk duygulanır ve duygularını hissettirirler.
- İletişime açıktırlar, arkadaşlık kurmayı severler.
- Çevrelerine yardımcı olmaya ve memnun etmeye çalışırlar.
- Mutlu olduklarında enerjileri yüksektir.
- Dışa dönük olup sosyalleşmeye açıktırlar.
- İyimser olup genelde iyi niyetli ve samimi bir yaklaşıma sahiptirler.
- Şefkatli ve merhametli bir yapıları vardır.
- Duygularını açık ve rahat bir şekilde ifade edebilirler.

AYRINTILI ANALİZİ

Bu mizaç yapısındaki çocukların en temel özelliği çok duygusal oluşlarıdır. Hem olumlu hem de olumsuz söz ve

tavırlardan çabuk etkilenen, duyguları yüzlerinden hemen okunabilen bir yapıdadırlar.

Mutsuz olduklarında “üzüntüleri ve kırgınlıkları yüzlerinden hemen anlaşılır, çabuk küsüp alınabilirler. Mutlu olduklarında ise bunu coşkulu bir şekilde yaşayarak hissettiren bir tutum sergilerler.

İnsanlarla iletişime açıktırlar. Kendilerine ilgi gösteren ve iletişim kuran kişilere olumlu tepki verirler. Kısmen ilk anlarda utansalar bile hemen ısınıverirler. Dışa dönük, sosyal, ilişkilerinde hemen samimi olmaya eğilimli bu çocukların hayatlarının merkezinde “sevgi ve ilişkiler” yer alır.

Paylaşım ve etkileşime çok değer verdiklerinden hissedip yaşadıklarını çevrelerindekiyle konuşup paylaşmak isterler. Aynı zamanda çevrelerindeki de yaşadıklarını kendileriyle paylaşmalarını beklerler. İlgi gösterme, destekleme ve yardım etme tutumları sayesinde çevrelerindeki aradığı iyi bir dert ortağıdırlar.

Arkadaşlıklarında paylaşımcı, yardımsever ve merhametlidirler. Kendilerine hayır denilmesinden kırılırlar. Bu nedenle arkadaşlarına “hayır” demekte zorlanırlar. İlişkilerini korumak adına bazen kendilerini zorlayacak ölçüde fedakârlık yapabilirler.

Yalnız kalmaktan hoşlanmazlar. Arkadaş canlısı ve çabuk iletişime geçebilen yapıları sayesinde kolayca ilişki başlatıp arkadaşlık kurabilirler. Arkadaşları ile birlikte olmaktan, birlikte bir şeyler yapmaktan çok hoşlanırlar.

Öncelikle “akıl-mantık”tan daha çok “duygularını” dikkate alır ve duygularına göre davranmaya eğilim gösterirler. Bu nedenle “canım istiyor, seviyorum, istiyorum, hoşlanıyorum,” gibi ifadeler kullanırlar.

Fark edilmek, önemsenmek ve sevilme ister ve bunun için tatlı bir gayrete girerler. İlgi ve sevgilerini kazanmak istedikleri kişilere sevdiklerini söyleyerek, onların hoşlarına gidecek şeyler yaparak ve yardım etmeye çalışarak istedikleri olumlu ilişki atmosferini oluşturmaya çalışırlar.

Paylaşımçı ve yardımsever bu çocuklar; genellikle insanların duygu ve ihtiyaçlarına karşı duyarlıdırlar. Benzer yaklaşımı ve duyarlılığı da muhataplarından görmek isterler. Merhametli ve yardımsever olmaları nedeniyle zayıf, muhtaç, sevgi ve ilgiden yoksun insanlara karşı şefkatli ve ilgilidirler. Muhataplarının duygularına eşlik eder, dertlerini dinler, yanında olduğunu hissettirir ve teselli verirler. Hatta yavru, hasta ve bakıma muhtaç hayvanlara karşı da benzer bir yakınlık ve ilgi göstermeye eğilimlidirler.

Söylenen söz ve tutumları kişisel olarak algılama eğilimindedirler. Verdiklerinin reddedilmesini kendilerinin reddedilmesi, isteklerine hayır denilmesini kendilerine hayır denilmesi olarak algılayabilirler.

İstek ve ihtiyaçları konusunda ısrarcı ve hatta biraz tutturmacı olup istekleri gerçekleşmediğinde yüzlerini asıp küsme eğilimi taşırlar. İlişkilerinde tatlı bir yönlendirme kabiliyeti kendini gösterir. İlişkilerinde muhatabına uyumlu olmaya çalıştıkları gibi muhataplarını da kendi ihtiyaçlarına göre dönüştürme konusunda yeteneklidirler. “Beni seviyorsan bana hayır demeysin, hatırım için yap” gibi ifadelerle istek ve beklentileri istikametinde muhatabını yönlendirme eğilimindedirler.

Duygusal merkezli olduklarından duygularını yoğun ve görünür şekilde yaşarlar. Hem duygusal açıdan hızlı ve kolay etkilenir hem de duygulanmaya hazır bir yapıdadırlar. Bu durum “çabuk ağlayan, alınan, kırılan, küsen” ancak aynı

zamanda da olumlu birkaç söz ve tavırla gönülleri çabuk alınabilen bir tutum şeklinde gözlemlenebilir. Çabuk küsmelerine rağmen küs kalmaktan hoşlanmaz, olumlu birkaç adım gördüklerinde hemen barışırlar.

Duygularını, özellikle de “ağlama ve üzüntü” yü bir iletişim dili olarak kullanıp bu yolla isteklerine ulaşmaya ve ilgi görmeye eğilimlidirler.

Gördükleri sevgi ve ilgiyi paylaşmakta zorlanırlar. Kendilerine gösterilen ilginin azaldığını çok çabuk hisseder ve bunun nedenlerini düşünürler. Hediyeleşmeyi, paylaşmayı severler. Hatırlanmaktan ve aranıp sorulmaktan hoşlanırlar. Kendileri de arkadaşlarını arayıp sorarlar. Yakın çevrelerinin ilgi, sevgi ve onayı kendilerini iyi ve değerli hissetmelerini sağlar. İlgi ve sevgi görmediklerinde ise kendilerini değersiz ve sevilmeyen biri olarak algılamaya eğilimlidirler.

Özellikle olumsuz ilişkilerden ve kendilerini çok üzmüş olan olaylardan çok etkilenebilirler. Bu tür olayları zaman zaman hatırlayıp aynı üzüntüyü yaşayabilirler.

Kaçındıkları en temel şey; sevilmemek, ilgi ve onay görmemek, dikkate alınmamak ve yalnız kalmaktır.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“1”den etki alan tip “2” mizaçlı çocuklar; sorumlulukları konusunda daha duyarlıdırlar, duygularını mantıklarıyla kontrol etmeye çalışırlar, daha planlı, idealist, kuralcı ve prensipli olma eğilimindedirler. Hatalarını fark ettiklerinde kendilerini eleştirir ve düzeltmeye çalışırlar, mantıklı izahlara daha açıktırlar. Doğru-yanlış, olması ve olmaması gerekenler konusunda duyarlı ve yargılayıcıdırlar. Duygusal yaklaşımın

yanı sıra mantık ve hak-hukuk konusuna da önem verirler. Mantık ve kural odaklı bir yönlendirme eğilimi taşırlar.

“3”ten etki alan tip “2” mizaçlı çocuklar; popüler olana daha odaklı olup sosyal etki ve başarı konusunda daha hırslıdır. Çevrenin takdir ve beğenisine daha odaklı olup ilgi ve hayranlık uyandırma konusunda daha istekli ve aktiftirler. Daha dışa dönük ve rekabetçi olup, dış görünüşlerine daha düşkündürler. Yeterince fark edilmediklerinde gururlu ve ilgiyi umursamaz görünebilirler. Kendilerini düşünme ve menfaatlerine odaklı olarak duygularını saklayabilme eğilimi taşırlar. Başarısızlık karşısında tahammülsüz ve hırçın, başarılı olduklarında ise kendilerini diğerlerinden üstün gören tavırlar sergileyebilirler. Kişisel arzu ve ihtiyaçlarına odaklı olarak çevrelerini ustaca yönlendirme eğilimi taşırlar.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Bu tip çocukların en önemli stres alanı ilişkileridir. Özellikle anne-baba ve arkadaşları tarafından anlaşılmadıklarını, sevilmemediklerini, umursanmadıklarını düşündüklerinde bundan çok rahatsız olurlar. Kendilerini terk edilmiş, küçümsenmiş, değersiz ve yok sayılmış hissedebilirler.

Bu çocukların kendilerini değerli hissedip kendilerine güven duymalarının en önemli etkeni çevrelerindeki onları sevmesi, takdir etmesi, desteklemesi ve değer vermesidir. Bu konudaki tatminsizlik kendilerine güvenlerini zedeleyeceği gibi gayret, çaba ve çalışmalarını da olumsuz yönde etkiler:

“Kardeşim geldiğinden beri annemin bana sevgisi azaldı, artık beni sevmiyorlar, ne yaparsam yapayım beni sevmeyecekler, benim farkımda değiller, öyleyse hiçbir şeyin anlamı

yok” şeklinde bir algıya sahip olmaları ve motivasyonlarının düşmesi olasıdır.

Ebeveyn ve yakın çevrelerinin onların ihtiyaç ve beklentilerine duyarlı olmaması da kendilerini mutsuz hissetmelerine yol açabilir. Ebeveyn veya çevreleri tarafından kırıncı, öfkeli ve sert davranılması kendileri için çok büyük stres faktörü olacaktır. Bu tutumları sevilmediği ve değer verilmediği şeklinde algılar ve bu durumda memnuniyetsizlik, kırgınlık hisseder, ardından da hırçın ve kızgın tavırlar sergileyebilirler.

Strese Yol Açan Nedenler

- Yakınlarından ilgi ve sevgi görmediklerini hissettiklerinde veya düşündüklerinde,
- Çevreleri tarafından ihtiyaçlarına duyarsız davranıldığında ve ihtiyaçları karşılanamadığında,
- Reddedildiklerini ve istenmediklerini düşündüklerinde,
- Tüm iyi niyetli çabalarına rağmen takdir görmediklerinde,
- Hislerine karşılık bulamadıklarında ve duyguları ile alay edildiğinde,
- Yalnız bırakıldıklarında ve dışlandıklarını hissettiklerinde,
- İlişkilerinde uzun süreli gerilim ve çatışma yaşadıklarında,
- Yaptıkları şeyler beğenilmediğinde ve küçümsendiğinde, stres yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse stres hattı olan “8” mizaç yapısının sağlıksız halini sergilerler. Hırçın, kızgın, kırıncı, iğneleyici, muhataplarının durumunu umursamayan, hatta onu üzecek ve kızdıracak şekilde davranan bir tavır içine girebilirler. Böylece aslında “Sen beni üzüyorsun, mutsuz ediyorsun, beni anla-

mıyorsun, benim farkımda değilsin, beni kırıyorsun; öyleyse sen de üzülme, kırılmalısın, mutsuz olmalısın. Madem beni umursamıyorsun, ben de seni umursamıyorum. Madem beni üzüyorsun, sen de üzül ve üzülmenin nasıl olduğunu anlamakta demektirler.

Stres Durumundaki Tutumları

- Talepkâr, müdahaleci ve hükmedici tutumlar sergileyebilirler.
- İsyankâr, hırçın, suçlayıcı ve tehditkâr olabilirler.
- Öfke patlamaları ve aşırı sinirlilik hali sergileyebilirler.
- Bencil ve dışlayıcı tutumlar gösterebilirler.
- 'Kimseye ihtiyacım yok, sizi istemiyorum' tarzında bağımsız söylemlerde bulunabilirler.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Sevgi ve değer görme konusunda kaygı yaşamadıklarında,
- İstek ve beklentilerinin doğal olarak karşılandığını hissettiklerinde,
- Çevrelerinden, kendilerinde olumlu duygular yaratacak geri bildirimler aldıklarında,
- İşe yarar ve faydalı olabildiklerini gördüklerinde,
- Takdir edilip onaylandıklarında,
- Gerektiğinde yanlarında olup destekleneceklerini gördüklerinde,
- Oldukları gibi kabul edilip sevildiklerini hissettiklerinde, rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahat ve dingin hallerinde “4” mizaç yapısının olumlu halini sergilerler. Kendilerini ve duygularını anlamaya ve tanımaya gayret eden, kendi değerini kendilerinde bulan, sevgilerine ve yardımseverliklerine karşılık aramayan, bizzat bu sevgi ve yardımseverlik halinden tatmin olan bir hale girerler. Ayrıca yalnız kalmaktan rahatsız olmaz, bu durumu düşünmek için fırsat olarak görüp kendilerini anlamaya yoğunlaşabilirler.

İlişkilerine odaklanma ve canlı tutma gayretini bırakarak hayatın doğal akışı içinde doğal ve rahat davranırlar.

Duygusal açıdan kişi ve ilişkilere bağlı olduklarını hissediler ancak ihtiyaç ve bağımlılık hisleri azalır.

Yalnız olmaktan da zevk alırlar, kendilerine ve çevrelerine daha doğal davranırlar.

Olumlu ve olumsuz duygularıyla soğukkanlı bir şekilde yüzleşirler.

Duygu ve davranışlarının altındaki içsel nedenleri keşfetmeye odaklanırlar.

Duygularını daha dürüstçe paylaşır, abartı ve yönlendirmelerden kaçınırlar.

Kendilerinin ilişkilerden bağımsız olan değerini fark ederler.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Okul hayatında da ilişkilerinin “memnuniyet ve tatminine” odaklı olan bu çocuklar; değer veren, takdir eden, ilgilenen, duygusal açıdan sıcak bir öğretmen tutumuyla motive olurlar. Takdir görmek ve sevilme adına daha çok çalışmaya eğilim duyabilirler.

Okulda arkadaşlık kurmakta zorlanmayan ancak okul arkadaşlarını “sevdiğim-sevmediklerim, hoşlandıklarım-hoşlanmadıklarım” olarak ayıran bu çocukların arkadaşlık ilişkilerindeki sorunlar derslerine ve başarılarına yansiyabilir.

Kuvvetli arkadaşlık bağları ve duygusallıkları yüzünden okul değişikliklerinden etkilenmeye çok yatkındırlar. Okul değiştirmek istemeseler de çok olumsuz bir öğretmen ve arkadaş deneyimi yaşamazlarsa gittikleri yeni okula ısınabilirler.

Yetersiz olduklarını veya beceremeyeceklerini hissettiklerinde ders motivasyonları düşebilir. Derse ilgisiz ve yaramaz çocuklarla arkadaşlık yapmaları ders başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir.

Sınıfta Ders Dinleme

- Okulu özellikle bir sosyalleşme aracı olarak görür. En çok zevk aldığı dersler; öğretmeni ve konularını sevdiği derslerdir. Öğretmeniyle uygun iletişimi sağlayabildiği dersleri daha dikkatli dinler, değer verildiğini ve yargılanmadan kabul edilip destekleneceğini hissettiği ölçüde sorulara cevap vermekten hoşlanır.

Öğrenme Süreci

- Zaman zaman ödüllendirmek, teşekkür etmek, yanında olduğunu belirtmek, birlikte ders çalışmak, yardımlaşarak öğrenmek motivasyonunu ve odaklanmasını artırır.
- Görsel materyaller, konuyu somutlaştırıcı unsurlar faydalı olur. Anlatılanları hikayeleştirme gibi bilginin gözünde canlanmasını sağlayan yaklaşımlar ilgilerini çeker.

Öğretmenden Beklentileri

- Öğrenci odaklı olması
- Kişisel ihtiyaçları göz önünde bulundurması

- Yaptıklarını takdir etmesi
- Eğitiminin kendisiyle duygusal bağ kurmasını ister. Varlığının fark edilmesini bekler, teşvik ve takdir edildiğinde daha hızlı ve verimli öğrenir. Aynı zamanda, anlatılan konu ile hayat arasında ilişki kurabilmek ister.
- Dikkate alındığı, dinlendiği, takdir edildiği, değer gördüğü, kendisine duyarlı olduğunu, duygularına değer verildiğini hissettiği durumlarda daha iyi konsantre olur.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Yalnız olmaktan hoşlanmayan, tek başlarına oynamakta zorlanan bu çocuklar sevimli ve sıcakkanlı tavırlarıyla yeni tanıştıkları çocuklarla bile kolaylıkla oynayabilirler. Genellikle yeni gördükleri çocuklarla ve insanlarla tanışmakta ve ilişki kurmakta ilk adımı atmaya ve kendini tanıtmaya çok eğilimlidirler. İlişki ve iletişim becerileri çok yüksek olan, dolayısıyla sosyal ve duygusal zekâsı yüksek bu çocuklar hayatlarında bu açıdan pek sorun yaşamazlar. Ancak ilişkilerindeki “dışlanma-oyuna alınmama” gibi kötü durumlar yaşamaları durumunda çabucak hayal kırıklığı, üzüntü ve kendine güvensizlik içine düşebilirler.

Oyunlarında istedikleri olmadığında kavga etmekten ziyade; küsen ve oyunu bırakan bir yapıya sahiptirler. Gerek oyun gerekse diğer ilişkilerinde bazen kıskançlık temelli davranışlar sergileyebilirler.

Sorunları ve ihtiyacı olan arkadaşlarının ihtiyaçlarını karşılamaya ve ellerindeki paylaşmaya çalışırlar. Sürmesini istedikleri ilişkilerde muhataplarını memnun etmeye olan eğilimleri yüzünden ilişkilerinde sömürülen ve taviz veren bir konuma düşebilirler.

Her zaman konuşacakları ve yaşadıklarını paylaşacakları bir arkadaş ihtiyacı duyarlar. Hatırlamaktan-hatırlanılmaktan, hediye almaktan-hediye alınmasından, aramaktan ve aranmaktan hoşlanan “sevgi ve ilişki” odaklı “2” mizaçlı çocukları çevrelerinin onlar hakkındaki “olumlu-olumsuz düşüncelerinden” çabuk etkilenirler.

Onlar için sevmenin ve sevilmenin ölçüsü; aranmak, hatırlanmak, üzüntülerine ve sevinçlerine ortak olunmaktır. Ancak farkında olsalar da olmasalar da; sevgilerine ve destekleyici tutumlarına “doğal şekilde karşılık” beklerler. Karşılık bulamadıklarında, umursanmadıklarında, reddedildiklerinde veya ilgileriyle orantılı bir ilgi görmediklerinde o ilişki ve kişiden şikayet edebilir, sitemde bulunabilirler.

Önemsedikleri ilişkilerinde öncelikle “sahiplenici ve fedakâr” dırlar. Ancak her şeye rağmen ilişki, istedikleri gibi olmazsa; kırgın, sitemkâr, kızgın, uyumsuz tavırlar sergileyerek kendilerine yapılan yanlışlığın fark edilmesini isterler. Bu yüzden bazen ilişkileri iniş-çıkışlı olabilir (tekrarlanan küsme-barışma).

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Alınganlık ve küsme, kıskançlık, isteklerinde ısrarcı olma, eleştiriden kırılma ve eleştiriye kişiselleştirme, morallerinin çabuk bozulması.

İlişkilerinde problem yaşadıklarında tüm iyi niyetlerine rağmen hak ettikleri değeri alamadıklarını düşünüp ümitsizliğe kapılabilirler.

Önemsedikleri kişilerin ihtiyaçlarını karşılarken kendi ihtiyaçlarını ihmal edebilirler.

Çevrelerindekiilerin onların hakkında düşündüklerini çok önemseyip etkilenebilir, alınganlık gösterebilirler.

Duygu ve davranışları kabul görmediğinde sevilmediklerini düşünebilirler.

Yapmak istedikleri şeyleri insanların sevgisini kaybedeceği korkusu ile yapamayabilirler.

Dikkat çekmek için olayları dramatize edip üzülebilirler.

Kıskançlık, öfke gibi kabul görmeyeceğini bildikleri duyguları bastırıp ardından patlayabilirler.

Eleştirileri kişisel algılayıp içeriğini düşünmeden hemen kırılabilirler.

Başkalarıyla kıyaslayıp kendilerini eksik ve yetersiz hissedebilirler.

İstek ve ihtiyaçları konusunda ısrarcı ve talepkâr olabilirler.

İstekleri reddedildiğinde bunu “sevilmediği” şeklinde değerlendirip küskün veya hırçın tepkiler verebilirler.

Beklentileriyle muhataplarını zorlayabilirler.

Arkadaşlık ve iletişim ihtiyacı doğru kişilerle tatmin edilmediğinde yanlış ve sağlıksız alanlara ve kişilere yönelebilirler.

“2” mizaç yapısındaki kız çocukları süslenmeye, giyinmeye eğilimli olup; bedensel güzelliklerinin “ilgi ve sevgi vesilesi olduğunu fark etmeleri oranında” bedenleriyle çokça ilgilenmeye ve bedenleriyle özdeşleşmeye yatkındırlar. Bu eğilimleri nedeniyle ebeveynler; “2” mizaç yapısındaki kız çocuklarına dış-bedensel güzelliklerine ve giyimlerine yönelik olarak övücü ve takdir edici ifadeler kullanmamalıdırlar. Zayıflık, bedensel zariflik, süslenme, güzellik gibi kavramlarla övücü ve yüceltici söz ve tavırlar sergilemek; bu çocukların yemek yememesine,

ergenlikte de yeme bozuklukları yaşamalarına neden olabilir. Ayrıca böylesi tavırlar bu mizaçtaki kız çocuklarında aşırı bir “görünüŧ” takıntısına sebep olabilir.³³

Kırıcı, sert, öfkeli ve soğuk tavırlara karşı hassas olan bu çocuklar; böyle tavır ve sözlere karşı öncelikle ŧaşkınlık, kırılma, ağlama ŧeklinde daha sonraları ise hırçınlık, söz dinlememe ve aksilik yapma ŧeklinde tepki verebilirler.

Ebeveyn, öğretmen ve arkadaşlarında görecekları; sevgisizlik, fark edilmeme, onaylanmama, takdir edilmeme gibi tavırlar “2” mizaçlı çocuklarda dışlanmışlık ve değersizlik duygusuna sebep olabilir. Bu durum ilişkilerinde sitemkâr, suçlayıcı, tepkisel ve hırçın davranışlar sergilemelerine neden olabilir. Duygusal memnuniyetsizliklerini ve kırılmışlıklarını suçlayıcılık, ŧikâyetçilik ve söz dinlememe tarzında gösterebilirler.

Kardeş kıskançlığına, hatta gelen misafirlerin çocuklarına karşı (kendilerinden daha çok ilgi gösterildiğinde) kıskançlık göstermeye eğilimli olan bu çocukların kıskançlık damarını tahrik edebilecek kıyaslayıcı söz ve tavırlardan özellikle kaçınmak gereklidir.

İstekleri konusunda tutturmacı-ısrarcı ve aceleci olan bu çocuklarla duygusal empati kurularak “bunu istediğini ve aldığımda çok sevineceğini biliyorum ama alamıyorum, bu yüzden ben de üzgünüm canım” ŧeklinde bir tavır sergilenerek duygularının ve arzularının dikkate alındığının ve farkına varıldığının işareti gösterilmelidir.

33 “Beden imgesiyle ilgili hoşnutsuzluk, yeme bozukluklarının ortaya çıkışında en önemli risk etmenlerinden biridir.” Yasemen Iŧık Taner, “Bulumiya Nevroza” Çocuk ve Ergen Ruh Sağılığı ve Hastalıkları, s. 577-586.

“Bana ne, istiyorum, canım çok istiyor” tarzında istek ve arzuları hemen reddedilmemeli; “bunu çok istediğini biliyorum, eminim bunu aldığında çok mutlu olacaksın...” gibi empati çağrıştıran ön ifadelerden sonra “...ben de çok istiyorum ama...” denilerek nedenler kısa ve net olarak ifade edilmelidir.

Ağladıklarında veya hasta olduklarında kendilerine gösterilen ilginin farkına varan bu çocuklar; sevgi ve ilgiyi üzerlerinde hissetmek istediklerinde ağlamayı ve hastalanmayı “kullanabilirler”.

Olumsuz ve tatmin edici olmayan ebeveyn ve kardeş ilişkileri; “2” mizaçlı çocuklarda aile dışında kötü arkadaş arayışına neden olabilir. Arkadaşlarını seçmede objektif kriterlere ve mantığa değil duygusal yakınlık ve anlaşılmaya öncelik veren bu çocuklar yanlış kişilerle arkadaşlık yapabilirler. Örneğin “O iyi bir arkadaş değil!” denildiğinde “... Ama o beni seviyor, değer veriyor, beni dinliyor” şeklinde nedenler sıralayabilirler.

Olası yanlış tavırları ve arkadaşlıkları karşısında; ebeveynler onlara kızmak-öfkelenmek yerine “Bunun yanlış olduğunu düşünüyorum ama yine de sen bilirsin. Yanlış da yapsan senin yanında olduğumu bilmelisin ancak bu durumun seni üzeceğini düşünüyorum.” tarzında yanlışlarını hatırlatmakla birlikte onlara tavır almayan ve fakat tavırlarını onaylamayan, bunun yanı sıra onlardan uzaklaşmayan, yargılamayan” bir tutum sergilemelidirler.

Ergenlik döneminde asi, aksi ve hırçın tavırlar sergileseler de aslında bu çocukların hiçbir zaman ilişkilerini koparmak istemediklerini, her zaman sevgi, ilgi ve dinlenme ihtiyacı duyduklarını ebeveynler unutmamalıdır.

“2” mizaçlı erkek çocuklar; ergenlik döneminde toplumsal roller ve “erkek duygusal olmaz, erkekler ağlamaz” önyargı-

sı yüzünden duygusallıklarını bastırabilirler. Hatta kültürel etkenlere bağlı olarak aşırı erkeksi (çatışmacı, kavgacı, kaba) tavırlar sergileyebilirler. “2” mizaç yapısındaki çocukların aşırı ve duygusal odaklı tepkilerine karşı ebeveynler tepkisel olmamaya, sakin ve mantıklı olmaya özen göstermelidirler.

Ebeveynlerin ayrılık, boşanma, ölüm, aile içi çatışma ve gerginliğinden en çok etkilenen “2” mizaçlı çocuklar; böylesi durumlara çok dikkatli bir şekilde alıştırılmalı ve olayın kendileri ile ilgili olmadığı ve kendilerine duyulan sevginin her zaman var olacağı hissettirilmelidir.

İlişki, sevgi ve ilgi bağımlılığına eğilimli olan “2” mizaç yapısındaki çocukların; ergenlik dönemindeki ilişkilerinde istismar ve bağımlılık tuzağına düşmemeleri için aile ortamını “güçlü ve sürekli bir sevgi, ilgi ve dinlenme atmosferi” olarak algılamaları çok önemlidir.

Aile içi ilişkilerinde yaşayacakları travmalar; geçmişe odaklı olmaları ve kendilerini duygusal olarak etkileyen olayları arşivlemeleri yüzünden onları hayat boyunca etkileyebilir. İlk çocukluk yıllarındaki “olumsuz ilişki yaşantıları” ilerideki ilişkilerinde tutuk, güvensiz, şüpheli ve sürekli ilişkilerinin bozulacağı kaygısı içinde olmalarına sebep olabilir.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Bu çocuklar “kendi değerlerini” başkalarından kendilerine yönelen sevgi, ilgi ve takdir ile tanımlamaya eğilimli olduklarından bu konuda algılarının objektif bir hale getirilmesi çok önemlidir. “Kimsenin seni fark etmesine, takdir etmesine gerek yok. Sen zaten varsın ve önemlisin.”; “Bir çiçek; insanlar onu fark etse de etmese de vardır. Sen de; insanlar seni sevse de sevmese de, övse de övmese de varsın ve değerlisin.” tar-

zında ifadelerle benlik ve kimlik algılarının çevrelerine bağlı olmadığı fark ettirilmelidir.

Ebeveynler; “2” mizaç yapısındaki çocuklarının duygusallıklarını ve duygusal temelli tepkilerini küçümsemeden ve kınamadan onları daha akılcı ve objektif düşünmeye yönlendirmelidir. Onları dinlemeli, duygularının farkında olduğunu hissettirmeli, duygusal geri bildirim vermeli, daha sonra ise tavsiye ve yönlendirmede bulunmalıdır. Bu çocuklar kendilerini yeterince dinlemeyen, anlamayan ve hemen yargılayan ebeveynlerini kendilerine uzak hisseder ve sözlerini pek dinlemezler.

Çevresine yardımcı olan bu çocuklar doğal olarak aynı olumlu yaklaşımı beklerler; ancak bulamadıklarında üzülürler. Bu durumu “Bazı kişiler bazı durumlarda yeterince doğru ve merhametli davranmakta zorlanırlar, sen bundan dolayı üzülme. Sen karşılıksız yardım ettiğin için mutlu olmanın tadını çıkar.” gibi ifadelerle değerlendirmeleri sağlanmalıdır.

Bu çocukların her şeyden önce duygusal yönlerinin güçlü olduğu unutulmamalı; duygusallıklarını bastırmak ve yok saymak yerine olumlu ve sağlıklı bir duygusal tutum geliştirmeleri yönünde eğitilmelidirler.

Sevilmediği ve anlaşılmadığı konusunda sürekli ilişkilerini test eden bu çocuklar için; ebeveynleri tarafından dinlenilmek, takdir edilmek hayattaki her şeyden önemlidir. Bu nedenle sevildikleri ve takdir edildikleri açıkça ifade edilmelidir.

“Seviyorsan beni kırmazsın, istediğimi yapmıyorsan sevmiyorsun demektir.” gibi sevilmesi ile isteklerinin yerine getirilmesi arasında doğru orantı olduğunu düşünen bu çocuklara; isteklerinin reddedilmesinin kendilerinin sevilmediği anlamına gelmediği, örneklerle anlatılmalıdır: “Seni seviyorum ancak bu isteğini yapamayacağım, çünkü ...”

Bu çocuklara hastalandıklarında veya ağladıklarında “aşırı” ilgi göstermemeli; hele hele ağlamaları durumunda isteklerini yapmak yoluyla ağlamaları ödüllendirilmemelidir. “Ağladığımda isteklerim yapılıyor” şeklinde düşünmelerine yol açılmamalı; aksine, ağlamanın doğal olmakla birlikte çözümü yardımcı olmadığı hatırlatılarak sızlanmadan konuşmaları ve kendilerini ifade etmeleri teşvik edilmelidir. “Ağlamadan konuşursan seni daha iyi anlayabilirim.”

Bu çocuklara bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında aşırı sevgi gösterilmemeli, aşırı öpme ve aşırı yüceltici tutumlar sergilenmemelidir. Çünkü onlar için bu tutumlar “normal” durum olarak algılanacak ve bundan daha aşağı olan her durum sevginin ve ilginin azalması, sevilme ve önemsenme olarak yorumlanacaktır. Sürekli kucakta taşınmaya ve sarılmaya alışan bu çocuklar; bu durumun sürmesini talep edeceklerdir. Dolayısıyla iş veya kardeş yüzünden annenin ilgisinin azalması bu çocuklarda hem anneye hem kardeşlerine karşı bir soğukluk, kırgınlık, kıskançlık ve öfke oluşturabilecektir.

Bu çocukların dış ve fiziksel görünüşe, giyinmeye, süslenmeye eğilimlerinde aşırıya gitmemeleri için özellikle bu mizaç yapısındaki kız çocuklarının beden ve giyim üzerinden övülmemelerine dikkat edilmelidir. Yani; “Benim kızım ne güzel olmuş, bu elbise sana çok yakışmış, çok güzel olmuşsun, saçların çok güzel” gibi övgüler yerine “Kızım sen çok akıllısın, çok iyi kalplisin, çok merhametli ve yardımseversin, affedersin, karşılık beklemeden yardım etmenden dolayı seninle övünüyorum” tarzında, davranış ve tutumlara yönelik övgü ve takdir ifadeleri kullanılmalıdır.

Çevresindekilerin kendileri hakkındaki sözlerini ve kanaatlerini çokça önemseyen ve bunlardan etkilenen bu çocuklara; başkalarının onları nasıl gördüğü değil kendi-kendi-

dilerini nasıl gördüklerinin ve nasıl hissettiklerinin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Başkaları tarafından nasıl değerlendirildikleri ve nasıl görüldüklerinden ziyade kendi-kendilerini nasıl algıladıkları, kendilerini nasıl gördükleri konusunda sohbet ederek kendi-kendilerini gözlemleyip değerlendirmeleri teşvik edilmelidir. “Onlar senin hakkında öyle düşünüyorlar, bunu anladım, peki sen kendin hakkında ne düşünüyorsun?”

Ebeveynler kardeş kıskançlığı konusunda hassas bu çocuklara, kardeşini koruyan ve şefkat eden bir “rol” vererek olumlu bir tutuma yönlendirmelidir. Bu çocukların; kardeşin gelişimi ile kendisine olan ilgi ve sevginin azalması arasında bir ilişki kurmaması için özen gösterilmelidir. Kardeşi konusunda aldığı sorumluluk ve gösterdiği merhamet ödüllendirilmeli, sevginin paylaştıkça büyüdüğü uygun örneklerle anlatılmalıdır.

Yalnız kalmaktan pek hoşlanmayan bu çocukları; kitap okumak, müzelere gitmek, sessiz yürüyüşler yapmak, evcil hayvanlar beslemek gibi etkinliklere yönlendirerek insan ilişkilerine bağımlılıkları azaltılmalıdır.

Yaptıkları yanlışların eleştirilmesini, kendilerine yüksek sesle uyarıda bulunulmasını “kendilerinin reddedilmesi, değersiz görülmesi, sevilmemesi” olarak algılamaya eğilimli olan bu çocuklara uyarıda ve eleştiride bulunurken nazik ve sevecen olmaya dikkat edilmelidir. “Seni çok seviyorum, şu şu özelliklerin yüzünden seninle övünüyorum ama şu yaptığın şey bana sorarsan yanlış, eminim sen de düşünsen bunu anlayacaksın.” diyerek duygusal duvarlarına çarpmadan yanlışları düzeltilmelidir.

Bu çocuklar aşırı ve ölçsüz duygusal tepkiler verdiklerinde ebeveynler ilgili davranmalı ancak gereksiz ve sert tepki göstermemeli, bunun yerine sakin ve mantıklı tepkiler vermelidir. Bu sayede ebeveynler hem bu çocukların duygusal tepkilerini

durduracak hem de sakin ve mantıklı olmak konusunda örnek olacaklardır.

Bu çocuklar; hatalarını anladıklarında başkalarının önünde özür dilemekte zorlanabilirler. Bu yüzden hatalarını anladıklarında mutlaka özür dilemesi beklenmemeli; “bu konuda bundan sonra daha dikkatli olacağından eminim” deyip sıcak ve samimi bir tavır gösterilmelidir.

Ancak bununla birlikte özür dileme konusunda hem örnek olunarak hem de özür dilemenin bir olgunluk olduğu ifade edilerek yanlış yaptığında özür dilemesi teşvik edilmelidir.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Kendileri ile ilgili toptancı olumsuz yargılarda bulunmamak
- İlişkilerden bağımsız olarak kendilerinin değerini fark etmek
- İstekleri konusunda esnek ve sabırlı olmak
- Duygularını fark edip onlara kapılmadan kontrol edebilmek ve yönetmek
- Olayları duygusal açıdan olduğu kadar akılcı ve sakince değerlendirmek
- Yalnız kalabilme ve yalnızken kaliteli işler yapabilmek
- Geçmişe ve acılara takılmamak
- Abartılı duygu ve değerlendirmelerden kaçınmak
- İlişkilerdeki olumsuzlukları kendilerinin değeri ile ölçmeme ve akılcı biçimde yorumlamak

BAŞARIDA ÜSTÜNLÜK VE ETKİLİ/POPÜLER İMAJ ARAYIŞINDA OLAN TİP 3

Başarı odaklı, kendini öne çıkaran, kendine güvenen,
rekabetçi, yarışmacı, hırslı, enerjik, imajına önem veren,
pratik, yönlendirici

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

İstek ve ihtiyaçlarımı elde etmek için ne gerekiyorsa yapmalıyım. Hedefimi belirleyip hızla sonuca ulaşmak için gerekeni yapmalıyım. Kendimi göstermek ve öne çıkmak için becerikli ve yetenekli olup hayranlık uyandırmalı ve takdir edilmeliyim.

Temel Arzu: Becerikli, başarılı, hayranlık uyandıran etkili biri olmak

Temel Korku: Başarısız, yetersiz, beceriksiz, sönük biri olmak, geride kalmak

ÖZETLE TİP 3 ÇOCUKLAR

Başarı odaklı, adaptif ve pratik davranan, rekabetçi, yarışmacı, kendilerini öne çıkaran, enerjik, popüler olanı seven, imajına önem veren, özgüveni yüksek ve hırslı bir yapıdadırlar. Bu mizaçtaki çocuklar; azimli, enerjik ve rekabetçi

olup kendinden emin gözükken, başarmak ve takdir edilmek isteyen, yenilgi ve başarısızlıktan hoşlanmayan, dikkat çekici ve etkileyici olmaya çalışan bir tutum sergilerler. Amaçlarını kolayca motive olan, hedefleri doğrultusunda olumsuz duygulara takılmadan sonuca ulaşmaya dek çaba gösteren, bir ortamda ne söylemeleri ve nasıl hareket etmeleri gerekiyorsa ona uygun davranan bir yapıya sahiptirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Yüksek özgüvene sahip olup istek ve hedefleri konusunda kararlılık gösterirler,
- Pratik ve ayrıntılara takılmadan sonuç odaklı bir yaklaşım sergilerler,
- Çevrelerini etkileme ve hayranlık uyandırma konusunda yeteneklidirler,
- Gayretli ve etkili olma konusunda sonuna kadar giderler,
- Sosyal ortamlara aktif biçimde kolayca adapte olurlar,
- İnsanları istekleri yönünde ikna edebilirler,
- Kendilerini ve çevrelerindeki hedefleri istikametinde motive edebilirler,
- Hedeflerine ulaşma konusunda istikrarlı ve çalışkandırılar,
- Başladıkları işi bitirene kadar azimli ve kararlı şekilde çalışırlar,
- Sorunlara pratik çözümler geliştirebilirler,
- Zorluk ve engeller karşısında yılmadan sonuca gitmeye çalışırlar.

AYRINTILI ANALİZİ

Bir şeyler yapıp-ederek ve başararak kendilerini fark edilir kılmaya eğilimli olan “3” mizaç yapısındaki çocuklar genellikle hırslı olup yapıp-ettikleriyle göze girmeye çalışan çocuklardır.

Başarıları ve gördükleri takdirle orantılı olarak kendilerini daha iyi hisseden, yapmak ve başarmak istedikleri bir konuda kendilerini motive edebilen azimli ve bazen de hırslı bir tutum sergilerler.

Yenilgiyi, geride kalmayı ve başarısız olmayı hazmedemeyen, bu durumlarda önce gerilen ancak daha sonra hırslanan bu çocuklar amaçlarına ulaşmak için “gerekli” her yolu denemeye çalışırlar.

Amaçlarına ulaşmak ve amaçladığı imajı korumak için politik davranabilir, çevrelerinin gözünde takdir edilen-onaylanan bir imaja kendilerini adapte etmeye çalışabilirler.

İlk çocukluk yıllarından itibaren gururlu ve gözde olmayı seven bu çocuklar eve gelen diğer çocuklarla kendilerini kıyaslar ve gölgede kalmamaya çalışırlar. Kendilerini eksik ve yetersiz gördükleri durumlarda rekabetçi ve kıskanç tavırlar sergileyebilirler.

5-6 yaşlarından itibaren belirgin bir şekilde başarılı, popüler ve çevrelerinde takdir gören insanları modelleyip onları kendilerine örnek ve idol edinebilirler. İçinde buldukları ortamı ve insanları gözlemleyip takdir ve hayranlık uyandırmak adına “nasıl hareket etmesi gerekiyorsa ona göre hareket eden” bu çocuklar ergenlikte açıkça statü, imaj ve kariyere odaklanmaya eğilimlidirler.

Bir yandan istek ve hedeflerine ulaşmak için çalışıp çabalarlarken diğer yandan bunun fark edilmesini isterler. Dolayısıyla

hem başarı ve imajları hem de bu başarı ve imajın fark edilip takdir edilmesi aynı derecede önemlidir.

Bebeklik ve ilk çocukluk çağlarında hareketli; isteği yerine getirilmediğinde “kendilerini sıkan ve hırslanan”, istemedikleri şeyleri yapmaya zorlandıklarında yüz çeviren veya ilgisiz bir tavır takınan bu çocuklar büyüdükçe neyin onlar için gerekli ve hedefe ulaştırıcı olduğunu gözlemleyip öğrenerek daha “politik ve kendi faydalarına odaklı” davranmaya eğilim gösterebilirler.

Bu çocukların en temel duyguları “hırs, başarıma tutkusunu, istediklerini elde etmek için çabalayıp sonuca ulaşmanın getirdiği özgüven, takdir ve övgünün getirdiği övünme ve tatmin duygusudur.”

Hırsları akıllarının önüne geçmediği müddetçe; hesaplı ve mantıklı hareket etmeye çalışırlar.

Kendilerini, başardıkları ve yapıp ettikleri ile var kılmaya çalışan bu çocuklar; yaptıklarının onaylanmasını, fark edilmesini ve takdir edilmesini “kendilerinin onaylanması ve fark edilmesi” olarak algırlar.

Bu çocukların en önemli özelliği kendilerini zayıf ve yetersiz gösterecek duygularını saklayabilmeleridir. Hatta gerekli gördüklerinde negatif duygularını saklayıp muhataplarına olumlu bir izlenim verebilirler.

İlk çocukluk yıllarında nispeten hareketli, yaramaz, yerinde durmayan ve tatmin olmadıkları durumlarda geçimsiz bir görünüm sergileyebilen bu çocuklar; büyüdükçe (yaptıklarının kabul edilemez, yanlış görülen ve takdir edilmeyen davranışlar olduğunu gördükçe) enerjilerini okul, iş v.s.’ye yönelttikleri için zamanla sakinleşmiş görünürler.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“2” mizaç yapısından etki alan “3” mizaçlı çocuklar; yakın ilişkilerinde duygusal olarak sıcak ve paylaşımcıdırlar. İlgî ve sevgi konusunda beklentileri daha açıktır, daha kolay kırılıp alınabilirler. Sosyal olmaya ve arkadaşlığa daha eğilimli, aynı zamanda ilişkilerinde daha kıskanç ve sahiplenicidirler. İlişkilerindeki olumsuzluklardan daha çok etkilenir, duygularını kontrol etmekte zorlanırlar. Daha alıngan ve kırılğan ancak daha hırçın ve tutturmacıdırlar.

“4” mizaç yapısından etki alan “3” mizaçlı çocuklar nispeten daha hassas ve incinebilir bir yanları ile dikkat çekerler. Çevreleri tarafından onay ve beğeni ihtiyaçları daha az olup kendilerini değerli buldukları niteliklerle zenginleştirme eğilimi taşırlar. Estetik zevkleri daha ince olup gösterişli ve popüler olandan çok orijinal ve farklı şeylere ilgi duyarlar. Zaman zaman yalnız kalmaya ve özellikle yakın ilişkilerinde anlaşılmaya ihtiyaç duyar, eleştiri ve yanlış anlaşılma karşısında alıngan olmakla birlikte bunu açıkça göstermeyebilirler. Daha doğal, özgün ve nazik olmaya çalışırlar.

“Çok sonuç odaklı birisiyimdir. Eğer, yapılacak bir şey varsa, zihnim ve dikkatim oraya odaklanır. Bu güzel bir şey. Bütün hedeflerini gerçekleştirmeyi başarsan da bazen bir şey kötü gidebilir. Bu sefer, hedeflerini başarıyla gerçekleştiremediğin gibi içinde bir öfke biriktirirsin ve duygularınla da gerektiği gibi temasa geçemezsin.”

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Tüm çabalarına rağmen, istedikleri sonuca ulaşamamaları durumunda, sürekli olarak etraflarındakilerin gölgesinde kaldıklarında, rakiplerinin sürekli olarak kendilerinden daha etkili olması durumunda özgüven eksikliği ve yetersizlik hissederek. Bu süreçte bazen rakiplerinin başarısını engelleyici, küçümseyici ve incitici tavırlar sergileyebilirler.

Anne babanın kendilerine olan ilgisini azalttığını düşündüklerinde buna sebep olan çocuklara zarar verebilirler.

Hatalarının fark edilmesinden, kendilerinin küçümsenmesinden, yeteneksiz-kabiliyetsiz görünmekten kaçınır ve böylesi durumlarda bu eksiklerini gizlemeye çalışır, hatta hile ile çarpıtma yoluna gidebilirler.

İşlerin olumsuz gitmesi durumunda kendilerini eleştirmek yerine başkalarını suçlamaya, incitmeye, hırçınlaşmaya ve küçümsemeye eğilimlidirler.

Strese Yol Açan Nedenler

- Tüm çabalarına rağmen hedefledikleri sonuca ulaşamadıklarında,
- Rakip olarak gördükleri kişiler sürekli olarak kendilerinden daha başarılı olduğunda,
- Başarısız, beceriksiz ve etkisiz biri olarak görüldüklerinde,
- Hataları fark edilip sürekli şekilde küçümsendiklerinde,
- Beklenmedik olumsuz sonuçlarla bir türlü baş edemediklerinde,
- Muhataplarını istedikleri şekilde yönlendiremediklerinde,

- Sosyal imaj ve ilişkisel konumlarının zedelenmesi durumunda,
- Kendilerine güven ve yeterliliklerinin sarsılması halinde,
- Hedeflerine ulaşma sürecinde engellendiklerinde ve bunu aşmak için çare bulamadıklarında,
- İlişkilerinde dikkate alınmadıklarında,
- Hak ettikleri takdiri göremeyip kendilerini yetersiz hissettiklerinde, stres ve sıkıntı yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse stres hattı olan tip 9'un sağlıksız halini sergilerler. İşlevsiz, tembel, işlerini erteleyen, hiçbir şey yapmak istemeyen, keyifsiz bir hale bürünürler. Üretkenlikleri azalır, imajlarına ve yapmaları gerekenlere ilgilerini yitirirler.

Durağan, pasif ve içe kapanık bir tutum sergileyebilirler.

Yarışmacı ve rekabetçi yönleri çok zayıflayıp kaçınan hale gelebilirler.

Kendilerini ifade etmekte zorlanabilir, imaj ve görünüm-lerini önemsemeyebilirler.

Geleceğe dönük karar vermekten ve risk almaktan kaçınabilirler.

Eyleme geçmekte zorlanabilir ve işlerini erteleyebilirler.

Girdikleri ortamlara adapte olmakta zorlanabilir ve sosyal ortamlardan kaçabilirler.

İlişkilerinde çok daha mesafeli ve ketum davranabilirler.

Aşırı uyuma, az veya çok yeme gibi içgüdüsel ihtiyaçlarıyla ilgili dengesizlikler yaşayabilirler.

Kendilerini özgüvensiz ve değersiz hissedebilirler.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Hedefledikleri başarıya tam olarak ulaştıklarında ve çevrelerinden olumlu geri bildirim aldıklarında,
- Arzuladıkları etkiyi oluşturup hayranlık uyandırdıklarında,
- Kendilerini geliştirme sürecinde çevreleri tarafından takdir edilip desteklendiklerinde,
- Her halleriyle kabullenildikleri ve değer gördüklerini hissettiklerinde, rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Kendilerini rahat ve dingin hissettiklerinde tip “6”nın olumlu halini sergilerler. İçten bir bağlılık, sadakat ve alçakgönüllülük içinde çevreleriyle uyumlu ve sıkı bir arkadaşlık bağı kurarlar. Ailelerine ve arkadaşlarına daha çok zaman ayırır ve onlar için daha çok fedakârlık yaparlar. Kendilerini ön plana çıkarma ve ilgi çekme ihtiyacı hissetmez, başarılarını sadece kendilerine mal etmeden çevreleriyle başarıyı paylaşma eğilimi gösterirler.

Sadece kendilerini öne çıkarmaktan vazgeçer ve tam bir güven, sadakat ve uyum içinde daha paylaşımcı ve sadık davranırlar.

Çevrelerindekiyle daha fazla zaman ayırarak, onların ihtiyaç ve beklentilerine daha duyarlı olabilirler.

En az kendileri kadar başkalarını da düşünerek muhataplarını memnun edici tutumlar sergileyebilirler.

Çevrelerindekiilerin kabiliyet ve başarılarını destekler ve takdir ederler.

Samimi bir şekilde daha derin ve samimi paylaşımlar içine girebilirler.

Pratik ve çözüm odaklı olmanın yanında, daha ayrıntılı ve derin düşünebilirler.

Etkilemek için değil anlamak ve anlaşılmaq için konuşurlar.

İlke, ideal ve kurallara uymaya çalışır, daha düzenli ve planlı olurlar.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Toplumda “değer ve takdir” ölçüsünün başarı olduğunu fark eden bu çocuklar “çalışmak ve başarmak” odaklı bir “eğitim ve hayat” kurgusu içine girdiklerinden okul yaşamlarında zekâ ve imkânları ölçüsünce genellikle başarılı ve hırslı öğrenciler olurlar.

Geride kalmamak, göze girmek ve en başarılı öğrenci olmak için var güçleriyle ve hırsla çalışmaya eğilimlidirler. Bu yüzden özel bir durum olmadıkça ebeveynler ders ve okul başarısı konusunda bu çocuklarla pek sorun yaşamazlar. Bu çocuklar gerekli imkân ve şartlara sahip olduklarında motive edilmeye gerek kalmadan çalışır ve başarılı olurlar.

Boş durmayı ve işlevsiz olmayı hiç sevmezler. Saatlerce masa başından kalkmadan çalışabilir ve hedefledikleri sonuca ulaşmak için gerekli çabayı ortaya koyabilirler.

Bu çocuklar; çalışma ve başarma konusunda “kendinden motorlu” gibidirler. Yenilgiyi ve başarısızlığı hazmetmekte zorlanan (90 aldığıında üzölüp daha çok hırslanabilen) bu çocuklar; engeller karşısında kolay kolay pes etmez ve karşılaş-tıkları sorun ve engelleri en pratik şekilde ortadan kaldırmanın ve çözmenin yolunu ararlar.

Genellikle kendisi gibi yetenekli, imajı düzgün olan (ama rakibi olmayan) kişilerle arkadaşlık yapmaya eğilimlidirler.

Bilgiyi “başarılı olmak, yüksek not almak” odaklı olarak öğrenen bu çocuklar bu yüzden bazen tam olarak anlamasalar da ezberleyerek yüksek not alabilirler. Sonuç ve pratik faydaya önem verdikleri için onlar için “gereksiz” ayrıntıları vakit kaybı gibi görür ve ilgilenmezler. Okulda kimsenin kendisinden daha başarılı olmasını istemeyebilirler. Başarılarıyla gurur duymaya yatkın olan bu çocukların bu yüzden çevrelerini destekleyici olma eğilimi düşüktür.

Sınıfta Ders Dinleme

- Sınıf içerisinde bilgi ve becerisini göstermekten hoşlanır.
- Dersin önemi ölçüsünde derse aktif olarak katılma eğilimindedir.
- Genelde not almaya ve dersi dikkatle dinlemeye eğilimlidir.
- Canlı, bilgili, kendine güvenen, hedef gösteren öğretmenleri dinlemekten hoşlanır.

Öğrenme Süreci

- Ana hatlara, anahtar kelime ve cümlelere, konunun can alıcı noktalarına odaklı olarak öğrenir. Bununla birlikte çevresindekilere nispetle öne çıkabilmek için gerektiğinde detayları da önemseyebilir.
- Görsel materyal ve verileri önemser. Teorik bilgi yanında hayattan örnekler ile somutlaştırılarak anlatıldığında konuyu daha etkin öğrenir.
- Başarılı olduğunda ve başarıları, önemseydiği (model aldığı, etkin ve nitelikli gördüğü) kişiler tarafından fark edildiğinde motivasyon ve ilgisi artar.

Öğretmenden Beklentileri

- Başarılarını takdir etmesi.

- Eleştiriden çok çözüm odaklı, teşvik edici ve hedef gösteren bir yaklaşım sergilemesi
- Enerjik ve canlı olması
- Hedefleri net olarak belirlemesi
- Gösterdiği performansla ilgili olumlu geri bildirimde bulunması

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Oyuncakları konusunda dikkatli, koruyucu ve sahiplenicidirler. İmajı iyi, başarılı ve toplumda takdir edilen özelliklere sahip” çocuklarla arkadaşlık yapmaya eğilimlidirler. Statü ve imajlarını destekleyen kişilerle arkadaş olmayı önemseyen bu çocuklar; yeterince olumlu geri bildirim alamadıklarında veya gerekli gördükleri anda kolayca ilişkilerini bitirebilirler.

Arkadaşlarını politik bir şekilde ikna etme ve yönlendirme konusunda yetenekli olup bunu başaramayacaklarını hissettiklerinde hemen o oyunu ve arkadaşlarını dışlama eğilimi gösterebilirler. Arkadaşlıklarında duygusal bağları zayıf olduğundan ayrılık, boşanma ve ölüm gibi olaylardan çok fazla etkilenmezler. Etkilenseler bile kendilerini hemen yeni duruma adapte ederler (ancak güçlü “2” veya “4” kanadı varsa etkilenmeye daha açıktır).

Girdikleri ortamın havasını “koklayarak” gerektiğinde ve gerektiği ölçüde adapte olmakta zorlanmayan bu çocuklar; nabza göre şerbet vermekte oldukça ustadırlar. Gerektiğinde çok sosyal olabilen ve kolayca ilişki kurabilen bu çocukların; ilişki ve arkadaşlıkları fayda ve gereklilik odaklı olmaya eğilimlidir.

Duygusallıktan fazla hoşlanmazlar; işlerinden ve yapmaları gerekenden geride kalmamak için olumsuz duygulara takılmamaya özen gösterirler.

Arkadaşlık bağları kısmen zayıf olmakla birlikte bunu muhataplarına hissettirmezler; hatta gerekli görmeleri durumunda ilişkilerindeki faydayı düşünerek ileriye yatırım yapabilirler. Kişileri kendilerini takdir ettikleri ve başarılarını destekledikleri ölçüde arkadaşlık yapılmaya değer hissederler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Aşırı hırs ve rekabetçilik, imaj ve görünüme düşkünlük, kibir, kendilerini öne çıkarma, olduğundan farklı görünme, gerçekleri çarpıtma,

Başarılı olamamaktan ve yetersiz görülmekten çok rahatsız olur ve bu durumu kabullenmezler,

Kendilerinden daha başarılı kişilerle kendilerini mukayese ederek rekabete girebilirler,

İnsanları etkilemek için dış görünümüne çok önem verebilirler,

Daima göz önünde olmak için çabalar, olamadıklarında gergin ve hırçın olabilirler,

Öne çıkmak ve etkilemek adına kendilerini aşırı ölçüde yıpratırlar,

İnsanları etkilemeye odaklandıklarında gerçek duygu ve düşüncelerini gizleyip olduklarından farklı bir portre çizebilirler,

Hırsları yüzünden bazen kendilerine aşırı yüklenip yorabilirler,

Arkadaşlarını statü ve sosyal konumlarına göre seçip değer verme hatasına düşebilirler,

Kendilerini haklı/doğru göstermek için yalana/abartıya başvurabilirler,

İstediklerini elde edemezlerse kızgın veya saldırgan olabilirler,

Duygularıyla ve ne hissettikleriyle pek yüz yüze gelmek istemeyen ve duygularını bastırmaya eğilimli bu çocuklar; hedeflerine ulaşmak için çevrelerindeki insanların ihtiyaç ve durumlarını göz ardı edebilirler. Bu onları hem kendilerinden (kendi duygu ve içsel ihtiyaçlarından) hem de çevrelerindeki insanlardan uzaklaştırıp yabancılaştırabilir,

Sürekli çalışan, önde ve hayran olunan bir konumda olmaya kendilerini koşullayan bu çocuklar; sürekli çalışıp konumlarını korumaya uğraşmaktan dolayı gerilimli ve hırçın olabilirler,

Kendilerinin farkında olmayan kişileri yok sayarak ve umursamamaya, hatta zarar vererek kendilerini iyi hissetmeye çalışabilirler. Önemsenmediklerinde ve takdir edilmediklerinde kendilerini küçümsenmiş hisseder ve bu durumda kendileri de aynısıyla karşılık verebilir, hatta küstah ve kırıcı olabilirler. Kendilerinden daha başarılı, daha güzel ve daha popüler çocukları kıskanıp onları gözden düşürmeye çalışabilir ve onlara içten içe nefret duyabilirler,

İlişkilerinde bencil davranabilirler. Hedefine varmak ve kendilerini öne çıkarmak adına yalan söyleyebilirler. Arkadaş ve kardeşleri hakkında ebeveynine yanlış veya eksik bilgi vererek kasten yanlış değerlendirmelere sebebiyet verebilirler. Bunu; rakiplerinin gözden düşmesi ve kendisinin göze girmesi adına yapabilirler,

Bu çocukların ileride yaşayabilecekleri risklerin başında gurur, kibir, hile, yalan, hırs, bencillik gelir. Kuralları ve ahlâk ilkeleri göz ardı edebilirler,

Fedakârlık, cömertlik, çıkarsız ve beklentisiz dostluk ve arkadaşlık konusunda zayıf olduklarından bu konuda desteklenmeye ihtiyaçları vardır.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Bu çocukların okul, çalışma, geleceğini plânlama ve gereğini yapma konusunda pek motive edilmeye ihtiyaçları yoktur. Ancak ihtiyaç duydukları zaman, ortam ve gereçleri sağlama konusunda duyarlı olunmalıdır.

Ebeveynler; popüler olmayı, başarıyı, önde olmayı çokça önemseyen bu çocuklara başarının ve birinci olmanın değil ahlâkî ve insani erdemlerin daha değerli olduğu vurgusunu yaparak dengelemelidirler.

Ebeveynler bu çocukların başarılarını gereğinden fazla takdir edip övmek yerine gayret ve niyetlerini öne çıkararak sonuç odaklı algılarını değiştirmeye çalışmalıdırlar.

Gelişim süreçleri içinde bu çocukların neyi takdir edip önemsediklerine, neye hayranlık duyup değer verdiklerine dikkat edilmelidir.

Bu çocuklar ailede ve çevrelerinde neyin “değer ve takdir ölçüsü olduğunu fark eder” ve o konuda çaba gösterme yoluna girerler. Bu yüzden “güzellik, başarı, birinci olmak, herkesi geçmek, önde olmak, para, çekicilik, hayran olunmak, gözde olmak” gibi kavramlara vurgu yapmamalı; aksine sevgi, merhamet, yardımseverlik, başkalarını düşünmek, fedakârlık,

kalp temizliği, birlikte başarmak, dürüst ve samimi olmak gibi değerler yüceltilip vurgulanmalıdır.

Ebeveynler “bu çocukların” yaptıklarını başkalarıyla mukayese etmemeli ve hırslarını körüklememelidir. Ebeveynler insani değerleri olan kişileri örnek göstermeli; sırf “güzel, başarılı, yakışıklı, ünlü, popüler” olduğu için hiç kimseyi örnek göstermemeli, hatta böyle kişileri objektif olarak eleştirmelidir.

Bu çocukların yardımseverliği teşvik edilmeli ve bu konuda sosyal etkinliklere yönlendirilmelidirler. Başarıları takdir edilirken dengeli davranılmalı “Benim merhametli ve dürüst evlâdım; ne güzel dersine çalışıp iyi bir not almışsın, gayretin için seni kutluyorum” şeklinde sonuç/başarı odaklı olmayan ve niyeti-çabayı öne çıkaran ifadeler kullanılmalıdır.

“Başarılı olursan, para kazanırsan herkesi geçersin, bir değer olur; yoksa kimse sana değer vermez” gibi ifadeler ileride hırslı, ahlâkî değerleri önemsemeyen, politik davranan, yükselmek için alttakileri ezen, bencil bir tutum doğmasına sebep olabilir.

İnsanlar üzerinde etki bırakmanın, hayranlık uyandırmanın değil kendi değerlerinden ve kendi yapıp-ettiklerinden dolayı mutlu olmanın farkına vandırılmalıdır. Örneğin; iyi bir not aldığı anda “Çok sevindim, seninle gurur duyuyorum, herkes seni takdir edecek.” şeklinde konuşmaktan ziyade “Çalışmak, gayret göstermek ve öğrenmek ne kadar da mutluluk verici değil mi? Çalışıp bir şeyler öğrenmek sana da mutluluk ve sevinç veriyor değil mi?” diyerek çocuğun kendi yaptığıyla sevinmesi ve çevresinin takdir ve övgüsüne odaklanmaması sağlanmalıdır.

İyi ve doğru bir şey yapmanın başlı-başına önemli olduğu hissettirilmeli, başarının ve bunu birilerinin görüp takdir etmesinin önemli olmadığı, hayattan örneklerle anlatılmalıdır.

Ebeveynler; bu çocukların, duygularıyla daha fazla temas kurmalarını sağlamak için onlarla his ve duygularını paylaşmalı ve onların da duygularını rahatça ifade etmelerini teşvik edip buna zemin hazırlamalıdır.

Ebeveynler bu çocukların kendilerine çok yüksek hedefler koydukları durumlarda; bu hedefi makul ve mümkün bir noktaya çekmelidir. Aksi halde, hedeflerine ulaşamadıklarında özgüven problemi ve stres yaşayabilirler (narsistik kırılma).

Hedeflerine ulaşamadıklarında, başarılarını engellediğini düşündükleri kişilere öfke ve kızgınlık duyabileceği göz önünde bulundurularak bu durumlarda gayret ve iyi niyetin önemli olduğu vurgulanıp takdir edilmelidir.

Kendilerinden daha iyi olanlarla karşılaştırma yapma eğilimlerine karşılık onları hiç kimseyle kıyaslamamaya özen gösterilmelidir. Başkaları ile kendilerini kıyaslayıp karşılaştırma eğilimlerini dengelemek için “senin kimseyle yarışmana gerek yok, herkesin farklı farklı yetenekleri olabilir, sen sadece kendi yeteneğini ortaya çıkarmaya çalışmalısın” denilmelidir. Aynı zamanda başarılı olduklarında takdir edilmelerinin doğal olması gibi başkasının başarısını takdir etmenin güzel bir erdem olduğu vurgulanmalıdır.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Beceri ve başarılarının kişisel değerlerinin ölçüsü olmadığını anlamak
- Dürüst ve açık olmak
- Muhataplarının ihtiyaçlarına ve duygularına duyarlı olmak

- Yardımsever ve destekleyici olmak
- Eleştirilere kulak verip değerlendirmek
- Kendi değerlerini başarıyla ölçmemek
- Uyumlu ve kabullenici olmak
- Kıyaslama yapmadan çalışmak

ÖZGÜN BİREYSEL DEĞER/ KİMLİK VE ANLAŞILMA ARAYIŞINDA OLAN TİP 4

Hassas, kolay incinen, özel ilgi bekleyen, duyguları yoğun yaşayan, isteklerinde net, özgün, bireyselliğine düşkün, empatik, romantik hayalci

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Sevgi ve nezaketin olduğu, herkesin birbirini anladığı bir atmosferde anlaşılma, olduğum gibi kabullenilmek ve fark edilmek istiyorum. Çevrem benim iç dünyamı ve hislerimi anlamalı, ihtiyacım olan dikkat ve özeni göstermelidir. İsteklerime saygı duymalı ve ne yapmam gerektiği konusunda tavsiyede bulunsa da beni zorlamamalıdır.

Temel Arzu: Özel ilgi ve değer görmek, anlaşılma, duygu ve isteklerine duyarlı olunması.

Temel Korku: Sıradan görülmek, eksik ve yetersiz olmak, yanlış anlaşılma ve hak ettiği özel ilgi ve değere sahip olamamak.

ÖZETLE TİP 4 ÇOCUKLAR;

Hassas, kolay incinen, duygusal anlamda hayalci, özgün ve bireyselliğine düşkün çocuklardır. Bu çocuklar; sevinç ve hüznü yoğun yaşayan, kolay incinebilen, içli ve hüzünlü bir

yanları olan, çevrelerini anlamaya çalışan ve çevreleri tarafından anlaşılmaya ihtiyaç duyan, merhametli, içten ve dost canlısı bir tavra sahiptirler. İçlerinden geldiği gibi davranmak isteyen, bazen dışa dönük ve aktif bazen de kendi dünyalarıyla baş başa kalmaktan hoşlanan, duygusal iniş çıkışlar yaşayabilen bir yapıya sahiptirler. Duygusal olarak kolay incinirler fakat genelde bunu her zaman ifade etmezler. İncindiklerinin fark edilmesini ister, çevrelerinin kendilerini anlayıp hatalarını düzeltmesini beklerler.

“Biliyorum ki; başka hiç kimseye benzemiyorum... Bir şeye adapte olabilirim ama bazı şeyler hakkında dik kafalı da olabilirim... Emin olduğum şeyler hakkında çok güçlü olumlu duygular beslerim fakat ilgi alanımda olmayanlar hakkında böyle değilimdir.”

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- İnsanlarla doğal ve samimi ilişki kurmaya çalışırlar. Bunu bulamadıklarında kendilerine çekilirler,
- Ne istediklerini bilir ve bu konuda netlik taşırlar,
- Estetik zevkleri oldukça iyidir,
- Sıcakkanlı, dürüst, içten davranırlar,
- Eşyalara özel anlamlar yükler ve değer verirler,
- Kolayca empati kurabilir, insanların duygu durumlarını anlarlar,
- Sorun çıkarmaktan hoşlanmaz, ancak anlaşılmayı isterler,
- Merhamet ve şefkat duyguları yüksektir,
- Kendilerini en iyi şekilde ifade etmek isterler,

- Herkesi olduğu gibi kabul ederler,
- Bütün canlılara karşı hassas ve duyarlıdırlar,
- Çevrelerine destek olup ihtiyaçlarını karşılamak için gayret ederler.

AYRINTILI ANALİZİ

Genellikle duygusal yoğunluğu olan, çabuk incinip kolayca kabuğuna çekilen, merhametli, hassas, abartısız ve doğal davranan, dost canlısı, samimi ve “içten arkadaşlığı” seven ve buna ihtiyaç duyan bir yapıdadırlar. Mutlu olduklarında etraflarına mutluluklarını bulaştıran, mutsuz olduklarında ise bunu yüzüne ve davranışlarına yansıtan, anlaşılmayı ve fark edilmeyi bekleyen bir tavır sergilerler. İçlerinden gelmediği sürece bir şey yapmak istemezler.

Onları koruyacak cesur bir kahramana; anlayışlı, sıcak, nazik ve samimi bir arkadaşına; anlam arayışlarına her zaman cevap verebilecek bir bilgeye hayatları boyunca ihtiyaç duyarlar.

Sosyal, sıcak, arkadaş canlısı olmanın yanı sıra, ara ara yalnız kalmak isteyen, hüznü ve mahzun bir yanı olan, üzgün olduklarında kendi dünyalarına çekilen bu çocukların duygusal iniş-çıkışlar yaşadıkları görülür.

Günlük hayat deneyimlerini cazip bulmadıklarında, çevrelerini samimi ve yakın hissetmediklerinde kendilerine ve hayal dünyalarına çekilmeye eğilimlidirler. İstek ve beklentilerinin gerçekleşmemesi onları daha fazla içe dönük, mahzun, düşünceli, hayallere sığınmış kılabilir. Bu durumda üzerlerine gidilirse bu onları ya daha çok içe yöneltir ya da hırçın tepkiler vermeye iter.

Her ikisi de duygu merkezli olmakla birlikte; “2” mizaç yapısından farklı olarak “4” mizaç yapısındaki çocuklar incindiklerini ve kırıldıklarını her zaman açıkça belli etmez ancak muhataplarının bunu fark etmesini beklerler. Hoşlandıklarını veya kırılıp incindiklerini sözle ifade etmekten ziyade bunu haline ve tavırlarına yansıtarak anlaşılmasını isterler.

Naif ve kolay incinebilir yapılarından dolayı; sert, kaba ve kırıcı söz ve tavırlar karşısında “uzaklaşma, içlerine ve hayal dünyalarına çekilme” eğilimi gösterirler.

Nazik ve hassas olmaları nedeniyle şiddet, kavga ve öfkeli tavırlardan ciddi olarak etkilenirler. Farklı, güzel, anlamlı ve estetik olan şeylere özel bir ilgileri vardır.

Duygusal olan bu çocukların duygusallıkları; incelik, romantiklik, farklılık, hayalcilik içeriklidir. İlkokulda duygusal olarak ilgi duydukları bir arkadaşlarıyla hemen evlilik-çocuk-yaşlılık hayalleri kurabilirler. Muhtemel olumsuz ihtimaller onların o an bile üzüntü ve hüznün yaşamalarına sebep olabilir.

Muhataplarına nazik ve merhametli bir yaklaşım sergileyen bu çocuklar cansız varlıklara bile nazik bir yaklaşım içinde olmaya eğilimlidirler (Küçükken sandalyeye çarpınca “pardon” diyordum.)

Hislerini direkt ifade etmekten çekinirler. Bu çekinmenin sebebi korku değil; duygularını ifade etmenin muhataplarında oluşturabileceği tepkiyi net olarak kestirmemeleridir.

Her şeyle ilişkileri özeldir, nesnelere anlamlar yükler ve isimlendirirler. Kendileri gibi her şey biricik ve özeldir. Rutin işler ve birliktelikler, içlerinden geldiği gibi davranmak isteyen bu çocuklar için sıkıcıdır.

Kendilerini bazen direkt ve açık bir şekilde ifade etmekle beraber bazen de dolaylı bir şekilde ifade etmeye eğilimlidir-

ler. Örneğin; sevdiğini söylemekten ziyade bunu bir davranış veya anlamlı bir hediye ile muhataplarına anlatmak isterler.

Herkesin yaptığını yapmak, herkesin giydiğini giymek, kısaca “herkes gibi” olmaktan kaçınırlar. Bu anlamda farklı ve kendine özel olmaya (giyinmeye, davranmaya) eğilimlidirler.

Hem kendilerinin hem de yapıp-ettiklerinin anlamlı ve özgün olmasına çalışarak kendi “özel” kimliklerini oluşturacaklarını düşünen bu çocuklarda bu yüzden farklı olmaya dönük özel bir çaba vardır. Bu yüzden çevreye ve “genele” uymak konusunda eğilimleri azdır.

Zaman zaman görünen; sanki “bir şeyleri eksikmiş gibi” ve bir şeyleri arıyormuş gibi mahzun bir halleri vardır. Ancak neyin eksik olduğunu ve ne aradıklarını kendileri de tam olarak bilmemektedirler. Bu yüzden tutkuyla ve arzuyla bir şeyleri isterler ancak ardından aradıkları şeyin o olmadığını “hissettiklerinde” bir anda ondan soğurlar (Bu durumda ebeveynler “bu çocuğun ne istediğini anlayamadım” derler).

Sevinç veya üzüntü, hüznün ya da mutluluk, hangisi olursa olsun mutlaka iyice duyumsayıp hissedebilecekleri yoğunlukta duygulanımı; monoton bir dengeye tercih ederler. Çünkü yoğun hisler yaşadıkları zaman yaşadıklarını ve var olduklarını daha çok hissederler.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“3” mizaç yapısından etki alan tip “4” çocuklar; duygularının farkında olmakla birlikte onlara daha az kapılan, başarmak ve kendini göstermek konusunda daha hırslı, daha dışa dönüktürler. Duygularının farkında olmakla birlikte başarmak ve iyi bir imaj sergilemek için duygularını kontrol etmeye çalışırlar. Dış görünüşlerine ve bıraktıkları etkiye önem verirler,

çevrelerinin kendileri hakkındaki düşüncelerinden daha çok etkilenirler. Zaman zaman rekabetçi, popüler olana yönelen ve diplomatik davranabilen bir yapıdadırlar.

“5” mizaç yapısından etki alan tip “4” çocuklar; daha içe dönük, naif, gözlemci ve düşünceli ancak aynı zamanda daha mahzun ve kaçınan olmaya eğilimlidirler. Çok iyi gözlemleyen, akılcı olmayı önemseyen, kendinden bahsetmeyi sevmeyen, ilişkilerinde daha mesafeli ve kontrollü olmaya meyillidirler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Onlar için anlamlı ve doğru olmayan “kurallara ve gerekliliklere” zorlandıklarında veya kendi içlerinde kabul etmedikleri şeyleri yapmak zorunda bırakıldıklarında mutsuz olurlar. Ardından da bu kural ve gerekliliklere karşı direnç oluştururlar. “4” mizaç yapısındaki çocukların bir şeyi yapması için onun yapılması gerektiğini kendilerince anlamlandırmalı ve hissetmelidirler.

Haksız yere eleştirildiklerinde, yanlış anlaşıldıklarında veya kendilerini dışlanmış hissettiklerinde strese girer; bazen kendi kabuklarına çekilerek bazen de asi ve öfkeli tavırlar takınarak incitildiklerinin ve anlaşılmadıklarının fark edilmesini isterler. Bu tavırlarına rağmen anlaşılmadıklarını görürlerse bu “içe çekilme veya asi-hırçın tavır” daha da artırırlar ve bir süre sonra kendi içlerinde muhataplarıyla bağlarını koparırlar.

Hem kendilerinin hem de yapıp ettiklerinin anlamlı ve özgün olmasına çalışan bu çocuklar; anlamsız, yüzeysel ve sıradan olmaktan rahatsızlık duyarlar. Bu anlamda başka-

larıyla kıyaslanmaktan, başka çocukların kendilerine örnek gösterilmesinden hoşlanmazlar.

Ebeveynlerinin ve çevrelerindeki insanların anlayışlı, hassas ve uyumlu olmadıklarını ve bu yüzden kendilerini anlamadıklarını düşündüklerinde bunu dramatize ederek onlardan uzaklaşabilirler. Ancak yalnızlığa da çok yatkın olmadıklarından kendilerine uygun (uyuşup anlaşabilecekleri) arkadaşlar ararlar. Böylesi durumlar; onları ailelerine, yaşadıkları topluma ve hatta bu dünyaya ait olmadıkları hissine götürür.

Strese Yol Açan Nedenler

- İstemedikleri şeylerle uğraşmak zorunda bırakıldıklarında,
- Bir otorite tarafından baskı gördüklerini hissettiklerinde,
- Yanlış anlaşıldıklarını ve yok sayıldıklarını düşündüklerinde,
- Haksız yere eleştirildiklerinde,
- Başkalarıyla kıyaslandıklarında ve karşılaştırıldıklarında,
- Kendilerini yetersiz ve beceriksiz gördüklerinde,
- Çevrelerinin nitelikli ve özgün olmadığını düşündüklerinde,
- Kişisel değer ve farklılıkları anlayamadığında veya önemsenmediğinde,
- Muhataplarında samimiyetsiz veya ikiyüzlü tutumlar gördüklerinde,
- Söz ve tutumları yüzeysel ve genelleyci şekilde yorumlandığında,
- Onaylamadıkları kurallarla ve otoriter tutumlarla karşılaştıklarında,

- Şiddet, sertlik, hoyratlık, kişisel alanlarına müdahale olduğunda,
- Ansızın ya da peşpeşe gelen ayrılık ve kayıplar olduğunda,
- Yeteri kadar yalnız kalamayıp kendilerine vakit ayıramadıklarında, stres ve sıkıntı yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse tip 2'nin sağlıklı özelliklerini sergileyebilirler. İlgı çekmek veya farkına varılmasını sağlamak için bazen asi-aykırı bazen de kırgın-alınmış şekilde davranabilirler. Yüzeysel davranabilir, insanlarla sürekli temas kurmak isterler. Çevresinin ilgisini çekmek ve beğenisini kazanmak için abartılı davranışlar sergileyebilirler. Ayrıca bu durumda iken kendi kırılmışlıklarını ve ihtiyaçlarını inkâr edip bastırma eğilimi taşıyabilirler. Yalnız kalma ve ilişkili oldukları kişileri kaybetme korkusu duyup kişilere daha odaklı ve sokulgan olabilir, sosyal ortamlara yönelebilirler. Ne kadar sevildiklerini anlamak için manipülasyon yapabilirler. İlişkili oldukları kişilere abartılı şekilde ilgi ve sevgi gösterebilirler.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Ne istediklerini netleştirdiklerinde ve bir hedef oluşturduklarında,
- İlişkilerinde doyurucu ve anlamlı bir yakınlık hissettiklerinde,
- Duygularını ve dolayısıyla kendilerini özgürce ifade edebildiklerinde,
- Anlaşıldıklarını ve değer verildiklerini hissettiklerinde,
- Hayal ve hedeflerine ulaşabildiklerinde,

- Bireysel farklılıklarını yansıtabildiklerinde ve bu takdir edildiğinde,
- Bilgi ve becerileri ile güzel şeyler ortaya koyarak kendilerini yetkin hissettiklerinde, rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıklarında tip “1” mizaç yapısının olumlu halini sergilerler. Bu durumda yapması gereken şeylere daha çok odaklanır, planlı ve istikrarlı şekilde hareket ederler. Kendi kendilerini disipline eder, problem çözmede daha pratik olabilir, olumsuz duygulara ve problemlere takılmadan hareket edebilirler.

İç dünyalarında yaşadıkları duygusal gelgitler azalır. Duygusal olarak daha istikrarlı olurlar.

Kurallı, planlı ve düzenli olmanın yaşam içindeki gerekliliğini fark eder ve buna göre davranırlar.

Gündelik rutin işlere, sorumluluklarına ve sosyal kurallara daha duyarlı olurlar.

Romantik hayalcilik gerçekçi hedefler istikametinde eylemlerle gerçekleştirilmeye çalışılır.

Daha rasyonel ve objektif kararlar vermeye başlarlar.

Hedef ve idealleri konusunda akılcı analiz ve planlamalar yaparlar.

Sorun ve olumsuzluklar karşısında “yere basan değerlendirme ve çözüm üretmeye” yönelirler.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Derslerin ve okulun “gereği ve anlamı” üzerine düşündüklerinde okuma arzuları inişli-çıkışlı bir süreç içerdiğinden

okul hayatları da bazen “arzulu ve şevkli” bazen de “isteksiz ve ilgisiz” dalgalanmalar içinde geçer. Bu yüzden; ebeveynler, bu çocukların derslerine isteksiz ve ilgisiz olduklarını fark ettiklerinde onların bu hislerini konuşarak paylaşmalı, onları dinlemeli ve “kızmadan, kimseyle kıyaslamadan, sıkboğaz etmeden” teşvik etmeye çalışmalıdır.

Bu çocuklar kendileri için değerli bir hedefleri olduğunda daha çok motive olurlar.

Okulda arkadaşlık ilişkilerine önem veren bu çocuklar; kendilerine uygun arkadaş bulamadıklarında veya okumayı anlamlı bulmadıklarında okuldan soğuyabilirler. Yine özellikle ergenlik döneminde “sıradışı/çevreye muhalif” arkadaşlarının olabileceği tehlikesine karşı dikkat edilmelidir.

Ebeveynler bu çocuklara anlayışlı, dinleyen, anlamaya çalışan, yargılamayan ama tecrübe ve deneyimlerini paylaşan (ancak dikte etmeyen) bir tarzda, arkadaşça bir yaklaşım sergilemelidir. Böyle bir ilişki; hem okul hayatlarında hem de genel hayat süreçlerinde karşılaşacakları ve yaşayacakları tüm tecrübeleri paylaşmalarını sağlayacaktır.

Sınıfta Ders Dinleme

- Duygu durumlarına bağlı olarak ders dinleme tutumu farklılık gösterebilir. İyi bir modda olup kendini iyi hissettiği zaman derse daha iyi odaklanabilir.
- Ümitsizlik veya yetersizlik gibi olumsuz duygu durumları içindeyken derse odaklanıp dinleme yeteneği zayıflar.
- Öğretmeni tarafından fark edildiği ve yaptıklarının takdir edildiği durumlarda dersleri daha dikkatli ve özenli dinler.
- Katı, soğuk ve sert öğretmenlerin dersini dinlemekte zorlanabilir.

- Yanlış anlaşıldığı veya gereken değerin verilmediğini hissettiği öğretmenlerinin dersini dinlemekte zorlanabilir.

Öğrenme Süreci

- Dersin ve konuların “hayata dokunan”, anlamlı ve bireysel olarak kendisiyle bağını kurabileceği nitelikte olmasını ister ve öğrenme sürecinde bu bağlantıları kurmaya çalışır.
- Kendi bireysel algı ve değeriğini konuya yansıtır.
- Öğrendiklerini iyice anlamaya, duyumsamaya ve özümsemeye ihtiyaç duyar.

Öğretmenden Beklentileri

- Fikir ve duygularına önem vermesi
- İstemediği bir şeye zorlamaması
- Özel ilgi göstermesi ve anlaması
- Beklentilerine ve duygu durumlarına duyarlı olması
- Dikkatle dinlemesi, iyi niyetli, doğal ve adil olması
- Nazik ve anlayışlı olması

OYUN VE ARKADAŞLIK

Her zaman çok hareketli olmasalar da samimi ve sosyal olmaya eğilimli olan bu çocuklar; sert, kaba ve fiziksel güce dayalı oyunlardan pek hoşlanmazlar. Oyuncaklarına özel bir ilgi ve itina gösterirler. Onlara canlıymışçasına davranırlar. Her bir oyuncağın onlar için özel önemi ve anlamı vardır.

Arkadaşlık ilişkilerinde; sert, kavgacı ve kaba çocukları tercih etmez ve onlarla arkadaşlık etmemeye özen gösterirler. Konuşabilecekleri, paylaşabilecekleri, dinlemesini bilen çocuklarla arkadaşlık yapmaya eğilimli bu çocuklar; kimseyi

dışlamamaya özen gösterirler. Kimseye zararı olmadığı sürece herkesi olduğu gibi kabul etmeye eğilimlidirler. Eğer anlaşamadıkları bir durum ortaya çıkarsa “çatışmadan” uzaklaşmayı yeğlerler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Kolayca ve aşırı incinme, kendine acıma, içe kapanma, eksiklik karşısında memnuniyetsizlik, olumsuzlukları abartma.

Duygusal travmalardan, umursanmamaktan, yalnız bırakılmaktan çokça etkilenen bu çocuklar; böyle durumlarda hem muhataplarını hem de kendilerini suçlayabilen bir eğilim taşırlar. Bu durumlarda; ebeveynler, onlarla, yaşadıklarını ve hissettiklerini paylaşmalıdırlar. Her durumu kendileriyle bağlantılı imiş gibi yorumlamaya eğilimli olan bu çocuklar doğrudan ilgili olmadıkları şeylerden bile (boşanma, ölüm) suçlayıcı anlamda kendilerine pay çıkarabilirler. Örneğin; babası genç yaşta ölen bir çocuk şunu söyleyebilir: “Ben iyi bir çocuk olsaydım babam beni bırakıp ölmezdi. Demek ki ben bunu hak ettim.”

İçlerinde yoğunlukla hissettikleri “bir şeyler eksik, o eksik tamamlansa mutlu olacağım” algısı yüzünden “imrenme odaklı bir kıskançlık” duyabilirler (onda var olan niye bende yok?) Mahrumiyeti duyumsama ve nedenini anlamaya çalışma durumu onlarda bazen mahrumiyet içerikli bir hüznün bazen de haksızlık odaklı bir öfke-kızgınlık oluşturabilir. Bu kıskançlık halinde “o kişide o şeyin neden mevcut olduğu” değil “kendisinde neden olmadığı” fikri ağır basar. Yani muhataplarında

“olmasını hazmedememe” değil “kendilerindeki mahrumiyet ve eksiklik” algısı egemendir.

“4” mizaç yapısındaki çocuklar; duygularını her zaman açık ve direkt olarak ifade etmedikleri için ebeveynlerince anlaşılabilirler. Anlaşılmadığını düşünen bu çocuklar; bu yüzden kendilerini gitgide geri çekme ve iletişimlerini azaltma yoluna gidebilirler. Kendilerinin anlaşılmadığı ve dikkate alınmadığı yönündeki algıları bazen onları aksi ve hiçbir şeyden memnuniyet duymayan bir tavra sürükleyebilir. Aslında böylesi bir tavır kendisinin anlaşılmadığının “dolaylı” bir ifadesidir. Ancak bu tavır anne-baba tarafından “kendilerine karşı bir tavır” olarak anlaşıldığında, ebeveynle çocuk arasında çözümsüzlüğe giden bir kısır döngü oluşur (Bizi hep kızdıracak ve bize ters gelecek şeyler yapıyor. Söyleyince de kızıp-bağırıp odasına çekiliyor).

Bazen çok küçük bir nedenle dramatik bir şekilde kendini mutsuz ve yapayalnız hissedebilen bu çocukları anlayışla karşılamalıdır. Onları önce dinlemeli, empati kurmalı; sonra beraberce o halden çıkabilmeleri için çözüme odaklanılmalıdır. “Niye mutsuzsun anlamıyorum, ne eksik var ki?” diyen ebeveyne “Ben de tam bilmiyorum!” diye cevap veren “4” mizaçlı çocukla “sen dert görmemişsin, sıkıntı çekmemişsin, haline şükretmeyi bilmiyorsun” şeklinde verilen bir cevap bu çocukların anlaşılmadıkları yönündeki algıyı güçlendirecektir. Ebeveynler bunun yerine “Seni anlamak istiyorum. Benimle hissettiğin şeyleri paylaşmak ister misin? İstersen gel beraberce düşünelim. Veya hazır değilsen bunu istersen yarın konuşalım” şeklinde “anlamaya çalışan-yargılamayan” bir tavır sergilemelidir. Mutsuz ve çökkün durumları fark edildiğinde yalnız kalmak istemelerine saygı duyulmalıdır. Ancak her an

konusabilecekleri, hislerini paylaşabilecekleri birinin varlığı kendilerine hissettirilmelidir.

Naif ve hassas bir duygusallıkları olan “4” mizaç yapısındaki erkek çocuklar; ebeveynleri ve çevreleri tarafından “kızlardan da nazik” gibi yanlış değerlendirme ve anlamlandırmalara maruz kalabilirler. Bu yüzden kendilerinden şüphe edip hayallerinde yanlış tasavvurlar kurgulamaya gidebilirler. Bu açıdan ebeveynler özellikle “2” ve “4” mizaç yapısındaki erkek çocuklarının duygusallıklarını; cinsiyet yollu yorumlamalardan kaçınmalı ve yanlış anlaşıldıklarını düşünmelerine sebep olacak söz ve tavırlar sergilememelidirler (kız gibi ağlama, bu kadar duygusal olma, erkek ol vs.).

Bu çocukların ergenlik dönemindeki özgürlük, farklılık ve sıradan olmama arayışları neticesindeki sıra-dışı “tavırlarına-giyimine” karşı tepki gösterilmemelidir. Başkalarıyla kıyaslanmamalı, “herkes gibi” olması önerilmemeli ancak farklılık ve özgürlüğün içsel bir şey olduğu hatırlatılarak farklılık ve özgürlük arayışı daha olumlu yönlere kanalize edilmeye çalışılmalıdır (kitap okuma, hobiler, sanatsal faaliyetler gibi).

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Ebeveynlerin kendilerinden farklı mizaç yapıları sebebiyle; bu çocuklarını (diğer mizaçtaki çocuklara oranla) anlamakta zorlanacakları öncelikle bilinmelidir. Özgür olmak, kendi olmak, farklılığını ve farkını oluşturmak, ne istediğini tam olarak bilememek, anlaşılmayı bekleyen ve duygularını çok fazla dillendirmeyen bir eğilim taşıyan bu çocukların yapılarını anlamakta ve akıl vermekte acele edilmemelidir. Öncelikle “sağlıklı, paylaşımcı, dürüst, yargılamayan, şefkatli, dikte et-

“olmasını hazmedememe” değil “kendilerindeki mahrumiyet ve eksiklik” algısı egemendir.

“4” mizaç yapısındaki çocuklar; duygularını her zaman açık ve direkt olarak ifade etmedikleri için ebeveynlerince anlaşılabilirler. Anlaşılmadığını düşünen bu çocuklar; bu yüzden kendilerini gitgide geri çekme ve iletişimlerini azaltma yoluna gidebilirler. Kendilerinin anlaşılmadığı ve dikkate alınmadığı yönündeki algıları bazen onları aksi ve hiçbir şeyden memnuniyet duymayan bir tavra sürükleyebilir. Aslında böylesi bir tavır kendisinin anlaşılmadığının “dolaylı” bir ifadesidir. Ancak bu tavır anne-baba tarafından “kendilerine karşı bir tavır” olarak anlaşıldığında, ebeveynle çocuk arasında çözümsüzlüğe giden bir kısır döngü oluşur (Bizi hep kızdıracak ve bize ters gelecek şeyler yapıyor. Söyleyince de kızıp-bağırıp odasına çekiliyor).

Bazen çok küçük bir nedenle dramatik bir şekilde kendini mutsuz ve yapayalnız hissedebilen bu çocukları anlayışla karşılamalıdır. Onları önce dinlemeli, empati kurmalı; sonra beraberce o halden çıkabilmeleri için çözüme odaklanılmalıdır. “Niye mutsuzsun anlamıyorum, ne eksik var ki?” diyen ebeveyne “Ben de tam bilmiyorum!” diye cevap veren “4” mizaçlı çocukla “sen dert görmemişsin, sıkıntı çekmemişsin, haline şükretmeyi bilmiyorsun” şeklinde verilen bir cevap bu çocukların anlaşılmadıkları yönündeki algıyı güçlendirecektir. Ebeveynler bunun yerine “Seni anlamak istiyorum. Benimle hissettiğin şeyleri paylaşmak ister misin? İstersen gel beraberce düşünelim. Veya hazır değilsen bunu istersen yarın konuşalım” şeklinde “anlamaya çalışan-yargılamayan” bir tavır sergilemelidir. Mutsuz ve çökkün durumları fark edildiğinde yalnız kalmak istemelerine saygı duyulmalıdır. Ancak her an

konusabilecekleri, hislerini paylaşabilecekleri birinin varlığı kendilerine hissettirilmelidir.

Naif ve hassas bir duygusallıkları olan “4” mizaç yapısındaki erkek çocuklar; ebeveynleri ve çevreleri tarafından “kızlardan da nazik” gibi yanlış değerlendirme ve anlamlandırmalara maruz kalabilirler. Bu yüzden kendilerinden şüphe edip hayallerinde yanlış tasavvurlar kurgulamaya gidebilirler. Bu açıdan ebeveynler özellikle “2” ve “4” mizaç yapısındaki erkek çocuklarının duygusallıklarını; cinsiyet yollu yorumlamalardan kaçınmalı ve yanlış anlaşıldıklarını düşünmelerine sebep olacak söz ve tavırlar sergilememelidirler (kız gibi ağlama, bu kadar duygusal olma, erkek ol vs.).

Bu çocukların ergenlik dönemindeki özgürlük, farklılık ve sıradan olmama arayışları neticesindeki sıra-dışı “tavırlarına-giyimine” karşı tepki gösterilmemelidir. Başkalarıyla kıyaslanmamalı, “herkes gibi” olması önerilmemeli ancak farklılık ve özgürlüğün içsel bir şey olduğu hatırlatılarak farklılık ve özgürlük arayışı daha olumlu yönlere kanalize edilmeye çalışılmalıdır (kitap okuma, hobiler, sanatsal faaliyetler gibi).

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Ebeveynlerin kendilerinden farklı mizaç yapıları sebebiyle; bu çocuklarını (diğer mizaçtaki çocuklara oranla) anlamakta zorlanacakları öncelikle bilinmelidir. Özgür olmak, kendi olmak, farklılığını ve farkını oluşturmak, ne istediğini tam olarak bilememek, anlaşılmayı bekleyen ve duygularını çok fazla dillendirmeyen bir eğilim taşıyan bu çocukların yapılarını anlamakta ve akıl vermekte acele edilmemelidir. Öncelikle “sağlıklı, paylaşımcı, dürüst, yargılamayan, şefkatli, dikte et-

meven, olduğu gibi kabullenen” bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin sağlam temelleri atılmalıdır.

Onları; çevresindekilerle veya kardeşleriyle kıyaslamamalı, kendi deneyim ve düşüncelerini paylaşırken bunları dikte etmemelidir. “Duyguları, hayalleri, idealleri ve deneyimleri” konusunda anlayışlı-bilge ve koruyucu bir ebeveyn onlar için hayatları boyunca faydalı olacaktır.

Ebeveynler; “özgün olmak ve kendisi olmak” isteyen bu çocuklara tecrübe, duygu ve düşüncelerini, “ders alınması, uyulması, kabul edilmesi gereken” şeyler olarak değil bir “paylaşım konusu” olarak samimi ve dürüst bir şekilde paylaşmalıdırlar.

Bu çocuklar için en önemli şey; öncelikle kendini olduğu gibi kabul eden, dinleyen, anlamaya çalışan, şefkatli, duyarlı, bilge, ufuk gösteren, her zaman ve her şeye rağmen yanlarında olan birinin varlığıdır. Ebeveyn bu konuda birinci derece öncelikli bir konuma sahiptir. Yine bu çocuklar; ilişkilerinde muhataplarının “inişli-çıkışlı, bir öyle bir böyle”, bazen seven bazen yabancılaşılan, bazen kabullenen bazen reddeden tavırlarından rahatsız olurlar. Bu durum hayatları boyunca “ilişki sorunları” yaşamalarına neden olur. Çocukluklarında yaşayabilecekleri bu ilişki sorunları ergenlik ve yetişkinlik ilişkilerini çok etkiler. Bu sebeple her yeni ilişkilerinde muhataplarının ne zaman reddedeceğinin ve terk edeceğinin kaygısını yaşarlar.

Ebeveynler bu mizaç yapısındaki çocukların yoğun (bazen de anlamsız ve hayali) duygusallıkları karşısında endişeye kapılmadan onların yanında durarak bu süreçleri sağlıklı bir şekilde atlatmalarına zemin hazırlamalıdır. Böylesi durumlarda “kestirip atan, küçümseyen, umursamayan, uzaklaşan” tutumlar içine girmek ilişkiyi baltalar ve bu çocukların ya içlerine çekilmelerine ya da zararlı ilişkilere girmelerine sebep olur.

Ebeveynler bu çocuklarına karşı dürüst olmalıdırlar. Onları yanlış bulabilirler ancak bunu çok dikkatli bir şekilde ifade etmelidirler:

“Yanlış yaptığını düşünüyorum ama bununla seni kınadığımı düşünme, sadece ne hissettiğimi ve ne düşündüğümü seninle paylaşmak istedim.”

“Seni anlamaya çalışıyorum ama dürüstçe söylemem gerekirse anlayamıyorum.”

“Benim de hayatta hatalarım oldu, isterdim ki o zamanlar kendisiyle düşünce ve duygularımı paylaşabileceğim, konuşabileceğim biri olsaydı. Şükürler olsun ki; şimdi her şeyimi paylaşabileceğim biri var, sen varsın.”

“Bu davranışının ve ilişkilerinin sana zarar vereceğini düşünüyorum ama yine de sen bilirsin, bu hayat senin. Ama şunu unutma ben hep yanıdayım.”

“Bana sorarsan bu durumu yanlış değerlendiriyorsun.”

“Yanlış yaptığını düşünüyorum. Ama seni yargıladığımı zannetme. Sadece kendi pencereden gördüklerimi ifade etmek istedim” gibi...

Ebeveynler bu çocukların yalnız kalmak istemelerine ve konuşmak istememelerine saygı göstermeli; böyle durumlarda onları konuşmaya, beraber olmaya zorlamamalıdır.

Ebeveynler bu çocukların; kötümser, ümitsiz veya kendini suçlayıcı düşünce ve duygulara kapıldığını gördüklerinde kaygılanmadan bunun geçici bir hal olduğunun bilincinde olarak sakince onlara farklı bakış açıları olduğunu hatırlatmalıdırlar.

Ebeveynler; bu çocukların içe dönük duygusallıklarını, özgünlük ve anlam arayışlarını bir tehlike olarak görmemeli, aksine bu mizaç yapısının bilgelik, sanat, empati gibi olumlu insani değerlerin kaynağı olduğunu hatırlatmalıdır. Bu açıdan

bakıldığında ebeveynler bu çocuklara bu yönde yönlendirmeler ve ufuk açıcı materyaller (hikâyeler, romanlar, bilge ve cesur kahramanların hayatları, sanatsal uğraşlar, kaliteli sanat ve müziğe yönlendirmeler) sunmalıdırlar.

Bu çocukların sahip olamadıkları ve elde edemedikleri şeyler yüzünden mutsuz oldukları fark edildiğinde; bu hislerini paylaşmaları için konuşmaya teşvik edilmeli ve bu konuda abartılı algıları düzeltilmeye çalışılmalıdır. Örneğin:

“Canım, ben de bir zamanlar buna çok anlam yükledim ve o şeye sahip olmak bana her şeyden önemli gelirdi. Ama elde edince öyle olmadığını anladım.”

“Her şeyin bir değeri ve anlamı vardır. Ancak o değer ve anlamı ne abartmalı ne de küçümsemelidir.”

“Hatalardan dolayı ne kendini ne de başkalarını suçlamalı... Hayat bir süreçtir. Hiçbir noktasına takılmaya değmez!” gibi.

Ebeveynler; bu çocuklar kendilerine karşı asi, zıt tutumlar sergilediklerinde bir şeylerin ters gittiğinin farkına varmalı ve bunu dostça-arkadaşça ancak baskı kurmadan ve sıkboğaz etmeden anlamaya ve çözmeye çalışmalıdırlar. Örneğin:

“Hislerini ve düşüncelerini benimle paylaşmak ister misin?”

“Seni anlamadığımı düşündüğünde lütfen beni bu konuda uyar.”

“Her türlü sıkıntını açıkça bana anlatabilirsin ve inan bu benim için çok önemli” gibi...

Geçmişe, kendi iç dünyalarına, hayallerine ve muhataplarının yaptığı hatalara fazlaca takıldıklarında; geçmişin boş ve anlamsız bir şey olmadığı ancak insanın ileriye bakması gerektiği yaşamdan örneklerle hatırlatılmalıdır.

“Ağaçların kökleri topraktadır. Ancak gövde ve dallarıyla güneşe ve gökyüzüne yönelirler.”

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Disiplinli ve planlı olmak, o planı istikrarla uygulamaya çalışmak
- Sorumluluklarını olumsuz duygu durumlarına rağmen yerine getirmek
- İncindikleri ve içerledikleri durumlarda duygularını açık ancak abartısız ifade etmek
- Olumsuz durumlara ve duygulara takılmamak, bunları kendilerine engel yapmamak
- Olumsuz süreçleri kabullenmek ve ardından atabilecekleri olumlu adımları atmak
- Gerçekçi, uygulanabilir ve mantıklı şekilde düşünüp davranmak
- Abartılı ve dramatik düşünme tuzağına düşmeden çözüm odaklı düşünmek
- İyimser ve uyumlu olmak
- Yoğun ve olumsuz duygu durumlarına kapılmadan onları gözlemlemek

BİLGİLİ OLMA VE KENDİNE YETERLİLİK ARAYIŞINDA OLAN TİP 5

Bilmeye meraklı, derinlemesine soran, akılcı, gözlemci, araştıran, ketum, içe dönük, yalnız vakit geçirebilen, sessiz, tepkilerinde kontrollü

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Kendimi ve çevremi gözlemlmeli, gözlemleyip tanımladığım şeyleri düşünüp değerlendirerek her şeyi bilmeye ve kendi-kendime yetmeye çalışmalıyım. Bu süreçte de mümkün oldukça kendimi olası tehlikelerden ve bilmediğim şeylerden uzak tutmalıyım.

Temel Arzu: Her şeyi anlamak, insanların nasıl davranacağını ve süreçlerin bir adım sonrasını kestirebilmek ve kendini bu durumlarda etki dışında tutmak, hayatta kendine yetebileceği bilgi ve beceriye sahip olmak

Temel Korku: Bilgisiz ve muhtaç olmak, istemediği etkilere maruz kalmak, özel alanını koruyamamak

ÖZETLE TIP 5 ÇOCUKLAR

Derinlemesine bilmeye meraklı, derinlemesine öğrenen, gözlemci, içe dönük, yalnız vakit geçirebilen, sessiz, araştırmacı, paylaşmaktan hoşlanmayan, ketum ve akılcı bir yapıdadırlar.

Bu çocuklar ağırlıklı olarak içe dönük, sakin, dâhil olmadan gözlemleyen, anlamaya çalışan, bilgiye ve öğrenmeye çok meraklı çocuklardır. Genelde kalabalık ve tanımadığı ortamlarda çekingen davranan, yalnız kalıp düşünmeyi seven, fiziksel yakınlıktan ve temastan pek hoşlanmayan, duygusal tepkilerden çok rasyonel ve mantıklı tepkiler vermeye eğilimli yapıdadırlar. Gergin ortamlardan kaçınan, dikkat çekmekten ve göz önünde olmaktan özellikle kaçınan bu çocuklar; kalabalık sosyal ortamlarda kenarda olmayı ve gözlemlemeyi daha çok tercih ederler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Bilgi edinme konusunda meraklıdırlar, ilgilendikleri şeyi etraflıca bilmek ve anlamak isterler,
- Analitik ve sistemli düşünme konusunda yeteneklidirler, sorgulayıcı olup öğrendikçe rahatlarlar,
- Bilgi edinme yolu olduğu için imkan ve zekası ölçüsünde okumaktan çok hoşlanırlar,
- Yalnız kalmaktan sıkılmazlar, yalnız kalmayı gözlem ve düşünme fırsatı olarak görürler,
- Gözlem yetenekleri kuvvetlidir, başkalarının fark edemediği detaylara bile dikkat ederler,

- Rekabetten hoşlanmazlar, başkalarını etkilemeye çalışmazlar,
- Mantıksal değerlendirmeler beklerler, mantıklı izahlar yaparlar,
- İnsanlara karşı ciddi ve mesafelidirler,
- Beklentileri en aza indirmeye eğilimlidirler, ellerindeki ile yetinmeye çalışırlar.

AYRINTILI ANALİZİ

Bu çocukların; her şeyi gözlemlemeye ve anlamaya çalışan, sessiz, çekingen, soğuk ve “sosyal olarak insanlara mesafeli” ve düşünceli bir yapıları vardır. Çevrelerini gözlemleyen ve gözlemleri üzerinde düşünen, duygularını pek ifade etmeyen, çok yakın olduğu kişiler hariç insanlarla fiziksel yakınlık ve temastan hoşlanmayan bu çocuklar; çevrelerini anlamaya çalışırken aynı zamanda kendilerini (uzak durarak) çevreden korumaya eğilimlidirler.

Çevrelerini tanımak için “emniyetli bir pozisyon olarak” etraflarını gözlemlemeye çalışırken, güven hissetmedikleri ortamlarda her şeyden uzak durmaya eğilimlidirler. Dış dünyayı bilinmez veya tehlikeli gördüğü oranda mesafeleri artar.

Onların gözünde her şey; bilinen-bilinmeyen, güvenli-güvensiz olarak değerlendirilir. Bilinen güvenli, bilinmeyen korkutucudur. Gözlemleyip düşünen bu çocuklar; bilmedikleri şeylerden korkar ve kendilerini güvende hissetmedikleri durumlarda çevrelerinin dikkatini çekmek istemezler. Bu nedenle öne çıkmaktan, göz önünde olmaktan ve kendileri hakkında konuşulmasından pek hoşlanmazlar.

Gözlemleyen olmak ister ama gözlemlenmek istemez. Bilmek ister ama bilinmek istemez. Çözmek ister ama çözümlenmekten hoşlanmaz.

Bu anlamda ebeveynlerine “ne, nedir, neden, nasıl v.s.” gibi öğrenme amaçlı soru sormaya eğilimli olan bu çocuklar; reddedilmedikleri ve cevap buldukları oranda soru sormaya ve bilgi edinmeye eğilim gösterirler. (Ancak bu çocukların soru sorma merakları; “7”lerin kısmen yüzeysel ve her şey hakkında bir şey öğrenme meyilleri tarzında değil bir şeyi tüm yönleriyle öğrenmeye, bilmeye ve üzerinde düşünmeye dönüktür).

Ana fonksiyonları “gözlemlemek ve düşünmek” olan bu çocukların; kalabalıktan, hareketlilikten hoşlanmadıkları ve güven içinde daha rahat düşünebilmek için yalnız kalmaktan hoşlandıkları bilinmelidir. Bu yüzden kendi-kendilerine kalmak onları pek rahatsız etmez. Hatta böylesi durumların onlar için çoğu zaman rahatlatıcı olduğu bile söylenebilir.

“Düşünen”; aynı zamanda, bu süreçte güvenlik konusunda hassas olan bu çocuklar; söz ve davranışlarında yavaş, dikkatli, ölçülüdürler. Muhataplarının tepkisini gözlemler ve tepkisini çekmemeye dikkat ederler. İyi düşünüp karar verdiklerinden dolayı sorulan sorulara ve çevreden gelen hal-hatır sormalara karşı kısa ve düşünüp-tartarak cevap verirler. Bu yüzden kendilerinden sürekli cevap ve tepki beklenen ortamlarda bulunmaktan hoşlanmazlar.

“7” mizaçlı çocukların “deneyimlemeye dönük meraklarına” karşın “5” mizaçlı çocukların merakları olgularla direkt temas etmekten çok gözlemleyip düşünerek anlamaya odaklıdır.

Değişik, yeni, bilinmedik durumlarla karşılaştıklarında önce güvenliklerine odaklanırlar. Kendilerini güvende hissettikleri durumda olayları gözlemler, veri toplar ve düşünürler.

Bu çocuklar için gözlemlenmek ve veri toplamak açısından dış dünya ilgi çekici olsa da; insanlar tarafından kontrol edilmemek için mesafeli durmaya eğilimli bir yapıdadırlar.

Soyutlamaya ve kavramsal düşünmeye eğilimli olan bu çocuklar; duygudan bağımsız olarak her şeyi mantık ve akıl odaklı olarak çözümlenmeye yatkındırlar. Onları rahatsız eden olgulardan ve rahatsız oldukları insanlardan uzak durmayı tercih eden bu çocuklar; içten-içe çevrelerini düşüncesizce hareket ettikleri için küçümseyebilirler.

Çalışırken ve düşünürken tek başına olmaktan hoşlanan ve bu sayede daha rahat ve verimli olduğunu düşünen bu çocuklar kimseye pek karışmadıkları gibi kendilerine de karışılmasından pek hoşlanmazlar. Fiziki temastan, duygusal tavırlardan, “aşırı samimiyetten” rahatsız olan bu çocuklar bu yüzden soğuk ve mesafeli bir yaklaşım sergilerler.

Risk almak, düşünmeden ani kararlar vermek, bir olay karşısında çok düşünmeden hemen inisiyatif almak konusunda pek yetenekli değillerdir. Bu durumda düşünüp değerlendirmeyi, olayı tüm yönleriyle gözden geçirmeyi yeğleyen bu çocuklar; henüz düşünüp değerlendirmedikleri bir konuda kendileri adına karar verilmesini yadırgarlar. Herhangi bir kimse adına karar verip onu bir şeye zorlamaktan hoşlanmayan “5” mizaçlı çocuklar; kendi adlarına karar alınmasından da hiç hoşlanmazlar.

Çekingen ve duygusuz bir “görünüm sergileyen” bu çocuklar; çok konuşkan ve paylaşımcı olmadıkları için kendilerini ifade edecek ortamlar bulamadıklarında “aptal” zannedilebilirler. Ancak aslında hiç de öyle değillerdir.

Bu mizaç yapısındaki çocukların; yetenek ve kabiliyetleri sosyalleşme, duygusal empati, fizikî mücadele, kendini koruma yönünde değil düşünme, gözleme, akıl yürütme,

fikir üretme yönündedir. Bilgiyi; bizzat bir güç ve kendilerine güvenlerini besleyen bir değer olarak gördüklerinden dolayı bilgilerini paylaşmak ve uygulamak için özellikle bir çaba harcamazlar (Ancak bu, paylaşma ve uygulamayı hiç istemediği anlamına gelmez).

Çatışmaktan kaçınan bu çocuklar; kural ve toplumsal değerler konusunda ikna edilmek isterler. Kendilerine dışarıdan kural ve değerler empoze edilmesinden ziyade bu kural ve değerleri bir veri olarak alırlar. Ancak bunu kendi mantık süzgeçlerinden geçirdikten sonra kabul veya reddetmeye eğilimlidirler.

Paylaşmaya eğilimleri az olan bu çocuklar; genelde çevreleri için çok “ketum ve sırlı” gözüktürler. Bu çocukların göz teması kurmaktan hoşlanmayan bu tavrı ebeveynleri tarafından “çevrelerine ilgisiz, sıkılgan ve garip” şeklinde tanımlanabilir.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“4” mizaç yapısından etki alan “5” mizaç yapısındaki çocuklar; özellikle çok yakın olduğu kişilerle duygusal yakınlık kurmak ve anlaşılmak isterler. “4” kanadının etkisiyle daha sosyal ve hareketli, duygulara duyarlı, duygularına yoğunlaşabilen, farklılıklara çekim duyan, nispeten daha yönlendirici, estetiğe duyarlı, mantık kadar sezgilerine de değer veren, davranış ve tutumlarında dalgalanma ve değişimlerin nispeten daha çok görüldüğü bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle çocukluklarının bir döneminde biraz hareketli ve dışa dönük bir görünüm sergileyebilirler.

“6” mizaç yapısından etki alan “5” mizaçlı çocuklar; görev ve sorumluluklarına daha bağlı, dış dünyaya karşı daha şüpheli ve mesafelidirler. Hayatlarında destek alacakları sa-

dık ve bilgili bir güven odağı ararlar, ilişki kurma sürecinde daha çekingen ve kaygılı olma eğilimi gösterirler. Tehlike ve olumsuzluklara daha duyarlı olup hayatta güvenebilecekleri bir ilişki ararlar; kontrollü, tedbirli, ilişkilerinde tereddütlü bir görünüm sergilerler. Duygusallığa oldukça mesafelidirler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Sürekli cevap vermeye veya tepki vermeye zorlandıklarında stres yaşarlar. Yüksek sesli tartışma ve kargaşa ortamlarından kaçınmaya özen gösterdikleri gibi kendilerini içinde buldukları böyle durumlardan da en kısa zamanda sessizce uzaklaşmaya çalışırlar. Onları rahatsız eden, sürekli soru soran, gürültülü, aşırı hareketli kişilerden uzak durmaya çalışırlar. Anî ve beklenmedik olaylar karşısında ürker, irkilir ve kendilerini hemen güvenli bir mesafeye doğru geri çekerler.

Duymak istemedikleri şeyler karşısında yüzlerini çevirir ve onu yok saymaya çalışırlar. Yanlış bir şey yaptıklarında cezalandırılma ihtimalinden dolayı saklanabilir veya inkâr edebilirler.

Strese Yol Açan Nedenler

- Sürekli cevap vermeye zorlandıklarında,
- Yüksek ses ve tartışma ortamlarında bulduklarında,
- İstemedikleri şeylere dahil olmak zorunda kaldıklarında,
- Kendilerini yetersiz hissettiklerinde,
- Yeterince yalnız kalamadıklarında ve odaklanıp çalışmadıklarında,
- Kendilerinden çok fazla beklenti içine girildiğinde,

- Sürekli göz önünde olduklarında ve dikkatlerin üzerlerinde olduğunu hissettiklerinde,
- Riskli durumda karar vermeleri ve acele etmeleri gereken durumlarda,
- İşlerine karışıldığı durumlarda,
- Ölçsüz, kontrolsüz, özel alana saygı duymayan, duygusal tepkiler sergileyen kişilere muhatap olduklarında,
- Zorlayıcı ve müdahaleci tutumlar karşısında, stres ve sıkıntı yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse tip “7” mizaç yapısının sağlıksız tutumlarını sergilerler. Bu süreçte düşünmeden hareket eder, yüzeysel ve dürtüsel tavırlar içine girerler. Konsantrasyonlarını kaybeder, umursamaz ve tepkisel tutumlar sergileyebilirler. Hareketli, dürtüsel, dışa yönelen, savruk, konuşkan, kontrolsüz ve ölçsüz davranışlar içine girebilirler.

Mantıksız, yüzeysel ve düşüncesiz söz ve eylemlerde bulunabilirler.

Dikkatleri kolayca dağılabilir, konsantre olmakta zorlanabilirler.

İnsanların duyarlılıklarına önem vermeden davranabilirler.

Düşüncelerini toplamakta ve odaklanmakta güçlük çekebilirler.

Analitik ve mantıklı düşünme becerileri oldukça azalabilir.

Mantıklı ve objektif değerlendirmeler yerini sübjektif ve tutarsız düşüncelere bırakabilir.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Rahatsız edilmedikleri ve düşünmek için yalnız kalabildikleri durumlarda,

- Bilgi ve becerileri konusunda kendilerini yeterli bulduklarında,
- İşlevsellikleri çevreleri tarafından kabul edilip desteklendiğinde,
- Süreçleri kestirildiğinde ve olası yeni durumlarla baş edebileceklerine inandıklarında, rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları süreçlerde tip “8” mizaç yapısının olumlu tutumlarını sergilerler. Bu süreçte cesaretle düşüncelerini eyleme geçirirler, kendilerine daha çok güvenirler, daha kararlı ve iddialı olup haklı olduklarını düşündükleri bir durumda öne çıkarlar, kendilerini daha çok ve daha açık ifade ederler, daha enerjik olurlar.

Bilgi ve yetkinliklerine duydukları güvenle daha dışa dönük, konuşkan, aktif, etkin ve yönlendirici olurlar.

Sosyal ilişkiler kurma konusunda daha rahat ve girişken davranırlar.

Olumsuz ihtimallere ve gereksiz ayrıntılara takılmadan harekete geçerler.

Bildikleri konularda kendilerini etkin bir biçimde ortaya koyarlar.

Çekingeliklerini aşarak özgüvenle çevrelerindekiilere liderlik yapabilirler.

Bilgilerini nerede ve nasıl daha etkin şekilde kullanabileceklerini düşünürler.

Bilgilerine güvendikleri konularda risk alırlar.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Okulda genellikle sessiz, sakin bir görünüm sergileyen bu çocuklar; sınırlı sayıda arkadaşlarıyla tüm okul hayatını sürdürmeye eğilimlidirler. Çok gürültülü ve kalabalık sınıf ortamları bu çocukların okul başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Sert, agresif veya bilgisiz ve pasif öğretmenler bu çocukların eğitim hayatları için olumsuz figürlerdir. Öğretmenler onları açıkça teşvik etmediği sürece derse aktif olarak katılmaz ve pek soru sormazlar ancak ilgilerini çeken konularda iyi bir dinleyicilerdir. Dersi anlamadıklarında sorup öğrenmekten ziyade evde onu araştırarak düşünüp anlamaya eğilimlidirler. Ancak sormaya teşvik edilen, “düşünmesi ve düşünceleri” takdir edilen ve adım adım eyleme cesaretlendirilen bu çocuklar; böylece okul hayatlarında daha sosyal olma yeteneklerini artırır, hem de bilme ve öğrenme konusunda daha hızlı yol alırlar.

Sosyal ve sportif faaliyetlere katılmaya pek eğilimli olmayan bu çocuklar; kütüphane, kitap okuma, satranç, araştırma gibi alanlara daha yatkındırlar. Kendilerini gösterme, bildiklerini paylaşma ve öne çıkma konusunda pek hırslı olmayan bu çocuklar bazı öğretmenlerce derslere ilgisiz zannedilebilirler. Gereksiz veya öğrenmeye değer bulmadıkları konuların var olduğu düşüncesiyle bu çocuklar okuldan soğuyabilir ve okula gitmek istemeyebilirler.

Yarışma, denenme ve zamana karşı yapılan faaliyetlerden hoşlanmadıkları için daha en başta bu tür faaliyetlerden uzak durmaya eğilim gösterirler. Ayrıca arkadaşları veya öğretmenleri tarafından tuhaf ve anlaşılmaz gibi ifadelerle tanımlanmaları durumlarında da okuldan soğuyabilirler.

Sınıfta Ders Dinleme

- Konuları bilgisine güvendiği bir öğretmenden dinlemek onun için oldukça değerlidir.
- Sınıf içerisinde bilgisini gösterme ve paylaşma dürtüsü pek güçlü değildir. Bu onun bilmediği ya da dinlemediği anlamına gelmez.
- Dersi anlamadığını düşündüğünde de genellikle sormak yerine evde araştırma yapmaya eğilimlidir. Bu sebeple onu derste konuşması için teşvik eden bir öğretmene ihtiyacı vardır.
- Sormaya teşvik edildiği, düşünceleri takdir edildiği, zorlamadan ama adım adım sosyal aktivitelere cesaretlendirildiği zamanlarda daha başarılı olacaktır.
- Agresif, sert ve bilgisiz olduğunu düşündüğü öğretmenler eğitim hayatında onun için olumsuzluk anlamına gelir.

Öğrenme Süreci

- Öğrenme ona göre, veri ve bilginin tam olarak elde edilip zihinde işlenmesidir.
- Öğrenmeyi “birlikte yapılan bir aktivite” olarak değil, bireysel bir süreç olarak algılar.
- Bir eğitimcinin bilgisine ve objektifliğine güveniyorsa kulak verir; aksi takdirde aynı bilgileri kendi başına araştırıp okuyarak öğrenmeyi daha uygun ve mantıklı bulur.
- Her şeyin temelini bilmek için sonuna kadar araştırıp sorgulama eğilimindedir.
- Kendini anlama konusunda yetersiz bulduğunda öğrenmekten kaçınabilir.

Öğretmenden Beklentileri

- Bilgisine değer vermesi
- Özel alanına müdahale etmemesi
- Objektif davranması
- Alanında uzman olması ve konuları atlamadan sıralı şekilde anlatması
- Konuların ayrıntılı anlatılması
- Konuları öğrenirken her şeyi bilmek isteyebilirler, bu sebeple konunun merkezinden çok uzaklaşabilirler bu noktada zihin yönetimi konusunda yardımcı olunması önemlidir.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Genellikle sakin çocuklarla veya yalnız başına oyun oynamaktan hoşlanan bu çocukların; az sayıda arkadaşları olur. Çok yakın birkaç arkadaşları dışında diğer arkadaşlarına karşı mesafeli bir tavırları vardır. Grup içinde olmaktan, kalabalığa girmekten, yüksek sesle tartışıp çatışmaktan ziyade teke-tek, sakin ve adapte olabilecekleri çocuklarla sosyalleşmeye daha eğilimlidirler.

Genellikle çok samimi olmadıkça sırlarını ve düşüncelerini paylaşmayan, konuşmaktan ziyade gözlemleyen ve dinleyen bu çocuklar; küçük yaşlardan itibaren düşünen, okuyan, bilge insanlara ve kitaplara eğilim duyarlar.

Kendilerini diğer çocuklardan daha akıllı bulan bu çocuklar; düşüncesiz, sert, öfkeli, aşırı hareketli, keyfine düşkün çocuklardan pek hoşlanmazlar. Arkadaşlarını bilgili, düşünen, akli başında, dinleyen ve dinlenilmeye değer olan kişilerden seçen bu çocuklar; bazı durumlarda böyle arkadaş bulama-

maktan dolayı yalnızlığı seşebilirler. Zorlu sportif faaliyetlerden, bedensel yetenek gerektiren, şiddet ve fiziksel mücadele ieren oyunlardan (dövüş sporları, futbol, güreş vs.) kaçınan bu çocuklar daha çok zihinsel ağırlıklı oyunlara eğilimlidirler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Duygu ve düşüncelerini paylaşmama, kendilerini kapatma, bilgiçlik ve küçümseme, kaçınanlık, eyleme geçmekte cesaretsiz olma, sosyallikten kaçınma.

Arkadaşlık ilişkilerini sınırlı tutan, sosyal ilişkilere girme konusunda çekingen durmaya eğilimli olan bu çocuklar; asosyal (topluluk içine girmeme, uzak durma, toplum içine karışmaktan kaçınma) olabilirler. Toplumun kenarında ve uzağında durmaya eğilimli olan bu çocuklar; çevreleri tarafından anlaşılmadıklarında ve dışlandıklarında bu asosyallik daha hızlı bir şekilde şekillenebilir.

“Öfkeli, sert, ne yapacağı önceden kestirilemeyen ebeveyn tutumları”; bu çocukları daha korkak, kaçınan, endişeli ve çevrelerine karşı daha çekingen ve mesafeli hale getirilebilir. Sorunlarına, düşüncelerine ve korkularına olumsuz ve alaycı tepkiler gösterilmesi durumunda bu çocuklar daha ketum ve kaçınan bir tavır sergileyebilirler.

Çevrelerindekiyle oranla daha çok düşünen ve çoğunlukla daha bilgili olan bu çocuklar bu yüzden çevrelerindekiyi küçümseyebilirler (Sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum, sizden çok daha fazlasını düşünebiliyorum gibi).

Tanışma ve arkadaşlık kurma konusundaki çekingenlikleri çevrelerinin alay konusu olmalarına sebep olabilir. Böyle durumlarda bu çocuklar hem insanlardan uzaklaşır hem de “içlerinde” toplumsal değer ve kurallara karşı bir direnç oluşturabilirler. Bu durum ergenlikte ve ileriki yaşlarında toplumu küçümseyen, yargılayan, kendini toplumun üstünde gören kibirli eğilimlere neden olabilir.

Yalnızlığı seven ve içe dönük olmaya eğilimli bu çocukları; kalabalığa karışmaya ve sosyalleşmeye “zorlayan” anne-baba tutumlarından olumsuz şekilde etkilenirler.

“Aşırı duygusallığın olumsuzluklarını” çevresinde gözlemleyen bu çocuklar zaten duygusallığa uzak yapılarının da etkisiyle tamamen duygusallığı saçma bulabilirler. Bu çocuklar; “yapıları itibariyle” paylaşma, cömert olma, yardım etmeye daha az eğilimli olduklarından bu konularda çevrelerinde görecekları olumsuz örnekler (veya ebeveyn tutumları) onları daha da bencil ve hesapçı yapabilir.

İnsanlarla samimi ve beraber olmayı yorucu bulduklarında ilişki kurmaktan kaçınabilirler. Düşünce dünyalarını daha güvenli bulabilen bu çocuklar gerçeklikten kopuk, gerçek dışı düşünce ve hayallere kapılabilir ve “düşündüklerinin gerçek olduğuna” inanabilirler. Küçük yaştan itibaren kitaba ilgi duyan bu çocuklar bu eğilimlerini yadsıyan ebeveynlerine karşı kendilerine kitaplardan bir dünya kurabilirler. Aile içi şiddet, çatışma ve ilgisizlik gibi durumlar bu çocukların korkularını tetikleyebilir ve bu nedenle güvenli buldukları iç dünyalarına çekilerek kendilerini dış dünyaya kapatabilirler.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Düşüncelerini kolaylıkla paylaşmayan bu çocuklar konuşmaktan ve eylemden ziyade düşünmeyi severler. Sosyal

ilişkilerden ve etkinliklerden daha çok; araştırmaya, öğrenmeye ve yalnız kalıp düşünmeye eğilimli olan bu çocuklar istemedikleri halde emrivaki bir tarzda sosyal ilişkilere, etkinliklere (kalabalık önünde soru sorulması, şarkı veya şiir okutulması v.s) zorlanmamalıdır. Ancak ebeveynler bu çocukları dışa açılmaları ve sosyalleşmeleri amacıyla; sosyal etkinlikler konusunda cesaretlendirmeli ve zorlamaksızın teşvik etmelidir. Sosyal ilişki ve etkinliklerin öğretici olduğu konusunda tecrübeler paylaşarak ilgi ve merakları uyandırılmalıdır.

Bu çocuklar; sessizlikleri, çekingenlikleri ve konuşmaya çokça eğilimli olmamaları sebebiyle eleştirilmemeli ve yadırganmamalıdır. Bu açıdan çevresindeki çocuklarla veya kardeşleriyle kıyaslanmamalıdır. Çünkü böylesi kıyaslanma ve yadırgamalar onlarda yetersizlik algısı, kendilerine güvensizlik ve “anlaşılmadıkları düşüncesi” uyandırabilir. Bu nedenle anne babalar bu çocuklarla; insanların farklılıklarını konuşmalı, her insanın duygu, düşünce ve davranış konusunda farklılıkları olabileceğini, kendilerinin normal ve doğal olduklarını ifade etmelidirler.

“Bu çocuğu anlamıyorum, kardeşi tam aksi, biri çok konuşuyor, biri hiç konuşmuyor. Kardeşini arkadaşlarından ayırmakta zorlanıyoruz ama bunun neredeyse hiç arkadaşı yok” tarzındaki ifadeler hem bu çocukların kendilerine güvenlerini ve yeterliliklerini zedeleyecek hem de anne ve babalarının onları anlamadığı algısını oluşturacaktır. Aksine anne babalar bu çocuklarının yalnız kalıp hoşça vakit geçirebilmelerine, her şeyi derinlemesine düşünmelerine, mantıklı olmalarına, gereksiz konuşmamalarına “ölçülü bir şekilde” vurgu yapıp bu özelliklerini takdir ettiklerini ifade etmelidirler.

“7” mizaç yapısındaki çocuklardan sessiz, sakin, yalnızlığı seven, uzun süre bir konuda yoğunlaşıp düşünebilen bir “tarz”

bekleyemeyeceğimiz gibi; “5” mizaç yapısındaki çocuklardan da çok girişken, atak, canlı, sosyal ilişkilerde çok rahat bir “tarz” beklememiz doğru olmaz. Ancak anne babalar bu çocukların ilişkilerinde daha cesur ve rahat olmalarını sağlamak için yapılarına uygun arkadaşlarla tanıştırmalı ve onlarla vakit geçirme konusunda ortam sağlayarak teşvik etmelidir. Eğer çocuk bu durumda da arkadaşlık kurma konusunda çekingen davranıyorsa; nasıl bir arkadaş aradığı ve arkadaşlıktan ne beklediği konusunda konuşulmalıdır.

Sertlik ve mücadele içermeyen sportif oyun ve faaliyetlere yönlendirilerek (izcilik, yüzme, satranç v.s.) bedensel anlamda hareketliliğe ve grup faaliyetlerine teşvik edilmelidirler.

Evcil hayvan beslemeleri (kuş, kaplumbağa, tavşan v.s.) teşvik edilerek sorumluluk, empati, sevgi, karşılıklı paylaşım gibi tutum ve duyguları geliştirilmelidir.

Yeni bir şeyi “deneyimleme ve temas etme” konusunda çekingen olmaya eğilimli olan bu çocukların ilk deneyimlerinde yanlarında olmak, cesaretlendirmek ancak zorlamamak gerekir. Bunun yerine korkunun doğal olduğunu ancak bizi hayatı tecrübe etmekten alıkoymaması gerektiği vurgulanmalı ve olası tehlikelerde yanlarında bulunduğu hatırlatılmalıdır.

Ebeveynler bu çocuklarla birlikte vakit geçirmeye, sosyal etkinliklere katılmaya gayret etmelidir. Birlikte alışveriş yapmak (para alıp-vermeyi ona bırakmak, bir şey alırken onu iletişim kurmaya-sormaya teşvik etmek gibi amaçlarla); birkaç arkadaşını alarak birlikte müzelere gitmek sosyalleşmelerini olumlu yönde etkileyecektir. Unutulmamalıdır ki bu çocuklar kendilerini yeterli buldukları, kendilerine güvendikleri ve teşvik edildikleri oranda öne çıkmak ve sosyalleşmek konusunda daha rahat olacaklardır.

Ebeveynler bu çocuklarının ilgileri (Dinledikleri müzik, okudukları kitap v.s.), düşünceleri, hayalleri konusunda (ısrarcı olmadan) konuşmaya ve kanaatlerini paylaşmaya çalışarak olumlu bir ilişki köprüsü kurmalıdırlar.

Ebeveynler iyi bir gözlemci olan bu çocukların gözlem ve düşüncelerine değer vermeli; öncelikle kendi gözlem ve kanaatlerini onlarla paylaşarak onların da düşünce ve kanaatlerini paylaşmalarına zemin hazırlamalıdırlar. Onlara gözlemlerini ve düşüncelerini kullanarak çevrelerine katkıda bulunabilecekleri hatırlatılmalı ve ara sıra ebeveyn olarak düşünceleri paylaşılmalı ve onların da “ne düşündükleri ve neleri gözlemledikleri” nazikçe sorulmalıdır. Çünkü bu yapıdaki çocukların çevrelerine asıl katkısı bilgi ve gözlem temelli bir katkıdır.

Farklı ve yeni “ortam, insan ve ilişkiler” bu çocuklarda öncelikle gerginlik ve stres oluşturabilir. Bu yüzden böyle olası durumlarda (Okula başlama, bir etkinliğe karar verme ve katılma, yeni bir okul, yeni bir mahalle v.s.) ilk ve yeni deneyimlerinde çocuğun yanında olmak ve “kaygılandığının farkındayım, biraz korkuyorsun sanırım. Ben de ilkokula başladığımda senin gibi biraz çekinmiştim. Ama sonra alıştım ve çok sevdim” gibi onun korku ve kaygılarına empati yaparak cesaretlendirmek gerekir. Hatta kendisine uygun, ciddi, kendine güvenen, yardımsever” birkaç arkadaşla tanıştırap kaynaştırmak, onun ortama güvenle bakmasını sağlayarak korkusunu yenmesine sebep olabilecektir.

Ebeveynler kesinlikle bu çocuklara sözlü ve fiziksel şiddet (öfke, bağırma, aşağılama) uygulamamalıdır. Çünkü bu çocuklar bu tür şeylere karşı çok hassas olup böyle durumlarda çevrelerine güvenlerini yitirecek, ebeveynlerine karşı kendilerini savunmasız hissederek kendi içlerine (zihin dünyalarına) çekileceklerdir.

Zihinsel yapıları güçlü ve baskın olan ancak duygusal yönden daha zayıf bulunan bu çocukların gerek “dengeli-yapıcı” duygu içerikli hikâye ve yaşanmış olaylar üzerinden gerekse pratik örnek tutumlarla “paylaşım-cömertlik-merhamet-yardımsaverlik” duyguları geliştirilmelidir.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Sosyal ortamlara girmek ve bu alandaki zorluklarla baş etmek
- Spontan ve iyimser davranmak
- Hata yapmaktan korkmadan deneyerek öğrenmek
- Tam olarak yeterli olmadıkları durumlarda da harekete geçebilmek
- Duygusal durumlara karşı empati yapabilmek
- Paylaşımçı ve destekleyici olmak
- Risk alabilmek ve eylem odaklı-pratik düşünebilmek
- Yargılayıcı olmamak ve farklılıkları kabullenmek.

GÜVEN, NETLİK VE HAYATA KARŞI DESTEK ARAYIŞINDA OLAN TİP 6

Tehlike ve zarardan kaçınan, sorgulayan, güvence arayan, kolay endişelenen, temkinli, tereddüt eden, süreklilik ve düzen arayan, kontrollü davranan, emin olmak isteyen

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Her şeyin doğrusunu ve yanlışını öğrenip anlayana kadar kendimi güvende hissetmeye ihtiyacım var. Bu yüzden kendime sadık-güvenilir ve bilgili insanlar bulmalı ve bulduklarımı kaybetmemeliyim. Her şeyi gözlemleyip bilgi toplamalı ve bu sayede neyi yapıp neyi yapmayacağımı bilmeliyim. Bu arada tehlike ve zarardan olabildiğince kaçınmalı ve kendimi güvene almalıyım.

Temel Arzu: Güvende hissetmek, netlik belirlilik, korunduğunu ve desteklendiğini bilmek, hiçbir olumsuzluk olmayacağı güvencesine sahip olmak.

Temel Korku: Netlik ve kesinlik olmaması, güvende olmaması belirsizlik ve kaos ortamı olması, zarara uğraması, suçlanması, desteksiz ve rehbersiz kalması,

ÖZETLE TİP 6 ÇOCUKLAR

Güven odaklı, çevresi ile uyumu koruyan, tehlike ve zarardan kaçınan, soran ve sorgulayan, temkinli hareket eden, tedbirli davranan, riske girmeyen, kolay endişelenen bir yapıdadırlar.

Bu çocuklar; kontrollü olmaya çalışan, güven ve emniyet arayan, yeni ve bilinmedik durumlarda temkinli davranan, yeni tanıştığı kimselerle hemen samimi olmayan bir yapıya sahiptirler. Olumsuz ve belirsiz durumlarda çabuk kaygılanabilen, güçlü ve koruyucu bir otoriteye ihtiyaç duyan, olası en kötü ihtimalleri hesaplayan, gelecek ile ilgili kaygı duymaya eğilimli bir tutum sergilerler. Yeni girdikleri ortamlarda tedbirli ve çekingen hareket etmeye eğilimli, hızlı karar vermekte zorlanan veya verdikleri kararları onaylatma ihtiyacı hisseden çocuklardır. Olumsuz süreçlerde özgüven problemi yaşayan, güçlü ve bilen bir otorite arayan ve ona dayanma ihtiyacı duyan bir yapıya sahiptirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Kendilerini zarar ve tehlikelerden koruma konusunda dikkatlidirler,
- Akıllı ve mantıklı davranmaya çalışırlar,
- Güvenmedikleri sürece karşısındaki kişiye uymazlar,
- Sorgulayıcı olup tüm ihtimalleri düşünerek hareket ederler,
- Düzenli ve titiz olmaya elverişlidirler,
- Yeni şeyler öğrenmeyi ve beceri kazanmayı isterler,
- Düşünmeden hareket etmemeye çalışırlar,

- Gerekli bilgi ve yetkinlikleri edinmeye gayret ederler,
- Merak eder ve etraflarında olup biten olayları anlamak isterler,
- Görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırlar,
- Kendilerini ailelerine karşı sorumlu hisseder ve onların güvenini kazanıp korumaya çalışırlar.

AYRINTILI ANALİZİ

Bu çocuklar; güvende ve emniyet içinde olmaya önem veren, ilişkilerinde ve eylemlerinde kontrollü bir görünüm sergilerler. Yeni ve değişen durumlar karşısında bilinmezlik ve belirsizlik duygusu ile çekingen olmaya meyillidirler. Muhataplarından emin olana kadar güvenmez ve kuşku duyarlar. Kendilerini güvende ve rahat hissettikleri kişi ve ortamlarda daha rahat ve aktiftirler. Kurallara uymaya gayret eder ve bu sayede uyumlanmaya ve dışlanmamaya özen gösterirler.

Bu çocukların en temel özellikleri değişen ve bilinmedik durumlara karşı korunma içgüdüğü ile dur veya kaç tepkisi vermeleridir. Ne yapacakları konusunda kararsız kalıp güvendikleri insanlara danışarak ne yapmaları gerektiğine karar verirler.

Genellikle kötü ihtimallere daha çok odaklanan, gelecekle ilgili kaygı duymaya meyilli bu çocuklar; karar vermekte ve verdikleri kararın doğruluğundan tam emin olmakta zorlanabilirler. Kararlarının doğruluğunu çevrelerine onaylattıkları durumlarda zihinleri rahatlar.

Hareket, söz ve tavırlarında tedbirli, hesaplıdırlar. Özellikle çocukluk dönemlerinde “güçlü, bilen, koruyucu bir güven odağına” ihtiyaç duyarlar.

Yakın çevreleri dışında kalan insanlara karşı biraz kontrollü ve mesafelidirler. Bir ortamda gözlerin üzerlerinde olmasından, dikkat çekmekten hoşlanmazlar. Bu yüzden yeni girdikleri ortamlarda annelerinin (veya yakın bildikleri kişilerin) yanlarından ayrılmaz, çevrelerini gözlemler ancak güven duydukları oranda açılırlar. Dikkat ve tepki çekebilecek söz ve tutumlardan kaçınarak muhtemel tehlikelerden kendilerini koruduklarını düşünürler.

Sağlıkları konusunda da dikkatli olan bu çocuklar az bir eğitim ve yönlendirme ile sağlık, temizlik ve düzen konularında dikkatli olmaya eğilimlidirler. Ancak “1” mızaç yapısının aksine kendilerine zarar vermediği ve sorun çıkarmadığı müddetçe etraflarındaki düzensizliğe ve sorunlara pek müdahale etmezler.

Bütün ihtimalleri düşünür, en kötü ihtimali sık sık aklına getirir ve “en tehlikesiz ve en faydalı” kararı vermek isterler; bu yüzden çabuk karar vermekte zorlanabilirler. Verdikleri kararlardan tam emin olmadıklarında ise kararlarında sebat edemeyen “ikircikli, bir ileri bir geri” bir tutum sergileyebilirler.

Bu çocuklar muhataplarının “niyetlerini, adalet anlayışlarını, güvenilirlik ve sadakatlerini” süreç içinde denerler. Her olay hakkında iyi-kötü, doğru-yanlış, yararlı-zararlı şeklinde “çift kutuplu düşünmeye” eğilimlidirler. Bu çocukların bir şeyin neden “kötü-zararlı-yanlış” olmadığı konusunda ikna edilmeye ihtiyaçları vardır.

“%100 yararlı, denenmiş, faydası ve doğruluğu kanıtlanmış” olana eğilim gösteren bu “sağlamcı” çocuklar bir konuda emin olmadıklarında veya çabuk karar vermek zorunda kaldıklarında tepkisel, gergin ve çelişkili davranışlar sergileyebilirler.

Ellerinde yeterince veri olmadığında, dolayısıyla neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar veremediklerinde “bir öyle bir böyle; öyle mi böyle mi” şeklinde “ikircikli” bir zihinsel ve davranışsal görünüm sergileyebilirler.

Her şeyi zıddıyla birlikte düşünmek ve aksini hesaba katmak tarzında bir düşünüşe sahip olan “6” mizaçlı çocuklar; bu yüzden bazen “muhalif, aksi ve inatçı” bir görünüm sergileyebilirler. Özellikle “7” kanadı olan “6” mizaç yapısındaki çocuklarda bu muhalif hatta hırçın görünüm daha belirgindir. Ancak en muhalif ve aksi davrananı dâhil sert ve otoriter bir tepkiyle karşılaştıklarında “geri çekilir ve sinerler”. Fakat bunu zihinlerinde bir kenara yazarlar.

Hem kendilerini koruyup ihtiyaçlarını karşılayacak hem de korktukları zaman sığınacakları bir odağa her zaman ihtiyaç duyarlar. “Dengeli-bilgili-kendine güvenen-tutarlı bir odak” bulduklarında hem rahatlarlar hem de ilişkileri daha dengeli bir hal alır. “6” mizaçlı çocuklar böyle bir otorite odağının güvenini kaybetmek istemezler. Bu yüzden o otorite odağının güvenini yitirmemek, onunla aralarını bozmamak, ihtiyaç duyduklarında ona sığınmak adına sözlerini ciddiye alır, dinler ve etkilenirler. Ancak bu otorite odağının dengesiz-tutarsız-yanlış tutumlarını gördüklerinde ise hem güven odağını yitirmenin endişesini yaşar (demek sandığım kadar doğru bilmiyormuş, o kadar güçlü ve adil değilmiş v.s.) hem de aksi tavırlar sergileyerek “tepkilerini” verirler.

Bu çocuklar için “bilmek”; ne yapacağını bilmekle ve güvende olmakla eşdeğerdir. Buna karşın “bilmemek”; ne yapacağını bilememek, tehlikede olmak ve endişelenmekle eşdeğerdir. Bu nedenle bu çocuklar bilmeye, öğrenmeye ve bilen insanlara yakın olmaya, bilenlere danışmaya eğilimlidirler. “Bilinmeyen” onlar için endişe vericidir. Bu durumlarda

tedbirli ve ihtiyatlı olmak, kendilerini belli etmemek, kendilerini göstermemek ve durumu gözlemlene eğilimi taşırlar. Bu süreç sonunda eğer “tehlike ve bilinmezlik” ortadan kalkmışsa rahatlar, kendilerini ifade eder, “ortaya çıkar ve görünürler.”

Her şeyin nedenini bilmek isterler. Nedenlerini bildiklerinde sonuçları da tahmin edebileceklerini düşünürler. Aynı zamanda kendilerine gösterilen olumlu-olumsuz her türlü tutum ve davranışın da nedenini çözmeye çalışırlar. Bu yüzden “aşırı-orantısız-nedensiz” yakınlıklardan, övgülerden, sıcak ve samimi tavırlardan şüphe duymaya eğilimlidirler.

Bu çocuklar; “bağımlılık eğilimi” güçlü çocuklardır. Kendilerine bakım verenlere, ebeveynine bağımlı olmaya çok yatkın bu çocukların; aslında bağımlı oldukları şey; kişiler değil o kişilerden aldıkları “güven-bilgi ve ihtiyaçlarının giderilmesinin oluşturduğu tatmindir”. Dolayısıyla o tatmini başka kişiden sağlayabileceklerini fark ettiklerinde “bağımlı oldukları odak” değişebilir.

İlişkilerinden beklentileri, bağımlılıkları ile doğru orantılıdır. Muhataplarından bekledikleri şeyleri göremediklerinde kaygı, hayal kırıklığı, güvensizlik hissederler. Bu durumda söz ve tavırları ile açık-kapalı birçok farklı tepkiler gösterebilirler.

Kendi-kendilerine yeterli olmaları, özgüvenlerinin yüksekliği oranında ilişkilerine bağımlılıkları azalır. Bağımlılık ve ihtiyaçları ile doğru orantılı olarak “ilişkilerindeki olumsuzluklardan” etkilenirler. Kendilerine güven veren, “dayanak” oluşturan insanlardan uzak kalmak, ayrılmak (hatta böylesi ihtimallerin aklına gelmesi dahi) bu çocuklarda kaygı ve korku uyandırır. Ancak bu çocukların bağımlılıkları aslında “o kişiye” değil o “kişinin fonksiyonuna” yöneliktir. “2” mizaç yapısındaki çocuklar için “kişi ve o kişinin işlevi” birbirinden

ayırt edilemez iken; “6” mizaçlı çocuklar için asıl olan o kişinin kendileri için gördüğü işlevdir.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“7” mizaç yapısından etki alan “6” mizaç yapısındaki çocuklar; nispeten daha girişken, rahat olduğunda daha dışa dönük ve hareketli olup endişe ve korkuları üzerine az da olsa gidebilen, keyfine düşkün bir görünüm sergilerler. Girdikleri ortama daha çabuk ısınırlar, daha meraklı ve deneyimcidirler. Kendilerini güvende hissettiklerinde daha rahat ve neşeli görünen bu çocuklar; tepkisel ve muhalif olmaya daha eğilimli bir yapıdadırlar (korkuları üzerine gitmeye çalışır ve korkmuyormuş gibi görünebilirler). Daha hızlı karar verirler ancak kararlarını daha sık değiştirebilirler. Bazen titiz ve düzenli bazen de dağınık olabilirler.

“5” mizaç yapısından etki alan “6” mizaç yapısındaki çocuklar; düşünceli bir tavır sergileyen, daha gözlemci ve çekingen olup çok daha dikkatli ve tedbirli davranırlar. Daha ketum, rengini belli etmemeye özen gösteren, çabuk şüpheleyen, ilişkilerinde mesafeli olmaya yatkındırlar.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Temel maddi ihtiyaçlarının (beslenme, giyim, korunma, barınma v.s.) giderilemediğinde veya “giderilememe riski” olduğunda gerginlik yaşarlar. Olası tehlike riski, hastalık, bir sorun veya zorlukla baş edememe ve bu durumdayken yardım alamama ve yaşadıkları süreçle ilgili “bilinmezlik-belirsizlik” bu çocuklarda temel stres ve sıkıntı nedenleridir.

Bir şeyi yapmakta yetersizlik hissetmek, yakın çevreleri tarafından eleştirilmek, bilememek, “kendilerine güvenenleri hayal kırıklığına uğratmak” ihtimali bu çocuklarda strese neden olur. Ayrıca temel destek ve güven odakları olan kişilerden ayrılma ihtimali olması durumunda ciddi biçimde kaygılanabilirler. Bu çocuklar hata yapma ve suçlanma konusunda hassas olup bu durumlarda kendine güvensizlik, kendini suçlama ve yetersizlik algısı geliştirebilirler.

Kendilerine bakım verenlerde görecekları tutarsızlık (bazen sevme, bazen umursamama, bazen şefkat, bazen şiddet, bazen yumuşaklık, bazen sertlik) bu çocuklarda gerilime neden olabilir. Çünkü bu durumda hem muhataplarını tanımlayamamaktadırlar hem de güvenleri sarsılmaktadır (Şimdi sevecek mi yoksa kızacak mı? Bana yardım mı edecek yoksa bağırıp başından mı savacak?)

Güven odaklarını kaybetme ve bunlardan uzak kalma, “ihtiyaç hissettiğinde yanında görememe” durumu hatta “ihtimali” bu çocuklarda ciddi biçimde endişe ve kaygı oluşturur.

Doğru karar verememe ihtimali yüzünden önemli bir kararı vermek zorunda olmak, karar vermeye zorlanmak, risk almak stres ve kaygıya yol açabilir. Kararlarının yanlış sonuçlar doğurması bu çocuklarda ciddi bir stres oluşturur.

Başarısızlık ve “yeterince iyi olamama” kaygısı nedeniyle bazen var olan bilgi ve yeteneklerini de gizleme ve yok sayma eğilimine girebilirler (ben yetersizim, ben yapamam vs.).

Strese Yol Açan Nedenler

- Kendileri için önemli alanlarda belirsizlik yaşadıklarında,
- Kendilerini güvende hissetmediklerinde,
- Hızlı hareket etmeye ve karar vermeye zorlandıklarında,

- Hata ve eksikleri nedeniyle eleştirildiklerinde,
- Kendilerine güvenenleri hayal kırıklığına uğrattıklarında,
- Kendilerini desteksiz ve yalnız bırakılmış hissettiklerinde,
- Doğru olanı ve yapmaları gerekeni zihinlerinde netleştiremediklerinde,
- Yakın kişiler tarafından hayal kırıklığına uğratıldıklarında,
- Gelecekle ilgili belirlisizliklerin çok artması durumunda,
- Olayların, kontrolleri dışına çıkması durumunda,
- Kendilerini beceriksiz ve yetersiz hissettiklerinde stres ve sıkıntı yaşarlar.
- Stres durumu çok sürerse tip “3” mizacının sağlıksız düzeydeki özelliklerini sergilerler; kendilerini meşgul ederek endişe, kaygı duygularından kaçınmaya çalışırlar. Öfkeli, talepkar, suçlayıcı, bencil, çıkarını düşünen, gerçekleri çarpıtan, içten pazarlıklı bir tutum içine girebilirler.
- Uyumsuz ve suçlayıcı davranışlar sergileyebilirler.
- Daha enerjik ve hırslı gibi görünseler de odaklanmakta zorlanabilirler.
- Sadece kendi ihtiyaçlarına yönelerek çevrelerine duysız olabilirler.
- Kendilerine zarar veren ya da hayal kırıklığı yaşatan kişilere karşı kinci ve sert olabilirler.
- Birikmiş öfkesini ortaya koyarak suçlu gördükleri kişileri kırabilirler.

- Daha hesapçı ve çıkar odaklı yaklaşımlar sergileyebilirler.
- Kendilerine karşı olanları nasıl alt edeceklerini düşünmekle uğraşırlar.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- İhtiyaçlarını karşılayabildiklerinde,
- Hedeflerini gerçekleştirebildiklerinde,
- Kafaları rahat ve net olduğunda,
- Kendilerini güvende hissettiklerinde,
- Görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirdiklerinde,
- Kendilerini yeterli hissedip özgüvenleri yükseldiğinde, oldukça rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları süreçlerde tip “9” un olumlu özelliklerini sergilerler. Muhataplarıyla daha hoşgörülü, anlayışlı ve uyumlu ilişkiler kurar, hayata daha iyimser bakar ve huzurlu bir şekilde akışına bırakırlar.

Kontrolü büyük oranda bırakırlar.

İyimser ve kabullenici bir yaklaşım sergilerler.

Şimdiki anda kalır ve gelecek kaygısı duymazlar.

Hiç hesap yapmaksızın cömert bir şekilde çevrelerindekiyle destek verirler.

Yaşam içerisindeki olumsuzluklar karşısında sakin ve çözüm odaklı yaklaşım sergilerler.

Geçmişin olumsuz tecrübelerine ve geleceğin belirsizliğine odaklanmazlar.

İç huzuru duyar ve hayatı bütünüyle kucaklarlar.
Çevreleriyle tam bütünleşme ve uyum hali sergilerler.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Okula ilk başladıklarında “yeni bir ortamın belirsizliği” nedeniyle kaygı duymaya eğilimlidirler (Acaba öğretmen nasıl, okuldaki çocuklar nasıl, acaba dersleri başarabilecek miyim, öğrenebilecek miyim?). Bu yüzden gerek okula başlamadan önce gerek okulun ilk günlerinde bu kaygı ve korkularını onlarla konuşmalı ve bu konuda onları rahatlatacak telkin ve yönlendirmelerde bulunulmalıdır.

Okulda karşılaşılabilecek olumsuzluklar “korkutulmadan ifade edilmeli” ve bu durumlarda yardım ve destek alabilecekleri ifade edilmelidir.

Bu çocuklar geri kalmamak ve alaya alınmamak için genellikle derslerini çalışsan, öğrenmeye gayret eden çocuklardır. Ancak konuyu anlayamadıkları durumlarda mutlaka yardım edilip teşvik edilmesi gerekir. Çünkü arkadaşlarından geri kaldıklarında ve öğrenemediklerinde hemen endişeye kapılabilirler. Bu durumlarda “Bak arkadaşın anlamış sen nasıl anlamazsın!” gibi sözlerle onların endişelerini tahrik etmeden onlara yardım etmeli ve “öğrenmenin bir süreç olduğu” hatırlatılmalıdır. Bu çocukların öğrendikçe ve başardıkça kendilerine güvenleri artar, kendilerine güvenleri arttıkça da çaba ve gayretleri artar.

Bu çocukların bir kısmı daha çekingen ve kaygılı olup sınıfta sessiz ve silik bir görünüm sergileyebilirler. Bu durumda öğretmen ve ebeveynin çocuğun güvenini artırıcı destek, teşvik ve tedbirlere başvurması gerekir; beraber ders çalışmak,

başardıkları durumlarda takdir etmek, sorumluluklarını parçalara bölmek, beraberce araştırmak gibi.

Derslerin onlara ağır geldiği durumlarda yapamamaktan ve baş edememekten dolayı oyalanmaları söz konusu olabilir. Bu durumlarda onları küçümsemeden, azarlamadan ve başka çocuklarla kıyaslamadan yardım etmeli ve adım adım anlaması ve yapması sağlanarak kendilerine güvenleri kazandırılmalıdır.

Sınıfta Ders Dinleme

- Öğretmenin pozitif ve bilgili olduğu, kendisinin de anlayabildiği ve takip edebildiği durumlarda ders dinleme eğilimi yüksektir. Bu durumlarda dersi dikkatle dinler, gerekiyorsa not alır ve soru sorar.
- Aklında soru işareti bırakmayacak şekilde anlatılan, bilginin açık ve kesin olduğu dersleri dinleme eğilimi daha yüksektir.
- Kendisinden beklenen hedef ve ödevlerin net bir şekilde belirlenmesini ister.
- Sistemik olmayan ve iyi planlanmamış bir derste ilgisi dağılabilir. Konudan konuya atlayarak ders anlatan öğretmenlerin derslerini dinlemekte zorlanabilir.
- Öğretmenin dersi işlerken adım adım anlatmasını ve onun sorularına cevap vermesini bekler. Ders esnasında anlamadığı bir durum olduğunda kaygılanarak dersin diğer kısımlarını da kaçırabilir. Bu gibi durumlarda öğretmeninden daha sonra ona anlatmasına ihtiyaç duyabilir.

Öğrenme Süreci

- Neyi nasıl öğreneceğini ve yeterliliğe nasıl kavuşacağını bilmeli

- Kendisinden beklenen ve başarılı sayılması için gerekli şeylerin sınırlarının belirli olması,
- Program yapması ve bu programını uygulayıp sonuca ulaşması motivasyon ve konsantrasyonunu artırır.
- Kendine güvendiği ve anlamak konusunda kendini yeterli gördüğü durumlarda daha çok konsantre olur.
- Çalışmasının olumlu sonuçlarını alması, kendini başarı konusunda yeterli hissetmesi, ihtiyaç duyduğu durumlarda yargılanmadan destekleneceğini bilmesi çok önemlidir.

Öğretmenden Beklentileri

- Güvenilir, şefkatli, bilgili tepkilerinde tutarlı ve öngörülebilir olması
- Adil ve tarafsız olması
- Sınıf içinde ayrımcılık yapmaması
- Eleştirilerinde yumuşak ve yapıcı olması
- Yol gösterici ve destekleyici olması
- Dersi anlamadığı durumlarda soru sormasına ve tekrar edilmesine hoşgörü gösterilmesi
- Eğer kendisine bir söz verildiyse muhakkak tutulması
- Kaygılarının öğretmeni tarafından anlaşılması ve öğretmenin onu rahatlatması
- Haksızlığa uğradığını düşündüğünde suçlayıcı olabilir. Ve öğretmen beni sevmiyor diye düşünebilir. Bu gibi durumlarda konunun sakince öğrenci ile özel konuşulması önemlidir.
- Otoritenin tarafsız ve kucaklayıcı olması
- Öğretmeninden iletişim, bilgi ve davranış alanında tutarlılık bekler.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Arkadaş seçiminde “dikkatli” ve “ihtiyatlı” olan bu çocuklar; kavgacı, dengesiz ve “davranışlarında tutarsız” çocuklarla arkadaşlık yapmaktan hoşlanmazlar. Çok fazla kişiyle arkadaşlık yapmaktan ziyade bir veya birkaç kişiyle süreç içinde gelişen ve güçlenen bir arkadaşlık tarzına daha meyillidirler.

Alay edilme, küçümsenme, yargılanma durumlarında hemen arkadaşlığını kesen bu çocuklar; süreç içinde arkadaşlarının niyetlerini “içten içe gözlemler ve ölçüp biçerler.” Bir olumsuzluk gördüklerinde usulca ve çatışmadan arkadaşlıklarını sessizce bitirirler. Bir oyunda kendilerini yetersiz hissettiklerinde veya kabul edilmediklerini ve kendilerinden hoşnut olunmadığını fark ettiklerinde; oyundan kopmaya eğilim gösterirler.

“6” mizaç yapısındaki çocuklar; fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak kendilerini geliştirip özgüvenlerini artırdıkları oranda, oyun ve arkadaşlıktan hoşlanırlar. Bu çocuklar genellikle ne bir oyunun başını çekmek ister ne de oyunun büsbütün dışında kalmak isterler. Oyunun başını çekmek istemezler, çünkü bu bir sorumluluk ve risktir. Oyunun dışında kalmak istemezler, çünkü bu onların dışlanma ve yetersiz olma endişelerini artırır.

Genellikle arkadaş kurbanı olacak derecede hesapsız ve düşüncesiz bir arkadaşlık ilişkisi yaşamazlar. Tehlike ve uyumsuzluk gördükleri durumlarda ilişkilerini gözden geçirir ve zararlı gördüklerinde bitirebilirler (tabii ki herhangi bir konuda bağımlı değilse; bilgi, para, korunma vs.).

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Çabuk endişelenme, kaygı ve korkularıyla baş edememe, güvenmekte zorlanma, kötümserlik, yetersizlik ve kaçınma, geç karar verme, özgüvensizlik.

“6” mizaç yapısındaki çocukların hayat boyu yaşayabilecekleri en önemli risk; “korku-endişe-kaygı” halidir. Gerek var olan, gerekse gelecekte olması muhtemel tehlike, problem ve mahrumiyetlere odaklı olan ve bunlarla baş etme konusunda da kendilerine yeterince güvenmeyen bu çocuklar ilk yaşlarından itibaren böylesi durumlarda destekleyici güven odağına ihtiyaç duyarlar.

“Korkmaya ve kaçınmaya” sorunlarla tek başına baş etme konusunda kendilerini yetersiz görmeye çok eğilimli olan bu çocuklarda; endişe ve kaygı erken yaşlardan itibaren görülebilir. Korkutulduklarında ve tehlikeli durumlara karşılaştıklarında geçici bir kekeleme ve kesik kesik konuşma problemi yaşayabilirler.

“7” kanadı olan “6” mizaçlı çocuklar; korku ve endişelerini kısmen gizleyebilirler. Bu durumda, bazen korkak ve sinirli bazen de agresif ve muhalif bir tavır sergileyebilirler. Aslında bu durumda bile hangi tavrı göstermeleri konusunda kararsız olup, deneme-yanılma yoluyla kendilerine bir yol belirlemeye çalışmaktadırlar.

Tehlike ve zorluklar karşısında ne yapacaklarına tam olarak karar veremeyen bu çocuklar; böyle durumlarda hemen güvendikleri kişilere “sığınma-danışma ve yardım alma” ihtiyacı hissederler. Yanlış yapıp zarar görmekten çekindikleri için “risk almaktan ve cesurca adım atmaktan” sakınırlar. Bu durum

ileride hayatın zorluk ve tehlikeleriyle baş etme konusunda zayıf olmalarıyla sonuçlanabilir.

“Yanlış yapmamak için” aşırı tedbirli olmaları, muhtemel tehlikelere karşı sürekli önlem almalarına ve bu konuda abartılı davranışlara (akla hayale gelmeyen kötü ihtimalleri düşünme, garantici tutumlara, denemekten kaçınmalarına) yol açabilir. Hele hele bazı olumsuzluklar yaşamışlarsa! Örneğin; bir piknikte yediği yemekten dolayı hastalanan “6” mizaç yapısındaki bir çocuk bir daha dışarıdan yemek yememeye ve her yemekten önce “Anne bu beni hasta eder mi? Bu yemek bozuk mu? Bu yemekten zehirlenir miyim?” şeklinde sorular sormaya başlamıştır.

Hatalı davrandıklarında, başarısızlık durumlarında, kararları kötü sonuçlara neden olduğunda özgüven sorunu yaşayabilirler, “beceriksiz, yeteneksiz, suçlu” oldukları konusunda abartılı düşünceler içine girebilirler. Bundan sonraki süreçlerde de daha çekingen, kararsız ve “abartılı tedbirlilik” eğilimi gösterebilirler.

Bu çocukların önemli problem alanlarından bir diğeri de karar verme konusudur. Bir olguyu tüm süreçleriyle tam olarak bilemediklerinde karar vermekten çekinirler. Karar verseler bile kararlarından emin olamama yüzünden en küçük bir aksaklık ve terslik durumunda kararlarından vazgeçmeye (aynı zamanda kötümserliğe ve endişeye kapılmaya) eğilim gösterirler. Bu nedenle çevrelerinde güven duyduğu kimselerin kendileri adına karar vermesini, böylece de o kararın sorumluluğunu taşımamayı yeğleyebilirler. Kararlarının yanlış çıkmasından ve bunun zararlı sonuçlarından kaçındıkları için “hiçbir şey yapmama, karar vermeme, yanlışlardan dolayı kendilerini suçlama” eğilimi sergileyebilirler; “Ben yapamam, bunu da

başaramayacağım, doğru olan nedir bilmem ki, verdiğim karar doğru mu acaba” gibi...

Sınırlı bir zaman diliminde karar vermek veya karar vermeye zorlanmak bu çocuklarda endişe ve kaygıyı daha da artırabilir. Böyle durumlarda düşüncesiz ve dengesiz tepkiler gösterebilirler. Kendilerine yeterince güvenmeme, yetersiz olma ve başaramama ihtimali eyleme geçmelerine engel olabilir.

Kendilerine güvenen insanların güvenini boşa çıkarabilecekleri endişesi de bu çocuklarda harekete geçmeyi engelleyebilir. Ancak burada bir sorumluluktan kaçış değil o işi yapamama ve kendilerine güvenenleri hayal kırıklığına uğratma ihtimalinden kaçış söz konusudur.

“Hastalık-sel-deprem, terk edilme, incitilme, yalana maruz kalma, kendilerine verilen sözde durulmaması” gibi olumsuz olaylar yaşadıklarında; çevrelerine karşı bir güvensizlik hissedebilir, mağdur edilme, hayal kırıklığına uğrama ve yalnız kalma ihtimali zihinlerinde “arşivlenir.” Bu durumlar yaşamlarında insanlara karşı güvensizlik, şüphe ve bağlanamama sorunu oluşturabilir.

Korkutulma, sertlik ve şiddet içeren tutumlar bu çocuklarda kekemeliğe yol açabilir.

“6” mizaçlı çocuklarda (“7” kanadı olanlarda daha az görülmekle birlikte) düzen, temizlik, titizlik takıntıları görülebilir. Zihninden en fazla otomatik düşünceler (zihne gelen istemsiz düşünceler) geçen mizaç tiplerinin başında gelirler. Bu otomatik düşünceler sağlıklı şekilde ele alınmadığında ilerleyen yaşlarda zihinsel takıntılara ve bunlardan rahatsız olma ve kaçınma şeklinde problemlere yol açabilir.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Bu çocuklar ilk bebeklik yıllarından itibaren yeni her deneyimlerinde (ilk yürüme, inme-çıkma, eşya ve canlılara dokunma) yanlarında olunmasına, rahatlatılmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyarlar. Bu çocuklar her şeyi temkinli, adım adım ve kontrollü bir şekilde yapmaya eğilimli olduklarından ebeveynlerinin teşvik ve desteğine ihtiyaç duyarlar. Yaşadıkları her olumlu deneyim ve başarı kendilerine güvenlerini ve benlik saygılarını artıracaktır.

Aşırı korumacı, deneyimi engelleyici ve korkutucu tavırlar bu çocuklarda varolan “korku, çekinme ve deneyimlemekten kaçınma” eğilimini körükleyeceği için böyle tutumlardan sakınılmalıdır. Yaşadıkları ilk deneyimlerdeki olumsuzluk (ilk yürümede, hayvanlara yaklaşımda, arkadaşlıkta) onların zihinlerinde olumsuz “şemalar” oluşturabilir. Ebeveynler, böylesi olumsuz deneyimlere karşı; her durumda olumsuzluk olmayacağını, her deneyimin farklı sonuçları olabileceğini yaşına uygun bir dille ifade etmeli ve onları yeni deneyimler konusunda bilgilendirip cesaretlendirmelidirler. Örneğin; bu çocuklar bir arkadaş ve oyun grubuna alınmadığında veya dışlandığında; sürekli böyle olacağı endişesiyle bundan böyle çekingen ve “kenarda kalma” gibi tavırlar gösterebilirler. Anne-baba böylesi durumları fark ettiğinde çocuğun yaşadığı olumsuz deneyimi kendileriyle paylaşması için uygun bir yaklaşım sergilemeli (uygun bir tavırla yaşadığı durumu sormalı, yargılamamalı, küçümsememeli, kıyaslamamalı) ve onu her deneyimin olumsuz sonuçlanmayacağı konusunda kendi hayatlarından uygun örnekler göstererek cesaretlendirmelidirler.

Bu çocukların istek, ihtiyaç ve beklentilerine hayır denilecekse veya geciktirilecekse bunun nedenleri uygun bir dille

anlatılmalı ve böyle durumlarda sert ve nedeni açıklanmayan “hayır” tavrından sakınılmalıdır.

Bu çocukların ilk çocukluk yıllarında yaşayacakları “reddedilmeler, sert ve olumsuz tavırlar, başarısızlıklar, yanlış davranışlar” arşivlenip “otomatik düşünce kalıplarına” dönüşebilir. Ebeveynler bu tür “genelleyici otomatik düşünce kalıplarına” karşı dikkatli olmalı ve fark ettiklerinde bunları dönüştürmelidirler. Örneğin bir derste veya bir sınavda başarısız olduklarında “Ben sınıfı geçemeyeceğim, ben hiçbir şey yapamıyorum, hiçbir şeyi anlayamıyorum.” gibi veya bir arkadaş grubu tarafından dışlandığında “Hiç kimse beni sevmiyor, hiç kimse benimle oynamak istemiyor.” gibi otomatik-genelleyici düşünce kalıplarına karşı ebeveynler “Evet bu dersi anlamakta zorlanmış olabilirsin ama diğer derslerde başarılısın, bu dersi de biraz daha gayret ve çaba ile başarabileceğine inanıyorum, o çocuklar seninle oynamak istememiş olabilirler ama seninle oynamak isteyecek birçok çocuk var, belki onlarla uyuşamayabilirsin ama eminim uyuşabileceğin başka çocuklar vardır.” tarzında uygun düşünüş örnekleriyle çocuğa yol göstermeli, cesaret vermelidirler.

Soru, ihtiyaç ve beklentilerine karşı nedenlerini açıklayıcı cevaplar verilmelidir. Kısa, reddedici, sert, öfkeli tepkiler bu çocukların ileri yaşlarında sosyalleşmeleri ve kendilerini ifade etmeleri konusunda aşırı temkinli ve çekingen olmalarına sebep olabilir. Örneğin; televizyonda gördükleri bir sel felaketi yüzünden “Bizim evi de sel basar mı?” düşüncesiyle uyuyamayan “6” mizaçlı çocuklara “Evlâdım niye korkuyorsun, korkacak bir şey yok, uyusana” demek faydasızdır. Onlara niçin kendilerinin evini sel basmayacağı, bundan korkmalarının doğal ancak gereksiz bir tepki olduğu sakin bir şekilde anlatılmalıdır.

Sürekli onlar adına karar vermekten ve onları yönlendirmekten kaçınılmalı, kendilerinin de karar verebilecekleri konularda ve durumlarda onların karar vermelerini destekleyici (onlara veriler sunan, ihtimalleri ve muhtemel sonuçları hatırlatan) bir tavır sergilenmelidir. Hayattaki tüm kararların doğru olmayabileceği, insanın hata yapabileceği ama bunun hayatın sonu olmadığı örnek olaylarla anlatılmalıdır.

“Geride kalmaktan, yapamamaktan, yetersiz ve yeteneksiz olmaktan” dolayı endişe ve kendine güvensizlik hissedebilen bu çocukların fiziksel ve zihinsel aktiviteler sayesinde (yüzme, basketbol, izcilik, satranç, el becerileri) kendine güven ve yeterlilik duyguları artırılmalıdır. “Acaba yapabilir miyim?” tarzında sorulara karşılık “Yapamaman için şu ân bir engel görmüyorum, dolayısıyla denemende fayda var. Eğer yapmasan da dünyanın sonu değil.” tarzında gerçekçi yönlendirmelerde bulunulmalıdır.

“6” mizaçlı çocukların gelecekle veya bir kararın muhtemel sonuçlarıyla ilgili kötümser ve karamsar düşüncelerine destek olunmamalıdır. Bunun yerine “pasta dilimi” örneğindeki gibi (ihtimalleri yüzdelerle dilimlere ayırarak) olası tüm ihtimaller ortaya konmalıdır. Ne gereksiz ve hayali bir iyimserlik ne de gerçektışı bir kötümserlik abartısına düşülmeden hayatta olumsuz ve riskli durumların da olabileceği anlatılmalı; ancak olası kötü ihtimaller yüzünden de bir şey yapmamanın ve adım atmamanın yanlış olduğu hayattan örneklerle vurgulanmalıdır. Bu çocuklar deneyimlemeden önce bir olayın tüm sonuçlarını görmek ve bilmek isterler. Hayatta bunun her zaman mümkün olmadığı, örneklerle anlatılmalıdır.

Bu çocuklar kendilerine karşı hoşgörüsüz, sert, katı, anlayışsız, yargılayıcı kişilere karşı sessiz, kabullenici ve boyun eğmiş gözükübilirler. Ancak bu, içlerinde muhalif ve mesafeli

olmadıklarını göstermez. Bu durumlarda bağımsız olabildikleri ve “dayanak”larını buldukları anda o dıştaki sessiz, kabullenici tavırları hemen muhalif ve yargılayıcı tutumlarıyla yer değiştirir. Muhatapları bu keskin değişikliğe anlam vermekte zorlanır. İşte böylesi durumlarla karşılaşmamak ve bu çocukların ikircikli, ikiyüzlü ve muhalif tutumlara girmelerini engellemek için onların da görüş, beklenti ve ihtiyaçlarını rahatça ifade etmesine imkân tanınmalı, baskı yapmaksızın görüş ve tavsiyeler aktarılmalıdır (Ebeveynler; sert, katı ve tahakkümcü tutumun geçici zaferine aldanmamalıdır).

Bu çocuklar yanlış giden süreç ve sonuçlar yüzünden önce kendilerini sonra da başkalarını suçlayabilirler; ebeveynler buna karşın öncelikle kendilerini ve çevrelerini aşırı suçlamalarına destek olmamalıdır. “Evet; bütün suç senin, bunun tek sorumlusu sensin veya tüm hata onun, senin hiçbir kusurun yok.” gibi toptancı-genelleyici ifadeler yerine “Kendini ve onları suçlamak faydasız ve gereksiz. Olayı sakince değerlendirip hem kendi hatalarımızı hem de karşımızdakilerin hatalarını görüp bundan sonra daha doğru davranmak için ne yapmak gerektiğine bakmalıyız. Hem kendimizi hem de karşımızdakileri affetmeli ve önümüze bakmalıyız.” tarzında yönlendirmelerde bulunulmalıdır.

Belirsizlik, tehlike ve tersliklerle karşılaştıklarında kaygı ve korkuya kapılan ve nasıl hareket edeceğini kestirmekte zorlanan bu çocuklara; böylesi durumlarda sakin olunarak, korku ve kaygıya kapılmayarak örnek olmak gerekir. “Şimdi sakin olmaya çalışalım ve ne yapmamız gerektiğini beraberce düşünelim” tarzında doğru bir tavır örneği sergilenmelidir. Bu tavır hem onları rahatlatacak hem de onlar için iyi bir örnek olacaktır.

Güven odağı olarak gördükleri ve bağlandıkları kişilerin söz ve davranışları konusunda hassas bu çocuklar güven duydukları kişilerden beklemedikleri tavırlar gördüklerinde hayal kırıklığına uğrayabilir, kendilerini suçlayabilir ve bazen de öfke ile o kişileri suçlayabilirler. Ebeveynler böyle durumlarda çocuklarına karşı yanlış bir söz veya tavır sergilemişlerse bunu açık yüreklilikle ifade etmeli hatta özür dilemelidirler. Bu hem bozulmuş güveni tekrar sağlar hem de hata yapıldığında özür dilemenin doğal ve erdemli bir davranış olduğu konusunda çocuğa örnek olur (Ayrıca bu tutum çocuğu da zihninde gereksiz bir arşiv dosyası oluşturmaktan kurtarmış olacaktır).

Ebeveynler bu çocukların hesapçı tavırlarına ve cimrilik eğilimlerine karşı; paylaşımcı, karşılıksız ve beklentisiz cömert tavır ve tutumlarla olumlu örnek olmalıdırlar. Yine bu çocukların gelecek konusunda kaygılı olma eğilimlerine karşı ebeveynler geleceğe dönük dengeli bir iyimserlik ve güven tavrı sergileyerek olumlu yönde örnek olmalıdırlar.

Bu çocuklar yanlış anlaşılmaktan ve tanımlanmaktan dolayı çok “rahatsız” olur ve çevrelerinin kendilerini nasıl gördüğünü çokça önemser ve etkilenirler. Bu çocuklara böyle durumlarda “kendileri” ile başkalarının onlar hakkındaki yorumlarının birbirini tutmayabileceğini yani insanların yanlış düşünebileceğini hatırlatmak gerekir. Örneğin; “6” mizaçlı bir çocuğa “O sana akılsız diyor ama sen öyle değilsin, o bu konuda yanılıyor, sana akılsız demesi senin öyle olduğunu göstermez, sence sen akılsız mısın?” denildiğinde şöyle karşılık verebilir: “Hayır ama o niye bana öyle söylüyor, söylemesini istemiyorum.” Bu karşılığı veren çocuğa “O yanılıyor ve yanlış düşünüyor, ilerde yanlış düşüncesini değiştirip doğru düşünebilir, dolayısıyla bu onun sorunu” diyerek “kendisinin” kendi hakkındaki kanaati ile “çevresinin” onun hakkındaki düşüncelerinin ayrı şeyler

olduğunu anlatmak gereklidir. Bu yönüyle “2” mizaç yapısıyla benzerlik gösterebilirler de; “2”lerde bu durum üzüntü, “6”larda ise endişe ve rahatsızlık uyandırır.

Bu çocuklar hastalık, tehlike, zarar görme konusunda hassas ve temkinlidir. Anne babalar; “6” mizaçlı çocukları hastalandığında veya bir terslik olduğunda, kaygı ve endişe duymadan bu tür “olumsuz” olayların hayatın doğal bir parçası olduğunu söz ve tavırlarıyla ifade ederek, gerekli olan müdahaleyi sakin bir şekilde yapmalıdırlar. Bu sağlıklı tutum “6” mizaçlı çocukların hem olumsuz durumları tolere etmelerini, doğal görmelerini ve kaygılanmamalarını sağlayacak hem de “endişe ve kaygı çukuruna düşmeden” gerekli eylemi yapma becerilerini geliştirecektir.

Bu çocuklarda temizlik-titizlik ve düzen konusundaki doğal eğilim gereğinden çok tahrik edilmemelidir. Bu konularda takıntı ve aşırılık olduğu görüldüğünde nazikçe ve nedenleriyle birlikte doğru tutum konusunda uyarılmalıdırlar.

En uygun ebeveynlik tutumu; hata ve eksikler nedeniyle kimseyi suçlamayan, yapıcı, iyimser, gerektiğinde risk alan ve bunun sonuçlarının sorumluluğunu taşıyan, gereksiz kaygı ve korku taşımayan, kararlı, bilgili, kendine güvenen bir tutumdur.

Hem aşırı kollayıcı ve koruyucu hem de aşırı baskıcı-yönlendirmeci anne babalık tarzı bu çocukları olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu çocukların gelişimi için aşağıdaki noktalar çok önemlidir:

Bir şey yapmakta ve cesurca ilk adımı atmakta çekingen ve tereddütlü olabilen bu çocuklara “bir iş konusunda birden yüklenmemek”.

Kaygı ve korkularını konuşmak ve bunların bir ölçüde doğal olduğunu söylemek

Sorumluluklarının ve yapması gerekenlerin sınırlarını çizmek

Sorumluluklarını adım adım artırmak

Yapamadığında suçlamamak ve yapamama nedenlerini beraberce aramak, ardından yeni deneyime teşvik etmek

Terk edildiğini ve desteklenmeyeceğini zannedecek ölçüde maddi ve psikolojik anlamda uzak olmamak

Çocuğun kararsızlığı durumunda acele edip sürekli onun yerine karar vermemek

Yanlış kararları nedeniyle onu suçlamaktan ziyade yanlışlardan neler öğrenebileceğini beraberce değerlendirmek

Endişe, korku ve aşırı kararsızlık durumlarında yanlarında olduğunu hissettirmek

Her durumda ve özellikle ihtiyaç hissettiklerinde “bir adım geride” olduğunu göstermek

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Hoşgörülü ve affedici olmak
- Kendileri hakkında yanlış düşünülmesinden etkilenmemek
- Kendilerine ve hayatın akışına güvenmek
- Pratik ve hızlı davranmak
- Kararlı ve cesur olmak
- İyimser ve girişken olmak
- Eleştiriye açık olmak ve ondan faydalanmak
- Mevcut durumu kabullenip yapacağı şeylere odaklanmak

MERAKINI TATMIN, KEYİF VE HAZ ARAYIŞINDA OLAN TİP 7

Macera ve yeniliği seven, keyfine düşkün, neşeli, meraklı, hareketli, çabuk sıkılan, enerjik, konuşkan, dışa dönük, sabırsız, aceleci, dağınık, zora gelemeyen, deneyim ve yeniliğe açık, seçenek arayan

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Bilmek ve anlamak için çevremdeki ve aklımdaki her şeyi denemeliyim. Deneyimlediğim şey keyif ve zevk verdiği sürece yapmalıyım, sıkıntı ve acı veriyorsa ondan uzaklaşmalıyım. Heyecan ve hareket olan yerde olmalı, sıkıcı ve monoton ortamlardan uzak durmalıyım.

Temel Arzu: Merakını gidermek ve her şeyi deneyip anlamak, her zaman neşeli ve coşkulu olmak, kendini mutlu hissetmek.

Temel Korku: Sınırlanmak, kısıtlanmak, acı ve mutsuzluk hissine kısılıp kalmak, eğlenceyi kaçırmak, keyif ve coşkusunu yitirmek ve çıkış bulamamak.

ÖZETLE TİP 7 ÇOCUKLAR

Yeniliği seven, meraklı, neşeli, keyfine düşkün, sabırsız, dağınık, enerjik, konuşkan, dışa dönük ve hareketli çocuklardır.

Bu mizaç tipindeki çocuklar; iyimser, muzip, şakacı, heyecan ve maceradan hoşlanan, yeni şeyler gördüğünde heyecan duyan, yeni şeyleri denemeye açık, konuşkan, dışa dönük, neşeli, hayal dünyaları geniş, sorunlar karşısında hızlıca pratik çözümler üretebilen çocuklardır. Acı ve sıkıntılı durumlardan kurnazca kaçan, zor ve sıkıcı bir şeye uzun süre odaklanmakta zorlanan, kolayca dikkati dağılabilen, aynı şeyleri yapmaktan çabuk sıkılan, yenilik ve değişiklik arayan her şeyi kurcalamayı seven, rahatına düşkün, aldığı sorumluluğu zamanında yerine getirmekte zorlanabilen bir yapıya sahiptirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Neşeli, heyecan duyan, hayat dolu, iyimser ve mutludurlar,
- Girdikleri ortamı neşelendirip hareketlendirebilirler,
- Yenilik, değişim ve heyecan verici şeylere çekim duyarlar,
- Sınırlara hapsolmez, özgürlüğüne düşkündürler,
- İletişimi başlatabilen konuşkan yapılarıyla çabucak arkadaş edinebilirler,
- Farklı ortamlara kolayca girebilir ve ayak uydurabilirler,
- Kendilerine güvenir ve severler,
- Sorunlara pek takılmaz, iyimser bakış açılarıyla sorunlardan çabucak sıyrılabilirler,
- Kendilerini ve ihtiyaçlarını ifade etmekte zorlanmazlar,

- Hayal dünyaları geniştir,
- Eğlendirmeyi ve şakalaşmayı severler,
- Zihinleri özgürdür, yeni bir fikir sunma konusunda yeteneklidirler,
- Çok yönlü düşünürler ve pratiktirler,
- Geniş açılı merakları sayesinde birçok şeye ilgi duyarlar,
- İstedikleri bir şeyi elde etmek için ikna etme konusunda beceriklidirler.

AYRINTILI ANALİZİ

Coşkulu, heyecanı seven, dışa dönük, konuşkan, enerjik ve çok hareketli olan bu çocuklar keyif ve rahatına düşkün bir görünüm sergilerler. Şakalaşmaktan, gülüp eğlenmekten, farklı maceralara atılmaktan hoşlanırlar; çok meraklı yapılan nedeniyle her şeyi deneyimlemek ve her şeye “dokunmak ve kurcalamak” isterler.

Her şeye duydukları merak nedeniyle gördükleri, duydukları ve hayal ettikleri her şeyi deneyimlemeye çalışır; bir şeyi kaçırmamak ve yaşamaktan mahrum kalmamak için “acele eden, sürekli bir şeye yetişmeye çalışan biri” gibidirler (Hiçbir şeyi kaçırmamalıyım, bu yüzden hiçbir şeye de fazla takılmamalıyım). Bu yüzden “yeni ve değişik olana” ilgi duyarken eski ve denenmiş olana ilgileri zayıflar.

Hızlı, hareketli, meraklı, heyecanı seven, konuşkan, sevimli yapılarıyla buldukları ortamda çabuk fark edilen bu çocuklar sınırlanmaktan, engellenmekten, istemedikleri bir şeyi yapmaya zorlanmaktan hoşlanmazlar. Ve bu tür engelleri by-pas etmeye çalışırlar.

Zihinleri çok canlı olup “pratik bir zekâ”ya sahiptirler. İyimser ve meraklı olduklarından yeni şartları değerlendirerek kendilerine “uygun” olan durumlar oluşturabilen, “ben merkezli” bir yapıya sahiptirler. Kendilerinin memnuniyeti her şeyden önce gelir. Bununla birlikte çok yorulmayacaklarsa kendi memnuniyetlerinden sonra muhataplarını da memnun etmeye çalışabilirler. Çünkü etraflarındakileri memnun etmekle kendi “rahat ortamlarını” korumuş olurlar.

Acı, zorluk ve sıkıntı veren şeylerden hemen uzaklaşır, neşe-keyif-heyecan verici şeylere hızla yönelirler. Heyecanlı ve iyimser olan bu çocuklar; sıkıldıklarında veya daha çekici ve keyifli bir alternatif gördüklerinde hemen yeni olana yönelirler. Bu yüzden zorluk ve monotonluk içeren şeyler üzerinde uzun süre dikkatlerini koruyamazlar. Dikkatleri yeni alternatiflere kolayca dağılabilir, “aynı şeyi” veya “keyif almadıkları şeyi” yapmaktan çabucak sıkılırlar. Yeni-farklı-heyecan verici şeyleri arayan ve deneyimlemeye çalışan bu çocukların mizacı “hiperaktivite ve dikkat eksikliği” sorunlarıyla karşılaşmaya eğilimlidir (“8” kanatlı “7”lerin bu eğilimi çok daha fazladır).

Bu çocuklar bu konuda aşırıya gittiklerinde maymun iştahlı ve haz düşkünü olmaya eğilimli olup rahatını seven, sorumsuz (çünkü sorumlulukları sıkıcı ve zorluk olarak görürler) ve vurdumduymaz bir görünüm sergileyebilirler.

Bir şeyin “zevk, heyecan ve keyfi” azaldığında veya bittiğinde o şeyden sıkılan ve yeni şeyler “arayan” bu çocuklar; bu yüzden ders ve tavsiye dinleme, sürekli aynı şeyi yapma durumlarında zorlanırlar. Odaklanabilmeleri ve dikkatlerini devam ettirebilmeleri o “şeyin” keyif ve heyecan vericiliğinin devamına ve merak uyandırıcı olmasına bağlıdır.

Her şeyi merak eder, her şeye “heves” ederler. Merak ve hevesleri “birden ve çok yüksek” olarak başlar ancak bir süre

sonra merak ve hevesleri “birden bitmeye” eğilimlidir. “Zamanları sınırlı” ancak merak ve deneyimleme alanları sınırsızmış gibi aceleci ve durmak bilmeyen bir enerjileri vardır. Yaşamlarından keyif almayı, dolayısıyla arkadaşlığı ve faaliyeti seven bu çocuklar neşesiz, keyifsiz, gergin ortamlardan derhal uzaklaşmaya (sıvışmaya) eğilimlidirler.

Engellenmekten ve sınırlanmaktan hoşlanmazlar; bu durumlarda “neden olmasın, neden yapmayayım” diyerek engellemelere karşı koymaya ve sınırlandırmaları aşmaya çalışırlar. Yeni, farklı ve bilinmeyen her şey onların merak ve ilgilerini çeker; enerjileri, gülüşleri, keyifleri ile bir neşe kaynağıdırlar, sorunlar ve olumsuzluklar karşısında ya pratik bir çözüm bulmaya çalışırlar veya sorunu görmezden gelirler.

Hayal dünyaları zengin ve canlıdır. Ancak hayalleri “2” ve “4” mizacındaki çocuklar gibi duygusal ağırlıklı değil fantastik ve kurgusaldır (Havada uçmak, duvardan geçmek, uzaya çıkmak, her şeyi alacak kadar zengin olmak, içinde tüm ihtiyaçların karşılanabildiği bir araçla aklına esen yere gitmek gibi).

Bununla birlikte hayallerine fazlaca bir şekilde “takılmazlar.” Bazen o şeyi hayal etmek bile onlar için yeterli olabilir. Geçmişe takılmayan, duygusal bağımlılıkları çok zayıf olan bu çocuklar; acı ve üzüntü verici travmatik olaylardan çabuk sıyrılırlar. İyimserlikleri ve geleceğe odaklı yapıları nedeniyle sorunların “altında kalmazlar”. Ya sorunu hemen pratik ve kıvrak zekâlarıyla çözme yolunu arar ya da sorunu geçmişin çöp sepetine atarlar (Çöz, çözülmüyorsa geç-git, yoluna devam et!) Örneğin “2” mizaçlı bir çocuk “7” mizaçlı kardeşine şöyle yakınabilir: “Bu beni sevmiyor”. “7” mizaçlı çocuk da şöyle diyebilir: “Sevmezse sevmesin, peki oyuncaklarıyla oynatıyor mu?”

“7” mızaçlı çocuklar için; yapmamaları, dokunmamaları, kurcalamamaları gereken hiçbir şey yoktur. İyimser ve pozitif bakış ile pratik ve kıvrak zekânın birleştiği her sorunun bir çıkış yolu ve çözümü vardır. Eğer çözüm bulamazlarsa sorunu yok sayarlar.

Ancak çözümü zor olan ve kendileri için gereksiz veya yorucu sorunların hatırlatması karşısında; bunları duymazdan gelmeye, yok saymaya ve göz ardı etmeye yatkın bir yapıları vardır (Sorun değil yaparız, bir şey olmaz, halledilir deyip ertelemek v.s.).

Ancak bu iyimserliklerinin arkasında bir düşünüş ve olguyu tüm yönleriyle değerlendirme değil “olumlu olanın gerçekleşmesini istemek, olumsuz ihtimalin olmaması” beklentisi vardır.

Zihinleri canlı ve hızlı bir işleyişe sahip olmakla birlikte “derinlikli ve sakin” değildir. Okudukları ve dinledikleri şeyin temel ve önemli noktalarını almakla yetinebilirler.

Ebeveynlerinin sözlerini gereksiz ve sıkıcı bulduklarında dinlemekte zorlanırlar; çok fazla baskı uygulanmadıkça çatışmaya girmeksizin bildiklerini okuyabilirler.

Bu çocuklar canlı, sosyal, arkadaşlığı seven ve yakın davranan yapıları nedeniyle tip “2” ile karıştırılabilir. Ancak pek “duygusal” olmayışları ve “küsmeme, darılmama, çevrelerindeki insanların sözlerinden fazla etkilenmemeleri” açısından tip “2”den ayrılırlar.

İlişkilerinde “sevgi, ilgi ve duygusal paylaşımdan” çok “keyifli, neşeli ve heyecan duymaya” önem verirler. Özellikle negatif duygular hissettiklerinde “2”lerin aksine bu duygulara takılıp kalmazlar. Öfke, kıskançlık, düşmanlık gibi duyguları hissetmek onlara “keyif ve mutluluk” vermediği ve hayatı tatsızlaştırdığı için bu tür duyguları “taşıyıp” hamallığını yap-

mazlar. Bunları “faydasız, gereksiz yük”ler olarak görürler. Bu nedenle “7” mizaç yapısındaki çocuklar; kavgacı, çatışmacı ve intikamcı bir eğilim taşımazlar.

Hayal kurmaya eğilimli bu çocuklar, bazen hayal ve kurguları ile gerçek hayatı birbirlerine karıştırabilirler. Hayal ve kurgularını yaşamış olaylarla birleştirebilir, yaşadıklarını abartabilir ve onları hayal ve kurgularla zenginleştirip daha “heyecanlı ve etkileyici” hale getirebilirler. Yaşadıkları şeylerin olumlu-hoş taraflarını anlatıp olumsuz-kötü yanlarını görmezden gelip yok sayabilirler.

Hızlı ve aceleci bir tarzda konuşmaya eğilimli bu çocuklar; konuşmayı çabuk öğrenir ve hızlı konuşurlar. Ancak dinleme konusunda zorluk çeker, konuşmaların arasına girer, muhataplarını dinlemekte ve sözlerini bitirmelerini beklemekte sıkıntı yaşarlar.

Bu çocukların en belirgin özelliklerinin başında dağınıklıkları gelir. Kendi hallerine bırakıldıklarında oyuncaklarını dağıtarak oynar ve oyun bittikten sonra öylece bırakır, elbise ve eşyalarını “oraya-buraya” atabilirler. Bu konuda okul öncesinden itibaren eğitilmezlerse okul çağlarında her sabah “forma ve kitaplarını” ararlar. Çünkü onları nereye bıraktıklarını unutmuşlardır.

Acelecilik, dikkatsizlik, aşırı hareketlilik ve “meraklı deneyimcilikleri” nedeniyle bu çocuklar kazalar yaşayabilirler (“6” kanadı olanlar daha az, “8” kanadı olanlar daha çok olmak üzere).

“2”lerin aksine bu çocuklar için “yalnız kalmak” başlı başına bir sorun olmamakla birlikte; arkadaşlarıyla daha keyifli, heyecanlı ve zengin deneyimler yaşadığını tecrübe ettikçe yalnız kalmaktan ziyade arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi tercih ederler. Bu çocuklar için arkadaşlar “iyi ve keyifli vakit geçirme aracı”

iken; “2” mizaç yapısındaki çocuklar için bizzat arkadaşlarıyla olan sevgi, yakınlık ve duygusal paylaşım önemlidir.

Ebeveynleriyle mecbur kalmadıkça pek çatışmazlar. Bu çocuklar kendilerini ve haklarını korumakla birlikte şiddet ve kavgadan uzak durmaya çalışırlar (“8” kanatlı olanlar “6” kanatlı olanlara göre daha öfkeli olup daha iddiacı ve sert görünürler).

“7” mizaçlı çocukların aklına eseni, hoşuna gideni yapmaları ebeveynlerine karşı bir tavır değildir. Onlar kendi bildikleri gibi ve kendi keyiflerince yaşamak istemektedirler.

“5”, “6” ve “7” mizaçlı çocuklar zihin merkezli olup bilgi, merak ve korku üçgeninde yaşarlar. “5”ler merak ve korkularını saklar ancak tam bir gözlemci ve bilgi-işlemcidirler. “6”lar meraklarını saklarken korkularını yaşar ve gösterirler. “7”ler ise meraklarını deneyimleyerek gidermeye çalışırken, bu arada yaşadıkları korkuyu (kendilerini sınırlandırdığı ve meraklarını gidermelerine engel olduğu için) yadsır ve yok sayarlar. Çok korkup kaçındıkları ve deneyimleyemedikleri bir durum olduğunda da açıkça “korkuyorum” demektense “gerek yok, istemiyorum ki, ne gerek var, çok önemli değil” diyerek korkularını gizler ve rasyonalize ederler.

“8”ler gibi atak ve girişken olmakla birlikte onlar kadar cesur, kavgacı ve korkusuz değildirler. Riske girmekten ve heyecan verici şeyleri deneyimlemekten hoşlanırlar ancak “8”ler kadar gözü kara değildirler.

Neşeli, muzip ve tatlı ikna edicilikleriyle “çatışmadan fakat aynı zamanda da vazgeçmeksizin” mümkün olan her yolu deneyerek isteklerini elde etmeye ve istediklerini yapmaya çalışırlar. “8”ler böylesi durumlarda çatışıp kavga eder, “2”ler üzülmeye alınıp küser, “6”lar geri çekilip düşünürken “7”ler “amaç odaklı” olarak uygun her yolu denerler.

Yaşadıkları zor, sıkıntılı olaylara ve yaptıkları hatalara pek takılmazlar. “1”, “2” ve “6”nın bu tür olguları arşivlemesine karşın “7”ler böyle şeyleri arşivlemez ve unutma yolunu seçerler. Bu yüzden ölüm, ayrılık, boşanma olaylarından “duygusal” anlamda pek etkilenmez ve kolay atlatırlar.

Yeme-içme konusunda (alerjik veya bir başka rahatsızlık söz konusu değilse) ebeveynleri için pek sorun çıkarmazlar. Her şeyi denerler ancak onlar için lezzetli değilse ya da daha lezzetli bir başka seçenek varsa yemek seçmeye eğilimlidirler. Ancak aç kalmaz, mutlaka bir seçenek bulurlar. Bu nedenle küçük yaşta cips, çikolata, şeker, kola gibi lezzetli ve bağımlılık oluşturuvcu gıdalara alıştıırılırlarsa daha az lezzetli yiyeceklere uzak durabilirler. Haz aldıkları lezzetli yiyecekleri (çikolata, şeker veya herhangi bir yiyeceği) “oburca” ağızlarına doldurur ve yerler. Aynı zamanda yeni şeyler deneyimleme merakları nedeniyle “farklı yiyecekler denemeye” eğilimlidirler.

Bu çocuklar şakacı, espriden hoşlanan ve güleç yüzlü olup gülmekten-güldürmekten hoşlanırlar. Ancak bu eğilimleri sebebiyle şakanın dozunu kaçırabilir, muhataplarının zaaf ve takıntılarını kullanarak kendini eğlendirmek maksadıyla “damarlarına” dokunabilirler.

Meraklı ve hevesli yapıları nedeniyle bir şeye çabuk motive olup heveslenmekte iseler de o şeyi yapıp bitirmekte ve sonunu getirmekte zorlanan bir yapıları vardır. Bu nedenle hem kendilerine hem de çevrelerine çok söz verir ancak sözlerini yerine getirmekte ve yaptığı plânları gerçekleştirmekte zorlanırlar (söz vermek, adım atmak, hevesini yitirmek, vazgeçmek, tekrar söz vermek kısır döngüsü içinde davranabilirler).

Zor bir duruma düştüklerinde o durumdan (ve o durumun sonucundaki ceza ve sıkıntıdan) kurtulmak için yalan söyleyebilirler. Örneğın sınıfta kalacakları belli olduğunda

kendilerine sert davranılacağını hissettiği veya bozdukları, kırdıkları bir eşyadan dolayı azar işitecekleri için yalan söylemeye eğilimlidirler. Bu çocuklara bu yüzden yanlış ve zararlı şeyler yaptıklarında, kızıp azarlamadan uyarmak ve yaptıklarının yanlışlığını, bundan sonra yapmamaya dikkat etmelerini lafı uzatmadan ancak kesin bir tarzda söylemek gereklidir.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“6” mizaç yapısından etki almış olan “7” mizaç yapısındaki çocuklar; fiziksel acıya karşı daha hassas, güvenilir ve akıllı bir otorite arayan, hata yapmaktan kaçınan, eleştirildiklerinde gerilen, nispeten tehlike karşısında daha kaygılı ve kontrollü, daha kolay endişelenen, riskli durumlarda dikkatli hareket eden, çok önemsedikleri ilişkilerinde daha bağımlı olan, çevrelerindeki insanların algısından etkilenen ve umursayan, daha alıngan bir görünüm sergilerler.

“8” mizaç yapısından etki alan “7” mizaç yapısındaki çocuklar; nispeten daha kontrolsüz ve hareketli, daha cesur, coşkun ve enerjik, daha başına buyruk ve kavgacı (ancak daha çok sözlü olarak), meydan okuyan, dürtüleri güçlü ve dürtüleri üzerinde kontrolü zayıf, iddiacı ve altta kalmaktan hoşlanmayan bir görünüm sergilerler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

Kısıtlanma, engellenme ve sınırlanmaktan rahatsızlık duyarlar ve bu durumda strese girerler. Ancak “8” mizaçlı çocuklardan farklı olarak çatışmaktan ziyade akıllarında olanı yapmanın yollarını ararlar. Çünkü amaçları onu “engelleyen”

ile çatışmak ve kendini dayatmak değil, arzu ettikleri şeyi yapmaktır.

Monotonluktan, sürekli aynı şeyi yapmaktan, zor ve kendisine keyif vermeyen işlerden (ve kişilerden) hoşlanmazlar. Bir an evvel o “şeyden” uzaklaşıp kendilerini rahatlatan keyif ve heyecan verici şeylere yönelirler. Sıkıcı şeyleri yapmaya devam etmeleri konusunda zorlandıklarında stres yaşarlar.

“Yapmak, tatmak, tutmak” istedikleri bir şey konusunda engellendiklerinde rahatsız olurlar. Haz, keyif ve heyecan duydukları bir şeyi yaparken engellenmekten dolayı stres yaşarlar. Bu durumlarda kendilerini uyaran ebeveynlerini ya duymazdan gelir, ya savsaklar ya da sonunda memnuniyetsizlik içeren tepkiler verirler. Mecbur tutulmaktan, hoşlanmadıkları ve keyif almadıkları şeyleri yapmaya zorlanmaktan dolayı stres ve sıkıntı yaşarlar.

Strese Yol Açan Nedenler

- Kısıtlandıklarında ve engellendiklerinde,
- Monoton, zor, keyif vermeyen şeyleri yapmak zorunda bırakıldıklarında,
- İstedikleri şeyleri gerçekleştiremediklerinde,
- Katı kural ve disiplinlere uymak zorunda bırakıldıklarında,
- Üzerlerinde baskı ve kontrol kurulmaya çalışıldığında,
- Hayattan keyif alamadıklarında,
- Hayatlarında monotonluk ve tek düzelik oluştuğunda,
- Zorluk ve sıkıntılara maruz kaldıklarında ve bunları aşamadıklarında,
- Küçümsediklerinde ve yetersizlik yaşadıklarında,
- Aşırı eleştiri, baskı ve kontrol altında olduklarında,

- Hoşlandıkları ve heyecan duydukları bir şeyle meşgulken bundan alıkonuldukları nda, stres ve sıkıntı yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse stres hattı olan tip “1” in sağlıksız halini sergilerler. Memnuniyetsiz, agresif, öfkeli ve isteklerinde diretici olurlar. Zorlayıcı ve çatışmayı göze alan (gerektiğinde çatışan) bir görünüm sergilerler. Yargılayıcı, muhalif, tepkisel ve eleştirel bir tutum takınırlar. Kendilerini strese sokan insanlar ve olaylar değiştiğinde hemen normal duruma döner ve hiçbir şey olmamış gibi kaldıkları yerden devam ederler.

Tepkisel, uyumsuz ve muhataplarını rahatsız edici davranışlar sergileyebilirler.

Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda buyurgan ve müdahaleci olabilirler.

Gerginlikleri tırmandırarak muhataplarıyla tartışıp çatışabilirler.

Bu süreçte çevrelerindekiyle karşı kırıncı ve incitici tutumlar sergileyebilirler.

Gergin, kızgın ve öfkeli olup muhataplarını suçlayıcı ifadelerde bulunabilirler.

Mutsuz, hayal kırıklığına uğramış, keyifsiz ve karamsar duygular hissedebilirler.

Katı kural ve talepler konusunda ısrarcı olabilirler.

Olayları esnek bir bakış açısıyla değil, kurallar çizerek değerlendirirler.

Her şeyi sorguladıklarından çevrelerindeki en küçük hataları bile gözlerine bataabilir.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- İstek ve hedeflerine ulaşmış tatmin olduklarında,
- İlgi ve dikkatlerini verecekleri çok değerli bir şey gördüklerinde,
- İlgilendikleri şey kendilerini tam olarak tatmin ettiğinde,
- Kendilerini mutlu, güvende, yetkin ve başarılı bulduklarında,
- Yeni, nitelikli ve doyurucu deneyimler yaşadıklarında,
- Engellenmediklerini ve özgür olduklarını hissettikleri durumlarda, rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları süreçlerde tip “5”in olumlu özelliklerini sergilerler. Odaklanma ve konsantrasyonları artar. Sakinleşirler, gereksiz deneyim arzuları azalır. Daha objektif ve soğukkanlı değerlendirmeler yaparlar. Yalnız başına olmaktan ve vakit geçirmekten hoşlanırlar.

Hareketlerinde daha ölçülü, sakin ve mantıklı olmaya eğilim gösterirler.

Yalnız kalmaktan hoşnutluk duyar ve bu süreçleri düşünme fırsatı olarak görürler.

Başladıkları bir işi bitirmek noktasında daha istikrarlıdırlar.

Tek bir konu üzerinde odaklanmaya ve derinlemesine araştırmaya eğilim gösterirler.

İsteklerinde ısrarcı ve zorlayıcı tutumlardan vazgeçerek kabullenici, sabırlı ve hoşgörülü olurlar.

Sorun ve zorluklardan kaçma gereği duymaksızın anlamaya ve çözümlenmeye çalışırlar.

İlgi ve dikkatlerini tek bir konu üzerine odaklanmakta zorlanmazlar.

Ayrıntılara dikkat eder ve detaylı düşünürler.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Okul hayatı bu çocuklar için; yeni bir ortam, yeni insanlar, yeni deneyimler için bir imkân ve fırsat alanıdır. Ancak “dikkat ve yönelimleri” derslerden ziyade “kişi ve ortamın” çekicilik, keyif vericilik ve hareketliliğine dönüktür.

Merak ve ilgilerini çeken konulara, neşeli ve heyecanlı ders anlatan öğretmenlere ilgi gösterirler. Bu durumlarda dikkatleri ve uyumları daha iyidir. İlgilerini çeken, cazip ve pratik faydası olan derslere kendilerini verdiklerinde pratik zekâları ve canlı zihinleriyle konuları kolay ve hızlıca öğrenebilirler.

Ancak “dersin sıkıcılığı, pratik değerinin olmayışı, öğretmenin monoton veya sert oluşuna bağlı olarak” dikkatleri kolayca dağılabilir. Bu durumlarda ders dinlemede ve derse kendilerini vermede zorluk yaşayabilirler (Bu çocuklar için “çok akıllı ama kendini derse vermiyor, hâlbuki kendini derse verdiğinde çabucak kavıyor.” denilir).

Hareketli ve dışa dönük canlı yapıları nedeniyle dar ve kalabalık sınıflar (45 dk. aynı sırada oturmak) onlar için biraz sıkıcı ortamlardır. Bu yüzden derste bir süre sonra ilgi ve dikkatleri (15-20 dakika kadar) düşebilir. Ancak anlatılan ders ve anlatım tarzı; merak, heyecan uyandırıcı ve keyifli ise bu ilgi ve dikkatleri daha uzun sürebilir.

Hayatta karşılığı olmadığını düşündükleri konu ve ezberlemeye dayalı derslerde onlar zorlanabilirler. Ezberlemekten

(eğer ucunda bir ödöl veya övgü yoksa) hoşlanmazlar. Uzun süre ara vermeden ders çalışmakta zorlanırlar.

Özellikle sayısal derslerde bir an önce sonuca gitmek isteyen aceleci yapıları nedeniyle bazen problemleri pratik yoldan (kafadan ve kısa yoldan) çözseler de; bu nedenle hata yapma ihtimalleri artabilir.

Yalnız çalışmaktan ziyade kafa dengi (onlar gibi rahat, keyifli, esprili, neşeli) çocuklarla ders çalışmayı severler (Tabi ki çalışır ve çalıştırır).

Dersleri öğrendiklerini zannedip, gereken zamanlarda tekrar gözden geçirmedikleri (ve tekrardan hoşlanmadıkları) için iyi geçeceğini zannettiği sınavlardan zayıf alabilirler. Derslerini bir an önce “okuyup bitirmeye” eğilimli olduklarından anladıklarını sandıkları konuları sınavda yapamayabilirler. Bu yüzden “yazarak-not alarak-özet çıkararak” çalışmaları başarıları için daha uygundur.

Sınıfta Ders Dinleme

- İlgi ve dikkatini çekmeyen derslerde çabuk sıkılan bir yapısı vardır.
- Öğretmenin merak ve heyecan uyandırıcı olması ve dersin keyifli işlenmesi durumunda ders dinleme motivasyon ve süresi artabilir.
- İşlenen dersin içeriği ve öğretmenin anlatış tarzı ders dinleme tutumunu değiştirebilir. Özellikle ezbere dayalı derslerde ve uzun süre ara vermeden çalışma konusunda zorlanabilir.
- İlgisini çeken, cazip ve pratik faydası olan derslere kendisini verdiğinde pratik zekası ile kolay ve hızlıca öğrenebilir.

- Çabuk sıkılması ve zaman zaman değişen ilgileri öğretmene ve konulara konsantre olma sorunlarına neden olabilir.

Öğrenme Süreci

Merak veya ilgi duyduğu bir ders/konu olduğunda dikkatini heyecanla derse verebilir. Merak ettiği ve anladığı derslerde aktif olur, sorular sorar, yorumlar yapar, bildiği başka şeylerle yeni öğrendikleri arasında bağlantılar kurar ve bunları öğretmeniyle ve arkadaşlarıyla paylaşmayı sever.

Öğrendiklerinin aklında kalmasını sağlayacak şekiller çizerek veya sadece aktif şekilde dinleyerek öğrenebilir.

İşlenen dersin pratik uygulama süreçleriyle desteklenmesi motivasyonunu çok artırır. Örneğin: deneyler, geziler, drama, oyunlaştırma, hayatın içinde kullanma gibi araçlarla bilginin hayata uyarlanıp somutlaşması öğrenme kalitesini artırır. Yine, tartışma ve münazara gibi canlı ve karşılıklı etkileşime açık bir ortamın sağlanması tam ona göre bir öğrenme ortamıdır.

Düşüncelerini ve sorularını özgürce dile getirebilmek ister.

Öğretmenden Beklentileri

- Öğretmen-öğrenci ilişkisinden ziyade arkadaş gibi olması
- Esnek davranması
- Hayal ve fikirlerini dinlemesi ve desteklemesi
- Merak/ heyecan uyandırıcı ve keyifli ders anlatması
- Bazı olumsuz durumlarda diğer öğrencilerle kıyaslamaması, küçük düşürmemesi

- Öğrencisini aşırı sıkmadan dengeli bir şekilde takip etmesi
- Ders esnasında baskı yapmaması

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Bu çocuklar yeni ve farklı ortamlarda yabancılık ve çekingenlik duymazlar. Hemen ortamın havasını “koklar” ve uygun çocuklarla yakınlaşmaya çalışırlar. Arkadaş canlısı, kolay ilişki ve arkadaşlık kurabilen, konuşkan bir eğilime sahip bu çocuklar sosyalleşme sorunu yaşamazlar. Girdikleri ortamda kendilerine uygun arkadaşlar bulabilirler. Bu çocuklar meraklı ve deneyimci oldukları için; arkadaşları tarafından da kolaylıkla yönlendirilebilirler.

Arkadaşları; çoğunlukla kendileri gibi neşeli, hareketli, eğlenmeyi seven ve deneyime açık yapıdadırlar. Çok sakin, aşırı duygusal, içine kapanık çocuklardan pek hoşlanmazlar. Arkadaşlarını bir “kişi ve duygusal bağıllık öznesi” olarak değil eğlence, keyif ve deneyimlerinin bir “parçası–nesnesi” olarak görmeye eğilimlidirler. Bu çocuklar ilişkilerine ve arkadaşlarına değil o ilişkilerinde yaşadıkları zevkli, heyecanlı, keyifli deneyimlere ve tatmine bağımlıdırlar. Bu yüzden daha kafa dengi arkadaşlar bulduklarında eski arkadaşlarını unutabilirler.

Ne “2”ler gibi duygusal, ne “6”lar gibi güven-emniyet odaklı, ne de “8”ler gibi gücü elinde tutup tutmama anlamında bir değerlendirme yapmazlar; karşılaştıkları çocuklarla “ne yapabileceklerini, onlarla iyi vakit geçirip geçiremeyeceklerini” değerlendirirler. Bu yüzden bu çocuklarda “kişilere bağımlılık” pek görülmediği gibi kendilerini kısıtlayan ve sınırlayan arkadaşlarından da usulca uzaklaşırlar.

Eşya ve oyuncakları merakla kurcalayan bu çocuklar; merak ve deneyim arzuları bittiğinde o eşya ve oyuncakları bırakabilirler. Bu yüzden eşya ve oyuncakları çok çabuk tüketirler. “İşte, al, dene ve bırak, başkasını ara, bunu anladım ve denedim ya sonra, onu biliyorum sen yenisinden haber ver” tarzı bir eğilim taşırlar.

Merak ve keşfetme eğilimleri nedeniyle oyuncaklarını kurcalar, söker, parçalarlar. Onunla ilgili merakları ve keşfedecekleri bir şey kalmayınca da oyuncaklarını “unuturlar.”

“8” mizaç yapısındaki çocuklardan farklı olarak şiddete ve kavgaya pek eğilimli değildirler. Böylesi durumlarla karşılaştıklarında zekâ ve kurnazlıklarıyla pratik çözüm ve arabulma yoluna giderler. Bu yüzden sert, kavgacı, şiddete meyilli çocuklarla pek arkadaşlık etmezler. Bu çocuklar aynı zamanda “sürekli akıl veren, sert, otoriter” anne-babalardan da hoşlanmazlar.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Sabırsızlık, çabuk sıkılma, dikkat dağınıklığı, zorluklardan kaçınma, dağınıklık, ben merkezlilik, sorumluluktan kaçış.

Bu çocuklar bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında acelecilikleri, hareketlilikleri, meraklı oluşları, ebeveynin uyarılarını ve sözlerini kulak arkası etme eğilimleri nedeniyle; özellikle “disiplini seven, kuralcı” veya “sakinliği, sessizliği, huzuru seven” ebeveynleri için “zor” çocuklardır.

Denemeyi, karıştırmayı, oynamayı seven bu çocuklar disiplin konusundaki tüm girişimlerinizi sevimli bir ustalık ve

zekâyla boşa çıkarıp; sizden yakalarını sıyırarak yapmak istediği şeye yönelmeye çalışacaklardır. Bu çocuklar, ebeveynlerini uzun uzun dinleyemezler, ancak söylenenin özünü çabucak anlarlar. Bu yüzden bu çocuklarla; ayrıntıya fazla girmeden kısa ve açık ifadelerle konuşulmalıdır.

Doğuştan hızlı ve hareketli olmaya eğilimli bu çocukların; özellikle bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında başlarına getirebilecekleri tehlike ve kazalar konusunda anne-babalar dikkatli olmalıdırlar. Enerjik-hareketli ve meraklı bu çocukları; sakin, uslu ve yerinde duran bir çocuk haline getirmeye çalışmak tıpkı “rüzgârı yakalamaya çalışmak” gibidir.

Duygusal olmaktan çok rasyonel bir yapıya sahip bu çocuklar; ebeveynlerinin “üzüntü, alınma ve küsme” gibi duygusal tutumları konusunda pek duyarlı değildirler. Bu nedenle “7” mizaç yapısındaki çocuklara; duygusal tepkilerden çok rasyonel ve mantık odaklı tepki ve açıklamalar yapmak daha uygundur.

Bu çocuklar emeklemeye başlar-başlamaz karıştırmaya, kurcalamaya, köşe-bucak ve kuytu neresi varsa oraları keşfetmeye çalışırlar. Bu durumda yaşayacakları tehlikelere karşı önlem alınmalıdır (Merdivenlere engel ve korkuluk takmak, kırılabilir ve kesici eşyaları ulaşamayacağı yerlere koymak, ateş-kibrit-elektrik gibi tehlikeli noktaları korumaya almak v.s).

Canlı, coşkulu, neşeli ve hareketli olan bu çocukların “odaklanma ve dikkatlerini uzun süre devam ettirme” konusunda sorun yaşamaları çok muhtemeldir. Konuşma konusunda yetenekli ve hızlı olan bu çocuklar, dinleme konusunda o ölçüde yetenekli değildirler. Özellikle de yavaş konuşan, sözü uzatan, öfkeli ve duygusal kişileri dinlemekte zorlanırlar.

Zorlayıcı, keyif ve heyecan duymadıkları işleri yapmaktan hiç hoşlanmayan bu çocuklar; ev, iş, okul v.s konulardaki sorumluluklarını bazen savsaklamaya eğilimlidirler.

Kötü ihtimalleri düşünmek istemeyişleri ve iyimserlikleri nedeniyle; doğabilecek olumsuz sonuçları düşünmek istemezler. Bu çocuklar; sonuçları pek düşünmeyerek göz ardı ettikleri kötü ihtimallerin olmayacağı yanılığısına düşerler (Bir şey olmaz, merak etme hallederiz, önemli değil sorun çıkmaz!). Sorunları göz ardı edip yapmaları gerekeni zamanında yapmadıklarında; sorunlar birikip ciddi problemlere yol açılabilir.

Sorunu küçük görme veya tamamen görmezden gelme riskleri vardır. Sorunlara kesin ve uzun vadeli değil pratik ve günü kurtaran çözümler bulmaya eğilimli olduklarından sorunları çözümüleme ve bir planı sonuna kadar uygulama becerileri kazandırılmalıdırlar.

“Hangi şeyi yapmam gerekli” sorusundan ziyade “hangisini yapmak hoşuma gider” sorusunu sorarak tercihlerini yapma eğilimindedirler. Daha eğlenceli, daha keyifli şeyleri; daha az eğlenceli ve keyifli olana tercih ettiklerinden zor ve sıkıcı olan ancak yapmaları gerekli olan sorumluluklarından kaçma veya yarım bırakma riski taşırlar.

“Neşe-hoşlanma-keyif” odaklı olan ve mizaç yapıları itibariyle kolay olana eğilimli olan bu çocuklar; bu nedenle ders, okul ve iş konusundaki sorumluluklarını geri plana atabilirler. “Tamam yaparım, biraz sonra, şu oyundan sonra v.s” gibi tutumlar nedeniyle ebeveyn ve öğretmenleriyle sorun yaşayabilirler (Bilgisayar, televizyon, arkadaşlarıyla gezip-eğlenme, oyun; onlar için her zaman işten, okuldan, dersten daha keyifli ve önceliklidir.).

“Geçmiş ve gelecekte” ziyade “şimdi”ye odaklı olduklarından; istedikleri şeyin hemen gerçekleşmesini, arzuladıkları

şeyi hemen almayı isterler. Bu nedenle hesapsız harcamaya eğilimlidirler. Merak ettikleri ve gördükleri her şeyi almaya yatkın olan bu çocuklar; erken yaşlardan itibaren “tüketmeye”, “al-kullan-at”, “her şeyi denemek lazım, neden olmasın” tarzı tutumlara yatkınlık gösterirler. Doğal olarak bunun sonucunda müsrif olmaya, hesapsız hareket etmeye, kötü bazı alışkanlıkları “denemeye” çok açık olma riski taşırlar.

Okul hayatları konusundaki risklere gelince; dersler onların ilgilerini çekmediğinde, gerekliliği konusunda ikna olmadıklarında, pratik sonuç ve faydalarını göremediklerinde, ders çalışma konusunda motivasyon ve istekleri azalabilir. Okula ders dinleme ve öğrenme maksadıyla değil “arkadaşlık” ve “vakit geçirme” amacıyla gidebilirler.

Odaklanma ve dikkatlerini ders boyunca devam ettirme konusunda sorun yaşamaları nedeniyle özellikle “sıkıcı, ciddi veya monoton ders anlatan” öğretmenleri ve gereksiz buldukları dersleri dinlemeyebilirler. Ana hatlarını öğrendikleri bir dersi veya konuyu tüm yönleri ve ayrıntılarıyla öğrendiklerini düşünüp kendilerini ve ebeveynlerini o “konu ve dersi” tümüyle bildikleri ve sınavlarda başarılı olacakları konusunda ikna edebilirler (Ancak sonuç hiç de sanıldığı gibi gerçekleşmeyebilir. Konuyu biliyorum deyip de sınavdan zayıf almaları, bu yıl sınıfı geçirim deyip de 3-5 zayıf getirmeleri durumu ile karşılaşılabılır).

Yapmaları gerekeni zor ve sıkıcı olduğu için yapmadıklarında veya yapmamaları gereken bir şeyi yapıp da sonucun ebeveynlerini kızdıracaklarını ve ceza alabileceklerini düşündükleri durumlarda yalan söyleyebilirler (Bu nedenle bu çocuklara aşırı disiplin-kural-sertlik ve cezalandırma yoluna gitmenin uzun vadede faydası yoktur. Sertlik ve öfke taşımayan, kısa ve net konuşan, sonuçlarla korkutmayan ancak hatırlatan ve

son kararı ona bırakan “arkadaş-bilge” bir ebeveynlik tarzı bu çocuklar için daha faydalıdır.).

Dürtü, merak ve isteklerini kontrol edemeyişleriyle orantılı olarak (kötü niyetli olmasalar bile) başkalarına ait eşyaları elleayebilir, kullanabilir, haber vermeden alabilirler.

Sosyal ilişki ve arkadaşlıkları seven, memnuniyet ve hoşnutsuzluklarını hemen gösteren ve buna göre davranan, “sempatik, muzip, esprili, sıcak” yapılarından dolayı duygusal zannedilen bu çocuklar; aslında duygusal değil rasyoneldirler. İlişki ve arkadaşlıklarında sevgi, ilgi ve duygusal paylaşımdan ziyade iyi, neşeli, heyecanlı ve keyifli vakit geçirmenin tatmini daha ağırlıklı öneme sahiptir. Bu nedenle gerek arkadaşlarıyla gerekse ebeveynleriyle ilişkilerinde; muhataplarının duygu, kaygı ve beklentilerini pek dikkate almayan ve kendi aldığı keyfi ve ihtiyaçlarını tatmin etmeyi önceleyen bencil, sorumsuz ve umursamaz bir tutum sergileme riski taşırlar. Özellikle “ebeveynlerini”; duygusal bağıllık hissettiği vazgeçilmez dayanaklar olarak değil de ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayan, sorun ve tehlikelerle karşılaştığında bunları çözen ve sıkıntılarını gideren bir “kişiler” olarak görebilirler.

Duygusallıktan, duygusal bağımlılıktan ve de özellikle keder, acı, üzüntüden “kaçan” bu çocuklar; özellikle ebeveynlerinin duygusallık, üzüntü ve sıkıntılarına yeterince duyarlı olamayabilirler.

Bazen arkadaş ve ebeveynlerinin duygusal tepkilerini ve tutumlarını anlayamadıklarından küçümseyip alaya alabilirler (Örneğin “2” mizaç yapısındaki duygusal merkezli annesinin, bir söz üzerine alınıp üzülmelerini anlamayan “7” mizaçlı çocuk, şöyle diyebilir: “Anne; bundan alınıp üzülecek ne var, boş ver gitsin, başka insan mı yok”).

“8” kanadı olan “7”ler; “6” kanadı olan “7”lerden daha hareketli, daha kontrolsüz ve agresif olduklarından hiperaktiviteye eğilimleri daha yüksektir. Yerinde duramayan, her şeyi kurcalayan, birbiriyle bağlantısız gibi gözükken hızlı bir konuşma tarzına eğilimli olan bu çocuklar, muhataplarını uzun süre dinleyemez ve farkına varmadan konuşmalarının arasına girebilirler. İsteklerinin hemen gerçekleşmesi konusundaki sabırsızlıkları ve bıktırıcı ısrarları nedeniyle ebeveynlerine sıkıntı yaşatabilirler.

Her şeyi “deneyerek-elleyerek-temas ederek” öğrenmek ve meraklarını gidermek isteyen bu çocuklar; gittikleri ev ve marketlerde dokunmamaları-tutmamaları-almamaları gereken şeyleri kurcalayabilirler. Bu nedenle misafırlık ve yolculukların tadını ve huzurunu kaçırabilirler. Özellikle ilk çocukluk yıllarında yolda-büyük marketlerde-oyun alanlarında gözden kaybolup uzaklaşarak ebeveynlerini kaygılandırabilirler. Onlar “1”, “2”, “5”, “6”, “9”lar gibi sürekli olarak sizin elinizi tutamazlar (Bir anda elimi bırakıp gitti, şimdi yanımdaydı, nereye kayboldu?).

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

“7” mizaç yapısındaki çocuklara en uygun ebeveynlik tarzı; çocuklarının her şeylerini (düşünce, arayış, merak, sevinç, hata, başarı ve heyecanlarını) paylaşan “arkadaş ebeveynlik tarzı” olmalıdır.

Bu çocuklar; ebeveynlerine “Önümde yürüme, seni takip etmeyebilirim, arkamda yürüme seni bekleyemem ve unutabilirim. Yanımda yürü, sana danışıp görüşlerimi paylaşabilir, görüş alışverişinde bulunabilirim” der gibidirler.

Bu nedenle kendilerini sınırlandıran, sürekli “hayır, yapma, dur, olmaz, gitme, koşma” tarzında engelleyici söz ve tavırlar gösteren ebeveynler; bu çocukların gözünde “uzak durulması” gereken kişiler olarak görülür. Bu durumda “7” mizaçlı çocuk ile ebeveynin ilişkisi; “niteliksiz, paylaşım içermeyen” zoraki ve sıkıcı bir ilişkiye döner.

Ebeveynler bu mizaçtaki çocuklarına sert, otoriter, öfkeli, aşırı sınırlayıcı ve baskıcı olmaktan ziyade “temel sınırları” hatırlatan ve bu sınırlar içinde onu özgür bırakan, “akıl veremeyen” ancak öneri ve tavsiyede bulunan, yaptıklarının sonucu konusunda “korkutan değil hatırlatan” bir tarzda davranmalıdırlar. Aksi takdirde “ele-avuca sığmayan” bu çocuklar mecbur kalmadıklarını hissettikleri anda bağlarını ilk fırsatta koparabilirler.

Ebeveynler; “7” mizaçlı çocuklarıyla onların hoşlandığı şekilde (oyun oynama, beraber gezme, şakalaşma, heyecan veren deneyimler gibi) vakit geçirmelidir. Böylece bu çocuklar; anne-babalarını “kendileriyle keyifli ve güzel vakit geçirilen, beraber olmanın zevkli olduğu” arkadaş olarak tanımlayacaklardır. Bu olumlu tanımlama onların düşünce, merak ve isteklerini paylaşıp görüş alışverişinde bulunmalarına zemin hazırlayacaktır. Ebeveynleriyle keyifli ve zevkli vakit geçiren bu çocuklar; bu keyifli vakitlerin hatırına bir ölçüde onların istek ve beklentilerine daha olumlu bakacaklardır.

Ebeveynler; bu çocukların “istek ve hayallerini” öncelikle ilgiyle ve dikkatle dinlemelidirler. Ardından onlara “kesinlikle olmaz, izin vermiyorum, sen çıldırdın mı?” tarzında sert ve engelleyici tarzda tepki vermemelidirler. Bunun yerine yapmak istediği şeyin “önem, gereklilik ve önceliği” konusunda düşündürücü sorular sorarak, muhtemel sonuçlarını hatırlatarak, yaşlarıyla orantılı olarak kararı onlara bırakmalıdırlar (Bana

sorarsan şu muhtemel sonuçları olabilir, seni engellemek istemem ama senin faydan için düşündüğümde bunu yapmaman bana daha doğru geliyor. Ama mutlaka istiyorsan denemekte özgürsün. Yapmak istediğin şeyin sonuçlarına katlanabilecek misin? Çok televizyon izlemek istediğini biliyorum. Ama bu kadar çok tv. izlemek sağlığınıza ve beynimize zararlı. Ders çalışmaktan çok keyif almadığını biliyorum, ancak böyle gidersen okulu bitiremezsin, yaşitlarından geride kalır ve çok sıkıntı yaşarsın, ancak zorluğu çekecek sensin dolayısıyla kararı da sen vereceksin.). Özellikle bu çocuklarda “gizli, yasaklanan, sınırlanan, yapılmaması istenen” şeye karşı “neden yapmayayım, bir deneyeyim, acaba nasıl bir şey” tarzında otomatik bir arzu ve merak oluşur.

Düşüncesiz ve sorumsuz zannedilen bu çocuklar; aslında düşünce merkezlidirler. Bu nedenle onlara düşünmeleri için veriler vermek (ve son kararı vermeleri için imkân tanımak), dolayısıyla kendi engellerini kendilerine koydurmak daha kalıcı bir yöntemdir. Örneğin dondurma, çikolata v.s. isteklerine karşı sürekli veya sıklıkla “hayır” demektense bunları ölçsüz ve aşırı tüketmenin zararlı sonuçlarını hatırlatmak veya olumsuz sonuçları yaşamalarına izin vermek (hastalanmalarına-alerji olmalarına) onların kendi içlerinde sebep-sonuç ilişkisini kurmalarına imkân verecektir.

Sürekli dondurma isteyen ve annesi tarafından engellenen “7” mizaçlı bir çocuğa her istediğinde dondurma verilmiş, ardından çocuk bir-iki defa hastalanmıştır. Hastalığında ise; dondurma yemek ile hastalanmanın ilişkisi sakince anlatılmış ve çocuğa eğer hasta olmayı göze alıyorsa kendisine her zaman dondurma alınacağı, kararı kendisinin vereceği hatırlatılmıştır. Bir süre sonra kendisine dondurma ister misin denildiğinde

muzip ve sevimli bir bakışla şu cevabı vermiştir: “Baba biliyorum, şaka yapıyorsun.”

Ebeveynler bu çocukların gözünde “sert, sürekli vaaz veren, engelleyen, öfkeli, sonuna kadar dinlemeden olmaz diyen” otoriter veya kaygılı ebeveyn olmamaya dikkat etmelidir. Onlara “her aklına geleni yapma” demekten ziyade “düşündüklerini tüm sonuçlarıyla değerlendir, sonra uygun ve gerekli buluyorsan yap” tarzında bir tavır takınmak daha faydalıdır. Bunun yanı sıra tamamı ile özgür bırakmak, görmezden gelmek, “ne halin varsa gör!”, “ben söyledim, benden günah gitti”, “git yap ve cezayı gör!” anlamında bir tavır ve tutum göstermek de bu çocuklar için faydalı değildir. Ebeveynler bu çocukları gözlemlemeli, koruyup gözetmeli ancak “gözaltında” tutmamalıdır. Merak ve deneyimlerinin sonucunda; yaşayacakları olumsuz sonuçlara ve zararlara karşı “iyi oldu, ben sana dememiş miydim, söz dinlemezsene böyle olur, cezayı çek” gibi aşağılayıcı, dışlayıcı, incitici tavır ve tutumlar, ilişkiyi zedeleyecek ve çocuğun psikolojik olarak “uzaklaşmasına” sebep olacaktır. Bunun yerine “Ben seni uyarmaya çalışmıştım ama sen mutlaka denemek istedin. Yaşayacağın varmış, bundan sonra yapacakların konusunda biraz daha fazla düşünüp arzu ettiğinde istek ve meraklarını benimle paylaşabilirsin. Ben de bildiğim kadarıyla sana düşünce ve deneyimlerimi aktarırım.” tarzında bir üslup hem ilişkiyi daha güçlü kılacak hem de çocuk bir dahaki sefere “fikir alabileceği” bir kişi olduğunu aklının bir köşesinde tutacaktır.

Ebeveynler bu çocukların yalan söyleme, başkasının eşyasını habersiz alma ve kullanma gibi yanlış tavır ve tutumlarına karşı; sertlik ve şiddet uygulamadan, açık, net ve kararlı bir şekilde bu tavırların yanlışlığını ifade etmeli (ancak sözü fazla uzatmamalı ve aşağılamamalı) ve bundan sonra bir daha

olmayacağı konusunda kendilerine güvenildiği ifade edilmelidir. Doğru söylediklerinde ebeveynlerinin kızmadığını ve öfkelenmediğini gören bu çocuklar; yalan söyleme yoluna gitmeyeceklerdir.

Ebeveynler; onlara zorla bir şey yaptırmaya çalışmamalı, teklif etmeli, sakın ve sıcak bir tavırla ikna etmeye gayret etmeli, düşünüp taşınmaları için zaman vermelidir.

Düşünce ve görüşlerine önem verildiğini ve dinlenildiğini gören bu çocuklar; biraz zorlansalar da ebeveynlerinin görüşlerini dinlemeye çalışacaklardır. Aksi takdirde “hapishaneden” kurtulacakları güne kadar söz dinliyor gözükseler de içten içe onlar “cezalarının biteceği günleri saymakta” olacaklardır.

Ebeveynler bu çocuklara açık ve dürüst olmalı, sözlerinde durmalıdırlar. Bu tutum; onlarında dürüst, açık ve samimi olmalarına hizmet edecektir. Deneyerek öğrenmeye ve meraklarını gidermeye eğilimli bu çocuklar; sürekli geçmiş tecrübelerinden örnekler verip “nasihat” eden ebeveynlerden pek hoşlanmazlar. Bu durumda ebeveynler tecrübelerini nasihate dönüştürmeden sırf yaşadıkları bir olay olarak kısaca anlatmalı, bu anlatımın maksadının kendisini engellemek değil sadece paylaşmak olduğu vurgulanmalıdır (Ben böyle şeyler yaşadım ama senin böyle bir deneyim yaşadığında nelerle karşılaşacağını kesin olarak tahmin etmek güç. Ancak tahminim şöyle...).

“Eğer böyle bir şey yaparsan sonuçları çok kötü olur, bunu denediğini duymayacağım” tarzı ifadeler kullanılmamalıdır. Çünkü böylesi ifadeler; bu çocukların “bir şey deneyip kötü sonuçlarla karşılaştıklarında geri bildirimde bulunma-itiraf etme-yardım isteme” kapılarını kapatacağından kesinlikle faydalı değildir. Birlikte denemeyi veya deneyimlerinden ken-

dilerini haberdar etmesini tavsiye eden bir ebeveynlik tarzı; bu çocuklar için daha faydalı sonuçlar verecektir.

Bu çocuklar; aşırı duygusal tavırları saçma bulup anlayamamaları nedeniyle ebeveynlerinden temelde aşırı duygusal yakınlık ve sıcaklık beklemezler. Bu çocuklar için; anne-babalarının kendilerini sevip-sevmemelerinden ziyade ihtiyaçlarını karşılamaları ve kendilerini desteklemeleri önemlidir. Korktuklarında ve yardıma ihtiyaçları olduğunda; ebeveynlerinin yanlarında olmalarına ve onlarla keyifli, iyi vakit geçirip geçirmediğine önem verirler (Ancak “6” mizaç yapısından etki alan “7” mizaçlı çocuklar; daha alıngan olup duygusal anlamda etkilenen bir eğilim taşırlar).

Olumsuz sonuç ve problemleri görmezden gelmeye eğilimli olan bu çocuklar; hatalarını ve yanlış düşündüklerini kabullenmek istemezler. Kuyruğu dik tutmaya çalıştıkları için problem ve sıkıntılarını ifade etmeyebilirler. Bu nedenle ebeveynler; böylesi durumların farkına vardıklarında “sitem, öfke, kaygı, geçmiş hatırlatma, sorguya çekme” gibi tavırlardan kaçınmalıdırlar. Bunun yerine yardım etmek niyetiyle ve “beraberce düşünme teklifi” çerçevesinde sorunlarını anlatmalarını için teşvik edilmelidirler. Soruna ve yapılan yanlışlara gereğinden fazla odaklanmadan çözüm önerilerinde bulunulmalıdır. Böylesi bir tutum bu çocukların iş işten geçmeden, sorun büyümeden, sıkıntılarını ebeveynleriyle paylaşmalarına yardımcı olacaktır.

Zor, zahmetli, sıkıcı işler konusunda sorumluluk alıp bu sorumluluklarını yerine getirme konusunda sorun yaşayabilen bu çocuklara; azar-azar, adım-adım sorumluluk verilmeli, gerektiğinde yardım edilmelidir. Sorumluluklarını yerine getirmedikleri görüldüğünde; gevşeklik ve tolerans göstermeden ancak sertlik ve azarlama da bulunulmaksızın sorumlu-

lukları ve yapmaları gerekenler hatırlatılmalıdır. Sorumsuz davranışları karşısında onların sorumluluklarını üstlenen bir tutum; onları daha sorumsuz hale getirebileceğinden böyle bir tavır sergilenmemelidir. Eşyalarını, defterlerini, kitaplarını sürekli başkalarının topladığını gören bu çocuklar; hem buna alışacak hem de bunu bekler hatta talep eder hale geleceklerdir.

Yemek konusunda pek teşvik edilmeye ihtiyaçları olmayan bu çocukların aşırı yemek yemeleri veya tek yönlü beslenmeleri (yumurta, cips, çikolata, kola gibi) konusunda dikkatli olunmalıdır. Çünkü bu yapıdaki çocukların lezzet ve keyif aldıkları şeyi sık sık ve daha çok yiyerek haz almaya eğilimli bir yapıları vardır.

Yorucu bir günün ardından uyumayı seven ancak pek uyucu olmayan (hareketi, faaliyeti seven) bu çocuklar; eğer yorgun değillerse pek uyumak istemezler. Bu durumda onları uykuya fazla zorlamadan onlara masal okuyarak veya kendilerine okutarak uykuya hazırlamak daha uygun olacaktır. Aktivitelerden hoşlanan bu çocukları; kısıtlamak yerine “yönlendirmek, enerjilerini kanalize edecekleri seçenekler göstermek” daha uygun bir tutumdur. Yaş dönemlerine uygun şekilde; maket uçak yapımı, lego oyunları, zekâ oyunları, hareketli oyuncaklar (uçak, araba, tren) bu çocuklar için uygun oyuncaklardır. Daha ileriki yaşlarında müzelere gitmek, merak uyandırıcı resimli ve macera-gizem içeren kitaplar (Aya yolculuk, 80 günde devri alem, uzay kitapları v.s.) onların zihinsel kapasitelerini bilgiye ve kitaba yönlendirmek için uygun olacaktır.

Hızlı ve bazen kelimeleri yutarak konuşma eğilimlerine karşı; bu çocukları küçük yaştan itibaren uygun hızda konuşmaya alıştırmalıdır. Kelimeleri çıkarırken harf yutmaları veya “r, ş ve f” gibi harfler yerine başka harfler kullanmaları

durumunda bunu uygun bir dille düzeltmeli, yanlışlarına sessiz kalınmamalıdır.

Kendilerine güvenen, bazen abartılı konuşan ve her şeyi yapabileceklerine kendini inandırmaya eğilimli olan bu çocukların hayal ve hedeflerini dinlerken heveslerini kırmadan ve küçümsemeden gerçekçi bir noktaya çekmelidir.

Azim ve kararlılıklarının düştüğü fark edildiğinde olumlu bir tarzda tekrar tekrar teşvik edilmeli ve desteklenmelidirler. “Hedefin ve hayalin gerçekten güzel ve heyecan verici fakat bunu adım adım çalışarak gerçekleştirmen gerekir... Yaptığın şeyin seni zorladığını ve sıkıldığını biliyorum. Biraz dinlendikten ve enerjini topladıktan sonra tekrar işine devam etmeye çalış. Eminim bitirecek ve sonunda bundan büyük keyif alacaksın” gibi...

Odaklanma ve dikkatlerini sürdürme konusunda sorun yaşamaya eğilimli olan bu çocukların küçük yaşlarından itibaren dikkatlerinin dağılmasına sebep olacak tavırlardan sakınılmalıdır (Yemek yedirirken müzik ve tv. izletmek, ders çalışma ortamlarında büyüklerin tv. seyretmesi v.s.).

Dikkatlerini uzun süre koruma sorunu yaşadıklarında; ödev ve derslerini yaparken makul aralar vermeleri faydalı olacaktır. Aksi takdirde bu çocuklar çalışır gibi gözükmüş zihinleri o anda hayallere dalmış olabilir. Uygun olmayan (haylaz, yaramaz, umursamaz, sorumsuz) çocuklarla arkadaşlık yaptıkları fark edildiğinde uygun bir dille açık ve net bir şekilde nedenleri anlatılarak, o arkadaşların yerine daha uygun arkadaşlara yönelmeleri tavsiye edilmelidir.

Bu çocuklar; yüksek hedefler belirlemek ve başarılı olmak konusunda yetenekli olsalar da bu hedeflerini “nasıl” gerçekleştirecekleri konusunda yöntem belirleme ve plân yapma konusunda yeterince kabiliyetli değildirler. Ebeveynler

onlarla beraber yapacakları plân ve birlikte kararlaşdıracakları yöntemlerle hedeflerine gitmelerini kolaylaşdırırmalıdır. Okul başarıları konusunda ölçülü ödüller koymak bu çocuklar için önemli bir teşvik unsurudur.

“Ödev-ders ve sorumluluklarını” günlük olarak yapmayıp “zamanım var sonra yaparım” demeye eğilimli olan bu çocuklar; ödevleri biriktirdiklerinde çok zorlanacaklarını görüp büsbütün savsaklayabilirler. Bu yüzden ebeveynler bu çocuklarının, ödev ve sorumluluklarını günlük olarak yapıp bitirmelerine dikkat etmeli ve bu yönde teşvik etmelidirler. “Eğer derslerin birikirse ileride çok zorlanacağını düşünüyorum. Dolayısıyla bugünkü derslerini yarıda bırakmamak senin için daha iyi olur.” gibi...

Bu çocukları bilgisayar, oyun, internet v.s konularında büsbütün engellemek-yasaklamak yerine beraberce uygun sınırlar koyma ve bu konuda kendilerinden söz alma yöntemine başvurmak daha uygundur. Sert ve ultiatom üslubuyla “Bunu yapamazsın, izin vermiyorum” demektense kendilerine bu konuda neden izin vermediğini nedenleriyle açıklamanız daha faydalı olabilecektir.

Küçük yaşlardan itibaren merakları yüzünden birçok konuda soru sormaya yatkın olan bu çocuklara, baştan savma cevaplar verilmemelidir. Sordukları konularda mümkünse beraberce kitaplar karışdırılmalı ve birlikte araştırma yapmaya çalışılarak okumaya ve araştırmaya yönlendirilmelidirler. Eğer “telaşlı, tedbirli, titiz” veya “öfkeli, sert, otoriter” bir ebeveyn iseniz bu çocuğunuzdan önce kendinizi eğitmeniz en uygun tavır olacaktır.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Sorumluluklarını tam ve zamanında yerine getirmek
- Planlarına istikrarlı bir biçimde uyabilmek
- Kural ve uzlaşılan kararlara uymak
- İlişkilerde merhametli ve duyarlı olmak
- Sebat etme ve kararlarının arkasında durma
- Zorluk ve sıkılma hissine rağmen işini tamamlama
- Ayrıntılı ve gerçekçi düşünme
- İsteklerinde tutturumama ve bekleyebilme

GÜÇLÜ, ETKİN OLMA VE HÂKİMİYET ARAYIŞINDA OLAN TİP 8

Cesur ve atak, güçlü, kendine güvenen ve hâkimiyet kuran, etkin liderlik yapan, koruyucu ve sahiplenici, kendinden emin, açık ve net, dayanıklı, cömert, kolay öfkelenen

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Güçlü olup kendimi korumalı ve istediğim hedeflere ulaşmalıyım. Bunu sağlamak için “bana, isteklerime, beklentilerime” karşı olan her şeyi ve herkesi gücümle bastırmalı ve istediklerimi elde etmek için tüm gücümü kullanmalıyım.

Temel Arzu: Güçlü, etkili ve enerjik olmak, her durumda kendini korumak ve istediklerini elde etmek

Temel Korku: Güçsüz ve aciz olmak, kontrol edilmek ve maruz kalmak, istemediği bir şeyi yapmak zorunda bırakılmak, engellenmek

ÖZETLE TİP 8 ÇOCUKLAR

Cesur, güçlü, net, lider ruhlu, dayanıklı, atak, cömert, kolay öfkelenen, kendine güvenen ve hâkimiyet kurmaya çalışan çocuklardır. Bu mizaç tipindeki çocuklar; cesur, korkusuz,

güçlü olmayı seven, sert, cömert, çevresindekileri yönetmek isteyen ancak yönetilmekten hoşlanmayan, çatışmaktan çekinmeyen, kendinden emin, zorluklar karşısında dayanıklı olup genelde enerjik yapıdadırlar. Başkasının bakış açısını kolay kolay kabul etmeyen, bir şeyin doğruluğunu ancak kendileri deneyimledikten sonra kabul eden, sınırları sürekli test eden, haklı olma arzuları yüksek çocuklardır. Her durumda öne çıkıp müdahale etmek isteyen, kolay ağlamayan, sınırlanmaya ve baskılanmaya karşı gelerek tepki gösteren, kendini ve çevresindekileri korumak için çatışmadan asla çekinmeyen, zayıflıktan ve güçsüzlükten hiç hoşlanmayan ve öfkeli olduğunda bunu gösteren bir yapıya sahiptirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Yönetme ve yönlendirme yeteneğine sahiptirler,
- Açık sözlü olup kendilerini çekinmeden ifade ederler,
- Kendilerine güvenir, haklarındaki olumsuz değerlendirmelere pek takılmazlar,
- Güçlü ve dayanıklı olup zorluklarla baş edebilirler,
- Geçmişten ve olumsuz durumlardan pek etkilenmezler,
- Yakın çevrelerini ve korunmaya muhtaç olanları koruyup kollarlar,
- Girişkendirler; girdiği ortamda kendilerini gösterirler,
- Cesur ve mücadelecidirler, kendilerini korumayı bilirler,
- Hareketli, coşkulu olup refleksleri güçlüdür,
- Baskın kişiliklerinin altında merhametli bir yürekleri vardır,

- Zorluklar karşısında vazgeçmezler, zorlukların üzerine giderler.

AYRINTILI ANALİZİ

Bu çocuklar; cesur, atılgan, baskın, çok hareketli olup baskın ve öfkeli olmaya meyilli çocuklardır. Gerektiğinde mücadeleye hazır bu çocuklar zayıflık ve korkaklık eğilimi göstermezler. “Güç göstermeye, kendini ispat etmeye, dediğini yapmaya ve yaptırmaya” odaklı bir tutum sergilerler. İlk çocukluk yıllarından itibaren ebeveynlerinin sözlerini dinlemekten ziyade; kendi-kendilerinin patronu olmak isteyen, gözü pek, zorlukların üzerine giden, iddiacı, kendilerine çok güvenen bir yapıdadırlar.

Hemen öne çıkıp kendilerini gösteren; “geride kalmaktan ve baskılanmaktan” hoşlanmayan ve buna şiddetle ve açıkça tepki gösteren bu çocukları yönetmek biraz zordur. Buna karşın yönetebileceklerini fark ettiklerinde de çevrelerini yönetmek isteyen, kendilerini ve isteklerini dayatan ve çok çabuk öfkelenen bir tutum sergilerler. Emir ve şiddet karşısında çok öfkeli ve sert tepkiler verebilirler. Kendilerine emredilmesinden ve şiddet uygulanmasından nefret eden bu çocuklar öfkeyle buna karşı koyarlar. Diğer çocuklara oranla fiziksel acı ve zorluklara daha dayanıklı olup böylesi durumlarda ağlamaktan ve sızlanmaktan ziyade güçlü olduklarını açıkça ve net olarak gösteren bir yapıdadırlar.

Kendilerini ifade etme biçimleri “açık, dürüst ve baskın”dır. Gerek kendilerini korumak, gerekse yapmak istedikleri şeyler konusunda; “kesin, net, ya hep ya hiç tarzında” bir tutumları vardır. Yapmak istemedikleri şeyi yaptırmak neredeyse im-

kansızdır. Dürüst, açık ve net tutumları bazen kırıcı, rahatsız edici ve kaba tavırlara dönüşebilir.

Enerjileri ve gözü peklikleri nedeniyle küçük yaşlardan itibaren kaza ve yaralanmalar yaşayabilirler. Ancak yaralandıktan ve yaşadığı acıdan hemen sonra hemen kendilerini toparlarlar.

Sevdiklerini sever, sevmediklerine ise açık ve net bir şekilde bunu gösterir. Sevgisi de nefreti de açık, net ve belirgindir. Sevdiklerine cömert ve merhametli, sevmediklerine ise sert ve dışlayıcıdır.

Kendilerini ortaya koymak ve göstermek konusunda güçlü eğilimleri olan bu çocuklar samimi ve cana yakın olmakla birlikte tam anlamıyla patron ve lider olmak isterler.

Bu çocuklar başkasının ardından gitmekten ziyade “Alfa tipi” bir eğilim taşırlar. Onlar “BİR NUMARA” olmaya çalışacak ve kesinlikle öyle kalmak isteyeceklerdir. İstedikleri şeyi istedikleri zamanda ve istedikleri sürece yapan bu çocuklar; aynı zamanda güçlü ve aktif yapılarıyla hareket ve heyecan aramaya eğilimlidirler. İsteklerinin “hemen, anında” olmasını arzu eden ve bu konuda beklemekte çok zorlanan bu çocuklar; istekleri olmadığında öfke ve sertlik gösterebilirler. İsteklerinin öfke göstererek elde edilebildiğini düşündüklerinde bunu sürekli bir davranış tarzı haline getirebilirler.

Sabırsızlık, acelecilik ve öfke ile birleşen enerjileri nedeniyle taleplerinde ısrarcı olan bu çocuklar; küçük yaşlardan itibaren bu konuda ölçülü ve dengeli bir disipline ihtiyaç duyarlar.

Tıpkı keyif ve hazza düşkün olan tip “7” çocuklar gibi tip “8” çocuklar da “haz ve güç” verdiği için yemeyi severler. Bu nedenle anne-babalar “özel bir durum” söz konusu değilse bu çocukları yeme konusunda teşvik etmemelidirler.

Kendini koruma ve güç odaklı bu çocuklar; hem kendilerini hem de kendilerinden olanı korumak ve savunmak için “anında” tepki göstermeye eğilimlidirler. Bu çocuklar; zayıf, yardıma muhtaç ve güçsüz çocuklara merhamet duyarlar. Onlara yardım etmeye, korumaya ve gerekirse onlar için mücadeleye girişebilirler.

Karşılaştıkları tehlike karşısında düşünmek veya geriye çekilmekten ziyade; içsel olarak hissettikleri “güçlü olmalısın ve karşı koymalısın” güdüsüyle atılğan, korkusuz ve cesur bir tutum sergilerler.

Belirsizlikten, ikircikli tavırdan, yapmacılıktan hoşlanmayan bu çocuklar; açık, kesin ve nettirler. Onların dünyasında kararsızlık ancak “İsaniye”lik bir şansa sahiptir. “En kötü karar kararsızlıktan iyidir” veya “şüphede olmaktansa bir şeyi doğru kabul edip hareket etmek gerekir” tavrına sahip bu çocuklar; “acaba, belki, olabilir de olmayabilir de” gibi tavırlar sergileyenlerden hoşlanmazlar.

Düşünce ve duygularını “sonuç ve etkilerini” pek düşünmeksizin ifade ederler. Nasıl algılanıp değerlendirileceğine bakmaksızın duygu ve tepkilerini ifade etmekten çekinmezler.

Bir sorunu konuşup ikna ederek, ayrıntılı şekilde düşünüp değerlendirerek çözmekten ziyade en kısa yol olarak gördükleri “emretmek, direktmek ve çatışmak” yoluyla halletmeye çalışırlar.

Pasif ve kararsız olmanın tehlikeyi büyüteceğini düşündüklerinden” korkak ve çekingen davranmazlar.

“Kavgaya tutuşmuş iki insan gördüğünüzde ne yaparsınız?” sorusuna “1” mizaç yapısındaki erkek çocuk “Ne yapmam gerektiğini düşünür, gerekirse müdahale ederim” cevabını verirken; 14 yaşındaki tip “8” olan ablası “sen düşününceye

kadar iş işten geçmiş olur, bu yüzden ben hemen müdahale ederim” demiştir.

Boyun eğmenin, zayıflık göstermenin, korkusunu belli etmenin; “karşılarındaki düşman”ı daha saldırgan kılacağını düşünen ve “en iyi savunmanın saldırı” olduğunu “hisseden” “8” mizaçlı çocuklar; bu özellikleri nedeniyle kendileri için tehlikeli ve tehdit edici olan kişilerle çatışmaya eğilimlidirler.

İçinde sanki bir volkan kaynayan ve hareketi seven bu çocuklar; her şeye en kısa yoldan ulaşmaya, en kısa ve pratik yoldan öğrenmeye eğilimli olduklarından sabırsız ve aceleci tavırları ile dikkat çekerler.

İstekleri yerine geldiği ölçüde sevimli ve mutludurlar. İstekleri yerine gelmediğinde ise onları susturmak ve durdurmak çok zordur.

Rekabet ve çatışma; hayatta kalmak için “mizaçlarının eğilimli olduğu” başa çıkma tarzıdır. Başına buyruk hareket etmeleri, burnunun dikine gitmeleri, çevrelerindeki fikrine kulak asmamaları yüzünden tehlikeli davranışlar sergilemeleri olasıdır.

Tehlikeleri en çabuk “sezen” ve en hızlı şekilde tepki gösteren bu çocuklar; bu tutumları nedeniyle hiçbir yerde ezilmezler. Bağımsızlıklarına düşkün olmaları sebebiyle özgürlüklerinin kısıtlandığı ortam ve ilişkilerden uzak dururlar.

Uğradıkları haksızlık, şiddet ve küçük düşürülmeyi hiçbir zaman unutmazlar. Bu yapıları muhataplarına ödetinceye kadar içleri rahat etmez. Bu anlamda intikamcıdırlar. Ancak muhataplarının samimi olarak hatasını kabul edip itiraf etmesi durumunda affedici olmaya da eğilimlidirler.

Öfkeleri yıkıcı ve acımasızdır. Tehlikeyi sıfırlayınca kadar mücadeleden vazgeçmezler. Fiziksel şiddete karşı dayanıklı

olup şiddetle yola gelmekten ve getirilmekten hoşlanmayan yapıları; ebeveynlerini şaşırtacak ölçüdedir. Bir anne “8” mizaç yapısındaki çocuğunu şöyle tanımlamıştır: “Ben vurdukça o ya gülüyor ya da vur daha da vur, öldürsen de ağlamayacağım diyor.”

Bir kez şiddete boyun eğdiklerinde; bunun her zaman kendilerinin kontrol edilme aracı olacağını hisseden bu çocuklar; bu yüzden “şiddetle yola gelmeyeceklerini” muhataplarına vurgulamak isterler.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“7” mizaç yapısından etki alan “8” mizaçlı çocuklar; öfke ve sertliklerinin yanısıra şakacı, neşeli, keyif ve eğlenceye daha düşkün, hayal güçleri zengin, daha arkadaş canlısı ve sosyal, daha maceracı ve aceleci, çevrelerini yönlendirme konusunda daha kıvrak ve kurnaz olmaya eğilimlidirler.

“9” mizaç yapısından etki alan “8” mizaç yapısındaki çocuklar; nispeten uyumlu, daha sakin ve hoşgörülü olmaya çalışan, uzlaşmaya açık, çatışma ve şiddete daha az meyilli, daha soğukkanlı, kabullenici ve kuşatıcı bir tutum sergilerler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

İsteklerinin olmaması, yapmak istedikleri şeyler konusunda engellenmeleri, kontrol edilmeleri ve sınırlandırılmaları, sertlik ve şiddet uygulanması bu çocukların en önemli stres ve sıkıntı nedenleridir. Sıkı bir disiplin ve kontrol bu çocuklarda öfke ve stres oluşturur.

Bu çocuklar için; küçümsenmek, hakaret, dışlanmak, tahakküme maruz kalmak, haksızlığa uğramak ve adaletsiz tutumlarla karşılaşmak önemli stres faktörleridir. Bir insan veya bir iş karşısında güçsüz ve yetersiz kalmak bu yapıdaki çocuklarda büyük bir hoşnutsuzluk ve stres oluşturur.

Bu çocuklarda emir, baskı ve haksız cezalandırılma öfke ve stres oluşturduğu gibi “karşıt tepki” oluşmasını da tetikleyebilir.

Strese Yol Açan Nedenler

- Yapmak istedikleri şeyler konusunda sınırlandıklarında,
- Engellendiklerinde ve kontrol altında tutulduklarında,
- Haksızlığa uğradıklarında ve bunu değiştiremediklerinde,
- Baskı ve hakarete uğrayıp buna gereken cevabı veremediklerinde,
- Haksızlık karşısında boyun eğmek ve geri adım atmak zorunda bırakıldıklarında,
- Keyfi durumlara maruz kaldıklarında,
- Aciz ve zayıf bir duruma düşürüldüklerinde, stres ve sıkıntı yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse “5” mizaç yapısının olumsuz tutumlarını sergilerler. Kendilerine çekilirler, içlerine kapanırlar ve hareketlilikleri azalır. Kendilerini ve düşüncelerini gözden geçirme gereği duyarlar. Yetersizlik ve kaygı duyar, muhataplarının söz ve tutumlardan şüphe duyabilir, kaçınan bir tutum sergileyebilirler.

Özgüven ve işlevsellikleri düşebilir.

Aktiviteleri ve insanlarla ilişkileri minimum düzeye iner.

Pasif, içe dönük ve kaçınan tutumlar sergilerler.

Kaçıngan, kavga ve çatışmadan uzak duran, öne çıkmak istemeyen ve olayları uzaktan gözlemleyen bir tavır takınırlar.

Her adımlarını sorgular, tedirgin ve tetikte olup kararsız ve tereddütlüdürler.

Kendilerini zayıf ve yetersiz hissederler.

Yalnız kalarak kendilerini koruma ve güç toplama ihtiyacı hissederler.

Korku nedeniyle daha önce emin oldukları fikirlerinden şüphe duyarlar.

Düşüncelerine karamsar ve nihilist bir atmosfer hâkimdir.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- İstek ve hedeflerine kolayca ulaştıklarında,
- Kendilerini güçlü ve yetkin bulup otoritelerini tam olarak hakim kıldıklarında,
- Kontrol edilmediklerinden tam olarak emin olduklarında,
- Çevrelerinin masum ve iyi niyetli olduğunu hissettiklerinde, kendilerini rahatlamış hissederler.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları süreçlerde tip “2” mizaç yapısının sağlıklı özelliklerini gösterirler. Çevrelerine karşı uzlaşıcı, şefkatli, alçakgönüllü, sevecen ve kabullenici davranırlar. Daha yumuşak, kibar ve uyumlu bir tutum sergilerler.

Kibar, nazik, ılımlı, anlayışlı ve kabullenici tutumlar sergilerler.

Çevrelerinin kendilerini etkilemesine ve yönlendirmesine izin verirler.

Tutumlarını muhataplarının ihtiyaçlarına göre ayarlamaya özen gösterirler.

Kendilerinden çok çevrelerindekiilerin memnuniyet ve ihtiyaçlarını dikkate alırlar.

İyi bir dinleyici ve destekleyici olurlar.

Etkileşime daha açık olup samimiyet ve yakınlık kurarlar.

Duygularını daha rahat ve açık ifade ederler.

Çevrelerindekiilerin duygu ve düşüncelerine değer verir, dinler ve anlamaya çalışırlar.

Tepkisel ve eleştirici ifadelerden özenle kaçınırlar.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Bu çocuklar okul hayatında en çok sorun yaşayanların başında gelir. Çünkü bu çocuklar okul derslerini “gereksiz, işe yaramayan, pratik faydasını hemen göremedikleri, sıkıcı” konular olarak değerlendirebilirler. Ayrıca bir şeyi “anlamadıklarında ve geri kaldıklarında” yenilgi ve yetersizliği hazmedemeyen yapıları yüzünden okulu ve dersleri “gereksiz ve üzerinde durulmayı hak etmeyen şeyler” olarak tanımlayıp okumayı boş bir uğraş olarak görebilirler.

“8” mizaçlı çocuklar için okul; bir eğitim-öğrenme ortamı olmaktan daha ziyade sosyal bir ortamdır. Bu nedenle bu çocukların okuldaki arkadaşlık ilişkileri dikkate gözlemlenmeli, baskıda bulunmaksızın uygunsuz (kavgacı-okulu umursamaz-çatışmaya eğilimli) arkadaşları konusunda uyarılmalı ve daha uygun arkadaşlıklar kurmaya (bunların olumlu sonuçları hatırlatılarak) teşvik edilmelidirler.

Özellikle öğretmenleri ve ebeveynleri tarafından teşvik ve takdir edilen, kendilerine güvenildiği hissettirilen bu ço-

cuklar; bu motivasyonlar neticesinde okula daha iyi uyum sağlayabilirler.

Okulu, bir arkadaşlık ve hareket alanı olarak görüp “kavgacı-yaramaz-grup lideri” tutumu içine girebilirler. Diğer çocuklara göre nispeten daha yaramaz-kavgacı-haylaz olabilen bu çocuklar; öğretmenleri tarafından yargılandıklarını ve dışlandıklarını düşündüklerinde dersleri de dinlemeyebilirler. Bu yüzden ebeveynler mümkünse bu çocukların öğretmenleriyle irtibata geçip çocukları konusunda öğretmeni bilgilendirip yardımını talep etmelidir.

“Sert-baskıcı-şiddet uygulayan-hakaret eden” bir öğretmen bu çocukların mizacına çok ters etkide bulunacağından okul hayatı böylesi durumlarda zorunlu olarak kötü olacaktır. Ancak bu çocukların yaramazlık ve öfkelerini hoşgörülle karşılayıp onlara güvendiğini hissettiren, teşvik ve takdir eden bir öğretmen; okulu ve dersleri sevmeleri konusunda geliştirici olacaktır.

Bu çocuklar, dersleri anlamada ve problemleri çözmede yetersiz olduklarını hissettiklerinde (kendilerine acizlik ve yetersizliği yakıştırmadığından) okumak değil çalışmak istediklerini söyleyebilirler. Bu durumda ebeveynler bu çocukların yeterliliklerini artırmak ve mevcut kapasitelerinin ortaya çıkmasını sağlayıcı yöntemleri kullanmak zorundadırlar (Birebir ilgilenmek, birebir öğretim, dersleri bölerek ve kolaydan zora doğru giderek öğretmek, başardıklarında takdir ederek yeterli olduklarını onlara hissettirmek gerekir).

Sınıfta Ders Dinleme

- Gerçekçi ve realist bir yapısı olduğundan bir dersin pratikliği ve işe yararlılığı önemlidir. Pratik kullanıma yönelik olduğuna inanmadığı derslere kendisini vermekte zorlanabilir.

- Uzun ve ayrıntılara girilen dersleri dinlemekte zorlanabilir.
- Kısa ve net anlatıldığında daha iyi dinleyebilir.
- Düzenli not alma eğilimi zayıftır.
- Öğretmenlerinin ders ve ödevlerin gerekliliği konusunda ikna etmesini bekler.
- Özellikle pasif, tutuk, ilgisiz, bezgin ve gayretsiz öğretmenleri dinlemekte zorlanır.
- Kendisine saygı duyulmadığında dersi dinlemeyebilir.
- Anlamakta zorlandığını ve yetersiz kaldığını hissettiğinde dersi dinlemeyebilir.

Öğrenme Süreci

- Öğrenim sürecinin önemine inanır ve yapısının ihtiyaç duyduğu olumlu tutumlarla desteklenirse okul ve dersler konusunda motive olması daha mümkündür.
- Başardığını gördükçe motivasyonu artar; bir şeyleri yapamayacağını öngörürse ondan soğur ve deneyip üstesinden gelememektense hiç kalkışmamayı tercih ederek o dersten veya süreçten uzaklaşabilir.
- Aceleci olsa da adım adım ve kolaydan zora doğru öğrenmesi onun için en uygun öğrenme yöntemidir. Bilginin güçlü olmayı ve liderlik konusunda artı değer getireceğini düşündüğünde öğrenmeye daha istekli olur.

Öğretmenlerden Beklentileri

- Öğretmenlerinin aktif, dinamik, kararlı, sözünün arkasında ve adil olmalarını bekler.
- Öğrencilerini koruması ve saygı duyması,
- Sorumluluk vermesi ve güvenmesi,
- Kendine güvenli ve dürüst olması,

- Kaba ve sert olmaması,
- Aşırı duygusal ve zayıf olmaması.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Arkadaşlarıyla ilişkilerinde cesur, dürüst ve gözüpektirler. İstek ve ihtiyaçlarını ifade etmekten çekinmezler. Oyun ve ilişkilerin merkezinde olmak isteyen bu çocuklar; bu eğilimleri yüzünden kolaylıkla kavga edebilirler. Bazı arkadaşları onların güçlü ve kontrolü ele alan yapılarından hoşlanırken bazıları bundan çok rahatsız olabilirler. Arkadaşlarına karşı cömert, koruyucu, sadık olmakla birlikte; yeterince hoşgörülü ve esnek olmayışları ve istediklerini tahakkümcü bir tavırla yaptırmak istemeleri nedeniyle arkadaşlıklarında sorun yaşayabilirler. Arkadaşlarına karşı koruyucu, sahiplenici ve merhametli oldukları kadar aynı zamanda otoriter ve emredicidirler. Bu durum arkadaşlık ilişkilerinde sorunlara yol açabilir.

Mizaçlarından kaynaklanan bağımsızlık ve öne çıkma eğilimleri nedeniyle oyunları yönlendirirler. Lider ve yönlendirici bir tavır ortaya koyarlar. Kenarda olmaktan, yönetilmekten, kontrol edilmekten hoşlanmayan bu çocuklar; böylesi bir duruma sokulduklarını düşündüklerinde, oyunları “bozarak ayrılabilirler”. Böylesi durumlarda kavga etmekten ve “fiziksel tavır ve şiddet” uygulamaktan çekinmezler.

“1” mizaçlı çocuklar öfkelerini göstermek konusunda akıldan ve toplumsal kurallardan onay almayı gerekli görürken “8” mizaçlı çocuklar öfkelerini ve tepkilerini “duydıkları ve hissettikleri anda” göstermekten çekinmezler.

Arkadaşlarına karşı cömert ve eli açıktır. Ancak muhatapları tarafından sömürüldüklerini düşündüklerinde onlar için “1 kuruş bile” harcamazlar. Ve bunu açıkça ifade ederler. Paraları

ve imkânları olduğu müddetçe “verir ve harcarlar”. Bununla birlikte muhataplarının da böyle olmasını “beklerler”.

“2” mizaç yapısındaki “erkek” çocukların duygusal, nazik ve naif eğilimli olmalarına mukabil “8” mizaç yapısındaki “kız” çocukları erkeksi (cesur, duygusallığını gizleyen, ağlamayan, sözünü sakınmayan, kavga etmekten çekinmeyen, gerektiğinde kafa tutan) bir tutum sergilemeye eğilimlidirler. Bu yüzden “8” mizaç yapısındaki kızlar daha çok erkeklerle oyun oynamaya ve arkadaşlık yapmaya (sosyal durum ve ailevi tutumun izin verdiği ölçüde) eğilim gösterebilirler (Hatta zaman zaman neden erkek olarak doğmadıklarını bile düşünebilirler).

“8” mizaçlı çocuklar; silah, savaş, saldırı içerikli oyun ve oyuncaklardan hoşlanırlar. Ancak anne-babalar; bu tür şeylere karşı katı bir engelleme yapmadan bu çocuklara bunların zararlarını hatırlatmalı ve alternatif oyuncaklara yönlendirmelidirler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Öfke ve şiddet, aşırı hükmedicilik, bildiğini okuma, kavgacılık ve karşı gelme, acelecilik.

Bir şeyin olmasını istediklerinde ve konuya takıldıklarında, düşünmekte zorlanabilirler. Ebeveynleriyle sık sık güç savaşına girebilirler.

Yaşıtlarıyla olan ilişkilerinde gruba liderlik etme isteği, kendi isteklerini dayatma, süreci zorlama, güç uygulama, farklı düşüncelere tahammül edememe gibi nedenlerle zorluklar yaşayabilirler.

Öfke ve şiddete olan eğilimlerini kontrol etmekte zorlanan bu çocuklar; gerek ebeveynleri ve kardeşleriyle gerekse arkadaşlarıyla ilişkilerinde hükmedici, baskıcı tavırlar sergileyebilirler. Bu çocukların enerjik, heyecan ve macerayı seven, bağımsız hareket etmek isteyen özellikleri ile sertlik ve şiddete olan eğilimleri birleştiğinde ilişkilerinde sorun yaşama ihtimalleri çok yüksektir (Onlara sorarsanız her şeyin tek yolu vardır. O yol kendi yollarıdır. Herkes onların istediği gibi olursa sorun kalmaz).

Meydan okuyan-patronca tutumları, küçük yaşlardan itibaren ebeveynleriyle çatışma ihtimali oluşturur. Dürüst ve açık olmalarının yanında; düşünce ve duygularını en açık şekilde (bazen de çok kaba) ifade etmeleri, aile içi ve dışı ilişkilerinde sorun yaratabilir.

Bu çocuklar sonuca en kısa yoldan gitmeye çalıştıklarından şiddet ve zorlamayı en kestirme sorun çözme yöntemi olarak görebilirler. Ebeveynler ilk yaşlardan itibaren bu durumlara tolerans göstermemeli ve bu konuda şiddet ve öfke taşımayan ancak kesin ve net bir tavır takınmalıdırlar.

Bu çocuklar eğer “her şey ve herkes” istedikleri gibi olursa öfke ve şiddet göstermeyeceklerini söyler; dolayısıyla öfke ve sertliklerinin nedeninin “kendileri değil onlar” olduğunu düşünürler. Bu yüzden sorunların kaynağı olarak kendilerini görmedikleri gibi “sorunların bir kısmının kendilerinden kaynaklandığı” şeklindeki yorumları da reddetme eğilimindedirler. “Bana karşı çıkana haddini bildiririm”, “Bana küfür etti, ben de dövdüm”, “Okula gitmeyeceğim dedim. Annem zorladı. Ben de okula değil oyun salonuna gittim”, “Okula gitmedim çünkü annem gitmem için zorladı” gibi.

Kendilerince “karşıt-engelleyici-baskılayıcı” olarak algıladıkları kişileri (ebeveyn, kardeş, öğretmen vs.) doğru söylese-

ler bile dinlemeyebilirler. Onlara göre insanlar ya “kendilerine karşı” ya da “kendilerinden yanadırlar”. Bu yüzden; bu çocuklar eğer bir kişiyi “silmişlerse” sürekli ona karşı “savunma ve saldırı” konumunda olurlar. Bu durum aile içi ilişkisinin sürekli “gerilim havasında” olmasına neden olabilir.

Uzlaşmayı yenilgi ve güçsüzlük göstergesi olarak görme eğiliminde olduklarından uyum ve kabullenme eğilimleri zayıftır. Uyumlu olmak, muhatabının durumunu göz önünde tutmak ve söz dinlemek konusunda zorlanan bu çocuklar küçük yaşlardan itibaren ailede patron olmaya eğilim gösterirler.

Öfke, sertlik, kabalık bu çocukların en önemli risk alanlarıdır. Özür dileme, nezaket, incelik, sabır ve uyum göstermek “8” mizaçlı çocukların hayat boyu en çok zorlanacakları tutumların başında gelir.

Aile içinde ve dışında sertlik göstermeye eğilimli olan ve öfke ile çevrelerindekiyi sindirmeye ve dediklerini yaptırma eğilimli olan bu çocukların ilişkileri bu yüzden problemlili olabilir. Kendilerine uyum sağlamayan, boyun eğmeyen, istediklerini yapmayan kişilere karşı; öfke, kabalık, baskı eğilimi gösterebilirler.

İlişkilerinde kontrol etmek-yönetmek eğiliminde olmalarına karşın kontrol edilmeye ve yönetilmeye en az yatkın olan bu çocuklar; özellikle haksızlık, şiddet ve sertlik gördükleri kişileri asla unutmazlar.

Kendileriyle alay edilmesine ve yok sayılmalarına karşı hiç tahammül gösteremeyen bu çocuklar; bu durumlarda ellerinden gelen her türlü karşı koyma tavrını (şiddet, kaba söz, hakaret, yıkıcı öfke) gösterebilirler.

“8” mizaç yapısı şiddete en eğilimli mizaç yapısıdır. Bu yüzden ebeveynlerinden veya çevrelerinden sertlik ve şiddet gördüğünde kendileri de sertleşirler.

Bu çocuklara zor kullanarak, baskı ve şiddet uygulayarak bir şey yaptırmak neredeyse olanaksızdır. Böyle durumlarda söylenenin içeriğine bakmaksızın söylenen şeyi reddederler (Güzellikle söylese yapardım. Bağırarak söylediği için yapmadım. Hiçbir şeyi yapmaya mecbur değilim).

İstediklerini “dayatan ve direten” “8” mizaçlı çocuklar; isteklerinin gerçekleşmesi konusunda “aceleci ve sabırsızdırlar.” Bu durum, ebeveynlerini bunaltacak seviyelere çıkabilir. İsteklerinin gerçekleşmediği durumlar, bu çocuklarda diretme, öfke ve zorlayıcılığı tetikler.

“Koruma-savunma” konusunda en hassas ve donanımlı bir mizaç yapısına sahip olan bu çocuklar; “kendilerini, yakınlarını ve aciz, zayıf ve haksızlığa uğradığını gördükleri kişileri” korumak için sözlü ve fiili kavgaya çok yatkındırlar. Bu özellikleri nedeniyle kolaylıkla başları belaya girebilir. Kendilerine ve sevdikleri yakınlarına “olası veya gerçek” bir tehdit hissettiklerinde; hemen çatışmaya ve kafa tutmaya eğilim gösterirler. Ancak meseleyi ölçüp-tartmadan, düşünmeden harekete geçmesi küçük olayların büyümesine neden olabilir.

Ebeveynler bu çocukların özellikle kavgacı, küfürbaz, şiddete eğilimli, kaba tavırlı çocuklarla arkadaşlık yapmamalarına özen göstermelidirler. Çünkü böyle arkadaşlar; onların zaten eğilimli olduğu böylesi tavırların “ortaya çıkmasına ve kişiliklerinde yerleşip bir karakter halini almasına” yol açabilirler.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Bu çocuklar küçük yaşlardan itibaren kendi isteklerini gerçekleştirme eğilimi gösterirler. Birinin ardından gitmekten daha çok kendi-kendilerinin patronu olmaya eğilimli olan bu çocuklara gerekli-gereksiz her durumda kontrol-baskı-zorlama

yapmak; onları âsi-söz dinlemez-çatışmacı hale getirebilir. Bunun yerine onlara belli bir serbestlik alanı sağlamak ve çok önemli konularda açık-net (ancak şiddet ve öfke içermeyen) bir tavır sergilemek daha uygun olacaktır.

Bu çocuklara öğretmeniz gereken en önemli şey sizin patron olduğunuzdur. Eğer bunu erken yaşta öğrenmezlerse ileride başınız çok ağrıyacak demektir. Ancak bu patronluk sadece emreden-yasaklayan-baskılayan değil aynı zamanda keyif ve heyecanı paylaşan, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı bir patronluk olmalıdır.

Bu çocuklar çok küçük yaştan itibaren çevrelerini “benden yana veya bana karşı” şeklinde sınıflandırır. Bu nedenle ebeveynler “8” mizaçlı çocuklarının neşe, canlılık ve oyunlarına ortak olmalıdırlar. Çocuk bu sayede anne ve babasını “kendisi için iyi ve kendinden yana” olarak değerlendirecek ve olabildiğinde onları dinlemeye çalışacaktır. Ebeveynler bu çocuklarıyla ilişkilerinde “öfkenin öfke doğuracağını”, baskı ve sertliğin karşı koyma ve zıtlaşmayı besleyeceğini unutmamalıdırlar. Ebeveynler bu nedenle onlara karşı dürüst fakat kararlı bir yaklaşım sergilemelidirler.

Ebeveynler; her isteklerini yerine getirmeseler de bu çocuklara adil, açık, dürüst ve net olmaya özen göstermelidirler. Geçişirici, kapalı, umursamaz ve kararsız tavırlar bu çocukların gözünde ebeveynlerinin “değer ve kabul edilebilirliğini” zedeleyecektir.

“8” mizaçlı çocukların; enerji ve canlılıkları, sabırsızlık ve acelecilikleri ile birleştiğinde sürekli taleplerde bulunan, yerinde duramayan bir görünüm sergilemelerine yol açar. Bu çocuklar; sınırları ve ölçüleri açık, kesin ve net, zeki, dengeli, kararlı ancak aşırı kontrolcü ve baskılayıcı olmayan bir disipline gereksinim duyarlar.

Bu çocukların; kendilerinin evrenin merkezi olmadığını, herkesin sınırları ve sorumlulukları olduğunu öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Onlara böyle bir disiplin duygusunu aşılmanın en temel yolu onların samimi ve dürüst yüreklerine seslenmek ve “onların faydalarını düşündüğünüzü, onlara karşı olmadığınızı” hissettirmektir.

Eğer onlara “bir şeyi” yapamayacaklarını söylerseniz bunu derhal yapmayı deneyeceklerdir. Onlara anlaşılır bir gerekçe ve onları korumaya dayalı bir neden söylemeden “hayır” demeniz onları tahrik etmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Unutmamak gerekir ki onların bu sert ve karşı koyan görünüşlerinin altında merhametli, şefkatli ve hassas biri vardır. Bu hassas ve merhametli yönlerini harekete geçirecek şekilde konuşmak faydalı olacaktır:

“Şu an çok yorgunum ve dinlenmeye ihtiyacım var, bu nedenle biraz sessiz oynayabilir misin?”

“O çocuklarla arkadaş olmanı senin için faydalı bulmuyorum. Senin için zararlı veya en azından zaman kaybettirici olabilir.”

“Bu kadar çok yemek yemen, ileride sağlık sorunlarına neden olabilir.”

“Kardeşlerine biraz sert davrandığını görüyorum. Kendini onların yerine koy. Sen birisinin sana böyle sert ve zorlayıcı davranmasını ister miydin?”

“Öfkeni kontrol etmekte zorlandığının farkındayım. Bu konuda sana yardım etmemi ister misin?”

“Senin de böyle kötü ve kaba sözler söylemekten aslında hoşlanmadığını düşünüyorum. Başka türlü konuşup birbirimizi anlamaya çalışmamız daha iyi olmaz mı? Bir insanın

sana böyle sert ve kaba konuşmasının seni rahatsız ettiği gibi onları da rahatsız edebileceğinin farkındasın değil mi?”

Ebeveynler; bu çocukların ihtiyaçlarını ve hoşnutsuzluklarını ifade etmelerine zemin hazırlamalı, onlarla bir büyük gibi konuşmalı, onları “çocuk, küçük” gibi gördüklerini söylememelidir. Çünkü bu çocuklar kendilerini doğal yollarla ifade edemediklerinde muhataplarını baskılayarak ve rahatsız ederek ifade etme yolunu tercih edeceklerdir.

“Bazı şeylerin seni sıktığını ve rahatsız ettiğini düşünüyorum. Bunları benimle paylaşmak ve beraberce çözüm aramak ister misin?”

Saygı duyulan ve muhatabına saygı duyan bir ebeveynlik tarzı bu çocuklar için önemlidir. Bu çocuklar; zayıf, duygusal, kararsız, kaygılı, sürekli “dur-yapma-olmaz diyen”, önce “hayır” diyen ancak birazcık diretme ve baskı ile “hayır’ı evet’e dönüşen” anne ve babalara saygı duymadıkları gibi sözlerini de dikkate almazlar.

Sevgi ve değer veren, aynı zamanda kural ve ilkeleri olan bir anne-babalık; bu çocuklar için olmazsa olmaz derecede önemlidir (Tabi ki böyle bir anne-baba olmak da başlıbaşına bir eğitim ve olgunluk gerektirir).

Şiddet-sertlik gibi tutumlara eğilimleri sebebiyle bu çocuklar; mümkün olduğunca saldırganlık, cinayet içeren film, oyun ve kişilerden uzak tutulmalıdırlar. Bunun yerine cömert ve yardımsever bir kahraman, gücünü kontrol ederek iyileri ve zayıfları korumak için bu gücünü kullanan figürler bu çocukların yukarıda saydığımız eğilimlerinin doğru yöne kanalize olmasına zemin hazırlayacaktır.

Uygun yaştan itibaren şiddetten ziyade öfke kontrolü ve kendini savunmayı içeren sportif faaliyetlere yönlendirilebilirler.

Ebeveynler öfkelerini ve kendileriyle çatışan kişilere karşı kendilerini kontrol etmekte zorlanan bu çocuklara karşı (boyun eğici değil) ancak sakin ve net bir tutum takınmalıdır. Böyle durumlarda sakin bir tavırla “Neye öfkelenildiğini bana anlatır mısın? Belki beraber bir çözüm bulabiliriz. Bu sorunu çözmenin farklı bir yolu olabilir. Seni ve öfkeni anlıyorum ancak bu öfkenin bir çözüm olmayacağını düşünüyorum.” tarzında konuşarak stres ve öfke birikimini boşaltmasına yardımcı olunmalıdır.

Bu çocuklar; verilen sözün tutulmasını, açık ve dürüst olmasını isterler. Neyi, ne zaman, hangi şartlarda yapacağınızı net olarak ona belirtmelisiniz. Ve verdiğiniz sözü tutmalısınız. Eğer tutamadıysanız bunun nedenini samimi, dürüst bir tarzda söylemelisiniz. Eğer bir şeyi yapamayacaksanız bunu da nedenleriyle ama “onlara inat olsun, hadlerini bilsinler, geri adım atsınlar” diye değil onların iyiliği veya imkânlarınızın olmaması nedeniyle yapamayacağınızı belirtmelisiniz. Ve bu konuda onların ısrar ve baskılarıyla yumuşamamalısınız. Eğer bu çocuklar; baskı-ısrar ve yıldırma ile yumuşadığınızı görürlerse artık hiçbir “hayır”ınızın anlamı kalmayacaktır.

Ebeveynler hiçbir zaman “onlara karşı” olmadıklarını, “onlar için” ve “onlarla” olduklarını, ancak onların zarar görmeleri ve gelişimleri için yasak ve gerekliliklerin var olduğunu belirtmelidirler.

Gerilim, çatışma ve öfke anlarında akıllarından ziyade yumruklarını devreye sokan bu çocuklarla; sakinleştikleri durumlarda konuşmak daha uygundur. Ebeveynler; bu çocukları, ne kadar yanlış ve haksız olurlarsa olsunlar öncelikle yargılamamalı ve suçlamamalıdır. Olayı bütün yönleriyle onlardan dinlemeli; onların haklı olduğu bir durum varsa bunu öncelikle belirtmeli, ardından da yaptıkları yanlışlık aşırı bir şekilde vurgulanmadan doğru çözüme odaklanılmalıdır.

“Sana yapılan haksızlığı, sana söylenen şeyin yanlışlığını ben de paylaşıyorum. Bu konuda haklısın. Ancak öfkelenip sert davranmak ve kavga etmek konusunda yanlış yaptığını düşünüyorum. Bu sorunu daha farklı yöntemlerle de çözebiliriz. Dilersen gel bunları konuşalım.”

“Haklarını ve sevdiklerini korumak” konusunda çok duyarlı olan bu çocukların; kafalarındaki “ilk ve en temel çözüm” öfke ve şiddettir. Ebeveynler çocuklarının bu eğilimlerinin farkına varmalı ve bunu teşvik etmemelidir (Benim oğlum çok güçlü, kimse ona sataşamaz, yan gözle bakana anında haddini bildirir, gibi). Aksine bir sorunun çözümünde öfke ve şiddetin en son yol olduğu, ondan önce “sabırlı olmak, konuşmak, anlaşmak, ortak bir noktada buluşmak” gibi seçeneklerin denenmesi gerektiği hatırlatılmalı ve bu konuda örnek olunmalıdır.

Haksızlığı, sözünde durmamayı, pasifliği, baskılanmayı öfke ve saldırganlıkla çözüme eğiliminde olan bu çocuklara; küçük yaşlardan itibaren haksızlığa uğramanın öfke ve şiddet göstermeyi gerektirmediği, öfkenin kontrol edilmesi gereken bir tutum olduğu örnek bir yaşantıyla gösterilmelidir (Bu konuda hikâye, masal veya yaşanmış olayları paylaşmak faydalı olacaktır). Kezâ kendi istek ve hedeflerine ulaşırken çevrelerindeki insanların da istek ve hakları olduğu hatırlatılmalıdır.

Bu çocukları; baskı, öfke, tehdit, dışlama ve şiddetle kontrol edebilmek pek olası değildir. Çünkü bu durumlar onlar tarafından “güçsüzleştirilmek ve zayıf düşürülerek sindirilmek” olarak algılanacaktır. Bu haller ise bu mizacın en çok kaçındığı durumlardır. Bu yüzden onların yanlışlarını sakın, telaşsız, fevri tepkilerden uzak ancak “kararlı, objektif ve tarafsız” bir tavırla konuşmak çoğu defa faydalı olacaktır.

Küçük düşmekten ve düşürülmekten, aciz ve zayıf görünmekten hoşlanmayan bu çocukları, başkalarının (özellikle arkadaşlarının) önünde azarlamamak ve eleştirmemek gerekir. Onlarla uygun bir zaman ve zeminde başbaşa konuşmak ve yaptıkları konusunda bir diyalog havası içinde (onlar niçin böyle davrandıklarını, bunu isteyerek yapıp-yapmadıklarını, kendilerini kontrol edip-edemediklerini, bu konuda yardıma hazır olduğunu vs.) tavsiye ve yönlendirmelerde bulunmak gereklidir.

Ebeveynler, özellikle babalar bu çocuklarıyla “koruyucu-merhametli-ne yaptığı bilen, dost, arkadaş bir anne-babalık tavrı içinde olmalıdırlar. Suçlamadan ve sindirmeye çalışmadan ilkeler konusunda kararlı bir tutum sergilemelidirler. Bu çocuklar sevgi-merhamet ve koruyuculuk içeren bir disipline ihtiyaç duyarlar.

Kararsız, zayıf, aşırı duygusal, korkak ve yavaş olan insanlara (anne-babası, kardeşleri, arkadaşları) katlanmakta ve onları olduğu gibi kabullenmekte zorlanan bu çocuklara; insanların farklı yapılarda olabilecekleri hatırlatılmalıdır.

Bu çocuklara; kendilerinin nasıl ki baskılanmaktan ve değiştirilmekten hoşlanmıyorlarsa başkalarının da kişisel tercihlerine saygı duymaları gerektiği hatırlatılmalıdır. Kendilerine nasıl davranılmasını istiyorlarsa, çevrelerine öyle davranmaları gerektiği konusunda dikkatleri çekilerek nezaketin bir zayıflık ve pasiflik olmadığı, merhamet ve saygının gereği olduğu hatırlatılmalıdır.

Bu çocuklar; yanlış veya haksız-ölçüsüz davranışlarından dolayı özür dilemeyi bir zayıflık ve yenilgi gibi algıladıklarından özür dilemekten hoşlanmazlar. Ebeveynler kendi yaptıkları küçük veya büyük hatalardan dolayı özür dileyerek bu çocuklara örnek olmalıdır.

Bu çocuklar kendilerine karşı yapılan bir haksızlık ve adaletsizlik nedeniyle özür dilendiğinde çok çabuk yatışırlar. Ebeveynler; gerektiğinde küçük özürlerle hem çocuklarının yatışmasına vesile olacak hem de özür dilemenin bir erdem olduğuna dair bir anlayışa yönlendireceklerdir. Kendi kararlarını kendileri vermeye eğilimli olan bu çocuklara baskı uygulandığı algısını oluşturabilecek “tek seçenek” tavsiye etmekten ziyade; olumlu-olumsuz tüm seçenekleri sunarak kararı bazen ona bırakmak daha uygun olabilecektir.

Bilgi ve teorik eğitimden ziyade; güçlü olmak ve fiziksel yeterlilik arayışında olan ve pratiğe-eyleme dönük olmaya eğilimli bu çocuklara; bilginin de gerekli ve önemli bir güç olduğu hatırlatılmalıdır. Okulda eğitimle edinecekleri bilgilerin onları hayat boyu koruyabileceğini ve varlıklarının devam etmesine hizmet edeceğini ara ara hatırlatmak gerekir. Büyü-yünce olmak istediği şeylere ulaşmak istiyorsa şu anda okuması ve eğitimine önem vermesi gerektiği ifade edilmelidir. Kısa yoldan öğrenmek ve amacına kestirmeden gitmek eğiliminde olan bu çocuklara; okul ve eğitim çok “uzun ve sonuçsuz” gibi gözükebilir. Bu nedenle ara ara okul motivasyonlarının azaldığı hissedildiğinde şevklerini artırıcı örnek insanlarla tanıştırılmalı ve hoşlarına giden hedeflere yönelik hatırlatmalarda bulunulmalıdır. Deneyerek ve yaşayarak hayatı deneyimlemeye dönük olan bu çocuklara; yaşlarına uygun şekilde, “sert ve öfkeli” bir yasakçılıktan ziyade “tehlikeleri hatırlatan ve birlikte karar veren” bir tutum daha uygun olacaktır.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Kural ve gerekliliklere uymak
- Hata yaptıklarında bunu kabullenmek ve özür dilemek
- Uzlaşma ve anlaşma yollarını sonuna kadar aramak
- Öfkeleriyle hareket etmeyip akılcı ve çözüm odaklı davranmak
- Affedici ve esnek olabilmek
- Ayrıntılı düşünmek
- Harekete geçmeden önce iyice düşünmek
- Zayıflıklarını kabul edip bu yönde kendilerini geliştirmek

HUZUR, İÇ DENGE VE UYUM ARAYIŞINDA OLAN TİP 9

Uyumlu, sakin, kendi halinde, yumuşak huylu, barışçıl, esnek, fiziksel rahatına duyarlı, utangaç, yavaş hareket eden, rutini seven, gerilimden kaçınan

KENDİLERİNİ TANIMLAMALARI

Her şeyle uyum ve bütünlük içinde olup huzurumu korumalıyım. Denge ve bütünlüğü bozucu tepkilerden kaçınmalıyım. Olumsuz durumlarda içime çekilmeli, huzur ve sükûnetimi bozacak her şeyden uzak durmalıyım.

Temel Arzu: Huzur ve iç dengesini korumak, temel ihtiyaçlarını gidermek, olduğu gibi kabullenilmek ve uyumu korumak.

Temel Korku: Çatışma ve gerilim ortamında kalmak, dışlanmak ve uyumsuzluk, göz ardı edilmek ve yok sayılmak, aşağılanmak.

ÖZETLE TİP 9 ÇOCUKLAR

Yumuşak huylu, uyumlu, kendi halinde, sakin, barışçıl, arabulucu, esnek, fiziksel rahatına düşkün, utangaç, yavaş hareket eden çocuklardır.

Bu mizaç tipindeki çocuklar; aceleci olmayan, mülayim, beklentilerinde diretmeyen, utangaç, genellikle hareketlerinde biraz yavaş gözükten bir tutum sergilerler. Huzurlarını korumaya ve çevreleriyle uyumlu olmaya çalışan, çatışma ve kavga ortamlarından kaçınan ve uzaklaşan, barışçıl ve tepkilerinde ölçülü bir tutuma sahiptirler. Kolay uyum sağlayan, çoğunlukla olumlu duygu durumu sergileyen, çevre ile ilişkilerinde az problem yaşayan, kolay yatıştırılabilen ve yönlendirilebilen çocuklardır. Ancak zorlandıkları ve rahatsız oldukları durumlarda açıkça çatışmasalar da pasif kalarak inat edebilirler. Genelde sakin ve uyumlu olmalarına rağmen nadir de olsa biriktirdikleri öfkeyi ani şekilde gösterebilirler.

DOĞAL OLUMLU ÖZELLİKLERİ

- Kabullenici, destekleyici, onaylayıcı ve anlayışlıdır,
- İyi kalpli, düşünceli, şefkatli ve iyi niyetlidirler,
- Uyumlu ve esnektirler,
- Her şeyi olduğu gibi kabul ederler,
- Arabulucu ve uzlaşıcıdır,
- Çatışma ve gerginlik oluşturacak tutumlardan kaçınırlar,
- Kendilerini hayatın akışına bırakabilirler,
- İyimserdirler, her şeyin olumlu yönde gelişeceğini düşünürler,
- İyi bir dinleyicidirler, insanların sorunlarını sabırla dinlerler,
- Beklenti ve taleplerinde ısrarcı ve katı değildirler, olanı kabullenirler.

AYRINTILI ANALİZİ

Bu çocuklar “genelde ve temelde” uyumlu, sakin, halim-selim bir yapıdadırlar. Sakinlik, uyumluluk, kabullenicilik temel nitelikleri olup çatışma, öfke ve kavga içeren ortamlardan kaçınma eğilimindedirler. Bu çocuklar ilk bebeklik aylarında sakinlikleriyle dikkat çekerler. Ancak sabırlarının son noktasına geldiklerinde de ani bir öfke ile ebeveynlerini şaşırtabilirler. İçgüdüsel olarak bütünlük, uyum ve huzur arayan bu çocuklar; çevrelerindekiyle “mümkün oldukça” uyumlu olmayı, kişisel tercihlerini geride tutmayı, “hayır” dememeyi gerekli görürler (Aradıkları huzur ve sükûnetin oluşması ve korunması için).

Kendilerine rahatsız edici gelen tutum ve sözlere açıkça karşı çıkmayan “9” mizaç yapısındaki çocuklar; üzerlerine çok gidildiğinde içlerinden gizli gizli inat edebilirler (Bu durumlarda konuşmayabilir, duymazlıktan gelebilir ve kendilerini oyalayabilirler).

Genellikle konuşma, hareket ve tepkileri yavaş ve kontrollü olan bu çocuklar (bu açıdan “5” mizaç yapısı ile benzerlik gösterirler) aceleci, kavgacı ve telaşlı insan ve ortamlardan hoşlanmazlar.

Fiziksel-içgüdüsel ihtiyaçlarının tatmini öncelikli sıradadır (Yemek, içmek, uyku, sakin ortam, uygun ısı ve ışık, fiziksel mekânın uygunluğu). Bu nedenle açlık, fiziksel acı-ağrı, gürültü, değişken durumlar, aşırı sıcak ve soğuk ortamlardan hoşlanmaz ve olumsuz olandan olumlu olana doğru yönelmeye çalışırlar.

Bu çocuklar yeme-içme, uyumak, sakince oturmak gibi içgüdüsel-duyumsal zevklerden hoşlandıklarından kilo almaya eğilimlidirler. Bu anlamda fiziksel rahatlarına düşkün olabilen bu çocuklar aslında tembel değildirler. Sadece onlara rahatlık

ve huzur veren ortamda sakince oturmaya eğilimlidirler. Ancak bir şeyi yapmaya karar verdiklerinde ısrarla o işi yapmaya ve sonuca ulaşmaya çalışırlar. Bu çocuklar; bir şeyi yapmaya azmedip kendilerini hedeflerine programladıklarında (ancak bu her zaman olmaz) kararlı ve enerjik olurlar. Onlar bu durumda sebatla odaklandığı işi yapıp sonlandırmaya çalışacaklardır (Bir tavşan gibi değil ama iyi bir kaplumbağa gibi).

Bu çocukların, rutinden hoşlanan bir yapıları vardır. Standart olan, süreklilik arzeden, alışılmış şeyler bu çocuklar için “huzur ve mutluluğu” ifade eder. Huzur, mutluluk ve emniyet algılarını bozucu etkenler onlarda derhal hoşnutsuzluk ve tedirginlik uyandırır. Ancak bu çocuklar; böyle durumlarda bile mecbur edilmedikleri sürece çatışmaktan ziyade ortamı terk etmeyi veya kendilerini izole etmeyi yeğlerler.

Genelde sakin, yumuşak başlı, uyumlu bu çocuklar; sabırlarının taşıdığı noktada patlayabilirler. Sakin ve kabulleniçi bir tutum sergilemekle beraber, rahatsız olduklarında ve bu rahatsızlık taşınamayacak hale geldiğinde öfkeli ve inatçı tavırlarıyla çevrelerini şaşırtabilirler (Bunu o mu yaptı? Ben onu çok sakin biliyordum. O böyle yapmaz).

“8” mizaç yapısındaki çocuklar öfke duydukları anda bunu dışa yansıtırlarken, “1” mizaç yapısındaki çocuklar gerek öfkelerini gerekse “öfkelerini nasıl ve ne ölçüde” göstereceklerini mantıklı nedenlere dayandırdıktan sonra öfkelerini yansıtırlar. “9” mizaç yapısındaki çocuklar ise öfkelenmemeye, öfkelerini bastırmaya çalışırlar. Ancak dış tehlike ve baskı devam edip “öfke kazanı”, basıncı taşıyamaz hale geldiğinde patlayabilirler.

Uyum, rahatlık ve huzurlarını korumak adına “hayır” dememeye (“2”, “9” ve “6” mizaç yapısında olanlar en zor hayır diyenlerdir) çalışan ve “nasıl istersen öyle olsun, farketmez, sen bilirsin” demeye eğilimli olan bu çocuklar; muha-

taplarını zora sokacak istek ve ihtiyaçlarını ifade etmeyebilir veya mümkün oldukça erteleyebilirler. Muhatapları kendilerinden yapamayacakları bir şey talep ettiğinde ise açıkça “hayır” demekten ziyade o işi sürüncemede bırakmaya, kendilerini başka şeylerle oyalamaya, ağırdan almaya (pasif-agresiflik) yönelik bir tavır sergileyebilirler (Hayır demeyen ama evet de demeyen, çatışmaya girmeksizin uzaklaşan, duymazdan veya görmezden gelen bu çocuklar aslında içlerindeki “hayır”larını dile getirmeyen ancak tavırlarını bu içlerindeki “hayır” a göre şekillendiren bir görünüm arz ederler).

Bu çocuklar; “sürpriz, değişiklik, heyecan ve macera”dan ziyade alışılmış, standart, düzenli, önceden belirlenmiş şeylere daha sıcak bakarlar. Genelde tembel gözükseler de “içlerinde yapmayı tasarladıkları ve kararlaştırdıkları” bir iş konusunda kendilerini programlar ve o yönde çalışabilirler. Sürekli değişken şartlardan, inisiyatif kullanma ve karar almak zorunda olmaktan hoşlanmayan bu çocuklar “başı ve sonu belli rutin işlere daha yatkındırlar”.

Trafikte sürekli dur-kalk yapmak ve şerit değiştirmekten ziyade; otobanda aynı hızda ilerleyerek yol almayı tercih eden bir sürücü gibidirler. Ânî ve keskin kararlar almak, bir şeyi kökten değiştirmekten ziyade “zaman içinde, yavaş yavaş, sarsmadan ve sarsılmadan, zorlamadan ve zorlanmadan” değiştirmeye ve değiştirmeye eğilimlidirler.

Bu çocuklar iç denge, huzur ve uyumu bozmamak için ellerinden geldiğince “kararlara ve otoriteye” uyarlar; kabul edilmemek, dışlanmak ihtimali veya sorun ve gerginlik oluşma tehlikesine karşı bireysel ihtiyaç ve tercihlerini ifade etmeme eğilimindedirler.

(Bu yönler açısından “6” mizaç yapısıyla benzerlik gösterirler. Ancak “6” mizaçlı çocuklar ifade etmedikleri tüm

tercihlerini arşivleyip çıkan sorunlar yüzünden muhataplarını suçlarken, “9” mizaçlı çocuklar arşivleme yapmaz ve geçmişe pek dönmek istemezler).

Çevrelerine pek müdahale etmemeleri nedeniyle ilgisiz ve duyarsız zannedilseler de aslında iyi bir “gözlemci ve algılayıcıdır.” İfade etmeseler de her şey ve herkes hakkında “içlerinde taşıdıkları bir kanaatleri vardır. Ancak olumsuz kanaatlerini “problem ve çatışma” oluşturmamak adına ifade etmemeye eğilimlidirler.

Olduğu gibi kabul edilmekten ve zorlanmamaktan hoşlandıkları gibi herkesi de kendilerini rahatsız etmediği müddetçe, olduğu gibi kabullenmeye eğilimlidirler. Bu yüzden çatışmacı ve yerinde duramayan bir çocuk olmadıkları gibi çevrelerindeki çatışma ve sürtüşmeler konusunda da ya ilgisiz ya da yatıştırıcıdır. Onlar “sakin bir güç” türler. “Bir tavşan veya bir aslandan ziyade kaplumbağadılar.”

Baskı, zorlama ve istemedikleri şekilde kontrol edilmeye karşı bu çocuklar; “kırılma-üzülme sözlü veya fiziksel tepki vermekten ziyade”, kendilerini izole etme-donuklaşma-kabuklarına çekilme tavrı sergilerler.

Problem ve olumsuzluklar karşısında genellikle iyimser olan bu çocuklar; sorunların “kendi kendilerine, doğal süreç içinde” çözüleceğini bekler ve temenni ederler. Her sorunun kendi-kendine hallolabileceği, müdahale etmenin sorunu büyütebileceği ve tedirginlik yaşatabileceği düşüncesiyle olaylara müdahale etmeme eğilimindedirler.

“7” mizaç yapısındaki çocuklar gibi kötü ve olumsuz ihtimalleri tıpkı gözardı ederler. Ancak “7” mizaç yapısındaki çocukların aksine bu çocukların kendilerine güvenleri ve çabaları çok güçlü değildir. “9” mizaç yapısındaki çocuklar pasif

bir iyimserlik içindeyken, “7” mizaç yapısındaki çocuklar aktiflik ve alternatif planlar içeren bir iyimserliğe sahiptirler.

Her şeyle veya belirledikleri çevre ile uyumlu olmak ve çatışmamak adına “hayır” demeyen bu çocuklar; “seçme, karar verme ve inisiyatif kullanma” konusunda zayıf bir görünüm sergilerler.

Bu çocuklar sorun ve zorluklarla karşılaştıklarında; o zorlukla baş edemeyecekleri ihtimaliyle eyleme geçmeme ve o sorunun “etrafından dolanma veya yokmuş gibi davranma” eğilimi gösterebilirler. Bu çocuklar bazen soruna “gözünü kapayan, kulağını tıkayan” bir tutum sergilerler. Sorunları çözmenin ve eyleme geçmenin getireceği rahatsızlığı ve enerji kaybını düşünerek “eyleme geçmeme rahatlığını” tercih edebilen bu çocuklar; bu nedenle sorunların birikmesine ve büyümesine yol açabilirler. Çevrelerinde olabilecek her türlü “red, yüz çevirme, küçümseme, görmezden gelme” tavrı; bu çocuklar için bir tehlike ve uzaklaşılması gereken bir durumu ifade eder. Bu yüzden reddedileceklerini ve dikkate alınmayacaklarını düşündükleri durumlarda istek ve beklentilerini ifade etmeyebilirler. Bu açıdan bakıldığında “9” mizaçlı çocuklar; sert, öfkeli, baskılayıcı ve yargılayıcı olabilen “8” ve “1” mizaçlı ebeveynlerden hoşlanmama eğilimindedirler. Ebeveynlerinin sözlerini dinleyip seslerini çıkarmasalar bile, içlerinde onlardan kopuk olabilirler. “Beni dinlemeden hemen bağırarak, sözümü bitirmeden hemen yargılayacak, beni küçümseyip hakaret edecek, beni zorlayacak. Bu yüzden onunla konuşmak istemiyorum.”

Gürültü, koşuşturma ve beklenmedik ani değişimlerden hoşlanmayan bu çocuklar; aceleci olmayan sakin tabiatları nedeniyle bazen “ağır” olarak tanımlanabilirler. Aceleci olma-

yan, geç hazırlanan, ağırkanlı bu çocukların tavırları aceleci, telaşlı anne-babaları açısından anlaşılmaz gelebilir.

Bu çocuklar her zaman “en kolay, en az enerji harcayacakları, en az zorlanacakları” seçeneği tercih ederler. Çoğu zaman umursamaz ve ilgisiz gözükseler de aslında çevrelerini en geniş şekilde gözlemleyen ve algılayan ancak müdahale ve inisiyatif kullanma konusunda geride duran bir yapıya sahiptirler.

KANAT ETKİSİNİN ANALİZİ

“8” mizaç yapısından etki alan “9” mizaçlı çocuklar; nispeten yaşlıları içinde daha müdahaleci, girişken, iddiacı olup ayrıştığı durumlarda daha az uyumlu bir görünüm sergilerler. Nispeten aktif, kendine güvenen, kararlı ve isteklerinde ısrarlı bir tutum sergilerler. Bazen uyumlu bazen de talepkâr ve ısrarcı tutumları arasında gidip gelebilirler.

“1” mizaç yapısından etki alan “9” mizaçlı çocuklar; nispeten daha sakin ve ciddi, daha düşünceli ve araştırmacı, daha eleştirel ve yargılayıcı, daha düzenli-titiz, sorumluluklarına dikkat eden istikrarlı bir görünüm sergilerler.

NELERDEN RAHATSIZ OLUR VE NASIL TEPKİ VERİR

“Otorite” ile çatışmaktan ve huzursuz olmaktan kaçınan bu çocuklar; otoritenin “baskı ve tahakkümüne belli bir süre” muhatap olup tolere ettikten sonra; inatlaşmaya ve muhalefet etmeye eğilimlidirler.

“Kırıcı, iddiacı, çatışmacı, baskıcı” insanlardan ve tutumlardan hoşlanmazlar. Böyle insan ve ortamlar onlarca ciddi bir

huzursuzluk ve hoşnutsuzluk oluşturur. Eğer mecbur değilse sessizce orayı terk eder ve uzaklaşırlar. Eğer ortamda kalmaya mecbur iseler; öncelikle tartışmanın ve öfkenin dinmesini temenni ederler. Üzerlerine gelindiğinde ise belli bir tahammülden sonra patlayabilirler.

Ani ve beklenmedik değişimler onları rahatsız eder. Kendilerini rutine bağlamaya eğilimlidirler. İçinde olduklarını hissettikleri rahatlık ve sükûneti bozan her şey, onları strese sokar. Bu yüzden kendilerine gösterilen “ani tepkiler, ses yükseltmeler, engellemeler, kırıcı ve küçümseyici söz ve tavırlar,” karşısında stres yaşarlar.

Stresle baş etmekte zorlanan bu çocuklar; stres odağıyla çatışmaktan ve rahatsızlıklarını ifade etmekten ziyade uzaklaşmayı ve kendi içlerine çekilmeyi tercih ederler.

Buldukları ortamda ve muhatap oldukları insanlarda kendilerine veya başkalarına karşı olumsuz duygu ve düşüncelerin olduğunu hissetmeleri strese sebep olur. Bu durumda o ortamdan ve insanlardan uzaklaşma eğilimi gösterirler. Çünkü böylesi ortamlar onlarda hoşnutsuzluk ve tedirginlik oluşturur. Kendilerini bu durumlarda rahatsız-gergin hissederler.

Bu çocuklar uyumlu bir görünüm sergilemekle birlikte kendilerine değer verilmediğini hissettiklerinde kendilerini izole eder, kabuklarına çekilir ve çevrelerine ilgisiz bir tavır sergilerler.

Bu çocukların sakin dış görünüşlerinin altında “yok sayılma-değer verilmeme-küçümseme” gibi olgular mayalandığında içten içe tedirginlik ve huzursuzluk yaşayabilirler.

Korktuklarında veya kendilerini tehlikede hissettiklerinde onları bir şeye zorlamamak gereklidir. Zorlandıkları ve tedirgin oldukları durumlarda o şeyi yapmaya zorlanmaları onları

daha da tedirgin edecek, daha kaçınan ve panikleyici tavırlar sergilemelerine neden olacaktır.

Eleştiri ve küçümseyici tavırlar; bu çocuklarda stres oluşturduğu gibi bu tür ilişkilerden kendilerini izole etmeye de sebep olacaktır (Tembel, korkak, zayıf vs. gibi sözler; bu çocuklar için çok rahatsız edici olup kendilerine karşı böylesi tutumlar takınan kişilerle içsel olarak bağlarını koparırlar).

Strese Yol Açan Nedenler

- Kırıcı, sert ve çatışmacı tavırlarla karşılaştıklarında,
- Sürekli olarak ani ve beklemedikleri değişikliklere maruz kaldıklarında,
- Gerilim veya ayrışma oluşturacak bir karar vermeye zorlandıklarında,
- Birilerine karşı tavır almak zorunda kaldıklarında,
- Yok sayıldıklarında ve dışlandıklarında,
- Çatışmak zorunda kaldıklarında,
- Fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında,
- Tartışmalarda karşı koymaya mecbur kaldıklarında,
- Uzun süreli baskı gördüklerinde,
- Yetersiz olduklarını düşündüklerinde ve destek göremediklerinde, stres yaşarlar.

Stres durumu çok sürerse tip "6" mizaç yapısının sağlıklı özelliklerini sergilerler. Bu durumda uyumlu olmayı terk ederek, aşırı tepki gösteren, muhalif, çatışmacı, bazen sakin bazen öfkeli ve şüpheli bir tutum sergilerler. Böylesi durumlarda öfkeleri daha kontrolsüz dışarı çıkar, aksi bir tavır sergilerler. Hiçbir şey yapmayarak, kendilerini izole ederek herkesi uzak tutarlar. İfade edemedikleri veya ne istediklerini bilemedikleri

durumlarda endişeli ve kaygılı olurlar, daha şüpheli, ne yapacağını bilmeden oyalanan, kararsız ve gergin bir tutum takınırlar.

Hırçın ve gergin tutumlar sergileyebilirler.

“Savunmacı, sorgulayıcı, tepkisel, inatçı, kuşkucu” tutumlar sergileyebilirler.

İyimser ve sakin yapılarının yerini, ümitsiz, kötümser ve gergin bir hal alabilir.

Dengeleyici ve uyumlu düşünce yapılarından uzaklaşarak kaotik, şüpheli, muhalif düşüncelere eğilim gösterebilirler.

ONLARI NELER RAHATLATIR

- Bedensel-fiziksel ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabildiklerinde,
- Çevreleriyle tam bir uyum içinde olduklarında,
- Kabullenildiklerini ve önemsendiklerini hissettiklerinde,
- Başardıkları işler sayesinde yeterlilik ve özgüven hisleri yükseldiğinde,
- Sorumluluklarını tam olarak yerine getirebildiklerinde ve takdir edildiklerinde rahatlarlar.

Rahat Hattındaki Tutumları

Rahatladıkları ve kendilerine güvenleri arttığı durumlarda tip “3” ün sağlıklı halini sergileyerek; kendilerinden emin bir şekilde yapacakları işe büyük bir azim ve kararlılıkla sarılırlar. Kendilerine güvenli bir şekilde hedeflerine odaklanır, başarmaya ve sonuca gitmeye kendilerini motive ederler. Deği-

şikliklere kolayca ayak uydurarak karşılarına çıkan her yeni durumu kendilerine güvenle karşılar ve gerekeni yapmaya gayret ederler. Daha enerjik, aktif, etkin ve üretken olurlar.

Daha aktif, canlı ve girişken olurlar.

Daha odaklı ve tempolu bir şekilde çalışırlar.

İmaj ve başarılarını önemser ve kendilerini ortaya koyarlar.

Özgüvenleri artar, daha girişken olurlar.

Sorunlar karşısında pratik ve hızlı çözümler üretirler.

Kendi istek ve ihtiyaçlarına karar verme konusunda daha bağımsız davranabilirler.

Çevreleriyle aynı görüşte olmadıklarında bunu rahatça ifade edebilirler.

Sorunlara takılmadan ve motivasyonlarını düşürmeden hedefleri doğrultusunda yol alabilirler.

Hızlı ve çözüm odaklı bir şekilde düşünürler.

Düşünceleri açık, kararları net bir yaklaşımla değerlendirmeler yapabilirler.

OKUL HAYATINA YAKLAŞIMI

Bu çocuklar; “görebildikleri, duyabildikleri ve dokunabildikleri” şeyleri daha çabuk öğrenirler. Soyutlama ve hayal etmekten ziyade “5 duyu” ile algılayıp tanımlama ve değerlendirmeye daha yatkındırlar. Okul hayatlarında ve ilişkilerinde sakin, yumuşak başlı, uyumlu, sorun çıkarmamaya çalışan bir tutum sergilerler. Öğretmenlerini dinleyen, terbiyeli, kabullenici bir eğilim taşırlar.

Bazen yavaş öğrendikleri ve genelin hızına ayak uyduramadıkları durumlarda (ipin ucu nasılsa kaçtı artık yakalayamam

deyip) ders çalışmayı bırakabilirler. İyi motive edildiklerinde hız konusundaki bu eksiklerini kararlılıklarıyla telafi edebilirler.

Bu çocuklara eğitim süreçlerinde sabırlı ve destekleyici bir tutum göstermek başarı düzeylerini artıracaktır. Derslerin zor olduğunu düşünüp gözardı ettikleri durumlarda, kırmadan ve yargılamadan yardımcı olmak gerekir. Bu çocuklar; dersleri anlayamadıklarını, öğretmenlerinin kendilerine olumsuz davrandığını, okulda yaşadıkları sorunları ebeveynlerine anlatmaya pek eğilimli değildirler. Bu yüzden ara sıra bir sorun olup olmadığı sakince sorulmalı ve problemlere beraberce çözüm aranmalıdır. Bu çocukları zorlamanın ve eleştirmenin kabuklarına çekilip iletişimi koparmalarına sebep olacağı unutulmamalıdır.

Bu çocuklar pozitif tetikleme ve destekleme yoluyla motive edilmelidirler Örneğin; *bunu yapabileceğini düşünüyorum, bu konuda yeterli ve yeteneklisin ancak biraz gayret etmen ve çalışman gerekir. Eğer bir sorun veya zorluk yaşarsan bunu bana söylemeni isterim. O zaman bu işin üstesinden nasıl geleceğimiz konusunda beraberce düşünüp karar veririz.*

Sınıfta Ders Dinleme

- Onun için bir dersin pratikliği ve işe yararlılığı kadar öğretmeniyle kurduğu diyalogun uyumlu ve huzur verici olması da önemlidir.
- Çok didaktik ve ciddi ders anlatan öğretmenlerin derslerinde pek rahat edemeyebilir. Ayrıca hızlı ders anlatan öğretmenlerin derslerini de dinlemekte zorlanabilir.
- Konuların somut örneklendirilebilir olması onun için önemlidir.

- Anlayabileceğine ve faydalı olduğuna inandığı dersleri daha iyi dinleyebilir.

Öğrenme Süreci

- Öğrenme ona göre, hayatlarına katkı sağlayacak ve kendilerini daha becerikli ve rahat kılacak bilgi ve becerileri edinmektir.
- Öğrenmeyi uyum sağladığı bir grupta yapmak hoşuna gider. Eğer öyle bir imkan bulamazsa, kendi hızında adım adım ilerlemeyi tercih eder.
- Bir eğitimcinin tutumu, desteklenme ve cesaretlendirilme ihtiyacını karşılıyorsa verimli bir öğrenme süreci yaşar, değilse geri çekilir ve ilgisiz davranır.

Öğretmenden Beklentileri

- Farklı görüşleri dinlemesi
- Kabullenici olması ve yargılamaması
- Aceleyle iş yaptırmaması
- Sabırlı ve destekleyici olması
- Derste parmak kaldırmasa da, onu motive ederek derse katılımının sağlanması
- Yeterli olduğu ve başarabileceği konusunda ikna edici konuşulması
- Zorlayıcı ve aşırı beklentili davranılmaması
- Kendisi 'tembel, üşengeç veya sorumluluktan kaçan' şeklinde etiketlenirse pasif direnç gösterip duyarsız davranabilir. Bu da eğitimciyi daha çok öfkeli edebilir. Bu kısır döngüye mahal vermemek için eğitimci ona sevecenlikle yaklaşır, ihtiyaç veya sorunlarını ifade edebileceği güvenli bir iletişim ve uzlaşma zemini hazırlamalıdır.

OYUN VE ARKADAŞLIK DÜNYASI

Sakin ve kabullenici olan bu çocuklar; oyun ve arkadaşlıklarında paylaşımcı ve uyumlu bir tutum sergilerler. Agresif, aşırı hareketli ve gürültücü çocuklardan uzak durma eğilimindedirler. Yavaş yavaş ısınan, muhataplarının “kucaklayıcılığı nispetinde bütünleşen” uyumlu ve destekleyici bir arkadaşlık tarzları vardır. Oyunun kurulması ve bozulmaması için her şeye razı bir joker gibidirler. Oyunun bozulmaması için uzlaşıcı-uzlaştırıcı bir eğilim sergilerler.

Rekabet ve mücadele içeren oyun ve sporlardan pek fazla hoşlanmazlar. Çok sosyal olmaya ve ilişkilerinde ilk adımı atmaya pek eğilimli olmayan bu çocukların arkadaşlıkları genellikle sınırlıdır. Arkadaşlıklarında sorun çıkarmamaya, muhataplarını memnun etmeye eğilimlidirler. Aşırı boyun eğme ve muhataplarınca istemedikleri şekilde zorlandıklarını hissettiklerinde “çatışmaksızın” arkadaşlıklarını bitirme yoluna gidebilirler (Atışarak geri çekilmekten ziyade usulca kendilerini geri çekmeye eğilimlidirler).

Oyun ve arkadaşlık gruplarında lider veya öncü olmaktan ziyade uyumlu oyuncu olmayı tercih ederler. Deyim yerindeyse ileri forvet, oyun kurucu olmaktan ziyade savunma oyuncusu olmayı yeğlerler. Kendileri ile arkadaşları arasında önce “uyum” hissetmeye ve oluşturmaya sonra da o uyumu korumaya çalışırlar. Bu çocukların ortama karışması için “bir süre”ye ihtiyaçları vardır.

İki-üç arkadaştan oluşan uyumlu bir grubu, heyecan ve tansiyon düzeyi yüksek-gürültülü bir gruba tercih ederler.

Paylaşımcı ve kolay geçimli olmakla birlikte “tehlike ve tehdit” hissettiklerinde kendilerini izole edici ve katılımı reddedici olabilirler. Kendi-kendilerine vakit geçirebildikleri gibi sakin,

uyumlu çocuklarla da rahatça oynayabilirler. Müzik, yüzme gibi rahat etkinlikleri; kuralları belli olmayan, itiş-kakışlı, zorlu ve rekabetçi oyunlardan daha çok severler.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN POTANSİYEL RİSK ALANLARI

Potansiyel Riskleri

Üşengeçlik ve erteleme, inat, dalgınlık ve dağınıklık, sebat edememe, çekingenlik, sosyallikten kaçınma, hakkını koruyamama.

Uyum ve huzuru korumak amacıyla çevrelerine “hayır” demekten kaçınan bu çocuklar; kendi istek ve hedeflerinden uzaklaşıp başkalarının uydusu haline gelerek “dağılırlar”.

Kendilerini ortaya koymayışları, kendi istek-hedef-ihtiyaçlarını gözardı etmeleri bir süre sonra bu çocuklarda öfke birikimine ve inatlaşmaya yol açabilir. Bu durum pasif-agresif (hayır demeyen ama yapmayan, tepki vermeyen ama muhalefetini sessizce alttan-alta sürdüren) tavırlar sergilemeye kadar varabilir.

İstek ve beklentilerini ifade ettiklerinde “bütünlük ve uyumun” bozulabileceği veya reddedilecekleri endişesiyle kendilerini ifade edemediklerinde bir süre sonra hiçbir şeyi önemsememe, boş verme, duyarsızlaşma ve hiçbir şey yapma eğilimine girebilirler.

Olaylara ve önlerine çıkan problemlere zamanında gerekli müdahaleyi yapmamaları sorunların büyümesine yol açabilir.

Karar vermekten, gelişen yeni durumlara uygun şekilde davranmaktan ya da risk almaktan kaçınmaları nedeniyle

sorumluluktan kaçabilirler. Bu durum kendilerini geliştirmelerinin önünü tı kayabilir.

Tehlike, riske girme ve riskli kararlar alma konusunda kaçınan davranmaları stresli durumlarla baş etmelerini engelleyebilir.

Küçümseyici, yargılayıcı ve baskılayıcı tutumlar karşısında inatçı ve muhalif bir tavır sergileyerek kendi gelişimlerine engel olabilirler (Çünkü söylenen şey onlar için faydalı olduğu halde sırf kırıncı bir şekilde söylendiği için o şeyi yapmayabilirler).

Asıl yapmaları gereken şeyin zor olması nedeniyle veya o işin üstesinden gelemeyecekleri endişesiyle kendilerini boş şeylerle oyalayıp zaman geçirebilirler. Umursanmadıklarını, dikkate alınmadıklarını ve dışlandıklarını hissettikleri ortamlarda kendileri de umursamama ve gizli gizli inatlaşma eğilimi gösterebilirler. Böylesi durumlarda bu çeşit rahatsız edici ortamlardan kendilerini “koruyan” (uyumak, bilgisayar oyunlarına dalmak, gözden kaybolmak, ortalıkta görünmemek gibi) tutumlar sergileyebilirler.

Her ne kadar uyum ve bütünlüğü korumak için bireysel istek ve ihtiyaçlarını gözardı etmeye eğilimli iseler de bunun da bir sınırı vardır. Bu sınır aşıldığında otoriteyle “düşük yoğunluklu çatışma” içine giren, muhalif tavırlar sergileyen bir görünüme bürünebilirler. “Şimdiye kadar hep sizi dinledim artık yeter, sizi dinlemiyorum, bundan sonra hiçbir dediğinizi yapmayacağım. Ne söylerseniz aksini yapacağım.” gibi. Bu tavırları sergilemeye özellikle “8” kanadı olan “9” mızacı çocuklar daha çok eğilimlidirler.

Karşılaştıkları problemleri çözmek; belli bir ölçüde zorluk ve mücadele gerektirdiğinden sorunun kendi-kendine çözülmesini bekleme eğilimindedirler. Böylece sorunu sürekli “öteleyip görmezden gelmek”; problemlerin büyümesine ve

içinden çıkılması daha zor sorunlara yol açabilir. Bu nedenle “9” mizaçlı çocukların “sorun yok her şey yolunda” gibi olumlu ve iyimser sözlerini ihtiyatla karşılamalı ve her şeyin yolunda gidip gitmediğini anlamaya çalışmak gerekir.

Arkadaşlık ilişkilerinde ilk adımı atmakta ve sosyal ilişkilerde aktif olmakta yeterince cesur ve girişken olmayışları sebebiyle “asosyal olma ve sosyal fobi” (insanlarla ilişkilerden ve topluma karışmaktan kaçınma, arkadaşlık yapamama vs.) riski taşırlar.

İlk bebeklik ve erken çocukluk dönemlerindeki yaşantılarına ve çevrelerinin davranışlarına bağlı olarak sosyal fobi (bir topluma girmekten, insanlarla tanışmaktan ve konuşmaktan çekinme, küçümsenme ve yargılanma korkusu duyma, kendini ifade etmekten kaçınma gibi) riski taşırlar. Bu çocuklara küçük yaşlardan itibaren kendilerini ifade etme imkânı verilmeli ve hiçbir zaman diğer çocuklarla kıyaslamamalıdır.

Tanıdıkları ortam ve kişilerle daha huzurlu olduklarını hisseden bu çocuklar; bu yüzden yeni ortam ve insanlara karşı kaçınan ve tedirgin bir tavır sergileyebilirler (Kaçınan ve bağımlı kişilik özellikleri gösterme riski taşırlar).

İçe dönük bir yapıya sahip olan bu çocukların sosyal ilişkilerden uzak durma sebepleri “reddedilme, dışlanma, küçümsenme ve yapamayacakları şeylerin kendilerinden beklenme” ihtimalidir.

Çok samimi oldukları kişiler hariç kendilerini pek kimseye açmayan bu çocuklarla ancak uzun süreli ve sabırlı bir iletişim sonunda gerçek bir yakınlık kurulabilir (Oldukları gibi kabul edileceklerine ve yargılanmayacaklarına emin olduklarında kendilerini ifade etmeye adım adım yönelirler). Sınırlı sayıdaki arkadaşlarından görecekları yanlış ve haksız tavırlar onları büsbütün içe dönük ve kaçınan hale getirebilir.

Normal şartlarda bile yeme, içme ve uyku gibi fiziksel-içgüdüsel ihtiyaçlarının tatmin edilmesinden haz alan bu çocukların aşırı şişmanlama eğilimlerine karşı dikkatli olmak gerekir. Sorun, sıkıntı, kendini ifade edememe, engellenme ve dışlanma ile karşılaştıklarında da aşırı yeme ile bu gibi durumlara tepki verebilecekleri bilinmelidir. Böylesi durumlarda esas sorunun çok yemeleri değil başka bir şey olduğu fark edilmelidir.

DESTEK VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Bu çocuklar; öncelikle ebeveynleri tarafından “değer verilen, kabullenilen, önemsenen” birisi olarak kendilerini hissetme ihtiyacındadırlar. Bu nedenle ebeveynler bu çocuklarını her durum ve koşulda sevdiklerini ve değer verdiklerini ifade edip buna uygun tavır ve tutumlar sergilemeli, onları gelişim ve eğitim istikametinde teşvik etmelidir. Şu unutulmamalıdır ki; “9” mizaçlı çocuklar öncelikle teşvik veya yönlendirilmeye değil kabullenilip sahiplenildiklerini hissetmeye ihtiyaç duyarlar.

Olumsuz söz ve tavırlardan hoşlanmaz ve bu tavırlara karşı “içine ve geriye” çekilerek pasif cevap verirler. Bu yüzden onları kırmamaya, yüksek sesle bağırılmaya, küçümsememeye özen gösterilmelidir.

Çok girişken ve hareketli olmayan bu çocukları girişken olma, kendini ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ortaya koyma yönünde “adım adım-yavaş yavaş” teşvik etmek gereklidir. Ancak bu konulardaki gelişim düzeylerine ve hızlarına saygı gösterilmeli ve zorlanmamalıdır. Unutmayın ki başını ve ayaklarını içeri sokmuş bir kaplumbağayı ne kadar zorlarsanız da bu hiçbir işe yaramayacaktır.

Ebeveynler “9” mizaçlı çocuklarını her durumda korumaya çalışmamalıdır. Ancak onlar için her durumda bir “koruyucu odak” olduklarını ifade etmeli ve hissettirmelidirler. Bununla birlikte mutlaka onları kendi başlarına çaba ve inisiyatif alma konusunda teşvik etmeli ve bu konuda imkân sağlamalıdır (Küçük yaşlardan itibaren alış-veriş yapma, para alıp-verme, oyunlara katılma vs). Bir başka ifadeyle sürekli ellerinden tutulmamalı ancak ihtiyaçları olduğunda onlara ulaşacak mesafede olunmalıdır.

Zorluk, ani değişiklik ve beklenmedik durumlarla karşılaştıklarında durup-çekilme ve vazgeçme eğilimi gösteren bu çocuklara; hayatın sürekli aynı rutin içinde sürüp-giden bir süreç olmadığı, değişen durumlar karşısında gereken ne ise yapmanın daha doğru olduğu sözlü ve pratik olarak anlatılmalıdır. Bu durumlarda ne onları sorumluluklarıyla başbaşa bırakmalı ne de yapılması gerekenleri onların yerine yapmalıdır. Bu durumlarda ebeveyn açısından doğru olan tavır; yapılması gerekli olanın “gerekliliği” konusunda sabırlı ve şefkatli bir ikna sürecine girmek ve olabilecek sorunlar karşısında yanlarında olunduğunu hissettirmektir. Ebeveynlerin sürekli bu çocukların yerine karar vermesi bu çocukların ileride karşılaşacakları hayatın farklı süreçlerinde gerekli olabilecek “karar verebilme kabiliyetlerinin” gelişmesine engel olacaktır. Karar vermek, doğru tercihlerde bulunup azimli olmak, inisiyatif alarak ve müdahale ederek bir süreci olumlu yönde geliştirmek; bu çocukların, gelişimleri için en çok ihtiyaç duydukları tutumlardır. Bu anlamda başarabilecekleri değişik oyun, bireysel beceri ve yetenek alanlarına teşvik edilmeleri gereklidir.

Başarılarından dolayı takdir görmekten hoşlansalar da asıl memnuniyetleri o şeyi başarabilmiş olmanın kendilerine

verdiği özgüven ve yeterlilik hissidir. Ebeveynler bu çocuklara özgüven ve yeterlilik konusunda olumsuz ifadeler (yeteneksizsin, senden hiçbir şey olmaz, sen yapamazsın gibi) kullanmamalı ve onları küçük başarılarından dolayı takdir edip, bir ileriki adım için teşvik etmelidirler.

Sürekli değişken durumlar bu çocukların gerek okul gerekse diğer konulardaki başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Mümkünse fizikî şartların uygun olduğu özel bir çalışma ortamı bu çocuklar için daha faydalı olacaktır. Çalıştıkları ortamın sürekli değişmesi veya çalışma ortamlarına sürekli girilip çıkılması onları olumsuz yönde etkileyebilir. Çalışmaya başladıklarında onları rahatsız edebilecek olan şeylerden (kardeş, televizyon, gürültü vs.) uzak tutulmalıdırlar.

Yapacakları işin sınırlarını ve sorumluluklarını “belirli” hale getirerek onlara iş vermek daha verimli olmalarını sağlayacaktır. Birkaç işi bir anda vermek, sınırı belirsiz bir sorumluluk yüklemek onlarda tedirginlik, çaresizlik ve yetersizlik hissi oluşturabilir.

Verilen sorumluluğu yapmadıkları görüldüğünde suçlamamalı, azarlamamalı, “Hâlâ yapmadın mı, beni duymadın mı, niçin yapmıyorsun” gibi sözler söylenmemeli; bunun yerine “Sanırım henüz başlamadın, anlayamadığın veya sormak istediğin bir şey var mı, bir zorluk veya sorun olursa bana sorabilirsin” tarzında teşvik edici ve özendirici tutumlar sergilemelidir.

“Yeni ve ilk” deneyimler konusunda (“5” mizaç yapısında ve “6” mizaç yapısındakiler gibi) çekingen olan “9” mizaçlı çocukları böyle durumlarda yalnız bırakmamalı ancak aşırı koruyucu bir tavırdan da uzak durulmalıdır.

Ebeveynler; istek, ihtiyaç ve beklentilerini ifade etmekten kaçınmaya eğilimli olan bu çocuklara ne istediklerini sormalı

(yiyecek, giyim, gezmek vs. konularda) ve istekleri uygun ise memnuniyetle yapılmalı, uygun değilse niçin yerine getirilmediği şefkatli ve kucaklayıcı bir şekilde anlatılmalıdır. Unutulmamalıdır ki bu çocuklar kaygılı, öfkeli, tedirgin, baskılayıcı bir ebeveynlik tavrından çok rahatsız olurlar.

İhtiyaç, istek, beklenti ve sıkıntılarını ifade etmekte çekingengen davranan bu çocuklara sıklıkla ne istedikleri, bir sorun veya sıkıntıları olup olmadığı, ne tür beklentileri olduğu sorulmalı ve bunlara beraberce çözüm yolları aranmalıdır. Böylece bu çocuklar istek ve sorunlarını ifade etmek, görüş ve yardım istemek, sorunların üstesinden gelmek konusunda daha rahat bir hale geleceklerdir. Ebeveynler onların gerek ihtiyaç ve isteklerini ifade etmeleri gerekse yapılması gerekli olanlar konusunda karar vermeleri gereken süreçlerde sakin, sabırlı ve şefkatli davranmalıdırlar.

Kendilerine hayır denilmesinden hoşlanmayan, içten içe gücenen bu çocuklara hayır denilmesinin kendilerine karşı olunduğundan dolayı değil zarar veren veya faydalı olmayan şeylerden onları korumak amacıyla söylendiği ifade edilmelidir.

(“8” mizaçlı çocuklar kendilerine hayır denildiğinde karşı çıkıp öfkelenir, “2” mizaçlı çocuklar duygusal alınganlık, “6” mizaçlı çocuklar ise endişe ve gerginlik yaşarlar. “9” mizaçlı çocuklar ise kendilerine hayır denildiğinde dışlanmışlık ve reddedilmenin incinmişliğini yaşarlar).

Ebeveynler bu çocukların; kabul edilmeme ve sıkıntı yaşama ihtimalleri nedeniyle “öne çıkmama ve kendilerini göstermeme” eğilimlerini anlayışla karşılamalı ancak bu konularda adım adım teşvik etmelidirler (müzik, tiyatro, yüzme vs. etkinliklere teşvik edilmeli ancak zorlayıcı olunmamalıdır).

Anne-babalar; bu çocukların uyumlu-sakin ve sessiz oluşlarına aldanmamalı; öfke birikmesi, inatlaşma ve pasif

agresiflik kokusu aldıklarında bir sorun olduğunu anlamalıdır (Pasif agresiflik: Kendilerinden bekleneni yapmamak konusunda inatçılık göstermek, ancak yapmam dememek, sorumluluklarını ertelemek, savsaklamak, surat asmak veya hiç cevap vermemek gibi tavırlarla karakterizedir).

Böylesi durumlarda ebeveynler; sevecen ve kabullenici bir tavırla bu çocuklara “sorunlarını, ihtiyaçlarını, beklentilerini” sormalı ve yardımcı olmak istediklerini ifade etmelidir.

Uyku, yemek ve sessizlik gibi ihtiyaç ve alışkanlıklarına saygı göstermeli ve bu ihtiyaçların dengeli olması konusunda şefkatle uyarılmalı ancak küçümseyici ve alaycı tavırlardan sakınılmalıdır (Bu kadar da uyunmaz ki, saatlerce bilgisayar oynuyorsun, gibi).

Önlerine çıkan olasılıkların çokluğu veya kendilerinden beklenenlerin fazlalığı; bu çocuklarda kararsızlığa veya oyalanmaya sebep olabilir. Ebeveynler bu durumlarda çocuklarının bu çoklu seçenek ve beklentiler arasında karar vermeleri gerektiğini hatırlatmalı, baskı ve zorlamada bulunmadan tavsiye ve görüşlerini belirtmelidirler. Ancak ebeveynler bu çocukların “siz nasıl isterseniz, siz bilirsiniz” sözleri karşısında hemen “şunu yapman uygun olur, doğrusu budur” demekten ziyade öncelikle onların fikirlerini sormalı ve görüşlerini dinlemelidirler.

Baskılanmak ve sürekli istemediği şeylere zorlanmak neticesinde; strese girip inatlaşma ve muhalefet tavrına girmiş “9” mizaçlı bir çocukla çatışmak ve üzerine gitmek hiçbir işe yaramayacaktır. Bunun yerine inat ve öfkesinin nedeni “sakince ve anlayışlı bir tavırla” anlaşılmaya çalışılmalı, gerekirse özür dilenmelidir. Böylece kaplumbağanın başını çıkarıp el sıkışması (ilişkinin normalleşmesi) sağlanmalıdır. Çünkü ancak böyle

bir olumlu ilişki üzerinden tavsiye, telkin ve yönlendirmede bulunmak mümkün olabilecektir.

Okul hayatları konusundaki en isabetli yönlendirme; derslerinin birikmesine meydan vermemek, anlamadıkları konularda onlara destek sağlamaktır. Okul ve arkadaşları ile ilgili sorun yaşayıp yaşamadıkları konusunda arasına gerek onunla gerekse öğretmenleriyle konuşmak gereklidir. Çünkü bu çocuklar gerek okul ve arkadaşları ile ilgili sorunları, gerekse dersleri anlama konusunda karşılaştıkları problem ve yetersizlikleri anlatmayabilirler. Anne-babalar bu çocukları sıkboğaz etmeden; ancak yardımcı olmak ve çözüm aramak niyetlerini hissettirerek ihtiyaç ve beklentilerini sormalıdır.

“9” mizaçlı çocukların en temel arayışları “huzur ve rahattır”. Ancak bu arayış; bu çocuklar tarafından bazen yanlış bir anlayış neticesi “tembellik-zor işleri ötelemek-sorumluluklarını görmezden gelmek” ile sağlanmaya çalışılabilir. Bu çocuklar; bazen bugünün rahatlığına aldanarak yarının büyük sıkıntı ve sorunlarına zemin hazırlarlar. Bu durumda onları eleştirip kırmadan; yapmaları gerekli olan işlere ve sorumluluklara teşvik etmek gereklidir.

“Hayır” demek konusunda (kırmamak, bütünü ve huzuru korumak adına) çekingen davranan bu çocuklara “özür dile- rim yapamam, şu an imkânım yok, size evet diyemeyeceğim” tarzında ifadelerle kırmadan “hayır” demenin gerekli olduğu öğretilmelidir.

Yeni ve farklı sosyal ortamlara girdiklerinde uygun arkadaşlarla tanıştırılmalı ancak kendi-kendilerine tanışması da ayrıca teşvik edilmelidir.

Ebeveynler bu çocuklara karşı özellikle saygılı ve nazik davranmalıdır. Onlara değer verdiklerini ve güvendiklerini ifade etmeleri bu çocukları motive edecektir.

KAZANDIRILMASI GEREKEN TAMAMLAYICI ÖZELLİKLER

- Kendilerine güvenmek ve kararlı olmak,
- Hızla harekete geçmek ve ertelememek,
- Zorluklar karşısında vazgeçmemek,
- İstek ve beklentilerini açıkça ifade etmek,
- Rahatsız oldukları durumları açıkça belirtmek,
- Ayrıntılı ve gerçekçi düşünebilmek,
- Sorunlarla yüzleşmek,
- Kararlı ve sebatkâr olmak,
- Kendilerine güvenmek ve adım atmak
- Çözüm odaklı pratik düşünmek.

5. BÖLÜM

ENNEAGRAM IŞIĞINDA

EBEVEYN VE ÇOCUK İLİŞKİSİ

Unutmayın çocuklarınız sizin değildir. Onları yaratıcıdan ödünç aldınız.

Kızılderili bilgeliği

“Her şeyi gör, büyük bir dikkatle izle, biraz düzelt.”

John Paul II

Hiç düşündünüz mü; ebeveynlik ve çocuk ilişkisi hakkında hangi düşünce ve yaklaşım tarzlarına sahibiz.

Ebeveyn çocuğunu nasıl yetiştirmeli?

Bir çocuğun nelere ihtiyacı vardır, çocuklar ne ister?

Disiplinli mi yoksa izin verici olmak mı doğrudur?

Çocuğa hedef gösterilmeli mi yoksa hedefini kendisi mi bulmalı?

Çocuk nasıl yetiştirilirse öyle mi olur?

Çocuk ailede ne görürse onu alır mı?

Bu ve bunun gibi soruların cevapları bir ebeveyn olarak bizim “ebeveynlik yaklaşımımızı” belirleyen bilişsel şartlanmalarımızdır.

“Ebeveynler çocuklarını yetiştirirken, farkında olarak veya olmayarak, belli değerler ve çocukları için belirledikleri he-

defler doğrultusunda hareket eder, bu hedeflere ulaşmalarını sağlayacaklarını düşündükleri davranışları sergilerler. Bu değer, düşünce ve hedefler “ebeveyn bilişlerini” oluşturur. Bir başka anlatımla; bilişler öncüdür ve onları değiştirerek ebeveyn davranışlarını değiştirmek mümkündür.”³⁴

Kısaca; *ana babalık bilişleri* geniş kapsamlıdır; düşünce, tutum, hedef ve değerleri içerir. Ana babalık düşünceleri, hem çocuğa hem çocuk yetiştirmeye dair spesifik fikirleri kapsar. Ebeveynin çocuk ve çocuğun gelişimi hakkında doğru kabul ettiği düşünce veya bilgiler; ana babalığın nasıl olması gerektiği hakkında fikirleri oluşturur.³⁵

Öyleyse şu soruları sorarak kendi ana-babalık biliş ve inançlarımızı ortaya çıkarabiliriz:

Ana-babalık ile ilgili ne gibi düşünce ve inançlarımız var?

Hangi ana-babalık tutumu doğrudur? Yönlendirme ve ortaya çıkan sorunlar karşısında hangi tutumları sergilemeyi doğru buluyoruz?

Çocuğumuz adına “kişilik gelişimi, hayata hazırlama ve yetiştirme” konusunda neyi hedefliyoruz?

Ana-babalık yapma konusunda hangi değerlere sahibiz?

Bu soruların cevapları bizim ana-babalık yaklaşımımızın bilişsel ve davranışsal kodlarını verecektir.

Çocuğun Mizacı ve Ebeveynlik

Artık ebeveyn-çocuk etkileşimlerinde çocukların pasif katılımcılar olmadığı anlaşılmıştır. Ebeveyn- çocuk etkileşiminde

34 Ana Babalık; Ana babalığın görünmeyen yönü: Bilişler, Bilge Yağmurlu, Melis Yavuz s.149

35 a.g.e; s.150

çocuğun doğuştan getirdiği mizaç özelliklerinin belirleyici bir rol oynadığı konusu daha fazla kabul görmektedir.³⁶

“Örneğin, ürkek çocuklarda (küçük yaşlarda yabancı ortamlardan rahatsızlık duyan, annelerine yakın duran ve çevresini araştırmada tereddütlü olan) ana babaların güç kullanmaktan ziyade yumuşak bir disiplin sergilemesiyle, çocukların vicdan gelişimleri arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur. Korkusuz çocukların vicdan gelişim düzeylerini karşılıklı iş birliği sergileyen, yanıt veren ve olumlu yönelime sahip ana babalığın (güvenli bağlanma ve ebeveyn duyarlılığı) yordadığı görülmüştür.”³⁷

Ebeveynlik tarzları konusunda da birçok bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Ağırlıklı olarak çocuk gelişim psikolojisinde ebeveynlik tarzları genel olarak şu başlıklar altında toplanır:

a) Otoriter Ebeveynlik Tarzı

Çocuğa kesin ve katı kurallar konur ve uyması beklenir. Kurallara uymaması durumunda cezalandırılır. Ebeveyn kuralların ve sergilediği tutumların nedenlerini söyleme ve çocuğunu ikna etme gereği duymaz. Çocuğun söz konusu tutum ve kuralları sorgulama ve uymama seçeneği yoktur; ebeveyn sorgulanmayı kabul etmez ve “Ben öyle istiyorum, ne diyorsam o olacak” tarzında bir yaklaşım sergiler. Çocuklarının yapısını dikkate almayan ve çocuğu kendi istedikleri şekle sokmaya çalışan bu tarz ebeveynlikte çocuktan gelen geri bildirimler pek dikkate alınmaz, aksine muhalif tutumlar karşısında cezalandırıcı bir tutum hakimdir. Bu tutum bazı çocuklarda öfke, karşıt gelme ve çatışma eğilimini tetiklerken bazı çocuklarda da mağduriyet, yalan, kaçınma, yetersizlik,

36 Ana Babalık: Kuram ve araştırma s.227.

37 a.g.e: s.227

kendi başına karar verememe, özgüvensizlik, korku, kendini değersiz hissetme gibi tutumların ve duyguların tetiklenmesine yol açabilir.

“Otoriter tutum; ebeveynler çocukların düşüncelerini söylemesine ve tartışılmasına izin verilmeden çok sıkı bir şekilde kural ve emirlerin hâkim olduğu tutumdur. Bu tutumu sergileyen anne babalar çocuklarından kusursuz davranışlar sergilemesini beklemekte ve bu mükemmeliyet duygusu içerisinde beklenen davranışı sergileyemeyen çocuk cezalandırılmaktadır. Aynı zamanda otoriter tutum kapsamında ebeveynler çocuklarının mutlak itaate uyması, istek ve emirlere tartışmasız olarak yerine getirmesi istenir.”

b) Demokratik Ebeveynlik Tarzı

Çocuğunun uyması gereken kurallar olmakla birlikte bu kuralların konulma nedenleri ve ne işe yaradığı anlatılır, çocuk ile bu konularda ortak bir anlaşma sağlanmaya çalışılır. Ebeveyn; çocuğun ihtiyaç, beklenti ve kısıtlılıklarına duyarlı ve esnektir. Çocuğun söz konusu kural ve gerekliliklere uymaması durumunda cezalandırıcı tutumdan daha çok konuşup çözüm bulma, akıl ve etik odaklı bir yönlendirme ve destekleme yaklaşımı gösterilir. Demokratik ebeveyn tarzında çocuklar daha sağlıklı bir gelişim gösterme imkanı bulabilirler. Ancak bu noktada çocuğun mizaç özelliklerini, temel arayış ve ihtiyaçlarını, kısıtlılık ve risklerini bilmek çok büyük bir önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki; bu ebeveynlik tarzı “bırakınız yapsınlar” gibi kural ve sınırların olmadığı bir tutumu içermez.

“Demokratik tutum, eşit ve paylaşımcı davranışların hâkim olduğu, anne babanın çocuğa sevgi ve bağımsızlık temelinde yaklaşım sergiledikleri, çocuğun evin bir bireyi olarak görül-

düğü, söz hakkı verildiği, çocuğun yaşı ne olursa olsun bir birey olduğu anlayışına oturur.”³⁸

c) İhmalkar Ebeveynlik Tarzı

Bu tarz ebeveynler çocuklarının ihtiyaç, arayış ve beklentilerine duyarlı olmayıp bunlara gereken besleyici yaklaşımı sergilemekten uzaktır. Fiziksel, düşünsel ve duygusal ihtiyaçları fark etmez veya fark etse de ihmal eder. Bu tarz ebeveynlerin çocuklarına ilgi gösterme eğilimleri zayıf olup iletişim ve kaliteli vakit geçirme konusunda da çok zayıf oldukları görülür. Çocuklarının sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı yeterli görürler. Bu tür ebeveynlik tarzı bazı çocuklarda ölçü ve kural tanımama, dürtüsel ve tehlikeli yaklaşımlar sergileme eğilimini tetikler. Bazı çocuklarda da ihmal edilmişlik, değersizlik, kendini aşağı görme, düşük özgüven, kaygı, kendini desteksiz hissetme, sosyallikten kaçınma, içe kapanma, kendini ortaya koymama, potansiyelini geliştirememeye ve hayata karşı kendini yetersiz hissetme gibi tutum ve duyguları tetikleyebilir.

d) İzin Verici Ebeveynlik Tarzı

Bu tarz ebeveynlerin hem üzerine düşen sorumluluğu ve gerekli yükü alma eğilimleri düşüktür hem de çocuklarından beklentileri azdır. Çocuğu özgür bırakarak ne istediğini bulacağını ve kendi yolunu çizeceğini düşünür. Bu nedenle çocuklarına kural koymamayı tercih ederler. Çocuklarına duyarlı olmakla birlikte iletişim ve ilişkileri bir ebeveyn den çok arkadaş gibidir. Bu tutumun nedeni bazen yaşanan olumsuz ebeveyn deneyimi bazen de çocuğun bu şekilde daha sağlıklı gelişeceğine dair inançtır. Bu tutum bazen ihmale varan hoşgörüyeye neden olmaktadır. Bu tutum bazı çocuklarda otorite ve sınır tanımama eğilimini tetiklerken destekleyici

ve yol gösterici bir otorite arayan bazı çocuklarda ise yalnız ve desteksiz kalma, kendine yön çizememe, gerekli duygusal paylaşım konusunda eksiklik hissetme gibi problemlere yol açabilmektedir.

e) Aşırı koruyucu Ebeveynlik Tarzı

Bu tutumda, ebeveynler kollayıcı ve müdahaleci davranışlar sergilemekte, çocuğun yaşına göre bağımsız olarak gerçekleştirilmesi gereken beceri ve yetenek ebeveynler tarafından yapılmakta ve çocuğa fırsat tanınmamaktadır.

Bir bilimsel çalışmada; demokratik, otoriter, izin verici ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumları ile çocukların sıcakkanlılık, sebatkarlık, ritmiklik ve tepkisellik olarak belirlenen mizaç özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu araştırmada demokratik tutum ile çocukların mizaç özelliklerinden “sebatkarlık” ve “ritmiklik” arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğunu otoriter tutumla ise negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca çocukların mizaç özelliklerinden “sebatkarlık” ve “ritmiklik” demokratik tutumu, tepkisellik mizaç özelliğinin ise otoriter tutumu olumlu yönde yordadığı saptanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların mizaç özelliklerinin izin verici ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarının anlamlı yordayıcıları olmadığı belirlenmiştir.³⁹

Ancak bu ve bunun gibi araştırmalar ‘anlamlı ilişkiler’ bulsa da nitelikli ve doyurucu sonuçlar ortaya koyamamaktadır.

Enneagram/ Dokuz Mizaç Modeli tüm bunlardan farklı bir ebeveynlik tarzı önermektedir:

39 Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi; Nesrin Işıkoğlu Erdoğan, Sibel Yoleri, Gamzegül Tetik. Makale, 2017

MİZAÇ FARKINDALIĞI TEMELLİ EBEVEYNLİK

Bu yaklaşıma göre ebeveyn çocuk ilişkisinde “merkezde” olması gereken şey; çocuğun mizaç yapısının sağlıklı gelişimi için gerekli olan tutum ve anlayıştır. Ebeveynler çocuğun mizacının olumlu özelliklerini ve potansiyel risklerini dikkate alarak o çocuk için “gerekli ve uygun” ebeveynlik tarzını sergiledikleri ölçüde çocuklarını sağlıklı bir şekilde geliştireceklerdir.

Bu ebeveynlik tarzı hem ebeveynin kendi mizaç tipinin hem de çocuğun mizaç tipinin farkında olmasını gerektirmektedir. Çünkü ebeveyn çocuk ilişkisinde karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bir ebeveyn olarak çocukların bazı söz, tavır ve tepkileri damarınıza dokunabilir, bu durumda kişilik yapınıza bağlı olarak gücenir, kırılır, kaygılanır veya öfkelenirsiniz; çocuğunuzun bu davranışını değerlendirirken; “bu yanlış, böyle olmamalı” dersiniz. Bu durum uzun sürdüğünde, bir yorgunluk, kaygı, kızgınlık veya şikayet hali içinde çocuğunuzla ya sürekli didişme içine girer ya da bir iletişim kopukluğu yaşarsınız. Sizi neyin motive ettiğini ve neden böyle davrandığınızı anlamaya başladığınızda bu yeni bilgiyle beraber kendinize karşı farkındalığınız artar.

Bu farkındalık; sizi çocuklarınıza ve çevrenize karşı anlayışlı ve şefkatli olmaya iter. Bu bakış açısıyla çocuğunuza farklı gözlerle bakar ve “Belki onun bu şekilde davranmasının sebebi benim ona şu şekilde davranıyor oluşumdur.” veya “Onu olumlu yönde geliştirmek için ne yapabilirim?” dersiniz. Eğer davranışlarınızı değiştirebilerseniz (özellikle kendinizi geliştirerek ve çocuğunuzun sizden farklı bir kişilikte olabile-

ceği gerçeğine saygı duyarak davranabilerseniz) çocuğunuzun gelişimine daha iyi bir destekçi olabilirsiniz.

Öyle bir ebeveyn-çocuk ilişkisi düşünün ki bu ilişkide kendi kişiliğinizin ebeveyn olarak davranışınızı nasıl etkilediğinin ve çocuğunuzun kişiliğinin sizinkiyle nasıl karşılıklı etkileşim içinde olduğunun bilincindesiniz.

Bu bilginin farkındalığı ile kişilik özelliklerinizin bilincine vardıkça bir ebeveyn olarak, bunun sizin doğru bir rehberlik ortaya koymanıza olanak sağlayan en büyük gücünüz olduğunu göreceksiniz. Bir başka deyişle bu bilgiyle çocuğunuzun “kendi mizacına özgü olgunluk zirvesine” çıkabilmesi için onu cesaretlendirerek çocuğunuzun büyürken gelişmesi için kolaylaştırıcı ve destekleyici hale geleceksiniz.

Çocukların mizaç farklılıkları dikkate alındığında, tek doğru ebeveynlik tarzı olmadığı anlaşılacaktır. Örneğin demokratik ebeveynlik tutumu ile yaklaşmak ‘dürtüsel davranma ve rahatlık tuzağına düşme’ riski olan çocuklarda yeterince isabetli olmayabilir. Bazı çocuklar ne yapmaları gerektiği konusunda ebeveynlerinden net ve kararlı bir geri bildirim beklerken bazıları bu tutuma ihtiyaç duymayabilir. Bazı çocuklar yönlendirme ve teşvik ihtiyacını yüksek düzeyde hissederken bazılarının yönlendirilme ihtiyaçları daha azdır.

Dolayısıyla hiçbir ebeveynlik tarzı mutlak olarak doğru değildir. Her bir mizaç tipindeki çocuğa gösterilmesi gereken ebeveynlik tarzı nispeten farklı olacaktır. Ebeveynler kendilerinin ve çocuklarının mizaç farklılıklarını anladıkça çocuklarına daha objektif bakabilecek ve uygun beklentiler içinde olacaklardır.

Mizaç Farkındalığı Temelli Ebeveynlik tarzında ebeveynler şu soruları her zaman akıllarında tutmalıdırlar;

Çocuğumdan beklentilerim ile çocuğumun mizaç yapısının imkan ve kabiliyetleri örtüşüyor mu?

Çocuğumun yanlış bir şekilde davranmasında benim bazı davranışlarımın payı olabilir mi?

Çocuğumun sağlıklı bir kişilik yapısına kavuşması adına nasıl bir yaklaşım sergilemeliyim?

Neleri yapmaktan kaçınmalı ve neleri yapmaya özen göstermeliyim?

Çocuğum hangi konularda kısıtlılık sergiliyor, bu kısıtlılığı nasıl minimuma indirebilirim?

Çocuğuma daha dengeli bir kişilik kazanması adına hangi değerleri kazandırmalıyım?

İyi bir ebeveyn; kendi yapısını ve beklentilerini çocuğuna dayatan değil, çocuğun kendisinden farklı yapısı olduğu gerçeğine saygı duyarak onun kendi ufkunda gelişmesine destek olabilir.

Unutulmamalıdır ki; çocuğun mizacında ebeveynin rolü olmasa da, o mizaç yapısının sağlıklı veya sağlıksız kişilik özelliklerine evrilmesinde çok önemli bir rolü vardır. Örneğin; çocuğunuzun duygusal olup olmasını siz belirleyemezsiniz. Ancak duygularını sağlıklı biçimde ifade etmesine, duygularını doğru anlamlandırıp kontrol etmesine ciddi ölçüde katkı verebilirsiniz.

Bir ebeveyn olarak kendi mizaç ve kişilik yapınızın farkına vardığınızda kişilik yapınızla daha uyumlu bir çocuğunuz varsa bunun önemli bir avantaj olduğunu görebilirsiniz. Buna karşın sizin yapınızla uyum oranı zayıf olan bir mizaç yapısındaki çocuğunuz –eğer farkındalık içinde olmazsanız- en büyük dezavantajınız olacaktır. Bu nedenle ebeveynler “kendi yapılarına göre” değil, çocuğun kişiliğinin sağlıklı gelişmesi

için “gerekli olan” ebeveynlik tarzının doğru olduğunu fark etmelidirler.

Anne-babalar doğuştan gelen bu mizaç yapısını anlayabildikleri ve uygun tutum ve tavırlar sergileyebildikleri ölçüde çocuğun kişiliğinin sağlıklı gelişimine katkı sunmuş olurlar.

Burada genel geçer basit reçeteler aramaktan vazgeçip öncelikle çocuğun mizaç tipini anlayıp en doğru ebeveynlik tutumlarını sergilemek gerekmektedir. Burada önemle hatırlanması gereken şey; aynı etkenlerin farklı mizaç yapılarında farklı sonuçlar doğurabileceği gerçeğidir. Çünkü her çocuk aynı yapıda değildir. Bir çocuğu gayrete getirip hırslandıran bir söz bir diğer çocukta özgüvensizliğe neden olabilir.

Tıpkı “toprak, cam ve tahtayı” suyla ıslattığımızda her birinin sudan farklı etkilenmesi gibi farklı yapıdaki çocuklar da aynı tutumdan farklı bir şekilde etkileneceklerdir. Çünkü etki eden faktör aynı olsa da etkilenenlerin yapısı farklıdır. Dolayısıyla *“kendisine şiddet uygulanan çocuk şiddete eğilimli olur, kaygılı ebeveynin çocuğu kaygıya eğilimli olur” gibi genelleyci tezler yanlıştır.* Çünkü bu tür değerlendirmeler çocuğun “boş-beyaz bir sayfa” olup anne-babanın elinde şekillenebilecek bir yapıda olduğunu kabul etmektedir.

Nitekim davranışçı ekolün kurucusu John Watson çocukları çevreleri tarafından şekillendirilen “kil parçaları” olarak görmüştür. Hâlbuki durum böyle değildir. Örneğin şiddete maruz kalan bazı çocuklar mizaç yapılarının şiddete eğilim riski içermesi yüzünden saldırgan, öfkeli ve kavgacı olabilirken diğer bazı çocuklar aynı şiddete maruz kaldıklarında pasif, edilgen, korkak, kaçınan bir kişilik tutumu sergileyebilmektedir.

Her çocuğu aynı yapıda kabul eden genelleyci yaklaşımlar tıpkı “yere düşen her eşya kırılır, ıslanan her metal paslanır, aç olan her canlı ısırır” şeklindeki tüm genellemeler gibi yanlıştır.

Nitekim hepimiz biliyoruz ki yere düşen cam eşya kırılabilir ama çelik bir eşya yere düşmekle kırılmaz. Bir futbol topu yere düşünce zıplarken, bir elma yere düştüğünde zedelenir. Altın ıslandığında paslanmazken bir demir plaka ıslandığında kısa bir süre sonra paslanır. Siz bir aslana dokunduğunuzda büyük bir ihtimalle sizi ısıracaktır. Bir kediye aynı şekilde dokunduğunuzda size yaklaşacak ancak bir kaplumbağaya dokunduğunuzda içine çekilecektir. Bir kuşa dokunduğunuzda ise uçup sizden uzaklaşacaktır.

Çocuklarda mizaç farklılıkları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Prof. Dr. Ayşe Bilge Selçuk “çocuk belli bir mizaç yapısıyla doğuyor ve aynı konuda aynı şeyi yaptığımız halde sonuç farklı olabiliyor. İşte çocuğun mizacının farkında olup, ebeveynlik stilimizi buna göre belirlemeliyiz” diyerek ebeveyn stili ile birlikte çocukların mizaç farklılıklarını bilmenin de önem ve faydasına dikkat çekmektedir.⁴⁰

Kısacası aynı etkilere maruz kalan varlıklar, kendi yapılarına göre o etkenlerden etkilenecektir. Bu nedenle aşağıdaki yorum bazı mizaç yapıları için doğru iken bazı mizaç yapıları için tamamıyla yanlıştır:

“Eğer ana-babalar çocuklara patronun kim olduğunu durmadan göstermeye kalkışır ya da utandırarak itaate zorlarsa çocuklar kendinden kuşku duyma, kendini karar verme ve davranışlarını yönetme konusunda yetersiz hissetme ya da kendilerini yıllarca engelleyecek bir utanç duygusu geliştireceklerdir.⁴¹

40 Milliyet, 23.02.2019

41 Mary Gander & Harry Gardiner, Çocuk ve ergen gelişimi, s. 240, İmge yay., 2004, İstanbul.

Yukarıda sözü edilen anne-baba tavrı; “8”, “7” ve “1” mizaç yapısındaki çocuklar için tamamen yanlışken özellikle “5”, “6” ve “9” mizaç yapısındaki çocuklar için nispeten doğrudur.

Örneğin; “8” mizaç yapısındaki çocuğa sertlik ve baskı uygulayarak patronun kim olduğunu göstermeye kalktığınızda size itaat etmeyecektir. Üstelik yaşının elverdiği ölçüde size karşı çıkacak, sözlerinizi dinlemeyecek ve çatışacaktır. Kendinden kuşku duyma, kendini yetersiz hissetme ve utanç duygusu “8” mizaç yapısının “yanından bile geçmeyen” tutumlar olup böylesi sonuçların bu çocuklarda oluşma imkânı neredeyse yok gibidir.

Benzer şekilde “Düşmanca ilişki ise saldırganlığı destekleme eğilimindedir.” genellemesi yanlıştır.⁴²

Çünkü düşmanca ilişki; öncelikle saldırganlık riski taşıyan tip “8” mizaçlı çocuklarda saldırganlığı destekleyip tetiklerken “5” ve “6” mizaç yapısındaki çocuklarda korkaklık, kaçinganlılık ve pasifliği tetikleyebilir.

“Aşırı koruyucu tutumla yetiştirilen çocuklarda anne-babaya aşırı bağımlılık, güvensizlik, hayal kırıklığı ve istenmedik davranışlar, duygu kontrollerinde noksanlık, karar vermekte güçlük çekme durumu ve yetersiz sorumluluk duygusu gözlemlenmektedir.”⁴³ Tarzındaki yorum da bu ebeveynlik tutumuna muhatap olan çocuğun mizacını dikkate almadan yapılan genelleyici yorumların bir diğer örneğidir.

Aşağıdaki fıkra genelleme tuzağına çok mükemmel bir şekilde gönderme de bulunmaktadır.

Anadolu'nun güler yüzlü bilgisi Nasreddin Hoca yolda bir leylek bulmuş ve alıp onu evine götürmüştü. Daha önce hiç

42 Mary Gander & Harry Gardiner, a.g.e., s. 299.

43 Yılmaz, 2001

leylek görmemiş. Uzun gagasını ve bacaklarını çok yadırgamış. Tutup bir güzel kesivermiş onları. Sonra da yüksekçe bir yere koymuş. Karşısına geçmiş. Yaptığı işten memnun bir şekilde seslenmiş: “Bak şimdi kuşa benzedin.”

Örneğin; “Sıkı denetim kullanan ana-babalar genellikle iyi davranışlı ama oldukça bağımlı çocuklar yetiştirir.”⁴⁴ şeklindeki genelleyici yorum; tip “8” ve “7” mizaç yapıları için kesinlikle yanlıştır. Çünkü “8” ve “7” mizaç yapılarındaki çocuklar hiçbir biçimde “bağımlı çocuk” olmazlar. Ancak bağımlı olmaya eğilimli “2”, “5”, “6”, “9” mizaçlı çocuklar için yukarıdaki değerlendirme farklı düzeylerde doğru olabilir.

“İzin verici anne-babalar; sokulgan ve atılgan ama oldukça saldırgan çocuklara sahip olma eğilimindedir.”⁴⁵ tarzındaki değerlendirme öncelikle “8” mizaç yapısındaki çocuklar için doğru iken sosyallik yönü zayıf olan ve saldırganlığa eğilimi çok az olan “9”, “6” ve “5” mizaç yapılarındaki çocuklar için büyük ölçüde yanlıştır.

Çocuklar ve özellikle çocuk eğitimi üzerinde önemli gözlemleri ve değerlendirmeleri bulunan Alfred Adler şöyle bir genelleme yapmaktadır:

“Başkalarıyla nasıl ilişki kurup bir arada yaşayacakları öğretilmemiş çocuklar okula başladıklarında kendilerini yalnız hissederler. Dolayısıyla çevreleri tarafından acayip bir gözle görülür. Bu da onların başlangıçtaki yalnızlıklarının daha da büyümesine yol açar.”⁴⁶

Mizaç yapıları itibariyle sosyalleşmeye ve iletişim kurmaya doğal bir yatkınlıkları olan “2”, “3”, “8” ve “7” mizaç tipindeki

44 Mary Gander & Harry Gardiner, a.g.e., s. 299.

45 Mary Gander & Harry Gardiner, a.g.e., s. 299.

46 Alfred Adler, Çocuk eğitimi, s. 13, Cem yay., 2005, İstanbul.

Çocuklar için yukarıdaki değerlendirme tamamen yanlıştır. Çünkü bu çocuklar mizaç yapılarındaki güçlü sosyallik eğilimi dolayısıyla, kolaylıkla iletişim kurar, sosyalleşir ve arkadaş edinirler. Ancak buna karşın mizaç yapıları sosyalleşmeye ve iletişime daha az eğilimli olan “5”, “6” ve “9” mizaç yapısındaki çocuklar için Adler’in değerlendirmesi doğru olabilir. Bu nedenle bu mizaç yapısındaki çocukların yeni girdikleri ortamlarda, iletişim kurmaları ve sosyalleşmeleri teşvik edilmelidir.

Adler’in “Her çocuk üstün bir konumu ele geçirmeye eğilim gösterir”⁴⁷ şeklindeki değerlendirmesi de aşırı bir genelleme olup kapsamlı bir eleştiri ve değerlendirmeyi hak etmektedir. Ancak burada kısaca söylemek isteriz ki “5”, “9” ve “4” mizaç tipindeki çocukların buldukları ortamda üstün bir konum ele geçirmeye eğilimleri son derece azdır. Ancak özellikle “8” ve “3” mizaçlı çocukların; yönetme, kontrol, öne çıkma ve yönlendirme eğilimleri nedeniyle Adler’in tanımlamasına uyan bir yapıları vardır.

“Çocuğun her isteğini karşılayan ebeveyn onun sinirli, uyumsuz, paylaşmaktan hoşlanmayan, öfkeli, çoğu zaman ağlayan ve isteklerinin yerine gelmesi için hasta numarası yapan bir kişi olmasına neden olur”⁴⁸ şeklindeki sadece ebeveyn tavrını referans alan yorum; öncelikle “2” mizaç yapısının kısmen de “4” ve “6” mizaç yapısının bir eğilimini tanımlamaktadır. Bahsedilen ebeveyn tavrı “8” mizaç yapısındaki çocuğu; istekleri yerine gelmediğinde öfkeli ve sinirli yaparken aynı zamanda bu çocuk, isteklerinin yerine gelmesi için hasta numarası yapmaz, olsa olsa ebeveyni üzerinde tahakküm ve baskı kurarak anne-babasını hasta edebilir. Ağlamak

47 Alfred Adler, a.g.e., s. 49.

48 Adem Durmuş, Çocukta özgüven gelişimi ve karakter eğitimi, s. 90, Nesil yay., 2006, İstanbul.

konusuna gelince “8” mizaçlı çocuk ağlamaya en az eğilimli mizaç yapısına sahip olduğundan kolay kolay ağlamaz.

Çocuğun mizaç yapısını göz ardı eden ve zorunlu bir sebep-sonuç bağlantısı kuran böyle tanımlamalar bazı mizaç yapıları için geçerli olabilirken, bazı mizaç yapıları için tamamıyla geçersizdir.

Çocuk psikolojisi konusunda önemli çalışmalar yapmış olan Atalay Yörükoğlu da aynı yorum hatalarına düşmektedir. “Korku doğal bir tepkidir, ama bir çocuğun aşırı korkak ya da yürekli olması yetişmesine bağlıdır.”⁴⁹

Evet, korku her çocukta olabilen doğal bir tepki ise, korkuya en eğilimli mizaç tipleri olan “6” ve “5” mizaç yapısındaki çocuklar korkutulularak yetiştirildiğinde aşırı korkak olabilirler. Buna karşın cesaret, mücadele, kendini savunma ve karşı koyma konusunda çok yetkin olan “8” mizaç yapısındaki bir çocuğu korkak yetiştirseniz bile korkak olmayacaktır. “8” mizaç yapısındaki çocuk; şiddet ve korkutma tutumları karşısında korkudan ziyade öfke, saldırganlık, tepkisellik ve karşı koyma tavrı oluşturacaktır. Nitekim korkusuzluk, aşırı tepkisellik, saldırganlık ve karşı koyma tavrı üzerine yapılan araştırmalar bu tutumlarla ilgili olarak bir mizaç yatkınlığı olduğunu göstermiştir.

“Karşıt davranışların gelişimindeki mizacı ele alan boy-lamsal çalışmalar huyun diğer çevre faktörlerine bağlı özgül bir riski temsil ettiği görüşünü destekler.”⁵⁰

Nitekim “8” mizaç yapısının sağlıklı kişilik görünümünü ifade eden “saldırgan, geçimsiz, kuralları çiğneyen ve

49 Atalay Yörükoğlu, a.g.e., s. 171.

50 Burcu Özbaran, Cahide Aydın, “Davranım bozukluğu”, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, s. 436.

cezalandırılmakla uslanmayan” tutumu, bu mizaç yapısının olumsuz ebeveyn tavrı ve çevresel etkenler sonucu sergileyebileceği bir kişilik görünümüdür.

Dokuz Mizaç Modeli’ne göre; “şiddet, öfke, baskı” içeren ebeveyn tutumu; bazı mizaç yapılarındaki öfke, karşı koyma ve saldırganlık eğilimini körüklerken bazı mizaçlarda korkaklık, kendine güvensizlik ve pasiflik eğilimini körükler.

Yörükoğlu’nun “Kıskançlık, yalancılık, çalma, savruklu, düzensizlik, temizlik-pislik, tutumluluk-savurganlık gibi pek çok özellik hep eğitimin ürünleridir. Kuruntular, kaygılar, önyargılar hep eğitimin meyveleridir” yorumu da her şeyin eğitime bağlı olduğunu ifade ederek aşırı ve dolayısıyla yanlış bir değerlendirmede bulunmaktadır. Zaten eğitimin bu kadar belirleyici olmadığını fark etmiş olacak ki “kişiliğin oluşması büyük ölçüde çevresel etkilere bağlı olsa da eğitimin etkisi sınırsız değildir. Her çocuk ana-baba ya da eğitimciler elinde hamur gibi yoğrulup istenen kalıba sokulamaz” demek gereği duymuştur.

Enneagram Modeline göre her bir mizaç tipinin yatkın olduğu olumlu özellikler ve potansiyel riskler vardır. Mizaç yapısındaki bu eğilimler; eğitim, ebeveyn tavrı, kültür v.s çevresel etkilerle kişilik özellikleri olarak kendini gösterir. Düzensizlik, savruklu ve yalan özellikle “7” mizaç yapısının eğilimli olduğu potansiyel risklerdir. “1” mizaç tipi ise düzensizlik, savruklu ve yalana pek eğilimli değildir. “2”, “6” ve “4” mizaç yapıları kıskançlığa daha eğilimli iken “9” ve “7” mizaç yapıları kıskançlığa pek eğilimli değildir.

Dolayısıyla herhangi bir mizaç yapısı için doğru olan bir “sebe-sonuç” ilişkisi bir başka mizaç için doğru olmayabilir.

Mesela; “8” mizaç yapısındaki çocuklar kendini koruma, savunma ve mücadele konusunda kabiliyetli olup kavga ve

sertliğe eğilimli cesur bir yapıya sahiptir. Bu özelliklerinin doğrudan erkek olmakla veya başka bir çevresel şartla ilişkisi yoktur. “8” mizaç yapısındaki çocukları gözlemleyerek “erkek çocuklar cesur, kavgaya eğilimli ve sert olurlar” gibi bir sonuç çıkarmak “olgu-gözlem-sonuç” açısından doğru gibi gözükse de aslında yanlıştır. Çünkü bu çocukların cesur, sert ve kavgaya eğilimli olmalarının erkek oluşlarıyla veya herhangi bir çevresel etkiyle doğrudan ilişkisi yoktur. Burada asıl belirleyici şey mizaç yapısıdır.

Şu soru üzerinde bir düşünelim: Aynı güneş, aynı toprak ve aynı sudan “etkilenen” ve görünürde birbirine benzeyen tohumlardan nasıl ve neden elma, portakal, armut olmaktadır. Aslında çok düşünmeye gerek olmaksızın hemen herkes kolayca bu soruya cevap verir. Çünkü tohumlar farklı “yapıda” olup her biri kendi yapısına göre ve kendi yapısının özellikleri “temelinde” çevre şartlarından etkilenmekte ve gelişmektedir. Yani tohumların “farklı” yapıdaki tohumlar olduğunu anladığımızda bu tohumlardan farklı ağaç ve meyvelerin oluşması bizi şaşırtmayacağı gibi üstelik bunun “tamamen doğal” olduğunu söyleriz.

İşte tıpkı bunun gibi “Dokuz Mizaç Modeli” her birimizin bu dokuz mizaç yapısından biriyle dünyaya geldiğimizi; yani doğuştan bir “tohuma, programa” sahip olduğumuzu öngörür. Bu “yapıyı” anladığımızda; bu yapının farklı çevresel şartlarla (anne-baba tavrı, yaşanan olaylar, edinilen izlenimler, eğitim, kültür, cinsiyet) ne şekilde etkileşip şekilleneceğini-gelişeceğini de aşağı-yukarı kestirebiliriz.

Tabii ki burada en önemli esas mesele bu mizaç yapılarının doğru bir şekilde tanımlanabilmesidir. Tanımlama konusundan şu uyarı bizim için her an dikkate alınmalıdır:

“İnsan ‘her şeyi’ tanımlamak ister ve kendisini bundan alıkoyamaz. Ancak ‘şeyleri’ tanımlarken pek fazla sınırlama koymamaya özen gösterilmelidir. Tanımlamalar tüm teferruatı ile verilmezler ve yine hiçbir tanımlama tüm ayrıntıları ile birlikte değildir. Ancak buna rağmen tanımlar ve formülasyonlar ‘uygun’ bir ‘referans noktası’ sağlar.”

Kısacası; çocukların kişiliğinin gelişiminde “biyolojik yapı, cinsiyet, kültür, eğitim, yaşanan olaylar, zekâ” önemli etkenler olarak sıralanmakla birlikte asıl baskın unsurun doğuştan gelen MİZAÇ YAPISI olduğu unutulmamalıdır.

Gerek birlikte yaşadığımız insanlara gerekse çocuklarımıza karşı doğru ve geliştirici bir tutum takınabilmek; öncelikle ve ancak kendimizin ve onların mizaç yapısını anlamamıza, tanımamıza bağlıdır.

Ebeveyn ve Çocuk Arasındaki Uyum Derecesi

“Zor çocuk yoktur, mizacıyla çevresini zorlayan çocuk vardır. Zorlayıcı mizaca sahip çocuklar aslında çok hassastırlar, sabırlı ve olumlu yaklaşımlarla, duygusal güçlüklerini yenebilir, çok olumlu bir gelişim gösterebilirler.”

Prof. Dr. Ayşe Bilge Selçuk

Çocuk mizacı üzerine 20 yıl süren boylamsal bir araştırma yapmış olan Thomas ve Chess; ebeveynlerin mizaç yapıları ile çocukların mizaç yapılarının farklılığını dikkate alarak “uyum dereceleri”(yüksek uyum, düşük uyum) üzerinde çalışmışlardır.

Thomas ve Chess bazı ebeveyn mizaçlarının bazı çocuklarla “daha uyumlu” olduğunu, bazılarıyla ise “bir uyum zorluğu” yaşadığını gözlemlemiştir.

“Yüksek uyum; ‘çevrenin özellik, beklenti ve taleplerinin’, çocuğun kapasitesi, karakteristikleri ve davranış tarzıyla uyumlu olduğunda ortaya çıkar. Organizma ile çevre arasında ahenk bulunduğu olumlu yönde en uygun gelişme mümkün olur. Aksine düşük uyum ve uyumsuzluğun olumsuz etkisi, çevresel imkân ve talepler ile organizmanın kapasitesi arasındaki farklılıkları, ayrılıkları ve uyumsuzlukları içerir. Bu durumda çarpık gelişme ve uyumsuz işlev ortaya çıkar.”⁵¹

Dokuz Mizaç Modeli açısından “uyum” meselesine baktığımızda bazı mizaçların birbirleriyle daha uyumlu (birbirlerini daha iyi anlayan-tolere eden-uyum sağlayabilen) bir yapıda oldukları görülmektedir. Buna karşın bazı mizaç yapılarının ise birbirlerini “anlama ve uyum” derecesi çok daha düşük olmaktadır.

Örneğin; yeni durumlara ve yeni tanıştığı kişilere karşı mesafeli ve tedbirli (biraz endişeli) olan, tepkilerinde de ihtiyatlı ve orta yolu tercih etmeye çalışan “6” mizaç yapısındaki bir anne ile her şeyi merak eden, kurcalayan, tecrübe etmek isteyen, hareketli ve dürtüsel “7” mizaç yapısındaki çocuk arasında bir “uyum zorluğundan” bahsedilebilir.

Yine koruyucu, kontrolü her zaman elinde tutmak isteyen, tahakküme eğilimli, karşı durulduğunda öfke göstermeye yatkın olan “8” mizaç yapısındaki bir ebeveyn ile duygusal, kolay incinebilen, sertlik, öfke ve şiddete maruz kaldığında küsen ve böylesi durumlarda sevilmediği düşüncesiyle duygusal yıkım yaşayan “2” mizaç yapısındaki bir çocuğun “uyum zorluğu” vardır.

51 Stella Chess, Alexander Thomas; Goodness of fit: Clinical applications from infancy through adult life, sf:3-9 Brunner/Mazel, Philadelphia, 1999

Keza her zaman kontrol eden, hataları çabuk görüp yargılayan, geleceği planlayarak hareket etmeye çalışan, kural ve disiplinin gerekliliğine inanan “1” mizaç yapısındaki bir anne ile sınırlanma ve kontrol edilmeyi sevmeyen, aklına geleni denemek isteyen, sorumlulukları konusunda kendini zorlamayan, sıkıntıya gelemeyen, rahat yaşamaya eğilimli “7” mizaç yapısındaki bir çocuk arasında “uyum azlığı ve uyum zorluğu” vardır.

Buna karşın kontrollü olmaya, düşünüp taşınarak karar vermeye ve harekete geçmeye yatkın olan, mantıklı davranan, sorumluluk sahibi, disiplinli, kural ve prensip sahibi olmaya eğilimli sağlıklı “1” mizaç yapısındaki baba ile; doğruyu ve ne yapılması gerektiğini bilmeye çalışan, yanlış yapmaktan kaçınan, sorumluluklarını yerine getirerek kendini güvende hissetmeye çalışan ve güven veren bir otorite arayan “6” mizaç yapısındaki bir çocuk arasında “yüksek uyum”dan söz edilebilir.

Örnek olarak “1” mizaç yapısındaki bir babanın “6” ve “7” mizaç tipindeki çocuklarını nasıl değerlendirdiğine kulak verelim:

“Çocuklarım için bir baba olarak her zaman en iyisini yapmaya çalıştım. Dürüst, ahlaklı ve bilgili olmaları için elimden geleni yaptım. Zaten bana göre eğitim her şeyden önemlidir. Çocuğu nasıl yetiştirirsen öyle olur, çocuk ailede neyi görürse onu örnek alır. Büyük kızım çok uyumlu ve akıllı, sözümünden hiç çıkmaz. Hiçbir zaman beni üzecek, hayal kırıklığına uğratacak bir şey yapacağını sanmıyorum (“6” mizaçlı kızını tanımlıyor). Ancak küçük olanı hiç söz dinlemiyor. Benimle doğrudan çatışmıyor ama aklına eseni yapıyor. Biraz sorumsuz ve başına buyruk ama pek kavgacı sayılmaz.” (“7” mizaçlı çocuğunu tanımlıyor)

“1” mizaç yapısındaki bu babayı “6” mizaç yapısındaki çocuğu şöyle tanımlamaktadır; “Babam ciddi ve sorumluluk sahibiydi. Ne yaptığını bilen, kararlı biriydi. O benim kahramanımdır. Ben de onu hiç üzmemeye ve bana olan güvenini sarsmamaya çalıştım. Ama babam öldüğünde kendimi yapayalnız ve çok güçsüz hissettim.

Aşağıda ise “2” mizaç yapısındaki bir annenin “3”, “7”, “8” ve “1” mizaç yapılarındaki çocuklarını algılayış ve değerlendirmesini görüyoruz:

“Çocuklarım için çok fedakârlıklar yaptım. Kendimden çok onları düşündüm. Ama çocuklarımin beni anladığını pek söyleyemem. Beni çok üzüyorlar.

Kızım pek duygusal değil. Beni hiç anlamıyor. Sözümü dinlemiyor. Beni çok hassas ve her şeyi umursayan, alıngan ve kendini gereksiz şekilde üzen biri olarak görüyor. (“3” mizaç yapısındaki kızı)

Büyük oğlumu ise hiç anlamıyorum. Benim üzüntülerimi gereksiz buluyor, çok taktığımı söylüyor. Çok müsrif ve sorumsuz. Ne isterse onu yapıyor. Bana hiç danışmıyor. İnsan annesini dinlemez mi? (“7” mizaç yapısındaki çocuğu)

Küçük oğlum çok cesur beni hiç dinlemiyor ama beni başkalarına karşı koruyor. Hatta babasının haksızlıklarına karşı bile beni korumaya çalışıyor. Ancak isteklerini yaptırmak konusunda neredeyse beni canımdan bezdiriyor. İsteklerini yerine getirmem konusunda beni çok zorluyor. Yapmadığımda ise çabucak öfkeleniyor. (“8” mizaç yapısındaki çocuğu)...

Ortanca çocuk ise küçüklüğünden beri çok ciddi ve akıllıydı. Sözümü dinlerdi. Ama bir süre sonra bana karşı çıkmaya ve eleştirmeye başladı. Çok duygusal olduğumu, duygularıma yenilip gerekeni yapmadığımı, haklı ile haksızı aynı kefeye koyduğumu söyleyip eleştirmeye başladı. Küçük oğlum hakkında

kendi canavarımı yetiştirdiğimi söylüyor. Ama çok şükür, okudu ve kendini kurtardı. Bazen çok doğru konuştuğunu düşünüyorum ama ben de ne yapacağımı bilemiyorum. (“1” mizaçlı çocuğu)

İşte bu örnekleri de dikkate alarak ebeveyn-çocuk ilişkisini değerlendirdiğimizde; ebeveynlerin, kendi mizaçlarının ve ebeveynlik tarzlarının olumlu-olumsuz yönlerini fark etmelerinin hayati bir önem taşıdığı söylenebilir.

Ebeveynler; öncelikle kendilerinin ve çocuklarının mizaçlarını dikkate almalı, onlarla kendileri arasında hangi noktalarda “iyi bir uyumun”, hangi noktalarda ise “uyum zorluğunun” bulunduğunu fark etmeli ve uyum zorluğu olan alanlar konusunda (kendileri üzerinde çalışarak) daha iyi bir uyum için kendilerini geliştirmelidirler.

6. BÖLÜM

MİZAÇ YAPIMIZ VE EBEVEYNLIK TARZIMIZA ETKİSİ

Çocuğunuzu mükemmel yapmaya çalışmaktan vazgeçin
ama çocuğunuzla olan ilişkinizi mükemmel yapmak için
çalışmaya devam edin...

Dr. Henke

İletişim; karşılıklı konuşmaktan ziyade muhatabımızın yapısını, ihtiyacını, anlayışını ve motivasyonlarını bilerek ve hesaba katarak buna *uygun ve geliştirici tarzda* konuşmak ve davranmak demektir. Bu yüzden muhataplarımızın farklılıklarına ve özelliklerine göstereceğimiz ilgisizlik; hem bir tür bencillik hem de bir çeşit körlük olacaktır.

Dokuz Mizaç Modeli'ndeki farklı mizaç yapılarını fark etmek, hem kendimizi hem de muhatabımızı anlayıp geliştirmemize imkân tanıyacaktır. Buna karşın kendi mizaç ve kişiliğinin avantaj ve dezavantajlarını tanımayan bir insan, farkına varmadan kendi hapisanesini inşa eden ve kendini o hapisaneye kapatan bir mahkûma dönecektir. Kişi bu durumda, mizacının olumsuz eğilimlerinin mahkumu ve mağduru olduğu gibi çevresini de söz ve tavırlarıyla mağdur edecektir.

İşte bu durumun farkında olan ebeveyn, kendi mizacının çocuğunda olumsuz sonuçlara yol açabilecek eğilimlerini çocuğa yansıtmayarak çocuğun kişiliğinin sağlıklı gelişimi için gerekli tutum, tavır ve davranışları gösterebilecektir. Çünkü her bir mizacın ihtiyaç ve beklentilerinin farklıdır.

Ebeveyn olarak her birimiz dokuz farklı mizaç yapısından birine sahibiz. Bu mizaç yapısı çocukluk, arkadaşlık, dostluk, karı-kocalık ve ebeveynlik tarzımızı da kendi motivasyon ve eğilimlerine göre şekillendirir. Bu açıdan bakıldığında mizaç yapımızdan kaynaklanan ebeveynlik tarzımızın olumlu ve olumsuz eğilimlerinin olacağını bilmeliyiz. Bir ebeveyn olarak olumlu yönlerimizi geliştirmeli buna karşın olumsuz eğilimlerimizi de fark ederek değiştirmeliyiz.

Ebeveynler kendi mizaçlarını nasıl bulacaklar?

Bu kitaptaki mizaç özelliklerini okuyan ebeveyn, kendi çocukluk dönemini dikkate alarak mizaç yapısını tespit edebilir. Bu tespitin ardından ebeveynler kendi mizaç yapılarının olumlu ve olumsuz eğilimlerini aşağıdaki tanımlamalar içinde bulabilirler. Her bir ebeveynlik tarzı tanımlanırken önce olumlu eğilimleri, ardından olumsuz eğilimleri, son olarak da tavsiye ve gelişim önerileri ifade edilmiştir.

TİP “1” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Titiz, düzenli, kuralcı, disiplinli, ahlaki değerler konusunda hassas, mükemmeliyetçi bir ebeveynlik tarzına sahiptir. Çok güçlü “doğru-yanlış, gerekli-gereksiz, olmalı-olmamalı” yargılarına sahiptir. Olası tehlikelere karşı uyarıcı, ayrıntılı düşünen ve geleceği öngörerek şimdiden gerekli olanı yaptıran, mükemmelle yönlendiren, adil, ahlaki ve ahlaki prensipleri önemseyen, hataları düzelten, yol gösteren, yüksek sorumluluk bilinci taşıyan bir yapıdadırlar.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

“Yanlış, hata ve eksiğe” odaklanan, süreci yeterince dikkate almayan, hataya ve eksiğe tahammülde zorlanan, çocuğunun imkan ve kısıtlılıklarını dikkate almayan, aşırı eleştiren ve yargılayan, eleştirinin dozunu kaçırıp kırıcı davranabilen, dikkate alınmadığında öfkelenen ve kınayan bir görünüm sergileme riski taşır.

Çözüm için:

Yanlış ve hatalara tolerans göstermeli, eleştirilerinde sakin ve yapıcı olmalı, disiplini şefkat ve sabır ile dengelemelidir. Kendini öfkeli ve kızgın hissettiğinde söz ve tavırlarının kırıcı, küçümseyici ve yıkıcı olmamasına dikkat etmelidir. Kendi ideal ve beklentileri ile çocuğunun imkan, kabiliyet, ihtiyaç ve sürecini göz önünde bulundurmalıdır. Eksiğe odaklanmak yerine olan olumlu durumu takdir etmeli ve ilerisi için teşvik edici olmalıdır. Eleştirisini sevgi ve merhamet ile dengelemelidir. “Eleştirilmeye ve yargılanmaya karşı hassas” olan çocuklarını kırmamaya dikkat etmeli; çekingen, duygusallığı ağır basan, her şeyi deneyerek öğrenmeye eğilimli, karar verme ve harekete geçme süreci uzun olabilen çocuklarına karşı sabırlı ve anlayışlı olmalıdır. Hata yapmanın, hayat içinde doğruyu fark etmenin bir yolu olduğunu kabul etmelidir.

TİP “2” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLİK TARZI VE ÖNERİLER

Sevgi ve şefkat dolu, destekleyen, memnun etmeye çalışan, kendini adayan, sıcakkanlı, duygusal, fedakar ve paylaşımcı bir ebeveynlik tarzı vardır. Aynı zamanda koruyucu, kollayıcı ve sahiplenicidir. İletişimi, konuşmayı, duygusal paylaşımı sever. Duygusal yapısı nedeniyle bir cankurtaran ve “ilgi ve

yardım meleğidir.” “Yardıma ederek, ihtiyaçlarını mümkün olan en kısa sürede karşılayarak” çocuğunu memnun etmeye ve hayatı onun için kolaylaştırmaya çalışır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

İhtiyaç duyulduğunda kendini iyi hissettiği için kendisine ihtiyaç duyulmadığında üzülebilir. Çocuğunu memnun etmek için bazen gereğinden çok yük alabilir. Çocuğunu istediği hale getirebilmek için gereğinden çok uğraşır ısrar etmesi kendisini çok yıpratır. Bu durumda kendini bir kurban gibi görebilir. Sözü dinlenmediğinde “sevilmediğini ve kendisine değer verilmediğini” zannedebilir. Halbuki sözünün dinlenmemesi sevilmediği anlamına değil muhatabının farklı bir ihtiyaç ve anlayışta olduğu anlamına gelebilir.

Hayır demekte ve kararlı şekilde sınır ve kural koymakta zorlanabilir. Çocuklarının her istediğini yaparak iyi bir ilişki zemini oluşturabileceğini zannedebilir. Çocuklarına değer verir; ancak kendisine de değer verilmesini, söz ve tavsiyelerinin dinlenmesini ve yapılmasını bekler. Onaylanma ve takdir edilme ihtiyacı hisseder. Kendisini sevdirmeye çalışır. Sözünün dinlenmediğini ve yaptıklarının takdir edilmediğini gördüğünde gücenir, şikayet eder, daha sonra da bazen kırgınlık ve öfke duyar. Aşırı ve uzun süreli stres durumlarında sürekli şikayet, sitem, yaptıklarını başa kakma tutumu görülebilir. Ardından bu sitem; kırıcı ve incitici bir öfkeye dönüşebilir.

Çözüm için:

Aşırı ilgi, sahiplenme, korumacılık ve çocuğun üstüne düşme eğilimini akılcı ancak zorlayıcı ve ısrarcı olmayan tavsiyelerle dengelemelidir. Çocuğun zararlı olabilecek istek ve ısrarlarını duygusallığına yenilmeyerek sakin ve akılcı açıklamalar eşliğinde reddetmelidir. Çocuğunun hata yapmasına ve hatasının sonuçlarını yaşamamasına olanak tanıyarak bağımlı

olmayan bir kişilik gelişimine zemin hazırlamalıdır. Çocuğunun hatalarına göz yummamalı ve yanlışlarını savunmamalıdır.

Çocuklarının büyümesine, yaşları oranında kendi kararlarını vermelerine imkan sağlamalıdır.

Çocuğunun yanlış davranışlarını “böyle davranırsan seni sevmem” gibi duygusal içerikli ifadelerle değil “böyle davranırsan şu olumsuz sonuçları yaşayabilirsin” tarzında akılcı ifadelerle değerlendirmelidir. Çocuğunun nasıl olması ile ilgili istek ve beklentilerini ifade ederken alternatif gösteren ancak dayatmayan bir tavır sergilemelidir. Çocuğunun her şeyinden haberdar olmak isteyen bu ebeveynler; dinlemeye açık olduğunu ve paylaşmaktan memnun olacağını hissettirmeli ancak çocuğunu her şeyi tüm ayrıntılarıyla anlatmaya zorlamamalıdır. Paylaşım zamanını ve ölçüsünü çocuğuna bırakmalıdır.

Ayrıca her isteği yerine getirilen bazı mizaç yapılarının büyüdülerinde; egoist, beklentileri yüksek, reddedilmeye toleransları olmayan kişiler olabileceği unutulmamalıdır. Bu mizaç yapısındaki ebeveynler özellikle pek duygusal olmayan çocuklarından aynı sevgi, ilgi ve sıcaklığı beklememelidir. Unutulmamalıdır ki:

“Sevgi güzeldir. Karşılıklı olduğunda daha güzeldir. Ancak karşılıksız olduğunda mükemmeldir.”

TİP “3” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLİK TARZI VE ÖNERİLER

Kendine güveni yüksek olan, hedef oluşturma ve başarılı kılma yönünde çevresini motive eden, hırslandıran, sürekli daha iyi (en iyi) ve daha verimli olmaya gayret eden, ku-

ral ve sınırlar koyan, kendi iradesini etkili kılmaya çalışan, duygularını pek göstermeyen, olumsuzluklardan yılmayan, takdir edileceği işler yapmaya çalışan ve çevresini bu yönde “etkin-başarılı-popüler-gözde” kılmak isteyen bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Kendisiyle çokça övünen sonuca odaklı biri olduğundan süreçteki olumsuzluk ve engellere karşı tahammülsüz davranabilir. Beklentileri yüksek olduğundan başarısızlık, tembellik ve verimsizliğe toleransı çok düşüktür. Çocuklarını imkan ve kapasitelerinin üstünde performans göstermeye zorlayabilir. Duygusal paylaşım konusunda zayıf olabilir, duyguları göz ardı edebilir. Bu yüzden sert ve katı gözükebilir.

Kendi hedef ve isteklerine yönelip çocuğunu ihmal etme eğilimine karşı dikkatli olmalı ve çocuğunun ihtiyaçlarına karşı duyarlı davranmaya özen göstermeyi ihmal etmemelidir.

Ailesini bir proje olarak görebilir ve “takip ve takdir edilen” örnek bir aile olmak isteği çerçevesinde çocuklarını sürekli yarış atmosferine sokabilir. Ancak bu süreçte kendi mizacının doğasında var olan “hırs, azim, zorluklardan yılmama” gibi özellikleri çocuklarından aynı ölçüde beklememelidir. Özellikle içe dönüklük, duygusallık, çekingenlik eğilimleri olan çocuklarını aşırı zorlamamalı ve onların farklı yapılarını dikkate alarak geliştirmeye çalışmalıdır.

Çözüm için:

Kendi hedef ve ideallerini çocuğunun imkan ve kapasitesini dikkate alarak belirlemelidir. Çocuğunun duygu ve ideallerine duyarlı olmalı, onların süreç ve hızlarına karşı sabırlı ve hoşgörülü olmalıdır. Çocuğuna azim ve gayret aşılamalı ancak onu başkalarıyla kıyaslamamalı ve yaptıklarını küçümsememelidir. Başkasını küçümseme ve imaja odaklı

olma riskini minimize etmeli, bu eğilimin çocuk üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkiye karşı dikkatli olmalıdır. Çocuğuna maddi hedefler kadar insani ve ahlaki değerleri de hedef olarak göstermeli ve örnek olmalıdır.

TİP “4” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Empati kabiliyeti güçlü, zorlayıcı olmayan, anlamaya ve destek olmaya çalışan, çocuğuna farklı ve özel olduğunu hissettiren, sezgiselliği önemseyen, çevresinin özgürlüğüne ve özgünlüğüne saygılı, hassas ve anlayışlı bir ebeveynlik tarzı vardır. “Çocuğumun içinden geliyorsa, kendisi istiyorsa yap-sın. İçinden gelmiyorsa, istemiyorsa zorlamanın anlamı yok” anlayışı temel eğilimidir.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Beklenmedik sorunlara ve olumsuz durumlara karşı yılgınlık gösterip çabuk pes edebilir, yaşamındaki eksikliklere odaklanıp kendine çekilebilir. Bazen hayata ve kendine içeren, olayları dramatize ederek abartabilen, anlaşılmadığında ve değer verilmediğinde bunu sorun haline getiren, kendini yetersiz hissettiğinde harekete geçemeyen, iç dünyasına ve sorunlarına gömüldüğünde ihmalkâr tutumlar sergileme riski taşır.

Çözüm için:

Çocuklarının kendisini anlamadığını veya kendisi kadar düşünceli ve hassas olmadığını gördüğünde bu durumu abartmamalı ve kendi dünyasına çekilmemelidir. Kendi duygusal ve psikolojik travmalarına odaklanmamalı ve bunları abartmamalıdır. Bu durumlarda günlük iş ve sorumluluklarını ihmalkâr olma riskine karşı dikkatli olmalıdır.

TİP “5” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Her şeye rasyonel (akli ve mantıki) açıdan bakan, fikir veren ve akılcı yönlendirmelerde bulunan ancak zorlamayan, neden ve sonuçlara dikkat çekerek mantık odaklı bir şekilde yol gösteren, tahakküm etmeyen, sakin ve derinlikli düşünen, duygusal tepkilerden ziyade akılcı çözüm ve değerlendirmelerle yol gösteren bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

İlişkilerinde nispeten mesafeli ve soğuk, duygusal paylaşım-
dan kaçınan, özel alanına pek sokmayan, tepkisel duyguları
anlamada ve duygusal sorunlara empati kurmakta zorlanan,
soğuk ve kibirli bir akılcılık ile değerlendirmeler yapabilen
bir yaklaşımın tuzağına düşebilir.

Çözüm için:

Kendileri gibi rasyonel ve kontrollü olmayan duygusal ço-
cuklarına karşı anlayışlı ve kabullenici olmalıdır. Bilgi, tecrübe
ve düşüncelerini paylaşmalıdırlar. Mantık ve derinlikli düşünüş
konusundaki yetkinliklerini muhataplarını küçümsemeden
kullanmalıdırlar. Çocuklarının ihtiyaçlarını gözeterek zaman,
emek ve ilgi gösterme konusunda cömert olmalıdırlar.

TİP “6” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Tehlike ve zarara karşı çok duyarlı, temkinli, tedbirli, biraz
kaygılı hareket eden, hata yapmamaya çalışan, sınır ve kurallar
koymaya çalışan ancak bunları bazen uygulayamayan, baskıcı
değil ancak kontrolcü olabilen, çocuklarının geleceğini planla-

maya ve öngörmeye çalışan, çıkabilecek problemleri önceden tahmin etmeye ve tüm şartları kontrol etmeye çabalayan, “çocuğunun ihtiyaçlarını giderme konusunda yeterli olmaya çalışan ve bu konuda güçlü ancak kaygılı bir sorumluluk” duygusu taşıyan bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Tehlike ve zarara karşı korumacı ve sürekli tetikte, aşırı koruyucu, gelecekle ilgili olası tehlikelerin ve problemlerin kaygısını taşıyan, aşırı kontrolcü ancak hükmetmekte zorlanan, sorunları kafasında büyüten, stresli ve sıkıntılı durumlarda kararsız ve kötümser olan, gereğinden fazla endişelenen, gelecekle ilgili olumsuz ihtimallere yönelen ve bu nedenle aşırı önlem almaya ve kontrol etmeye çalışan, aşırı koruyucu ve kaygılı tutumu nedeniyle çocuklarının özgürlüğünü gereksiz bir şekilde kısıtlayan bir yaklaşımın tuzağına düşebilir.

Çözüm için:

Akılcı ve objektif olmayan kaygı ve korkularını çocuklara yansıtmamalı, gereksiz bir kontrol ve koruyuculuk tavrı sergilememelidir. Özellikle kaygı, korku ve kötümserliğe meyilli çocuklarının sağlıklı gelişimi için bu çocuklarına karşı kesinlikle korku ve endişe içeren söz ve tavırlar sergilememelidir. Çocuklarını tehlike ve yanlışlara karşı korkutmak yerine objektif ve mantıklı açıklamalarla yönlendirmelidir. Çocuğunu küçük-büyük her hatadan korumak yerine, çocuğun hata yapıp sonuçlarını yaşayarak doğru olanı öğrenmesine fırsat vermelidir. Çocuğuna sadece ne yapmaması gerektiğini değil alternatif olarak ne yapabileceğini de söylemelidir. Koyduğu kural ve sınırlar konusunda tutarlı ve kararlı olmalıdır.

TİP "7" MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLİK TARZI VE ÖNERİLER

İyimser, arkadaşça yaklaşan, izin verici, keyifli, olumsuzlukları dert etmeyen, neşeli, eğlendiren, farklı seçenekler sunan, sınırları geniş tutan, zorlamayan, hareketli ve enerjik, sorunlara pratik ve çözüm odaklı bakan bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Zor ve sıkıntılı sorumluluk ve süreçlerden çabuk sıkılan, sabırsız, aceleci, çocuklarını başından savabilen, problemleri görmezden gelen, sorumluluklarını erteleyen veya yok sayan, kendine odaklı olduğundan rahatını bırakıp fedakarlık yapma konusunda zorlanan, duygusal ihtiyaçlara yeterince duyarlı olamayan bir yaklaşımın tuzağına düşebilir.

Çözüm için:

Çocuklarına nitelikli vakit ayırmalı, kaliteli zaman geçirmeli, sıkıcı ve zor olsa da sorunlarla ilgilenmeli, çözüm için zaman ayırıp kendi keyfinden ve zamanından fedakarlıkta bulunmalıdır. Duygusal, hassas ve kaygıya eğilimli çocuklarını anlama, dinleme ve ilgilenme konusunda gayret göstermelidir. Çocuklarına verdiği sözlere ve onlara karşı olan sorumluluklarına azami ölçüde dikkat etmelidir. Kendi hedef ve meraklarına yönelirken çocuklarıyla ilgilenme ve onların ihtiyaçlarına vakit ayırma sorumluluğuna da dikkat etmelidir. Duygusal paylaşım ihtiyacı duyan çocuklarıyla empati yaparak daha güçlü bir duygusal paylaşım atmosferi oluşturmalıdır.

TİP “8” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Güçlü, cesur, koruyucu, açık sözlü, zor durumlarda ön alan, kendi yaklaşım ve beklentilerini empoze eden, kararlı ve yönlendirici, tehlike ve problemlerle yüzleşmekten çekinmeyen, hızla inisiyatif alan, net-hızlı ve sonuca yönelik çözümler üreten bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Otoriter, tahakküm derecesinde kontrol edici, katı, çabuk öfkelenen, istek ve emirlerine itiraz edilmeden anında uyulmasını isteyen, tam olarak dinlemeyen, özgürlük alanı bırakmayan, sert, cezalandırmaya eğilimli, sınırlayıcı, şiddete eğilimli, “duygusallık, korkaklık, kararsızlık ve itiraza tahammülü olmayan” bir yaklaşım tarzının tuzağına düşebilir.

Çözüm için:

Bu nedenle çocuklarının imkan, kabiliyet ve sınırlılıklarını dikkate almalıdır. “Duygusal, sakın, çekingen” veya “hareketli ve katı disiplinden hoşlanmayan” çocuklarını yargılayıp zorlamamalıdır. Onlarla paylaşım ve etkileşim derecesi yüksek, kabullenici ve esnek biçimde yönlendirici bir üslupla iletişim kurmalıdır. “Öfke-sertlik-küçümseme-aşağılama” içeren söz ve tavırlardan uzak durmalıdır. Çalışma konusundaki hırs ve azmi çocuklarının ilgi, sevgi ve paylaşım ihtiyacını unutturmamalıdır. Çocuklarının fiziksel ihtiyaçları kadar psikolojik (ilgi-sevgi-önemsenme-değer görme) ihtiyaçlarını da dikkate almalıdır. Çocuklarında “öfke, endişe, korku, uzaklaşma” gibi tavırlar gördüğünde bir şeylerin ters gittiğini anlamalı; kendi tutumlarını ve çocuklarının ihtiyaçlarını gözden geçirmelidir. Çocuklarının kendisinden farklı bir mizaç ve kişilik yapısında

olabileceğini göz önünde bulundurarak çocuğundan beklentilerini makul bir noktaya çekmelidir.

Muhataplarının kendisinden ne beklediğini ara sıra sormalı, aynı zamanda çocuklarına duyduğu sevgi ve merhameti hissettirmeli ve ifade etmelidir. Ayrıca her bir çocuğuna “kendisinde ne gibi yanlış ve eksiklikler” olduğunu sorup kendi tavırlarının çocuklarının gelişimine uygunluğunu test etmelidir. İstek ve emirleri yerine getirilmediğinde öfkelenmemeli, sabırlı olmalı, cezalandırma yoluna gitmemelidir. “Ya bana uyarısın, seni korurum ya da karşımda olursun, seni dışlar ve cezalandırırım” tavrından kaçınmalıdır. Çocuklarına merhamet, takdir ve şükranlarını ifade etmekten çekinmemelidir. Öfke, cezalandırma, aşağılama, dışlama eğilimini minimize etmeli ve şefkat, sabır, merhamet, uyum, kabullenme becerisini arttırmalıdır.

TİP “9” MİZAÇ YAPISININ EBEVEYNLIK TARZI VE ÖNERİLER

Hoşgörülü, sakin, barışçıl, uyumlu, dengeleyici, uzlaşmacı, fiziksel ihtiyaç ve beklentileri karşılayarak memnun etmeye çalışan, hayır demekten kaçınan, çatışma ve gerilimden kaçınan, yargılamadan olduğu gibi kabullenen ve zorlamayan, sorunların çözümünü zamana bırakan bir ebeveynlik tarzı vardır.

Bununla birlikte potansiyel risk olarak:

Yönlendirme ve sorunları önceden görüp tedbir alma konusunda pasif ve erteleyici olabilen, hayır demekte zorlanan, inisiyatif ve karar alma konusunda ağır davranabilen, gerçeklerle yüzleşmekten kaçınan, morali bozuk olduğunda kendini çekerek işlevsizleşen, problemleri gören ancak ge-

reken inisiyatifi vaktinde almakta geciken, sınır koymakta ve koyduğu sınırı kararlı biçimde korumakta güçlük çeken, sevgi ve ilgisini çok hissettiremeyen, duygusal ve entelektüel paylaşım konusunda zorlanan bir tutumun tuzağına düşebilir.

Çözüm için:

Huzurunu kısa süreli olsa da bozma riskini göze alarak sorunlarla yüzleşmeli, yanlışlar konusunda uyarmalı ve gerekli inisiyatifi almalıdır. Çocukları arasındaki çatışma ve sorunları görmezden gelmemeli, adil ve mantıklı bir arabuluculuk sergilemelidir. Çocuklarıyla duygusal paylaşımında bulunmayı ihmal etmemelidir. Gerektiğinde net ve kesin sınırlar koymalı ve bu sınırları gevşetmemelidir. Kontrol ve yönlendirme konusunda daha aktif olmalı ve gerektiğinde uygun bir dille hayır demekten çekinmemelidir. Geri bildirim ve paylaşım kalitesi yüksek, verimli şekilde vakit geçirmelidir. Kendisinde öfke oluşturan durumları açıkça konuşmalıdır. Aksi takdirde biriken öfkesinin ani patlamalar ile ortaya çıkabileceğini unutmamalıdır.

Çocuklara tavsiye vermenin en iyi yolu, ne istediklerini bulmak, ne aradıklarını bilme konusunda yardımcı olmak, takdir ve teşvik edici bir yol arkadaşı olmaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Adler, Alfred**, Çocuk Eğitimi, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınları, 3. Baskı, 2005.
- Aristoteles**, Nikomakhos'a Etik, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2007.
- Aysev, Ayla Soykan- Taner, Yasemen Işık (Editör)**, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, 2007.
- Bee, Helen**, The Developing Child, HarperCollins College Publishers, Seventh Edition, New York, 1995.
- Benjamin and Virginia Sadock, Pedro Ruiz**, Caplan and Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry; tenth edition.
- Burger, Jerry M.**, Kişilik, çev. İnanç Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- Carey, William B.- McDevitt, Sean C.**, Coping With Children's Temperament, BasicBooks, New York, 1995.
- Chess, Stella- Thomas, Alexander**, Goodness Of Fit: Clinical Applications From Infancy Through Adult Life, Brunner/Mazel, Philadelphia, 1999
- Cüceloğlu, Doğan**, İnsan ve Davranışı; Remzi Kitabevi, 29. Basım, Kasım, 2014
- Cürcani, Seyyid Şerif**, Kitabu't-Ta'rifât(Terimler Sözlüğü), Bahar Yayınları, İstanbul, 1977.
- Durmuş, Adem**, Çocukta Özgüven Gelişimi, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006.
- Erdoğan Nesrin Işıkoğlu, Yoleri Sibel, Tetik Gamzegül**; Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi ISSN:1302-8944 Yıl: 2017 Sayı: 42 Sayfa: 226-239

- Gander, Mary J.- Gardiner, Harry W.** Çocuk ve Ergen Gelişimi, çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur, İmge Yayınları, 5.Baskı, 2004.
- İbn Miskeveyh,** Ahlakı Olgunlaştırma, çev. Abdülkadir Şener, İsmet Kayaoğlu, Cihad Tunç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- İnan Kızıltepe, G., Uyanık, Ö., Özsüer, S. ve Can Yaşar, M.** (2013). 61-72 aylık çocukların demokratik tutum ve davranışlarının anne görüşlerine göre değerlendirilmesi. TSA Dergisi, 17(3), 227-244.
- İnanç, Banu Yazgan- Yerlikaya, Esef Ercüment,** Kişilik Kuramları, Pegem Akademi Yayınları, Ankara,2008.
- Jersild, Arthur T.,** Çocuk Psikolojisi, çev. Gülseren Günçe, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.
- Köroğlu, Ertuğrul- Güleç, Cengiz (Editör),** Psikiyatri Temel Kitabı, HYB Basım Yayın, Ankara, 2007.
- Miller, Patricia H.,** Gelişim Psikolojisi Kuramları, çev. Zeynep Gültekin, İmge Yayınları, Ankara, 2008.
- Oktay, Ayşe Sıdıka,** Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alâi, İz Yayınları, İstanbul, 2005.
- Peters, Francis E.,** Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü, çev. Hakkı Hunler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Rapee, Ronald M.- Spence, Susan H.,** Kaygılı Çocuğa Yardım, çev. Rasim Baykıldı, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2003.
- Sarı, Burcu Akın;** Çocuk davranış listesi kısa formunun Türkçe geçerlilik-güvenilirlik çalışması ve 3-6 yaş çocuklarında mizacın etyolojisinin araştırılması, Doktora tezi, 2009, Ankara
- Sayıl, Melike-Yağmurlu, Bilge.** derleme; Ana Babalık: Kuram ve Araştırma, Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık ,2012
- Yalom, E.,** Okul Öncesi Çocukların Terapisi, Prestij Yayınları, İstanbul, 2007.
- Yılmaz, A.** (2001). Eşler arasındaki uyum, anne-baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. Türk Psikoloji Dergisi, 16(47), 1-2.
- Yörükoğlu, Atalay,** Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayınları, 27.Baskı, İstanbul, 2004.

ENNEAGRAM MODELİYLE İLGİLİ SEÇME LİTERATÜR

Ann Kolasinski Perry, • **Leading With Skill And Soul: Using The Enneagram And The Brent Personality Assessment System**, Seattle University, 1996.

Bland, A. M. (2010). **The Enneagram: A review of the empirical and transformational literature**. Journal of Humanistic Counseling, Education and Development, 49(1), 16-31.

David Daniels- Virginia A. Price, • **The Essential Enneagram: The Definitive Personality Test and Self-Discovery Guide**, HarperCollins Publishers, New York, 2000.

Godin, J. (2010). **The Effect of the Enneagram on psychological well-being and unconditional self-acceptance of young adults** (Unpublished Doctoral Dissertation), Iowa State University, USA.

Jacqui Pollock, Margaret Loftus, Tracy Tresidder; **Knowing Me Knowing Them: Understand your parenting personality by discovering the Enneagram**

Levine, Janet; **Know Your Parenting Personality: How to Use the Enneagram to Become the Best Parent You Can Be**

Riso, D. R. & R. Hudson, • **The Wisdom Of The Enneagram**, Bantam Boks, New York, 1999.

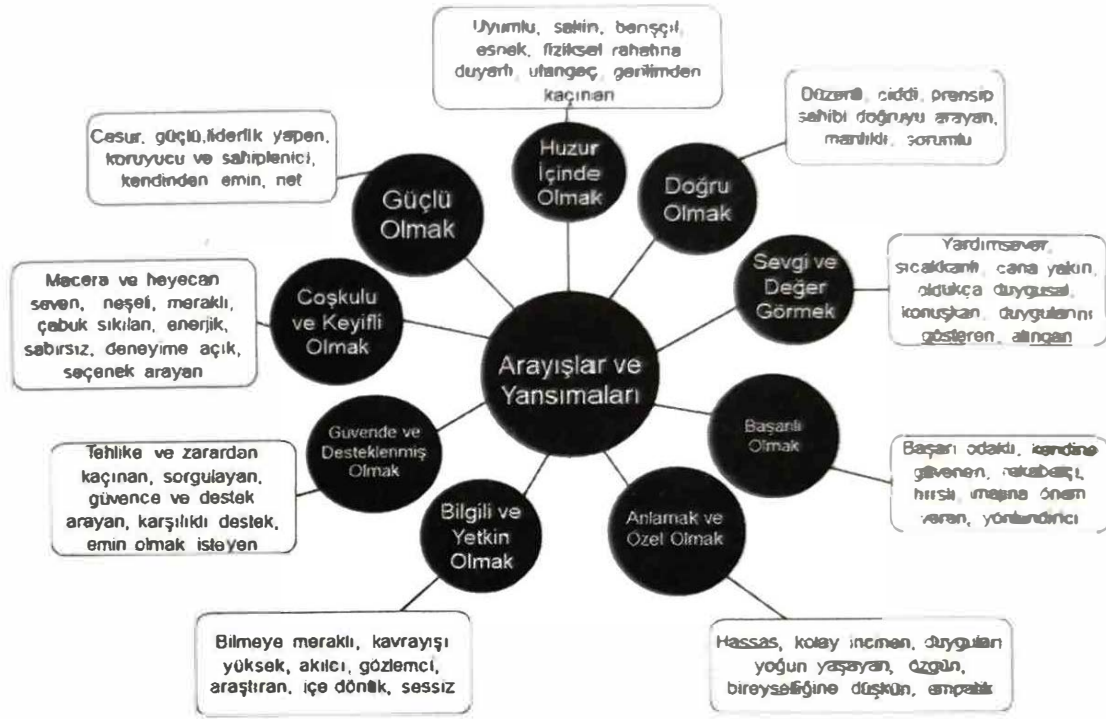
Riso, Don Richard • **Enneagram Transformations**, Houghton Mifflin, Boston, 1993.

Riso, D.R. & Hudson, R. (1996), **Personality types: Using the Enneagram for self-discovery**. Boston:Houghton Mifflin.

Riso, D. R. & R. Hudson (1999). **The wisdom of the Enneagram**. New York: Bantam Books.

- Riso, D. R., & Hudson, R. (2000). **Understanding the enneagram: The practical guide to personality types**. New York: Houghton Mifflin Company.
- Riso, D. R., & Hudson, R. (2010). **The riso-hudson enneagram type indicator (version 2.5)**. New York: The Enneagram Institute
- Tina Marie Thomas, • **A Neurotransmitter Theory of Personality Based on the Nine-Point Personality System**, Union Institute and University Graduate College, 2002.
- Naranjo, C. • **Character And Neurosis: An Integrate View**, Gateways/ Idhbb Inc., Nevada City, 1996.
- Naranjo, C. (1990). **Ennea-type structures: Self-analysis for the seeker**, Nevada City.
- Scott, S. A. (2011). **An analysis of the validity of the enneagram**. (Unpublished Doctoral Dissertation), The College of William and Mary, Virginia
- Sutton, A. (2007). **Implicit and explicit personality in work settings: an application of Enneagram theory** (Unpublished doctoral dissertation). The University of Leeds Leeds University Business School.
- Sutton, A., Allinson, C., & Williams, H. (2013). **Personality type and work-related outcomes: An exploratory application of the Enneagram model**. *European Management Journal*, 31(3), 234-249.
- Tina Marie Thomas; Doctor of Philosophy Bio Psychology (2002) **A Neuro transmitter Theory of Personality Based on the Nine-Point Personality System** Union Institute and University Graduate Collage.
- Wagner, Jerome Peter • **A Descriptive, Reliability And Validity Study Of The Enneagram Personality Typology**, Loyola University Of Chicago, 1981.
- Wagner, J. (1996). **The Enneagram Spectrum of Personality Styles**. Portland: Metamorphous Press.
- Weagle Elizabeth; • **Enneagram Yöntemiyle Çocuk Yetiştirmek**, Rota yay. 2001
- Weagle Elizabeth; • **The Enneagram of Parenting: The 9 Types of Children and How to Raise Them Successfully**
- William Summer Gamard; Doctor of Philosophy (1985) **Interrater Reliability and validity of Judgments of Enneagram Personality Types**.

Tiplerin Temel Arayışları ve Yansımaları

Tiplerin Doğal Değerleri

